

รายงานการวิจัย

เรื่อง

พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

Buddhist Ethics : The Concepts and Principles to Strengthen of Strong Family and Social Thailand in the 21st Century

โดย

ดร.ภูวเดช สันทับศาล

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ

พระสันต์ทัศน์ คมภีรปัญญา

รศ.ดร.ปัญญา นามสง่า

ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล

นายชัยรัตน์ ทองสุข

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761170

รายงานการวิจัย

เรื่อง

พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

Buddhist Ethics : The Concepts and Principles to Strengthen of Strong Family and Social Thailand in the 21st Century

โดย

ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ

พระสันต์ทัศน์ คมภิธรปญโญ

รศ.ดร.ปัญญา นามสง่า

ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล

นายชัยรัตน์ ทองสุข

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761170

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Buddhist Ethics : The Concepts and Principles to Strengthen of Strong Family and
Social Thailand in the 21st Century

By

Dr.Phuwadet Sintabsan

PhrakruPaladSuwatbuddhaguna

PhraSantas Kamprelapunyo

Assoc.Prof.Dr.Panya Namsanga

Dr.Sunthorn Sukhsaptaweephol

Mr.Chairat Thongsak

Mahāchulālongkornrājavidyālaya University Buddhachinarāj Buddhist College

B.E. 2561

Research Project Funded by Mahāchulālongkornrājavidyālaya University

MCU RS 610761170

(Copyright Mahāchulālongkornrājavidyālaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

ผู้วิจัย : ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล, พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ,
พระสันต์ทัศน์ คมภิโรปัญญา, รศ.ดร.ปัญญา นามสง่า
นายชัยรัตน์ ทองสุข, ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล

ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

ปีงบประมาณ : ๒๕๖๑

ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (๓) เพื่อบูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นกาวิจัยทั้งแบบเอกสาร และศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า

ครอบครัว คือ กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกัน เป็นสถาบันหลักของสังคม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ครอบครัวในปัจจุบันมีหลากหลายรูปแบบเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยว มีสมาชิกในครอบครัวพ่อแม่ลูก และกลายเป็นครอบครัวขยายเมื่อลูกแต่งงานและอยู่กับพ่อแม่ในระยะแรกของการใช้ชีวิตคู่แล้วแยกตัวออกไปสร้างครอบครัวใหม่ที่กลายเป็นครอบครัวเดี่ยวถือว่าเป็นลักษณะวงจรชีวิตครอบครัวในยุคปัจจุบัน บทบาทหน้าที่ของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยกับการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ประกอบด้วย การส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว สร้างความรัก ความอบอุ่น และความเข้าใจภายในครอบครัว การปลูกฝังให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีและถูกต้อง มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม ไม่สร้างปัญหาให้ครอบครัวและสังคม ทุกคนในครอบครัวมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

การเสริมสร้างความเข้มแข็งตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ใช้หลักสมาธิธรรม เป็นหลักธรรมของคูชีวิตที่มุ่งเน้นความประพฤติที่สม่ำเสมอกลมกลืนกัน ซึ่งส่งผลถึงความสงบเรียบร้อยดีงามในสังคมไทย สมาชิกทุกคนต้องมีคุณธรรมซึ่งถือว่าเป็นหลักพุทธจริยศาสตร์ที่

สำคัญและจำเป็น ๔ ประการ (๑) สมศรัทธา การมีศรัทธาเสมอกัน (๒) สมศีลา การมีศีลเสมอกัน (๓) สมจาคา การมีความเสียสละเสมอกัน และ (๔) สมปัญญา การมีปัญญาสามารถแยกแวกผิดชั่วดีเสมอกัน

พุทธจริยศาสตร์สามารถบูรณาการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและสังคมไทย ในการดำเนินชีวิต ๓ ระดับ ประกอบด้วย (๑) ระดับพื้นฐาน ศีล ๕ กับ ธรรม ๕ เป็นพื้นฐานความสงบเรียบร้อยดีงามของทุกคนในสังคม (๒) ระดับกลาง สังคหวัตถุ ๔ และทิส ๖ บุคคลในครอบครัวย่อมมีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ ในสังคมอันเปรียบเสมือนทิศทั้ง ๖ ทำให้เกิดผลดีในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม (๓) ระดับสูง ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ และมรรคมีองค์ ๘ หลักจริยธรรมขั้นสูงนี้เหมาะสำหรับการฝึกอบรมยกระดับจิต ความละเอียดซื่อสัตย์ปฏิบัติเป็นหนทางนำไปสู่อริยบุคคล ซึ่งหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้นและระดับกลาง ถือว่าเป็นองค์ความรู้ที่สามารถบูรณาการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัวและ สังคมไทยปกติสุข สงบเรียบร้อยดีงาม ส่วนจริยศาสตร์ระดับสูงเหมาะสำหรับผู้ออกจากเรือน ปฏิบัติธรรมเพื่อแสวงหาความหลุดพ้นตามนัยทางพุทธจริยศาสตร์

Research Title : Buddhist Ethics : The Concepts and Principles to Strengthen of Strong Family and Social Thailand in the 21st Century

Researcher : Dr.Phuwadet Sintabsan, PhrakruPalad Suwatbuddhaguna, PhraSantas kamprelapunyo, Assoc.Prof.Dr.Panya Namsanga, Mr.Chairat Thongsak, Dr.Sunthorn Sukhsaptaweephol

Department : Mahāchulālongkornrājavidyālaya University, Buddhachinarāj Buddhist College

Fiscal Year : 2018

Research Scholarship Sponsor : Mahāchulālongkornrājavidyālaya University

Abstract

A study of Buddhist Ethics: The Concepts and Principles to Strengthen of Strong Family and Social Thailand in the 21st Century. The objective was (1) to study the concepts and principles of strengthening the family and Thai society in the 21st century. (2) To study concepts and principles of strengthening families and society in accordance with Buddhist ethics. (3) To integrate the principles of strengthening family and society in accordance with Buddhist ethics. This research was a qualitative researching.

It was found that: the family was a group of people who had ties and lived together, and the family also acted as the main institution of society which was an important foundation for living in the 21st century. The family had a variety of styles that changed according to the social, economic condition, and family life cycle. The family life cycle began with a single family consisting of parents, and became an extended family when children were married and lived with their parents in the early phase of married life, then separated to build a new family that became a single family. It therefore built a family life cycle.

There were also Buddhist ethics that could be integrated to strengthen families and Thai society in the 3 levels of life, consisting of (1) Beginner level: the 5 Precepts and 5 Dhammas (Panca-Sila and Panca-dhamma), they were the base of peace and order of

everyone in society (2) Middle level: the 4 Principles of service and 6 directions (Sangahavatthu 4, and Disa 6), the family members had a duty to treat individuals in a society that was like the 6 Directions. (3) High level: Dharma to protect the world 2 and Magga 8, this advanced ethics is suitable for mental upbringing.

The moral shame and the moral dread were the ways that led to noble people which the principles of Buddhist ethics at the beginning and middle levels considered as a knowledge that could be integrated, strengthen the family institution and Thai society-- - peaceful and good. Besides, the high level of ethics was suitable for those who left the house, and practiced the Dhamma to find liberation according to Buddhist ethics.

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัย ขอขอบพระคุณผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ประกอบไปด้วย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำโดยท่าน เจ้าคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้อนุมัติงบประมาณในการดำเนินการวิจัย และทีมงานผู้ทรงคุณวุฒิที่ชี้แนะแนวทางในการดำเนินการแก้ไขวิจัย กราบขอบพระคุณพระราชาธรรมาธิบดี,ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ขอขอบคุณคณะผู้วิจัยทุกรูปท่าน ที่ช่วยเหลือและให้คำปรึกษาขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุทัศน์ อาสนาชัย และอาจารย์จิรพจน์ ขวัญคง อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ที่แนะนำและแปลบทความภาษาอังกฤษ ทำให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กราบขอบพระคุณคณะสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ และกลุ่มครอบครัวตัวอย่าง ผู้เกี่ยวข้องที่ให้ข้อมูลเชิงลึกทำให้รายงานวิจัยนี้สมบูรณ์ ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้ และหลายท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามหากคุณความดีที่จะพึงเกิดขึ้นจากการวิจัยนี้ ขอยกให้เป็นปฏิการะคุณแก่ทุกท่านที่กล่าวมา ตลอดทั้งสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ องค์กร คณะบุคคลและส่วนบุคคลต่างๆ ไว้ ณ ที่นี้

ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล และคณะ

๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ณ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๖
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย.....	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๙
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวและสังคมไทย.....	๙
๒.๑.๑ ความหมายของครอบครัว.....	๑๐
๒.๑.๒ ประเภทของครอบครัวไทย.....	๑๒
๒.๑.๓ ภาระหน้าที่ของครอบครัวไทย.....	๑๔
๒.๑.๔ ลักษณะของครอบครัวไทย.....	๑๗
๒.๑.๕ ความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อสังคมไทย.....	๒๐
๒.๑.๖ แนวโน้มของครอบครัวและสังคมสมัยใหม่.....	๒๒
๒.๒ ปัญหาครอบครัวไทย.....	๒๖
๒.๒.๑ การประพฤตินอกใจ.....	๓๐
๒.๒.๒ มีรายจ่ายมากกว่ารายรับ.....	๓๐
๒.๒.๓ การมีความประพฤติที่ไม่เสมอกันของคนในครอบครัว.....	๓๑
๒.๓ ผลกระทบต่อครอบครัวและสังคมไทย.....	๓๒

๒.๓.๑	สาเหตุระดับปัจเจกบุคคล.....	๓๒
๒.๓.๒	สาเหตุระดับครอบครัว.....	๓๘
๒.๓.๓	สาเหตุระดับสังคม.....	๔๑
๒.๔	สถาบันครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑.....	๔๔
๒.๔.๑	ลักษณะสังคมเศรษฐกิจและการเมือง.....	๔๖
๒.๔.๒	ลักษณะสังคมไร้พรมแดน.....	๔๘
๒.๔.๓	ลักษณะเด็กและครอบครัวในศตวรรษที่ ๒๑.....	๕๐
๒.๕	หลักพุทธธรรมกับสถาบันครอบครัวและสังคมไทย.....	๕๒
๒.๕.๑	หลักธรรมสำหรับบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม.....	๕๓
๒.๕.๒	หลักธรรมสำหรับเสริมสร้างที่ดีในครอบครัวและสังคม.....	๕๔
๒.๕.๓	หลักธรรมสำหรับผูกไมตรีเอื้อเพื่อเกื้อกูล.....	๕๕
๒.๖	จิตวิทยากับสถาบันครอบครัว.....	๕๖
๒.๖.๑	จิตวิทยาชีวิตคู่.....	๕๗
๒.๖.๒	จิตวิทยากับการเสริมสร้างหน้าที่ชีวิตครอบครัว.....	๕๘
๒.๗	ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๙
๒.๗.๑	เอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	๖๐
๒.๗.๒	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๔
๒.๘	สรุป.....	๖๗
บทที่ ๓	วิธีดำเนินการวิจัย.....	๗๐
๓.๑	รูปแบบการวิจัย.....	๗๐
๓.๒	พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant).....	๗๒
๓.๓	เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย.....	๗๔
๓.๔	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๔
๓.๕	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๕
๓.๖	การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย.....	๗๖
บทที่ ๔	ผลการศึกษา.....	๗๗
๔.๑	แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑.....	๗๗
๔.๑.๑	การเสริมสร้างครอบครัวให้เข้มแข็งด้วยการวางแผนชีวิต.....	๗๙

๔.๑.๒ การเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวและสังคมไทย	๘๕
๔.๑.๓ บทบาทหน้าที่ของสถาบันครอบครัวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็ง	๘๗
๔.๒ แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลัก พุทธจริยศาสตร์.....	๙๐
๔.๒.๑ พุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐานมีพฤติกรรมที่เสมอกัน.....	๙๑
๔.๒.๒ พุทธจริยศาสตร์ระดับกลางการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ.....	๑๐๑
๔.๒.๓ พุทธจริยศาสตร์ระดับสูงแนวทางดำเนินชีวิตอันประเสริฐ.....	๑๐๔
๔.๓ บูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตาม หลักพุทธจริยศาสตร์.....	๑๐๘
๔.๓.๑ บูรณาการหลักสันโดษในความรัก.....	๑๐๘
๔.๓.๒ บูรณาการหารายได้ให้พอเพียงต่อการดำรงชีพ.....	๑๑๐
๔.๓.๓ บูรณาการหลีกเลี่ยงจากความเสื่อม.....	๑๑๒
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๑๔
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๑๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๑๙
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๒๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๒๕
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	๑๒๖
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ.....	๑๒๗
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป.....	๑๒๘
บรรณานุกรม.....	๑๒๙
ภาคผนวก.....	๑๓๓
ภาคผนวก ก บทควมวิจัย.....	๑๓๔
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์	๑๔๘
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ และกิจกรรมที่วางแผนไว้.....	๑๔๙
ภาคผนวก ง ภาพถ่ายกิจกรรมทำงานวิจัย	๑๕๑
ภาคผนวก จ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๕๔
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๖๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

คำย่อ	พระวินัยปิฎก	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณฑนาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณฑนาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरิปัณฑนาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปในหลายด้านผลที่ตามมาในการเปลี่ยนแปลงนอกจากความเจริญแล้วยังมีผลกระทบที่ส่งผลในทางเสื่อมลงซึ่งมีความน่าเป็นห่วง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลง กระบวนทัศน์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมแบบเดิม อาจต้องถูกทับซ้อนด้วยแนวคิดรูปแบบวิถีการ ความเชื่อ และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นใหม่ๆ ครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยย่อยของสังคม จำเป็นต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ก้าวข้ามการเปลี่ยนแปลง และยืนหยัดอยู่ได้ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลง การปรับตัว และการบริหารจัดการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนผ่านของบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไปสู่ศตวรรษที่ ๒๑ อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นเช่นเดียวกับสถาบันครอบครัวในปัจจุบันมีความจำเป็นอย่างยิ่งดูแลเด็กเยาวชนและลูกหลานในบ้านให้ดี เนื่องจากสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักของสังคมเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาคนและสังคม โดยทำหน้าที่หล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกในครอบครัวด้วยการอบรมเลี้ยงดู พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่สมาชิกครอบครัว เพื่อให้สมาชิกครอบครัวมีพัฒนาการตามวัยและเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ รู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบ และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ สถาบันครอบครัวจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการอบรมสั่งสอน ให้ความรักความอบอุ่น^๑

ครอบครัวจึงถือว่าเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญที่สุดและเป็นหน่วยหลักของสังคมที่มีความสัมพันธ์ความร่วมมืออย่างใกล้ชิด ซึ่งทุกคนจะต้องอยู่ในสถาบันนี้ เพราะเป็นสถาบันแห่งแรกและแห่งสำคัญของสังคม สถาบันครอบครัวจะให้ตำแหน่งชื่อและสกุลซึ่งเป็นเครื่องบอกบทบาท

^๑สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, "สังคมร่มเย็นเป็นสุขได้ด้วยความเข้มแข็งของครอบครัว", (ออนไลน์), <http://www.thaihealth.or.th>, สืบค้นเมื่อ (๑๕ มีนาคม ๖๑).

และสถานภาพ ตลอดจนกำหนดสิทธิและหน้าที่ที่สมาชิกมีต่อกันและต่อสังคม ในสังคมที่เรามีส่วนร่วมด้วย เป็นสถาบันที่สำคัญมากต่อระบบพัฒนาทางร่างกายและจิตใจ ทำหน้าที่เป็นสถาบันทางเศรษฐกิจ โดยบิดามารดาเป็นคนหาเงินมาเลี้ยงดูคนในครอบครัวและนำเงินนั้นไปใช้ในด้านการบริโภคต่าง ๆ เช่น ด้านการให้การศึกษาอบรมแก่บุตรหญิงชาย และการดำรงชีวิตโดยทั่วไป พ่อแม่เป็นผู้ผลิตคือ เป็นคนออกไปทำงานหาเงินมาเลี้ยงดูภายในครอบครัวตามความเหมาะสม ครอบครัวเป็นแหล่งที่สมาชิกได้รับความรักและความอบอุ่นอย่างบริสุทธิ์ใจ จึงเป็นแหล่งที่ให้ความรัก ความคุ้มครอง ความมั่นคงด้านจิตใจ ทำให้สมาชิกมีพลังใจในการฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ให้ลุล่วงไปได้ และครอบครัวจะเป็นแหล่งให้กำลังใจและปลุกปลอบใจถ้าสมาชิกคนใดประสบความผิดหวัง ไม่ว่าจะในด้านการงานหรือด้านอื่นๆ เพื่อให้สามารถผ่านสถานการณ์ที่เกิดขึ้นไปได้ ถ้าปราศจากครอบครัวการคงอยู่ของมนุษย์อาจจะไม่สมบูรณ์ และปัจจุบันคนในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงในด้านวิถีการดำเนินชีวิตและวิถีวัฒนธรรม คนไทยต้องเผชิญกับวิกฤตเรื่องค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมที่มีการเลียนแบบวัฒนธรรมการบริโภคนิยม วัตถุนิยม และการให้ความสำคัญกับเงินตราเป็นตัวตั้ง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลกระทบโดยตรงต่อสถาบันครอบครัว ครอบครัวไทยมีความอ่อนแอลงเรื่อย ๆ สัมพันธภาพและความเกื้อกูลของคนในครอบครัวลดน้อยลง พ่อแม่ผู้ปกครองไม่สามารถทำหน้าที่อบรมสั่งสอนและ ชัดเกล้าสมาชิกในครอบครัวให้เป็นคนดีมีการเจริญเติบโตตามวัยได้ จึงทำให้เด็กไทยในปัจจุบันตกเป็นเหยื่อของค่านิยมผิด ๆ ในด้านวัตถุนิยมบริโภคนิยม ติดอบายมุขติดยาเสพติด ไม่สนใจศึกษาเล่าเรียน มีนิสัยก้าวร้าว ชอบใช้ความรุนแรง ขาดความอดทนอดกลั้น เป็นต้น^๒

การเปลี่ยนแปลงทางสถาบันครอบครัวและสังคมดังกล่าวเป็นผลพวงมาจากการพัฒนาประเทศตามแนวคิดการพัฒนาระยะหลักหรือการพัฒนาที่เดินตามการขึ้นนำของประเทศตะวันตก ทำให้ทุกองคาพยพของสังคมไทยพลอยถูกขับเคลื่อน หรือบางส่วนอาจเข้าข่ายการถูกดูดดึงไปตามกระแสการพัฒนาด้วย สถาบันครอบครัวไทยก็เป็นส่วนหนึ่งที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในศตวรรษที่ ๒๑ เกิดขึ้นจากการพัฒนาระยะหลักที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่งคั่งร่ำรวย หรือความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เน้นการพัฒนาแบบแยกส่วนทำให้เกิดกระบวนการดึงคนออกมาจากครอบครัว แยกพ่อแม่ ลูกหลาน ปู่ย่าตายาย ออกจากกันผลของการพัฒนานั้นแม้จะทำให้ครอบครัวไทยมีภาวะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น มีความสุขสบายด้านวัตถุ

^๒สุเทพ สุวีรางกูร, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๘.

มากขึ้น แต่ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่เคยแนบแน่นและอบอุ่นก็เริ่มเลือนหายไป เปลี่ยนแปลงเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่แนบแน่น ความผูกพันกันในเชิงอารมณ์และความรู้สึกมีค่อนข้างน้อย คนในครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันน้อยลง พ่อแม่มีหน้าที่แสวงหาทรัพย์สินเงินทอง และวัตถุเพื่อมาเลี้ยงดูปรนเปรอความสุขให้ลูก ส่วนลูกซึ่งต้องทำหน้าที่เรียนหนังสือ ก็ถูกวัฒนธรรมต่างชาติและอบายมุขชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย ส่วนการเติบโตเป็นผู้ใหญ่เป็นไปตามยถากรรม เรียนรู้ชีวิตด้วยตนเองจากสังคมนอกบ้านมากกว่าสังคมในบ้าน จากสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้หลายสิ่งหลายอย่างที่เคยดั่งมำกำลังเปลี่ยนไป ไม่ว่าจะเป็นทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมและจริยธรรม เป็นต้น^๓ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการใช้ชีวิตของผู้คนในสังคม แต่ก็มีบางสิ่งบางอย่างที่ยังแสดงถึงเอกลักษณ์และลักษณะของสังคมไทย จึงมีการวิวัฒนาการเพื่อเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ครอบครัวประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ซึ่งเป็นการยากที่จะให้บุคคล ๒ คนมีแบบของพฤติกรรมทัศนคติเหมือนกัน เพราะบุคคลอาจจะมีภูมิหลังและประสบการณ์ต่างกัน จึงอาจขัดกัน ได้การขัดกันในครอบครัวอาจจะมีได้ตั้งแต่เรื่องราวที่เล็กน้อยจนกระทั่งถึงเรื่องใหญ่ๆ เช่น เรื่องเงินทอง เรื่องการเลี้ยงดูอบรมลูก เรื่องอาชีพ และเรื่องของวงศาคณาญาติ เป็นต้น แต่ส่วนมากมักจะสนใจในเรื่องที่ขัดกันระหว่างสามีและภรรยา อย่างไรก็ตาม การขัดกันในครอบครัวอาจนำไปสู่ปัญหาบ้านแตก หรือปัญหาทางสุขภาพจิต ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และปัญหาในด้านอื่นๆ เราต้องยอมรับทุกครอบครัวว่า ไม่อาจจะเป็นสุขได้เสมอไป มีไม่น้อยที่ประสบความแตกร้าง และมีปัญหาที่ทำให้ความสงบสุขในครอบครัวลดน้อยลงหรือหมดสิ้นไป^๔

เมื่อมองย้อนกลับไปยังสังคมไทยในอดีตวิถีชีวิตแต่ละครอบครัว อยู่ดีมีสุขดีกว่านอนสอนง่าย เชื้อพังและเคารพบิดามารดา เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปจนถึงปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว ซึ่งจากอดีตที่เป็นครอบครัวขนาดใหญ่ กลายเป็นครอบครัวเดี่ยว มีการแยกตนเองออกไปอยู่เป็นเอกเทศ เมื่อครอบครัวต้องปรับเปลี่ยนตามกระแสของสังคม จึงทำให้เกิดค่านิยมแบบต่างๆ มากมาย อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในด้านเศรษฐกิจ ต้องต่อสู้แข่งขันเพื่อการยังชีพในลักษณะที่แตกต่างกัน ทุกคนต้องมีภาระที่เพิ่มมากขึ้น เพื่อแสวงหาสิ่งสะดวกสบายและเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว โอกาสและเวลาในการ

^๓ นางลักษณ เทพสวัสดิ์, **วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๒.

^๔ บันเทิง พาพิจิตร, **สังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๖.

เสริมสร้างความพร้อมหน้า การเอาใจใส่ต่อครอบครัวจึงลดน้อยลงไป เพราะมารดาบิดาต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ผูกบุตรไว้กับพี่เลี้ยงหรือสถานรับเลี้ยงเด็ก ทำให้เด็กไม่ได้รับความอบอุ่น ไม่มีความผูกพัน ขาดที่พึ่งทางจิตใจ เมื่อมีปัญหาที่ไม่มีที่ปรึกษา หาทางออกไม่ได้ เป็นเหตุให้ถูกชักนำและการลอกเลียนแบบและค่านิยมในทางที่ผิดภายในกลุ่มก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาอีกมากมาย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความตั้งใจที่จะศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยบูรณาการตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เพื่อใช้เป็นหลักการในการเตรียมพร้อม แก้ไขพัฒนาเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ได้อย่างยั่งยืน

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

๑.๒.๓ เพื่อบูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ มีวิธีการอย่างไร?

๑.๓.๒ แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์มีวิธีการอย่างไร?

๑.๓.๓ บูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์มีวิธีการอย่างไร?

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยทั้งแบบเอกสาร(Documentary Research) และศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาจากการวิจัยเชิงเอกสาร(Documentary Research) การศึกษาวิจัย “พุทธจริยศาสตร์: แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยใน ศตวรรษที่ ๒๑” มุ่งเน้นค้นคว้าวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บูรณาการกับหลัก พุทธจริยศาสตร์ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยตามประเด็นการศึกษาค้นคว้า ดังต่อไปนี้

๑.๔.๑.๑ ศึกษาปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสถาบันครอบครัวและสังคมไทยใน ศตวรรษที่ ๒๑

๑.๔.๑.๒ ศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและ สังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์โดยเน้นเอกสารหลัก คือ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และเอกสารตำราทางวิชาการ งานวิจัยที่ เกี่ยวข้องด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา

๑.๔.๑.๓ บูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว และสังคม ไทย จากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และ เอกสารตำราทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับพระพุทธศาสนา ปรัชญา จริยศาสตร์ เพื่อความสันติ สุขของครอบครัวและสังคมไทย

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดพื้นที่วิจัยในเขต อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ขอบเขตด้านประชากรเน้นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างสัมภาษณ์เชิงลึกโดยกำหนดผู้ให้ข้อมูล สำคัญ จำนวน ๒๕ รูป/คน ประกอบด้วย

๑.๔.๓.๑ ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัด พิษณุโลก

๑.๔.๓.๒ ครอบครัวตัวอย่าง (๑) ครอบครัวเดี่ยว หรือครอบครัวพื้นฐาน (๒) ครอบครัวขยาย (๓) ครอบครัวผสมหรือครอบครัวซ้อน

๑.๔.๓.๓ พระภิกษุสงฆ์ นักวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช นักวิชาการ มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

พุทธจริยศาสตร์ หมายถึง หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น บัญญัติไว้เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม หลักธรรม คือ ศีล ๕ ธรรม ๕ ทิศ ๖ เป็นต้น พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง บัญญัติไว้เพื่อให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติอบรมขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น หลักธรรม คือ ศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ และพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง เป็นจริยศาสตร์เพื่อพัฒนาตนเป็นอริยบุคคล หลักธรรม คือ มรรค ๘ ส่วนหัวใจสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ทั้งสามระดับคือ ไม่ทำชั่วทั้งปวง ทำกุศลคือความดีให้พร้อมทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ซึ่งในงานวิจัยนี้มุ่งหมายเอาพุทธจริยศาสตร์ระดับต้นถึงระดับกลาง เป็นสำคัญ

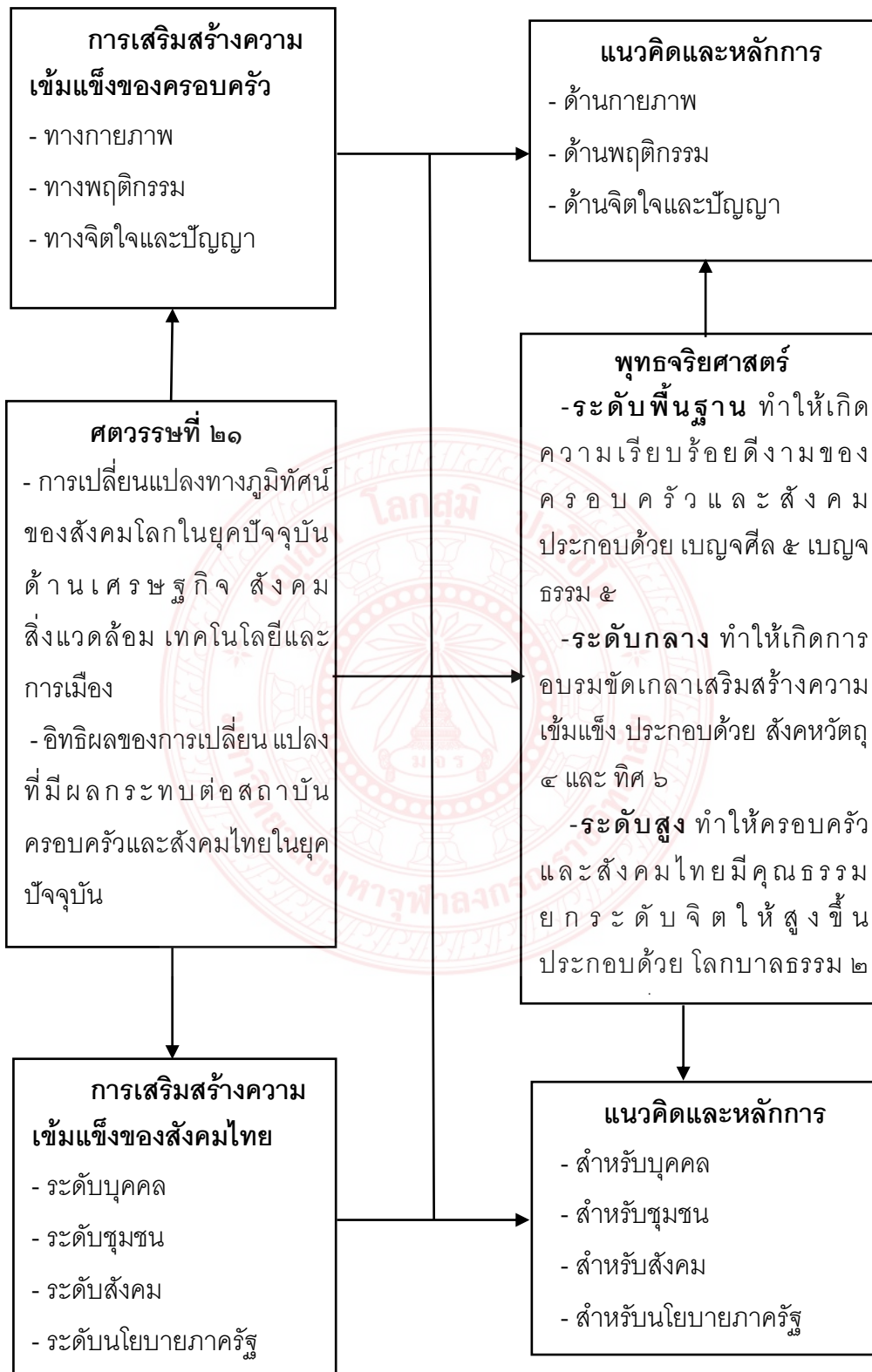
การเสริมสร้างความเข้มแข็ง หมายถึง แนวคิดและหลักการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของครอบครัวและสังคมไทยให้เกิดความมั่นคงยั่งยืนสามารถแก้ไขปัญหาอุปสรรค และสามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ ๒๑ โดยในงานวิจัยนี้เน้นบูรณาการใช้นโยบายและหลักปฏิบัติตามหลักพุทธจริยศาสตร์

ครอบครัวและสังคมไทย หมายถึง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ โดยงานวิจัยนี้เน้นศึกษาบริบทของครอบครัวตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในการวิจัยในเขตจังหวัดพิษณุโลก

ศตวรรษที่ ๒๑ หมายถึง ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ในยุคปัจจุบันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีและการเมือง ซึ่งงานวิจัยนี้เน้นศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัวและสังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง หรือครอบครัวและสังคมไทยภายใต้กระแสความผันแปรในหลายด้าน ความผันผวนทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ความผันแปรทางธรรมชาติ และยังคงต้องเผชิญต่อกระแสของการปฏิรูปประเทศไทย ครอบครัวไทยและสังคมไทยในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสู่ประชาคมอาเซียน ทั้งหมดนี้กำลังเกิดขึ้นในศตวรรษที่ ๒๑ และเป็นเรื่องสำคัญทั้งความเป็นอยู่และความเป็นไปของครอบครัวไทยในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงย่อมมีผลต่อการพัฒนาเด็ก เยาวชนในครอบครัวและสังคมไทยในปัจจุบัน

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ มีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

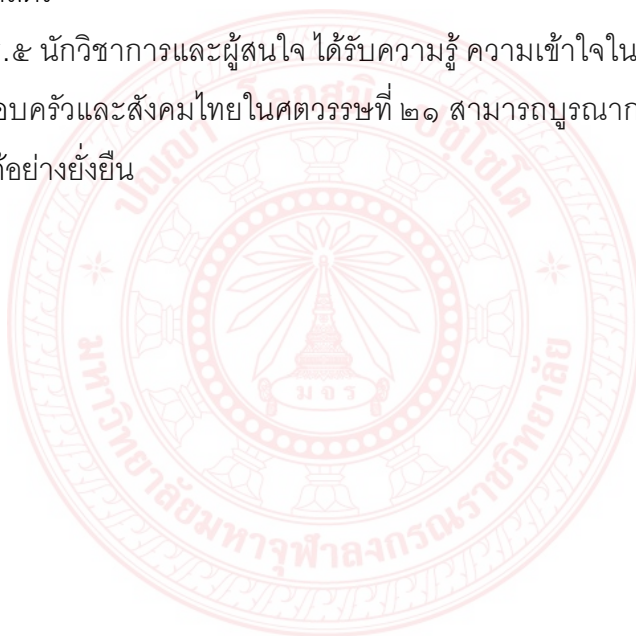
๑.๗.๑ ได้ชุดความรู้ทางด้านหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

๑.๗.๒ ได้แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

๑.๗.๓ ได้แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

๑.๗.๔ ได้บูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

๑.๗.๕ นักวิชาการและผู้สนใจ ได้รับความรู้ ความเข้าใจในหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ สามารถบูรณาการนำไปใช้ดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นประเด็นในการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “พุทธจริยศาสตร์: แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑” และศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัญหาของครอบครัวและสังคมไทยในปัจจุบัน เพื่อให้ได้ทราบแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสภาพปัญหาครอบครัว และสังคม ที่เป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างครอบครัวและสังคมไทยให้เข้มแข็งและมั่นคงในศตวรรษที่ ๒๑ ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ซึ่งเนื้อหาประกอบไปด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวและสังคมไทย
- ๒.๒ ปัญหาครอบครัวไทย
- ๒.๓ ผลกระทบต่อครอบครัวและสังคมไทย
- ๒.๔ สถาบันครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑
- ๒.๕ หลักพุทธธรรมสำหรับครอบครัวและสังคมไทย
- ๒.๖ หลักจริยศาสตร์เชิงพุทธสำหรับครอบครัวและสังคมไทย
- ๒.๗ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ สรุป แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวและสังคมไทย

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่เล็กที่สุดและครอบครัวมีบทบาทสำคัญต่อบุคคลในการช่วยให้สมาชิกในครอบครัวได้รู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบและการมีวินัยในตนเองและในสังคม ตั้งแต่ชีวิตของบุคคลได้ถือกำเนิดและเติบโตขึ้นมาตามวัยในระยะของวงจรชีวิตมนุษย์ ครอบครัวมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว โดยทำหน้าที่เปลี่ยนแปลงตัวบุคคลในครอบครัวผ่านกระบวนการเรียนรู้ต่อเนื่องด้วยบทบาทที่ยิ่งใหญ่ การให้คำสอนชี้แนะให้สมาชิกครอบครัวตระหนักและสามารถแยกแยะสิ่งผิดและสิ่งถูก อบรมสั่งสอนด้วยการเป็นแบบอย่างที่ดีงามมีคุณค่าและขัดเกลานิสัยหรือพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ปกป้องคุ้มครองจริยธรรมบ่มเพาะหล่อหลอมพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ผู้อื่นและสังคมส่วนรวม

ปัจจุบันครอบครัวไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงหลายมิติ ครอบครัวเป็นเรื่องไม่หยุดนิ่งมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่แทบตลอดเวลาทั้งการเปลี่ยนแปลงภายในและภายนอก ครอบครัวไทยในสังคมปัจจุบันมีสภาพแปรผันไปมาก มีผลต่อการพัฒนาเด็กเยาวชนและครอบครัวทั้งทางตรงและโดยทางอ้อมอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ เกิดลักษณะวิถีการดำเนินชีวิตครอบครัวที่หลากหลายของสังคมไทย การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต โดยเฉพาะชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมและสถาบันครอบครัว

๒.๑.๑ ความหมายของครอบครัว

ครอบครัวมีความหมายเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า หมายถึง กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิต และโดยการแต่งงานจำนวนหนึ่งที่ได้ตกลงใช้ชีวิตร่วมกันอยู่ภายในบ้านเรือนเดียวกัน คือร่วมกันผลิต ร่วมกันใช้ทรัพยากรต่างๆ อันเป็นของครอบครัวและร่วมทุกข์ร่วมสุขในเรื่องอื่นๆ ตามสถานภาพและบทบาทที่พึงมีอยู่ต่อกัน หรือความหมายของครอบครัวในทางพันธุศาสตร์จะพิจารณาถึงความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็นหลัก ครอบครัวเป็นหน่วยสังคม (social unit) ที่มีความสำคัญมากเป็นที่รวมของคนที่เป็นญาติใกล้ชิดกัน และเป็นหน่วยที่ชายหนุ่มหญิงสาวมาอยู่ร่วมกันด้วยประเพณีของสังคมคือ “การแต่งงาน” แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติการของครอบครัว เป็นสิ่งสร้างทางสังคม (Social constructions) ที่ปัจเจกบุคคลและกลุ่มทางสังคมมีปฏิสัมพันธ์ และเป็นผลที่เอื้อต่อการผันแปรตลอดเวลา ซึ่งทำให้ครอบครัวกลายเป็นแหล่งผลิตกลุ่มสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้นให้แก่สังคม การที่จะเข้าใจความหมายของหน่วยครอบครัวให้รัดกุมมากยิ่งขึ้น ฉะนั้น ควรศึกษาความหมายของครอบครัวที่นักวิชาการได้ให้ความหมายดังต่อไปนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัว หมายถึง สถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและหมายรวมถึงลูกด้วย^๑

ทัศนีย์ ทองสว่าง ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัว ได้แก่ กลุ่มญาติสนิทกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ร่วมหลังคาบ้านเดียวกันหรืออยู่ในบริเวณรั้วบ้านเดียวกัน ตามปกติแล้ว ครอบครัวย่อมทำหน้าที่เบื้องต้นที่จำเป็นต่างๆ เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๒๒๐.

สำคัญที่สุดของสังคมเพราะเป็นสถาบันมูลฐานหรือเป็นสถาบันแรกของวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์^๒

อัมพร สุคันธวิช และคณะ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัว คือ สถาบันพื้นฐานที่มีหน้าที่ถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรมและค่านิยมแก่สมาชิกของครอบครัวรวมทั้งกลมเกลียวพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพให้เป็นไปตามบทบาทและความคาดหวังของสังคมโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม^๓

สุเทพ สุวีรางกูร ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัว คือ กลุ่มคนที่มาอยู่ด้วยกันโดยการแต่งงานในบ้านหลังเดียวกัน อาจมีบุตรของตนเองหรือบุตรบุญธรรม ที่มีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นมั่นคง เลี้ยงดูดูแลปกป้องคุ้มครองและให้การศึกษา ให้ความรักเอาใจใส่ห่วงใยต่อกัน มีความหวังปรารถนาดีต่อกันเสมอ เพื่อความสุขสมบูรณ์ของชีวิตการครองเรือน^๔

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกัน และครอบครัวยังทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักของสังคมที่เป็นรากฐานสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต ครอบครัวมีหลากหลายรูปแบบที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ และเปลี่ยนแปลงไปตามวงจรชีวิตครอบครัวหรือวัฏจักรชีวิตครอบครัว (family life cycle) ซึ่งวัฏจักรชีวิตครอบครัวเริ่มจากครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบด้วยพ่อแม่ลูกและกลายเป็นครอบครัวขยายเมื่อลูกแต่งงานและอยู่กับพ่อแม่ในระยะแรกของการใช้ชีวิตคู่ แล้วแยกตัวออกไปสร้างครอบครัวใหม่ที่กลายเป็นครอบครัวเดี่ยว จึงทำให้เกิดเป็นลักษณะวงจรชีวิตครอบครัว^๕

กล่าวโดยสรุป ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีสถานะภาพผูกพันกันตามบทบาทและหน้าที่ต่อกันและกัน มีลักษณะของการร่วมมือกันเสมอ มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิต และ

^๒ทัศนีย์ ทองสว่าง, **สังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๗.

^๓อัมพร สุคันธวิช และคณะ, **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๙๑.

^๔สุเทพ สุวีรางกูร, **สังคมวิทยา ตามแนวพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๑.

^๕กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **ความรู้สำหรับพ่อแม่มือใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓.

ครอบครัวเป็นกลุ่มบุคคลทางสังคมซึ่งเกิดจากการแต่งงานจำนวนหนึ่งที่ได้ตกลงใช้ชีวิตร่วมกันอยู่ภายในบ้านเรือนเดียวกัน ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกันและเป็นที่ยอมรับกันในสังคม มีลูกหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นลูกแท้หรือลูกบุญธรรม คือร่วมกันผลิต ร่วมกันใช้ทรัพยากรให้ความรักเอาใจใส่ห่วงใยต่อกัน มีความหวังปรารถนาดีต่อกันเสมอ เพื่อความสุขสมบูรณ์ของชีวิตการครองเรือน

๒.๑.๒ ประเภทของครอบครัวไทย

ในสังคมไทยการสร้างครอบครัวจะมีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่คือ นอกจากสามีภรรยาบุตรแล้วยังประกอบด้วยญาติทั้งสองฝ่ายและตลอดจนผู้ใกล้ชิด การอยู่ร่วมกันของคนในครอบครัวมักเป็นลักษณะที่เื้อออำนาจประโยชน์ให้แกกันในด้านต่างๆ เช่น สามีภรรยาไปทำงานก็จะมีญาติของฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงมาดูแลเลี้ยงลูกให้ ในขณะที่เดียวกันก็อาศัยอยู่กับครอบครัว นอกจากนั้นยังอาจมีญาติของทั้งสองฝ่ายมาอยู่อาศัยเพื่อเรียนหนังสือหรือประกอบอาชีพ ครอบครัวไทยในปัจจุบันแบ่งแยกความชัดเจนของครอบครัว ในการมองภาพรวมของครอบครัวของคนไทยจำแนกได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑. **ครอบครัวเบื้องต้น (nuclear family)** หรือ ครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วยพ่อแม่ลูกเท่านั้น ได้แก่ครอบครัวที่ประกอบด้วยชายและหญิงที่เป็นคู่สมรสหนึ่งกับบุตรที่ยังไม่ได้แต่งงาน โดยสมาชิกของครอบครัวจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เป็นระบบครอบครัวสากลที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไป หนึ่งในครอบครัวเดี่ยวนี้อาจมีคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติ เช่น คนใช้หรือผู้อาศัยอยู่ด้วยก็ได้ เพราะเป็นพื้นฐานของครอบครัวแบบอื่นๆ จึงกล่าวได้ว่า ครอบครัวเดี่ยวจะประกอบไปด้วยพ่อแม่และลูก^๖ หรืออีกนัยหนึ่ง ครอบครัวเดี่ยว จะนับความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด คือ ทั้งทางสายโลหิตและกฎหมาย เป็นครอบครัวเล็ก ซึ่งมีมากในสังคมชายตะวันตก มีอิสระเสรีในการดำเนินชีวิต มีความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องน้อยลง เกิดจากแนวโน้มสังคมซึ่งย้ำความคิดในเรื่องความเป็นตัวเอง ประกอบกับภาวะทางเศรษฐกิจทำให้ไม่อาจรับภาระในการเลี้ยงดูบุคคลอื่นซึ่งมีความสัมพันธ์นอกเหนือทางสายโลหิต^๗ เพราะฉะนั้น ครอบครัวเดี่ยวจึงประกอบด้วยพ่อแม่ลูก

^๖ ศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ, **มนุษย์กับวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๙.

^๗ สมาคมคนเศรษฐกิจแห่งประเทศไทย, **ครอบครัวสัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมคนเศรษฐกิจแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔), หน้า ๘๘.

๒. **ครอบครัวขยาย (extended family)** คือ ครอบครัวแบบเนื้อแท้หรือครอบครัวพื้นฐานตั้งแต่สองครอบครัวขึ้นไปมารวมกันเข้ากลายเป็นหน่วยครอบครัวใหม่ที่ใหญ่กว่าครอบครัวเดิมนั่นเอง อานาจสิทธิขาดในการตัดสินใจต่างๆ มิได้อยู่ที่พ่อหรือแม่ แต่อยู่กับญาติผู้ใหญ่ที่อาวุโสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นหลัก^๖ ฉะนั้นครอบครัวขยายจะประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยว คือตั้งแต่สองครอบครัวรวมกัน แต่ว่าครอบครัวขยายที่แท้จริงประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นญาติกัน ได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ และลูกๆ ครอบครัวขยายนี้เกิดขึ้นเพราะลูกๆ ที่แต่งงานแล้ว ไม่ออกไปตั้งครอบครัวใหม่แต่กลับนำภรรยาหรือสามีมาอยู่ร่วมกับครอบครัวกำเนิดของตนเอง

ครอบครัวขยายอาจจะประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) และญาติพี่น้อง เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา เป็นต้น อาจจะถูกแยกได้หลังคาเดียวกัน หรือเขตนบ้านเดียวกัน โดยอาจจะปลูกบ้านอยู่ใกล้เคียงกัน แม้จะแต่งงานแล้วก็ตาม เช่น อาจเป็นแบบคน ๓ ชั่วอายุคน อยู่ภายใต้หลังคาเดียวกันหรืออยู่ในบริเวณเดียวกัน โดยมีพี่น้องที่แต่งงานแล้วหลายคู่ คือทั้งคู่สมรสและลูก รวมทั้งปู่ ย่า ตา ยาย อยู่ด้วยกัน ครอบครัวดังกล่าวมีความรักความอบอุ่น แต่ขาดความเป็นอิสระเพราะสมาชิกอาวุโสสูงสุดจะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว เช่น อาจจะเป็นคุณปู่ คุณตา ก็ได้ทำหน้าที่ควบคุมดูแลความทุกข์สุขของสมาชิกในครัวเรือน เป็นระบบที่ญาติพี่น้องมีความรักใคร่ผูกพันกันมาก ครอบครัวแบบนี้จะพบมากในสังคมเกษตรกรรม เช่น จีน อินเดีย เป็นต้น^๗ ครอบครัวขยาย เป็นครอบครัวที่มีสมาชิกซึ่งมีความสัมพันธ์ฉันญาติมิตรขยายออกไปจากครอบครัวเดี่ยวโดยทางใดทางหนึ่ง คือขยายโดยการเพิ่มจำนวนคู่สมรส เช่นในกรณีครอบครัวของชายที่มีภรรยาหลายคนหรือครอบครัวที่หญิงมีสามีหลายคน หรือขยายโดยครอบครัวของพี่น้องที่แต่งงานแล้วมาอยู่รวมกันเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ และมีคู่สมรสหลายคู่อยู่ในบ้านเดียวกันหรือขยายโดยมีคนหลายรุ่นหลายอายุอาศัยอยู่ด้วยกัน คือมีปู่ย่าหรือตายาย พ่อ แม่ ลูก และ/หรือหลาน อยู่ในครอบครัวเดียวกัน ครอบครัวขยายนี้ มักปรากฏอยู่และพบได้ในสังคมเกษตรกรรมหรือสังคมดั้งเดิมหรือสังคมล้าหลัง เพราะต้องการแรงงานของสมาชิกในการประกอบอาชีพ และที่สำคัญคืออำนาจสิทธิขาดภายในครอบครัวขึ้นอยู่กับระบบอาวุโสคือผู้มีอาวุโสจะได้รับการยกย่อง

^๖เจลีเยว บัญยงค์, **การศึกษาชีวิตครอบครัว**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘), หน้า ๘.

^๗สุพัตรา สุภาพ, **สังคมและวัฒนธรรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดย บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๓๖.

ให้เป็นผู้นำของครอบครัว^{๑๑} เพราะฉะนั้น ครอบครัวขยายจึงประกอบด้วย ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก ลุง ป้า น้า อา และหลาน

กล่าวโดยสรุป ประเภทของครอบครัวเป็นแหล่งที่ผลิตมนุษยสัมพันธ์ให้แก่สังคม ครอบครัวเป็นหน่วยสังคมที่สำคัญมากมีอยู่ในทุกสังคม และมีหลายแบบแตกต่างกันไปตามประเพณีของแต่ละสังคม ครอบครัวมิใช่เป็นหน่วยของสังคมที่เป็นอิสระ แต่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับครอบครัวอื่นๆ โดยแบ่งแยกครอบครัวออกเป็น ๒ รูปแบบใหญ่ๆ คือ ครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วยพ่อแม่ลูกอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ในขณะที่ครอบครัวขยายจะประกอบไปด้วยคนมากกว่า ๒ รุ่นขึ้นไป เช่นอาจมีปู่ ย่า ตา ยาย ลูกหลานอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน มีความรักความอบอุ่น เป็นระบบที่ญาติพี่น้องมีความรักใคร่ผูกพันกัน มีผู้อาวุโสสูงสุดจะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว

๒.๑.๓ ภาระหน้าที่ของครอบครัวไทย

ครอบครัวมีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของคนและยังทำหน้าที่สนองความต้องการของมนุษย์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม การปฏิบัติตามสิทธิและภาระหน้าที่ของสถานภาพที่เป็นอยู่ เช่น พ่อแม่มีภาระหน้าที่ที่ต้องเลี้ยงและอบรมดูแลลูกๆ ให้มีความคิดในเชิงสร้างสรรค์รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรอง ประพฤติตนอยู่ในกรอบศีลธรรมและส่งเสริมกิจกรรมที่นำความเจริญก้าวหน้ามาสู่สังคม บทบาทแต่ละภาระหน้าที่ต้องมีความเกี่ยวพันกันเสมอ นักวิชาการได้ให้ความหมายภาระหน้าที่ของครอบครัว คืองานที่ครอบครัวพึงปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่มวลสมาชิกในครอบครัวเพื่อให้สมาชิกเหล่านั้นอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยที่ครอบครัวเป็นสถาบันที่เก่าแก่และจำเป็นที่สุดของมนุษย์ ครอบครัวจึงมีการทำหน้าที่ต่างๆ แบบเดียวกันในทุกสังคมของมนุษย์ จนเราอาจเรียกได้ว่าเป็นหน้าที่สากล คือเป็นหน้าที่ซึ่งครอบครัวของทุกคนสังคมต้องกระทำ^{๑๒} และคำว่า ภาระหน้าที่ หมายถึง กิจหรือสิ่งที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามสถานภาพของบุคคลที่มีอยู่ในขณะนั้น^{๑๓} หน้าที่ของครอบครัวไทยมีดังต่อไปนี้

^{๑๑} จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ และคณะ, **สังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๘๑.

^{๑๒} เฉลียว บุญยงค์, **การศึกษาชีวิตครอบครัว**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘), หน้า ๔๗.

^{๑๓} วิภาพร มาพบสุข, **การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๑.

๑. **สร้างสมาชิกใหม่แทนสมาชิกเก่า** ครอบครัวจะทำหน้าที่เป็นหลักประกันว่าสังคมจะมีสมาชิกใหม่แทนสมาชิกเก่าที่ตายไป ทำให้เผ่าพันธุ์ของมนุษย์ไม่สูญหาย

๒. **เลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโต** เป็นสมาชิกที่สมบูรณ์และมีคุณภาพของสังคมด้วยการให้อาหารและสิ่งจำเป็นต่างๆ จนเติบโตและแข็งแรงพอที่จะเผชิญกับสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้ รวมทั้งการให้การศึกษาก็เพื่อให้มีสมรรถภาพในการทำงานอาชีพ สามารถเลี้ยงตัวเองและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๓. **อบรมปลูกฝังระเบียบสังคมแก่สมาชิกใหม่** เป็นหน้าที่ที่สำคัญของครอบครัวที่จะต้องอบรมปลูกฝังนิสัย และความรู้ต่างๆ ในการดำรงชีวิตให้แก่เด็กๆ ดังนั้นเด็กจะเป็นคนดีหรือคนเลวและบุคลิกภาพที่สังคมยอมรับได้หรือไม่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรอบอบรมจากครอบครัวเป็นพื้นฐาน อาจกล่าวได้ว่าสิ่งที่เด็กได้รับการอบรมจากครอบครัว ยากที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ภายหลัง เช่น ลักษณะนิสัยการกินอยู่ เป็นต้น

๔. **ให้ความรักความอบอุ่น** บุคคลจะได้รับความรักและความอบอุ่นจากครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ ความใกล้ชิด และการดูแลเอาใจใส่ระหว่างสมาชิก ตลอดจนการให้กำลังใจต่อกันเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถหาได้จากบุคคลอื่นนอกจากครอบครัวของเรา

๕. **ควบคุมความสัมพันธ์ทางเพศ** การอยู่กันเป็นครอบครัวก็เพื่อจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางเพศของสมาชิกให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบกฎเกณฑ์ ด้วยการกำหนดประเพณีหรือกฎหมายเกี่ยวกับการมีความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างชายหญิงให้เป็นไปในทิศทางที่ดี สังคมยอมรับ กล่าวคือ สังคมทั่วไปยอมรับการมีความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างคู่สมรสเท่านั้น และถือว่าความสัมพันธ์ทางเพศนอกสมรสเป็นสิ่งที่ต้องห้ามและไม่เป็นที่ยอมรับ

๖. **ทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจ** คือเป็นทั้งหน่วยผลิตและหน่วยบริโภคโดยเฉพาะในสังคมแบบสมัยก่อนแรงงานในทางเกษตรมักได้จากคนภายในครอบครัวที่ร่วมกันผลิตในที่ดินของครอบครัว แต่ในสังคมสมัยใหม่ครอบครัวเป็นหน่วยบริโภคมากกว่าเป็นหน่วยผลิต

๗. **กำหนดสถานภาพของบุคคล** ทำให้รู้ว่าสมาชิกที่เกิดใหม่เป็นเพศใด เกิดลำดับที่เท่าไรในครอบครัว แล้วยังทำให้เด็กได้รับสถานภาพทางสังคมตามสถานภาพของพ่อแม่ เช่น เป็นคนไทย คนจีน คนจน คนรวย คนเมืองหรือคนชนบท เป็นต้น^{๑๓}

^{๑๓} จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๗๙ - ๘๐.

ประเด็นสำคัญครอบครัวจะดำรงอยู่ได้อย่างเหมาะสมและเป็นปกติสุขหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการทำหน้าที่ของคนในครอบครัวว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด แนวคิดที่อธิบายการทำหน้าที่ของครอบครัวที่มีชื่อเสียงคือแนวคิด “McMaster Model” ซึ่งได้เสนอว่า ครอบครัวทำหน้าที่ต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. การแก้ปัญหา (problem solving) หมายถึง ครอบครัวได้ทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสม ทำให้ครอบครัวดำเนินไปได้และปฏิบัติหน้าที่ด้านต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ครอบครัวที่มีประสิทธิภาพจะแก้ปัญหอย่างรวดเร็วและเป็นระบบ ในทางตรงกันข้ามครอบครัวที่ไม่มีประสิทธิภาพมักแก้ปัญหายังไม่เป็นระบบ ไม่เสร็จสิ้น และกลายเป็นปัญหาเรื้อรังในที่สุด

๒. การสื่อสาร (communication) หมายถึง การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างสมาชิกในครอบครัว เนื้อหาของการสื่อสารแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ เนื้อหาที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์และกำหนัดชีวิตประจำวัน และเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึก ครอบครัวที่สื่อสารด้านวัตถุประสงค์ดีก็มักจะมีปัญหาการสื่อสารด้านอารมณ์ร่วมด้วยเสมอ

๓. การมอบหมายบทบาท (role) หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่สมาชิกประพุดติดต่อกันและกันเป็นประจำ บทบาทแบ่งได้เป็น ๒ ด้าน คือ (๑) บทบาทพื้นฐาน ซึ่งเป็นบทบาทที่แต่ละคนจำเป็นต้องกระทำอย่างครบถ้วน เพื่อให้ครอบครัวดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข และ (๒) บทบาทอื่นๆ ซึ่งเป็นบทบาทเฉพาะของแต่ละคน สมาชิกในครอบครัวจะได้รับมอบหมายบทบาทและหน้าที่และแต่ละครอบครัวจะมีระบบการควบคุมให้สมาชิกแต่ละคนปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างครบถ้วน

๔. การตอบสนองต่ออารมณ์ความรู้สึก (affective responsiveness) หมายถึง การตอบสนองอารมณ์ต่อกันและกันอย่างเหมาะสมทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ อารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในครอบครัวมีทั้งอารมณ์ในภาวะปกติ เช่น อบอุ่น เป็นสุข และอารมณ์ในภาวะวิกฤต เช่น กลัว

๕. การสร้างความผูกพันทางอารมณ์ (affective involvement) หมายถึง ระดับความผูกพันห่วงใยที่สมาชิกแต่ละคนมีต่อกัน รวมทั้งการแสดงออกซึ่งความสนใจและการเห็นคุณค่าซึ่งของกันและกัน

๖. การควบคุมพฤติกรรม (behavior control) หมายถึง วิธีการที่ครอบครัวควบคุมหรือจัดการกับพฤติกรรมของสมาชิก การควบคุมพฤติกรรมของแต่ละบุคคลเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้สมาชิกประพฤติตนอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม ไม่ทำให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น^{๔๔}

กล่าวโดยสรุป หน้าที่ของครอบครัวไทย คือกิจหรือสิ่งที่บุคคลต้องประพฤติปฏิบัติตามสถานภาพของตน รู้จักภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบและวินัยของตนเองปฏิบัติตามภาระหน้าที่ที่ตนมีอยู่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม สร้างให้ตนและสมาชิกในครอบครัวได้รับความอบอุ่น และสังคมมีความสงบสุข มีความเจริญก้าวหน้าทุกด้าน เช่น สร้างสมาชิกใหม่แทนสมาชิกเก่า เลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตเป็นสมาชิกที่สมบูรณ์และมีคุณภาพ อบรมปลูกฝังระเบียบสังคมแก่สมาชิกใหม่ ควบคุมความสัมพันธ์ทางเพศ ทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจคือเป็นทั้งหน่วยผลิตและหน่วยบริโภค กำหนดสถานภาพของบุคคล ให้รู้ว่าสมาชิกที่เกิดใหม่เป็นเพศใด เกิดลำดับที่เท่าไรในครอบครัว และหน้าที่ของครอบครัวจะต้องประกอบไปด้วย การรู้จักแก้ปัญหา การสื่อสาร การมอบหมายบทบาท การตอบสนองต่ออารมณ์ความรู้สึก การสร้างความผูกพันทางอารมณ์ และการควบคุมความประพฤติ

๒.๑.๔ ลักษณะของครอบครัวไทย

ครอบครัวเป็นสังคมแรกที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดแบบแผนชีวิตของมนุษย์จะดีหรือชั่ว ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ยึดถือว่ามีคุณค่า หากยึดสิ่งดีว่ามีคุณค่า ชีวิตก็สามารถดำรงต่อไปอย่างมีความสุข แต่หากยึดสิ่งไม่ดีว่ามีค่า ชีวิตย่อมอับเฉาและไม่มีความสุข สิ่งที่มนุษย์ยึดถือว่ามีค่าที่เรียกว่า “ค่านิยม” จึงมีความสำคัญต่อการสร้างชีวิตที่มีคุณภาพ ค่านิยมที่บุคคลยึดถืออยู่นั้นเป็นค่านิยมไม่พึงประสงค์ หรือค่านิยมพึงประสงค์ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมมีความสำคัญต่อการสร้างชีวิตที่มีคุณภาพ^{๔๕} สำหรับครอบครัวไทยได้รับอิทธิพลจากค่านิยมในด้านวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและประเพณีต่อการพัฒนาชีวิตในลักษณะต่างๆ กันที่ปรากฏเป็นเอกลักษณ์ของครอบครัวไทยซึ่งประมวลเหตุผลได้ดังนี้

๑. ครอบครัวไทยนิยมยกย่องให้ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว มีหน้าที่คุ้มครองป้องกันภัยอันตรายๆ และให้ความอุปการะเลี้ยงดูให้ความรักให้เกียรติแก่สมาชิกในครอบครัวตามควรแก่ฐานะของตน เป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับเศรษฐกิจของครอบครัวและเป็นผู้นำของครอบครัว มี

^{๔๔}ชูชัย สมิทธิไกร, พฤติกรรมผู้บริโภค, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๒๙๓ - ๒๙๔.

^{๔๕} เฉลียว บุญยงค์, การศึกษาชีวิตครอบครัว, หน้า ๕๗.

อำนาจและสิทธิมากที่สุดในครอบครัว เป็นผู้บริหารภายในครอบครัวและเป็นผู้สืบสกุล บุตรจะต้องใช้นามสกุลของบิดา และภรรยาต้องใช้นามสกุลของสามี

๒. ครอบครัวไทยให้ความสำคัญต่อระบบผู้อาวุโส (Seniority) มีการเคารพและเชื่อฟังกันตามลำดับอาวุโส จะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยส่วนใหญ่มักจะมีการอบรมสั่งสอนให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักเคารพผู้อาวุโสกว่า เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบททั่วไป บุคคลผู้สูงอายุในครอบครัวมักจะได้รับความสะดวกสบาย และเป็นที่พึ่งของผู้เยาว์อยู่เสมอทั้งการให้คำปรึกษาด้านส่วนตัวและการทำงาน เพราะฉะนั้นในครอบครัวไทย จึงปรากฏค่าลำดับชั้นของควมมีอาวุโสไว้มากมาย (ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พี่) การแสดงความเคารพเพื่อผู้อาวุโสนี้อาจเป็นผลมาจากค่านิยมในเรื่องการยกย่องผู้อาวุโสคนเป็นสำคัญ เพราะคนไทยมักจะให้เกียรติต่อผู้สูงอายุ เนื่องจากเชื่อว่ามีประสบการณ์ชีวิตมากมาย จึงสามารถเข้าใจสภาพต่างๆ ได้ดีกว่าคนที่มีอายุน้อยกว่า ดังนั้น ผู้อาวุโสจึงเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปในสังคมไทย ดังคำกล่าวที่ว่า “ตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด”

๓. ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวเดี่ยว (Monogamy) คือ ผู้ชายมีภรรยาคนเดียว ตามกฎหมาย แต่ความจริงของลักษณะครอบครัวไทยในเรื่องที่ผู้ชายมีภรรยาคนเดียวหรือหลายคนนั้นยังไม่สามารถกำหนดได้แน่ชัดเนื่องจากหลักฐานต่างๆ ในอดีตนั้นได้แสดงให้เห็นว่าชายไทยมักนิยมมีภรรยาหลายคนซึ่งเป็นการสมรสแบบ Polygyny ซึ่งที่ปรากฏชัดจะเห็นได้จากการที่พระมหากษัตริย์ ขุนนางชั้นสูง ข้าราชการ พ่อค้า หรือแม้แต่คนธรรมดาในสมัยก่อนมีภรรยาครั้งละหลายๆ คน ถือว่าเป็นการสร้างบารมี และแสดงความสามารถทางเพศด้วย จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ ๘) จึงมีกฎหมายระบุแน่ชัดว่าให้ผู้ชายไทยสามารถทำการสมรสได้เพียงครั้งเดียว การสมรสครั้งต่อมาถือว่าไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณาในแง่ของกฎหมายไทยปัจจุบันเป็นเกณฑ์ก็อาจกล่าวได้ว่า ครอบครัวไทยเป็นแบบสามีเดี่ยว ภรรยาเดี่ยว (Monopoly) แต่ในทางปฏิบัติผู้ชายไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีและมีตำแหน่งทางสังคมสูงๆ นั้น ยังคงนิยมมีภรรยาหลายคนในเวลาเดียวกัน ซึ่งสังคมนิยมเรียกภรรยาที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายนั้นว่า “อนุภรรยา”

๔. มีความผูกพันทางสายโลหิต กล่าวคือ ครอบครัวไทยมักจะมีญาติพี่น้องอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ พ่อแม่รักใคร่ผูกพันกับลูกมาก แม้ลูกๆ จะแต่งงานแยกย้ายมีครอบครัวไปแล้วก็ยังคงห่วงใยและยังให้ความอุปการะอยู่เสมอ ถึงแม้ว่าบ้านจะอยู่ห่างไกลกันก็ยังไปมาหาสู่ ฟังพาอาศัยกันเหมือนเดิม

๕. เด็กเป็นที่รวมความสนใจของครอบครัว กล่าวคือ โดยทั่วไปแล้วครอบครัวไทยทุกคนรักเด็ก พ่อแม่เสียสละทุกอย่างเพื่อลูก ส่งเสริมให้ลูกได้รับการศึกษาเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต เด็กจะถูกอบรมให้รู้จักช่วยเหลือตนเองตั้งแต่ยังเล็ก และเมื่อโตขึ้นเด็กก็จะพยายามสร้างตัวเองให้มากที่สุด

๖. ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวขนาดเล็ก (Nuclear Family) ในปัจจุบันนี้ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวเดี่ยว คือ มีพ่อ แม่ ลูกเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในสังคมเมืองมักจะไม่ค่อยมีญาติพี่น้องมาอาศัยอยู่ด้วย การที่ครอบครัวเดี่ยวกลายเป็นครอบครัวที่สำคัญของสังคมไทยในปัจจุบัน เพราะเป็นครอบครัวที่ย้ำถึงความเป็นอิสระเสรีภาพและความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งสอดคล้องกับคุณค่าของคนไทยในปัจจุบันนี้ แต่ก็ยังปรากฏว่ามีครอบครัวแบบขยายอีกเป็นจำนวนมากในสังคมชนบท ซึ่งส่วนมากเราจะพบในลักษณะญาติพี่น้องอาศัยในย่านเดียวกันหรือปลูกบ้านใกล้เคียงกัน แม้จะแต่งงานแล้วก็ตาม ญาติพี่น้องผู้อาวุโสมีอำนาจเหนือสมาชิกทุกคนในครอบครัวและเป็นผู้ชี้ขาด มีการให้ความช่วยเหลือกันภายในครอบครัว ทั้งกำลังทรัพย์และกำลังแรงงานด้วย ในสมัยปัจจุบันครอบครัวแบบนี้มีปริมาณน้อยมาก เพราะอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกนั่นเอง^{๑๖}

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของครอบครัวไทย ผู้ชายมีภรรยาคนเดียวตามกฎหมาย บทบาทของผู้ชายต้องเป็นหัวหน้าครอบครัวตามที่สังคมกำหนดหรือคาดหวังไว้ ครอบครัวไทยมักจะมีญาติพี่น้องอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ มีการเคารพและเชื่อฟังกันตามลำดับอาวุโส ส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักเคารพผู้อาวุโสกว่า เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ฯลฯ มีความผูกพันทางสายโลหิตพ่อแม่เสียสละทุกอย่างเพื่อลูก ส่งเสริมให้ลูกได้รับการศึกษาเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต ทั้งนี้อาจกำหนดลักษณะได้ คือ ครอบครัวไทยนิยมยกย่องให้ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว ครอบครัวไทยให้ความสำคัญต่อระบบผู้อาวุโส ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวเดี่ยว มีความผูกพันทางสายโลหิต เด็กเป็นที่รวมความสนใจของครอบครัว ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวขนาดเล็ก

^{๑๖} บันเทิง พาพิจิตร, **สังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า

๒.๑.๕ ความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อสังคมไทย

ครอบครัวไทยในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงประเทศไทย ครอบครัวนับเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีหน้าตาถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรม ค่านิยม แก่สมาชิกของครอบครัวให้เป็นไปตามบทบาทและความคาดหวังของสังคม โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมหรือกล่าวได้ว่าบ้านเป็นศูนย์ของการขัดเกลาทางสังคม โดยมีบิดามารดาเป็นสื่อกลางของการเรียนรู้ เพราะเหตุนี้สถาบันครอบครัวจึงเป็นสถานที่ที่จะกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมหลายๆ ด้านของมนุษย์วิธีปฏิบัติตนและบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ ทำหน้าที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคล เริ่มตั้งแต่แบบแผนของการสมรส การตั้งถิ่นฐานของคู่สมรส อำนาจในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูเด็ก การสืบสกุล การสืบทอดมรดก กฎเกณฑ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างชายหญิง และความสัมพันธ์ทางเครือญาติให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการนำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นสุข

นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้ทำการศึกษาหน้าที่ของครอบครัวแล้ว พบว่าครอบครัวมีบทบาทที่สำคัญมากต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของคน และยังทำหน้าที่สนองความต้องการของมนุษย์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและจิตใจ การทำหน้าที่ของครอบครัวอาจแยกได้ ๔ ประการ ดังนี้

- ๑) หน้าที่ผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคม เพื่อทดแทนสมาชิกของสังคมที่สิ้นชีวิตลง
- ๒) หน้าที่เลี้ยงดูสมาชิกใหม่ให้มีชีวิตรอด เนื่องจากทารกแรกเกิดและเด็กไม่สามารถดูแลตนเองได้
- ๓) หน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมไปสู่สมาชิกใหม่ ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อให้เด็กเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม
- ๔) หน้าที่หล่อหลอมกลมกล่อมเกลาทางสังคม (Socialization) ซึ่งเป็นบทบาทที่สำคัญมาก เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์เองจะไม่ว่าอะไรเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม เราจะใช้สัญชาตญาณเป็นตัวกำหนดการกระทำ

จากนัยดังกล่าวจึงต้องมีกระบวนการในการขัดเกลาทางสังคมเพื่อให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับกติกา กฎระเบียบและบรรทัดฐานของสังคมเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันได้

อย่างสงบสุข ถ้าไม่มีจะทำให้เกิดความยุ่งเหยิง (Chaos) ครอบครัวจึงต้องทำหน้าที่หล่อหลอมเด็กให้เป็นสมาชิกที่พึงปรารถนาของสังคม ดังนั้น ความสำคัญของครอบครัวจึงพอสรุปได้ดังนี้^{๑๗}

๑) ครอบครัวเป็นเป้าหมายของบุคลิกภาพและคุณลักษณะของสมาชิก การมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน มีการถ่ายโอนค่านิยม ความรู้สึกนึกคิด ทักษะคติในความเชื่อ ความศรัทธา และวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตจากสมาชิกรุ่นหนึ่งไปยังอีก รุ่นหนึ่ง ตลอดจนมีการพักผ่อน สันทนาการ และการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน บรรยากาศ และมีวิธีการอบรมเลี้ยงดู การอบรมสั่งสอน ซึ่งการเป็นพ่อแม่ แม่แบบ ที่ดีทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งโดยที่รู้ตัวหรือไม่รู้ตัว สิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวไม่ว่าจะในทางบวกหรือในทางลบได้ค่อยๆ หล่อหลอมสู่พื้นฐานทางบุคลิกภาพและคุณลักษณะทางด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ และจิตใจของสมาชิกในครอบครัวซึ่งอยู่ในรูปแบบต่างๆ มีผลโดยตรงต่อการแสดงบทบาททางสังคมของสมาชิกในสถาบันอื่นต่อไป

๒) ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานในทางการศึกษาของสังคม ครอบครัวเป็นแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้ ฝึกฝนและอบรมให้สมาชิกของครอบครัวได้เรียนรู้ระเบียบของสังคมหรือการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ทั้งอย่างเป็นทางการ (formal) และไม่เป็นทางการ (Informal) ในการทำหน้าที่ในการให้การศึกษานี้ ครอบครัวก็ยังถือว่าเป็นบทบาทสำคัญในการเป็นตัวแทนวัฒนธรรมที่จะถ่ายทอดขนบธรรมเนียมและประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม งานอดิเรกและกิจกรรมที่จะเรียนรู้ได้ในบ้าน เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูจากครอบครัวที่ทำอะไรๆ ร่วมกันจะต่างจากเด็กที่มาจากบ้านต่างคนต่างทำ การปฏิบัติและการดำเนินชีวิตในครอบครัวเป็นตัวแทนในการเรียนที่เข้มแข็งกว่าจะเรียนจากหนังสือที่โรงเรียน ถ้าครอบครัวไม่ยอมทำอะไรเลยก็จะสูญเสียหน้าที่ทางการศึกษาและเด็กที่ดีจะขาดความสนับสนุนที่ควรจะได้รับ

๓) ครอบครัวสร้างคุณภาพชีวิต คุณลักษณะต่างๆ ที่บ่งชี้ถึงลักษณะของชีวิตที่มีคุณภาพข้างต้นนี้ ครอบครัวจะเป็นสถาบันที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดขึ้นกับชีวิตของสมาชิกในครอบครัวได้

๔) ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานในการพัฒนาสังคม สถาบันที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคมและชุมชน เช่นเดียวกับสถาบันทางสังคมอื่นๆ วัตถุประสงค์ของการเกิดการเติบโต เข้าสู่วัยเรียน วัยทำงาน วัยแต่งงาน วัยเลี้ยงดูลูกของตนเอง วัยดูแลพ่อแม่เมื่อแก่ชราลง

^{๑๗} พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, **จิตวิทยาครอบครัว**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๔.

สอนและฝึกให้ทุกคนต้องมีบทบาทหน้าที่ในฐานะต่างๆ ในครอบครัวหรืออีกนัยหนึ่งก็คือการเข้าไปมีบทบาทภาระหน้าที่และมีความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของชุมชนหรือสังคมนั้นๆ

๕) ครอบครัวเป็นหน่วยวางรากฐานการปกครองในระดับต่างๆ ครอบครัวทำหน้าที่ปฐมภูมิที่สำคัญที่สุดคือการให้กำเนิดเด็ก ให้การเลี้ยงดูผู้เยาว์ ให้การศึกษา สร้างคนให้รู้จักระเบียบสังคม รวมทั้งการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับคนรุ่นหลังรับไว้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพสังคมของชุมชนกลุ่มนั้น เด็กๆ ที่เกิดและเจริญเติบโตมาจากครอบครัวแบบใด ก็ย่อมได้รับการถ่ายทอดแนวความคิด เจตคติและพฤติกรรมต่างๆ ติดมาจากครอบครัวเดิมไม่มากก็น้อย และนำไปใช้ปฏิบัติในสังคมที่เขาอยู่อาศัย

กล่าวโดยสรุป ความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อสังคมไทย ครอบครัวเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมที่มีความผูกพันเกี่ยวเนื่องกับการวางรากฐานการปกครองในระดับต่างๆ ครอบครัวทำหน้าที่ปฐมภูมิที่สำคัญที่สุด คือ การให้กำเนิดเด็ก การเลี้ยงดู การศึกษา และสร้างคนดีให้รู้จักระเบียบของสังคม ครอบครัวเป็นสถาบันมูลฐานที่สำคัญยิ่งของสังคม หรือเป็นสถาบันแรกของวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ มีหน้าที่ถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรม ค่านิยม กลุ่มเกลาพฤติกรรมและบุคลิกภาพ เลี้ยงดู ดูแลปกป้องคุ้มครอง ให้การศึกษาแก่สมาชิกของครอบครัวให้เป็นที่ไปตามบทบาท เพื่อให้สังคมดำรงอยู่และสืบทอดต่อไปได้ และเป็นรูปแบบพฤติกรรมที่ทำกันในชีวิตประจำวันล้วนมีพื้นฐานมาจากความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวทั้งสิ้น ซึ่งครอบครัวเท่านั้นที่สามารถตอบสนองความต้องการเหล่านั้นได้ หากมีการถ่ายทอดความรู้ความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมให้กับสมาชิกในครอบครัว ชีวิตครอบครัวก็จะมีความสุข มีความสุขสมบูรณ์ของชีวิตในการครองเรือน

๒.๑.๖ แนวโน้มของครอบครัวและสังคมสมัยใหม่

ปัจจุบันครอบครัวไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงจากหลากหลายมิติของสังคมไทยในหลายระดับที่มีผลต่อการพัฒนาเด็ก เยาวชนและครอบครัว โดยครอบครัวเป็นบ้านหลังแรกที่เกิดบทบาทแห่งการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและยิ่งใหญ่ที่สุด เพราะครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่เล็กที่สุดและอยู่ใกล้ตัวบุคคลมากที่สุด มีจุดเริ่มต้นตั้งแต่ชีวิตถือกำเนิดและเติบโตขึ้นมาตามวัยในแต่ละช่วงระยะของวงจรชีวิตมนุษย์สังคมโลกเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ครอบครัวเป็นเรื่องไม่หยุดนิ่ง มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงจากภายในและการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ครอบครัวไทยในปัจจุบันจึงมีสภาพที่แปรผันไปมากจากที่เคยเป็น เกิดลักษณะและวิถีการดำเนินชีวิต

วิครอบครัวที่หลากหลาย^{๑๔} ครอบครัวไทยและสังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง ภายใต้กระแสความผันแปรในหลายด้านความผันผวนทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ความผันแปรทางธรรมชาติ สถาบันครอบครัวและสังคมไทยจะต้องเผชิญต่อกระแสของการปฏิรูปประเทศไทย ครอบครัวไทยในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสู่ประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๕๘ นับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของสังคมไทยสมัยใหม่ มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงเชิงนิเวศวิทยา ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่จะมีผลต่อสถาบันครอบครัวไทยโดยตรง จึงเป็นเรื่องสำคัญทั้งความเป็นอยู่และความเป็นไปของครอบครัวไทยในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาเด็ก เยาวชนและครอบครัว จากรายงานข้อมูลแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕- ๒๕๕๙ พบสถานการณ์ในการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัว ดังนี้

๑) **โครงสร้างประชากร** ข้อมูลประชากรไทยจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ณ เดือน ธันวาคม ๒๕๕๒ มีประชากรทั้งสิ้น ๖๓.๕ ล้านคน เป็นเด็กและเยาวชน คือบุคคลที่มีอายุไม่เกินสิบห้าปีบริบูรณ์ จำนวน ๒๒.๙๒ ล้านคน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๘๕ ประชากรทั้งหมด (กลุ่มเด็กแรกเกิดถึง ๒ ปี ประมาณ ๒.๓๐ ล้านคน กลุ่มอายุ ๓ - ๕ ปี ประมาณ ๒.๔ ล้านคน กลุ่มอายุ ๖ - ๑๒ ปี ประมาณ ๕.๙๑ ล้านคน กลุ่มอายุ ๑๓ - ๑๗ ปี ประมาณ ๔.๘๕ ล้านคน และกลุ่มอายุ ๑๘ - ๒๕ ปี ประมาณ ๗.๔๖ ล้านคน) นอกจากนี้ ยังมีเด็กบุตรแรงงานต่างด้าวอายุไม่เกิน ๑๕ ปี ที่เกิดในประเทศไทยและจดทะเบียน (ตามแบบ ท.ร. ๓๘/๑) กับคณะกรรมการบริหารแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมือง (กบร.) ของกระทรวงแรงงานอีกประมาณ ๒ แสนคน โครงสร้างประชากรเด็กและเยาวชนไทย คาดว่ามีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง จากการสำรวจการเปลี่ยนแปลงของประชากรไทย ในระยะ ๕ ปีย้อนหลัง (ปี ๒๕๔๔ - ๒๕๔๘) มีเด็กเกิดใหม่ปีละ ๐.๗๔ - ๐.๘๑ ล้านคน เนื่องจากหญิงชายวัยเจริญพันธุ์แต่งงานช้าลง การคุมกำเนิดได้รับการยอมรับและมีประสิทธิผล ขณะที่จำนวนและสัดส่วนประชากรวัยแรงงานยังคงมีระดับค่อนข้างคงที่ แต่จำนวนและสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และจะเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ ๑๔.๗ ของประชากรทั้งหมดในปี ๒๕๕๙ (การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๔๓ - ๒๕๗๓, สศช.) จึงเป็นโอกาสต่อการลงทุนพัฒนาคุณภาพเด็ก พัฒนาทักษะความรู้ของเด็กและเยาวชนที่จะเป็นกำลังแรงงานใหม่ที่มีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและ

^{๑๔} ภิญญา ทองดี, “ความสำคัญของครอบครัว”, (ออนไลน์). แหล่งที่มา: <http://www.human.cmu.ac.th/hc/ebook/๐๐๖๑๐๓/lesson/๐๑.htm>, [๑๘ เมษายน ๒๕๖๑].

แนวโน้มของกำลังแรงงานที่จะลดลงในอนาคต ขณะเดียวกันคนวัยแรงงานจะต้องรับภาระดูแลเด็กและผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ส่งผลให้อัตราการพึ่งพิงมีแนวโน้มสูงขึ้น

๒) โครงสร้างครอบครัวไทยและสภาพแวดล้อมเด็ก ประเทศไทยมีจำนวนครัวเรือน ๒๑.๑๔ ล้านครัวเรือน ขนาดครอบครัวเฉลี่ย ๓.๐ คนต่อครัวเรือน (ข้อมูลกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ณ เดือน ธันวาคม ๒๕๕๒) สถิติการจดทะเบียนสมรสลดลง ในขณะที่สถิติการหย่าร้างสูงขึ้นเรื่อยๆ โดยในปี ๒๕๕๐ มีอัตราหย่าร้างประมาณ ๑ ใน ๓ ของการจดทะเบียนสมรส ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล ที่พบว่าสถิติการหย่าร้างเพิ่มขึ้น ๒ เท่า จากประมาณ ๕๐,๐๐๐ คู่ ในปี ๒๕๓๖ เป็นประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ คู่ ในปี ๒๕๕๐ สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเครือญาติ เป็นสังคมปัจเจกมากขึ้น ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบครอบครัวไทย เช่น ครอบครัวเดี่ยว ที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงบุตรเพียงลำพัง ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น ครัวเรือนที่อยู่ด้วยกันแบบไม่ใช่ญาติ ครัวเรือนที่มีอายุกระโดด คือ ปู่ย่า/ตายายกับหลาน หรือครัวเรือนที่เป็นเพศเดียวกัน นอกจากนี้ ผลของการสำรวจเด็ก และเยาวชน ปี ๒๕๕๒ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า เด็กที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่มีร้อยละ ๖๑.๔ ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่มีร้อยละ ๒๐.๑ ที่เหลืออยู่กับพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่ง สำหรับเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่พบว่ายากเกินคาดมากกว่าในเขตเทศบาล ในการดำเนินชีวิตของครอบครัว มีการเปลี่ยนแปลงที่ทั้งพ่อและแม่ต้องแสวงหารายได้ ทำให้ไม่สามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้เท่าที่ควร ส่งผลให้เด็กไม่ได้รับการดูแลที่เพียงพอ จึงถูกตั้งคำถามถึงจิตใจภายนอกครอบครัวโดยง่าย เช่น ติดเกม ติดสารเสพติด และมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร เป็นต้น

๓) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการสื่อสารเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนอย่างรวดเร็วในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น อินเทอร์เน็ต ความเร็วสูง ระบบโทรศัพท์เคลื่อนที่ ๓ จี เป็นต้น ส่งผลให้ผู้คนทุกเชื้อชาติสามารถติดต่อสื่อสารกันอย่างรวดเร็วและรวดเร็วทันใจ จึงเป็นโอกาสในการสร้างช่องทางใหม่ๆ เพื่อการเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และดึงดูดความสนใจของเด็กและเยาวชนให้เป็นคนใฝ่เรียนรู้จุดประกายความคิดและจินตนาการใหม่ๆ ในเชิงสร้างสรรค์ แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นภัยคุกคามต่อเด็กและเยาวชนจากกระแสการคลังไคล้และเสพติดเทคโนโลยี รวมทั้งเป็นข้อจำกัดต่อผู้มีฐานะยากจนที่ไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีได้อย่างเท่าเทียมคนทั่วไป

๔) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม และสังคมฐานความรู้ ส่งผลให้ประเทศไทยรับเอาค่านิยม

ความเป็นสากลทั้งจากตะวันตกและตะวันออกมาเชื่อมโยงกับวิถีความเป็นไทย โดยเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ

๑. การเลียนแบบพฤติกรรมของซีกโลกตะวันตก ที่มีความอิสระเสรีในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ความเป็นตัวตน และความต้องการของแต่ละบุคคล ทำให้นิยามของความสุขแตกต่างกันหลากหลาย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนซึ่งมีวุฒิภาวะทางอารมณ์น้อยย่อมได้รับผลกระทบมาก และส่งผลต่อเนื่องไปยังครอบครัวและสังคม

๒. การตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วผ่านทางโลกเสมือนจริง ทำให้ผู้คนมีความรู้มากขึ้น เกิดเครือข่ายทางสังคมในโลกเสมือนจริงซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตมากขึ้นทุกขณะ อีกทั้งเกิดความคิดสร้างสรรค์ที่หลากหลาย แต่การปฏิสัมพันธ์ในโลกแห่งความเป็นจริงมีน้อยลง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน จะมีการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีที่ทันสมัยและการสื่อสารได้อย่างสะดวกรวดเร็วทุกที่ทุกเวลา สำหรับคนที่ไม่มีความรู้และไม่มีความสามารถเลือกสิ่งดีๆ ได้ด้วยตนเอง จะเป็นกลุ่มที่ตกอยู่ในภาวะเสี่ยง ประกอบกับหากพ่อแม่ไม่เข้าใจและเข้าไม่ถึงโลกเสมือนจริง จะมองกิจกรรมที่เด็กเข้าไปร่วมออนไลน์ในทางลบเท่านั้น ทำให้เกิดช่องว่างครอบครัว และเกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยี

๓. คนไทยเริ่มหวนคำนึงถึงความสงบสุขแบบในอดีต ท่ามกลางสภาพสังคมที่มีความขัดแย้ง สับสนวุ่นวาย มีวิถีชีวิตเร่งรีบ แข่งขันแข่งขัน จึงเป็นโอกาสในการสนับสนุนส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตมาเป็นแบบพอเพียงและหันมาดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข แผนปฏิรูปประเทศไทย (๒๕๕๔) จึงให้มีการส่งเสริมการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมรุ่นใหม่ โดยพัฒนาอาชีวศึกษาคู่มือกับการสนับสนุนที่ดินทำกินและแหล่งทุน ส่งเสริมทักษะประกอบอาชีพในสถานประกอบการ การเป็นผู้ประกอบการรายย่อย รวมทั้งพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้

๔. การเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคสู่ภาคและจากประเทศเพื่อนบ้านเข้าสู่ประเทศไทย พร้อมกับแรงงานไทยเคลื่อนย้ายออกนอกประเทศ ส่งผลให้เด็กและเยาวชนต้องปรับตัวกับวัฒนธรรมที่หลากหลายและมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจเพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างเอื้อฉันท

๕. การรวมกลุ่มภายใต้กรอบความร่วมมือระดับอนุภูมิภาค ในการเข้าร่วมเป็นประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๕๘ และจะมีผลกระทบต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากจะมีการเคลื่อนย้ายประชากรทั้งด้านการท่องเที่ยวและบริการ รวมถึงเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่ประเทศไทยมากขึ้น โดยในปี ๒๕๕๘ จะมีการเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีลักษณะฝีมืออย่างเสรี ๗ สาขา ได้แก่ วิศวกรรม พยาบาล สถาปัตยกรรม วิชาชีพสำรวจ แพทย์ ทันตแพทย์ และนักบัญชี ดังนั้น การ

พัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความพร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงานอย่างมีคุณภาพ จะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาความรู้และความสามารถเฉพาะทาง การพัฒนาทักษะการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่จะเข้ามาในอนาคต ตลอดจนมีความรู้ภาษาต่างประเทศ และมีความเข้าใจในวัฒนธรรมที่หลากหลาย เพื่อนำไปสู่การใช้ความรู้และนวัตกรรมในการพัฒนาและการผลิตในอนาคต^{๑๙}

กล่าวโดยสรุป แนวโน้มของครอบครัวไทยในสังคมสมัยใหม่ ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่ดีสำหรับการสร้างวิถีชีวิตความเป็นอยู่ความเข้มแข็งมั่นคงทางสังคม ครอบครัวจำเป็นต้องพัฒนาทักษะการเรียนรู้ การปรับตัว หรือเปลี่ยนแปลงตนเองให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม และผ่านไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะเทคโนโลยีที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคม จากอิทธิพลของปัจจัยภายนอก ส่งผลกระทบต่อครอบครัวไทยสมัยใหม่ที่ครอบครัวไม่สามารถควบคุมหรือหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งจากสถิติข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของประชากรไทยในสังคมไทย พบว่า ครอบครัวไทยในสังคมสมัยใหม่มีแนวโน้มเพิ่มเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น อัตราการหย่าร้างเพิ่มสูงขึ้น ความอบอุ่นอยู่ดีมีสุขในชีวิตครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงผันแปรมีแนวโน้มลดลง และปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวก็ตามมาสู่สังคมใหญ่

๒.๒ ปัญหาครอบครัวไทย

สถาบันครอบครัวในประเทศไทยปัจจุบันกำลังเผชิญปัญหาเกี่ยวกับภาวะการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ส่งผลให้แบบแผนในการดำเนินชีวิตของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอันเป็นผลจากปัจจัยภายในครอบครัวและปัจจัยแวดล้อมในชุมชน สังคม ปัญหาอันเกิดจากความยากจน และภาวะวิกฤตเศรษฐกิจทำให้มีแรงงานไหลเข้าสู่เมืองและสตรีเข้าสู่ระบบงานมากขึ้น เรื่องราวเกี่ยวกับความรักและความสัมพันธ์ของบุคคลต่างๆ มีการเผยแพร่ภาพผ่านสื่ออย่างหลากหลายรูปแบบและสิ่งเหล่านี้ทำให้ความคิดค่านิยมในการเลือกคู่และการมีครอบครัว ซึ่งส่งผลก่อเกิดปัญหาความสัมพันธ์และการเสื่อมถอยสัมพันธ์ภาพของสมาชิกและทำให้ครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ต่างๆ ได้ครบสมบูรณ์ เห็นได้จาก

^{๑๙} เอกสารประกอบการประชุมวิชาการด้านครอบครัวระดับชาติ ประจำปี ๒๕๕๘, ภัยคุกคาม : ทางรอดของครอบครัวไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง, (วันพฤหัสบดีที่ ๑๑ – วันศุกร์ที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ณ สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ กรุงเทพมหานคร), หน้า ๑ – ๓.

ข้อสรุปของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ที่กล่าวถึงปัญหาครอบครัวว่า “สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว...ต่างคนต่างดิ้นรนเพื่อสมดุลภายในครอบครัว พ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้าน ลูกต้องเรียนอย่างหนักเพื่อความเท่าเทียมกันการแสวงหาด้านการศึกษา ขาดการดูแลให้ความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว”^{๒๐} ดังนั้น ครอบครัวไทยในปัจจุบันไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ แต่กลับใช้ความรุนแรงแก้ปัญหามากยิ่งขึ้น ผลที่ตามมาในปัจจุบันมีอัตราการหย่าร้างของคู่สมรสหรือสามีภรรยาเพิ่มมากขึ้น เด็กและผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ปัญหาพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนในเรื่องเพศรวมทั้งปัญหายาเสพติด เกิดขึ้นจากปัญหาครอบครัว นำมาซึ่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับสมาชิกภายในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างสามีภรรยาผู้เป็นหัวหน้าหรือผู้นำครอบครัว ที่เกิดมีปฏิสัมพันธ์ที่ขัดกัน อาทิ มีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ไม่รับรู้หรือไม่เข้าใจความรู้สึกของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง การสื่อสารที่ไม่เข้าใจกันหรือมีบทบาทที่ไม่สอดคล้องกัน เป็นต้น ซึ่งความขัดแย้งนี้อาจนำไปสู่การจบความสัมพันธ์ลงได้ หากว่าคู่สมรสไม่พยายามเข้าใจซึ่งกันและกัน หรือไม่ร่วมมือกันหาทางเลือกที่ดีในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ปัญหาครอบครัวไทยในสังคมปัจจุบันในด้านต่างๆ ประกอบด้วย

๑. ปัญหาครอบครัวในด้านบทบาท สามีและภรรยาต้องเคารพและยอมรับในบทบาทของกันและกัน มีการปฏิบัติตนได้เหมาะสมและสอดคล้องกับบทบาทของตน โดยไม่เข้าไปก้าวก่ายในบทบาทของคู่สมรสจนกลายเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัว

๒. ปัญหาครอบครัวในด้านทัศนคติและค่านิยม หากคู่สมรสยังมีทัศนคติ และค่านิยมแตกต่างกันมาก สิ่งที่ตามมา คือ ปัญหาครอบครัว แต่หากทั้งคู่มีความเข้าใจ และพยายามปรับปรุงทัศนคติ และค่านิยมให้สอดคล้องกันได้ ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวก็จะไม่เกิดขึ้น

๓. ปัญหาครอบครัวในด้านความประพฤติ หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมปรับเปลี่ยนประพฤตินของตนเอง และยังยึดติดอยู่กับรูปแบบการดำเนินชีวิตก่อนแต่งงาน โอกาสแห่งความขัดแย้งภายในครอบครัวที่จะนำมาสู่ปัญหาครอบครัวย่อมมีมาก ซึ่งสิ่งที่จะลดข้อขัดแย้งเหล่านี้ได้ ก็คือ การปรับตัวเข้าหากัน

๔. ปัญหาครอบครัวในด้านภาวะทางอารมณ์ การตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาหรือการโต้ตอบต่อสถานการณ์ที่แตกต่าง กันของสามี และภรรยาอาจ อาจนำมาซึ่งความขัดแย้งบาดหมาง และไม่เป็นที่พอใจของอีกฝ่าย เพราะฉะนั้น ชีวิตสมรสจะประสบความสำเร็จได้

^{๒๐} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ครอบครัว : ณ รอยต่อแห่งศตวรรษในไทย, (กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถิตศน์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔๙.

ยอมขึ้นอยู่กับการประนีประนอม ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ และความสามารถในการปรับตัวเข้าหากัน

๕. ปัญหาครอบครัวในด้านการขาดความซื่อสัตย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเงิน หรือเรื่องผู้สาวกับบุคคลอื่น ชีวิตสมรสที่มีความสุขควรอยู่กันอย่างเปิดเผยทั้ง ๒ ฝ่าย มีความจริงใจซึ่งกันและกัน เพราะสิ่งที่ตามมาภายหลังการขาดความซื่อสัตย์ก็คือ ความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน จนกลายเป็นสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งในที่สุด

๖. ปัญหาครอบครัวในด้านวัฒนธรรม พื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เช่น ศาสนา ภาษา ความเชื่อ และแผนการดำรงชีวิต หากวัฒนธรรมพื้นฐานที่สามีภรรยาเข้ามาเหมือนกัน ก็ย่อมมีโอกาสเกิดความขัดแย้งที่น้อยลง แต่หากสามี และภรรยาที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ต่างกันมาก ก็ย่อมนำมาซึ่งความขัดแย้งที่มีโอกาสเกิดมากขึ้น ดังนั้น จึงต้องมีการปรับตัว และยอมรับกับวัฒนธรรมของอีกฝ่ายให้ได้จึงจะช่วยลดความขัดแย้งให้น้อยลง

๗. ปัญหาครอบครัวในด้านการประกอบอาชีพ อาชีพเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก ซึ่งต้องรับหน้าที่ทั้งสามี และภรรยา ซึ่งอาจจะเป็นอาชีพของตนเอง หรือ ทำงานเป็นลูกจ้างนอกบ้าน หากสามีภรรยาไม่มีอาชีพทำมาหากินแล้ว ก็ย่อมไม่มีทรัพย์สินเงินทองที่จะมาใช้จ่ายจุนเจือแก่สมาชิกในครอบครัว ทำให้เกิดความยากจน ความอดอยากซึ่งจะนำมาสู่ความขัดแย้งกันในครอบครัว

๘. ปัญหาครอบครัวเพราะครอบครัวเดิมของคู่สมรส กรณีที่สามีหรือภรรยาต้องเข้าไปอาศัยอยู่ในบ้านของคู่สมรสภายหลังการแต่งงาน ซึ่งประกอบด้วยพ่อแม่พี่น้องหรือเครือญาติของคู่สมรสอาศัยอยู่ด้วย ความขัดแย้งที่เกิดเพราะสาเหตุอันเนื่องมาจากเครือญาติจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้มากยิ่งขึ้น หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้ง ๒ ฝ่ายเป็นคนที่รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น และชอบนำเอาแนวคิดของบุคคลอื่นนอกเหนือไปจากครอบครัวของตนเองมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

๙. ปัญหาครอบครัวในด้านเศรษฐกิจ ปัญหาทางด้านการเงินสำหรับชีวิตคู่มักเป็นปัญหาที่พบได้โดยทั่วไป และเป็นปัญหาที่สำคัญมากปัญหาหนึ่ง เพราะเงินทองเปรียบเสมือนตัวแทนของทุกสิ่งทุกอย่างที่เอื้อประโยชน์ และความสุขให้ชีวิต ทำให้รายได้ของครอบครัวกลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่สังคมใช้เป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จของการใช้ชีวิตคู่ ซึ่งจะได้รับความสะดวกสบายจากคนในสังคมหากครอบครัวนั้นมีความร่ำรวย

๑๐. ปัญหาครอบครัวในด้านความคาดหวังของครอบครัว และสังคม ความคาดหวังของครอบครัว และสังคมอันมีหลายปัจจัยรวมกัน อาทิเช่น ความร่ำรวย การศึกษา ความ

เป็นคนดี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ย่อมเกิดความคาดหวังของสมาชิกในครอบครัว และจากบุคคลรอบข้างในสังคม ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน หากสมาชิกในครอบครัวสามารถตอบสนองต่อความคาดหวังเหล่านั้นได้ ก็ย่อมนำความสุขมาให้แก่คนในครอบครัว และเป็นที่ยอมรับนับถือตาของ คนในสังคม แต่หากตรงข้ามกัน คือ ครอบครัวมีความยากจน ไร้การศึกษา ไร้สมาชิกที่เป็นคนดี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือเป็นความผิดหวังของสมาชิกในครอบครัว และความคาดหวังของสังคม เช่นเดียวกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งของสมาชิกในครอบครัวตามมา

๑๑. นิสัยและความเคยชินส่วนตัว เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงกันยากมาก เพราะเป็น นิสัยติดตัวมานาน เคยปฏิบัติซ้ำๆ มาแล้วในอดีต ถึงแม้จะเปลี่ยนได้ แต่ก็ยังเป็นเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่ง เท่านั้น ฉะนั้นสามีภรรยาจะต้องยอมรับ และทำใจให้ได้แล้วปรับตัวเข้าหากัน ผ่อนสั้นผ่อนยาว ถึง จะอยู่ด้วยกันยืนยาว

๑๒. การไม่มีเวลาให้กันและกัน เนื่องจากต่างฝ่ายต่างมีภารกิจต้องทำงาน บาง ทีกก็แยกกันอยู่ ทำให้ไม่มีเวลาพูดคุย รับรู้สารทุกข์สุกดิบของกันและกัน ครอบครัวจึงควรมีวันแห่ง ครอบครัว สัปดาห์ละ ๑ วัน หรือแล้วแต่ตกลงกัน มีเวลาอยู่พร้อมหน้ากัน พ่อ แม่ ลูก มีกิจกรรม ร่วมกัน

๑๓. การใช้ความรุนแรงตัดสินปัญหาในครอบครัว ได้แก่ การทะเลาะ ดุด่า ช่มชู้ จนกระทั่งลงมือต่บตีกัน ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการพูดคุยของฝ่ายหญิง ทำให้ฝ่ายชายโกรธจนทน ไม่ได้ ลงมือทำร้าย เพื่อระงับเหตุ

๑๔. ปัญหาการเป็นคุณพ่อคุณแม่ของลูก คู่สมรสของคุณอาจถูกเลี้ยงดูมาไม่ เหมือนกัน ดังนั้นทั้งคู่อาจมีความเห็นไม่ตรงกันในการเลี้ยงดูบุตรของตนเอง เช่น การอบรมในเรื่อง ต่าง ๆ การเอาใจใส่ใกล้ชิดชิดมากน้อยต่างกัน การศึกษา และความเห็นในเรื่องของการเลือกสิ่งที่ดี ที่สุดสำหรับลูก หากมีความเห็นที่ไม่ตรงกัน ก็ควรหาจุดที่คู่รักทั้งคู่รับได้ พบกันคนละครึ่งทาง จะ เป็นทางออกที่ดีที่สุด

๑๕. ความคาดหวังลึกลับ ๆ คู่สามีภรรยาหลายคู่มีความคาดหวังต่ออีกฝ่าย และอาจ ผิดหวังหลังจากที่ผ่านไปได้เพียงไม่กี่ปี ทำให้รู้สึกว่ามันน่าแต่งงานเลย ควรลองย้อนกลับมามอง คู่ชีวิตในแบบที่เคยเห็นจากตัวเขาได้ หากคู่ชีวิตไม่เป็นไปแบบที่คาดหวังจะให้คู่สมรสเป็น ขอให้ ลองเข้าใจในแบบที่เขาหรือเธอเป็น และลดความคาดหวังลง^{๒๑}

^{๒๑} Thaihealthlife, **ปัญหาครอบครัว**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://thaihealthlife.com/ปัญหาครอบครัว/> [๑๘ เมษายน ๒๕๖๑].

ครอบครัวไทยในปัจจุบันเผชิญกับภาวะการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากปัจจัยภายในครอบครัวและปัจจัยภายนอกในชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่ซึ่งส่งผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยมีลักษณะหลากหลายยิ่งขึ้น และสมาชิกในครอบครัวมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจยังผลให้เกิดความสั่นคลอนของสถาบันครอบครัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านโครงสร้างและความสัมพันธ์หรือพันธะระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวที่มีต่อกันทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศปัญหาต่างๆ อาจรวมเรื่องดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ การประพฤตินอกใจ

ศิลปะเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งที่ส่งเสริมในการพัฒนาชีวิตมนุษย์ให้เป็นผู้มีความสมบูรณ์เข้าถึงเป้าหมายสูงสุด สามีภรรยาที่ครองคู่กันอย่างมั่นคงและมีความสุขต้องมึศิลปะเป็นหลักประพฤติดต่อกันอย่างจริงใจ ซื่อสัตย์และมีหลักคุณธรรมของคู่สมรสในเรื่องของความสันโดษคือมีความยินดีพึงพอใจเฉพาะด้วยภรรยาหรือสามีของตนเอง ยึดมั่นในศีลข้อกาเมสุมิจฉาจาร มีความประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม แต่หากสามีภรรยาผู้ใดประพฤตินอกใจเลื้อยขาดความซื่อสัตย์และขาดความจริงใจต่อสัจจะแล้ว ย่อมเกิดความระแวงต่อกันทั้งสองฝ่าย ชีวิตครอบครัวจะสะดุดหยุดชะงักความสุขที่มีจะละลายลงไป การมีปากเสียงทะเลาะวิวาทบาดหมาง กลับเกิดขึ้นมาทดแทนที่มีโทษทัณฑ์หรือความล้มเหลวตามมาส่งผลลวงกับสมาชิกในบ้าน ตัวอย่างที่ปรากฏเห็นในปัจจุบัน จากข่าวที่ปรากฏในสื่อสารมวลชน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป จากปัญหาในปัจจุบันที่พบจะเห็นได้ว่า มีความระแวงในเรื่องการประพฤตินอกใจซึ่งเป็นเหตุให้ครอบครัวขาดความสงบสุขและความอบอุ่น สามีภรรยามีความหวาดระแวงต่อกัน ด้วยสาเหตุจากเรื่องหึงหวงภรรยาหรือสามีที่อยู่ด้วยกันมานาน จะนอกใจ บันรักให้ชายคนอื่นหรือหญิงอื่น จึงเป็นสาเหตุระแวงสู่การมีปากเสียงทะเลาะกัน จบลงด้วยการก่อเหตุประชดปัญหาความรัก เพราะผัวหึงกลัวเมียประพฤตินอกใจทำร้ายตนเองเพื่อจบปัญหา

๒.๒.๒ มีรายจ่ายมากกว่ารายรับ

ปัญหาในด้านครอบครัวไทยเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับรายได้และรายจ่ายภายในครอบครัวที่ขาดเสถียรภาพในด้านกรวางแผนทางการเงิน จนกลายเป็นปัญหารายจ่ายมากกว่ารายรับ ปัญหาหนี้สินในปัจจุบัน ได้แก่ การมีหนี้สินของบุคคลหรือครอบครัว คือ ภาระผูกพันที่ต้องชดใช้ให้ในอนาคตอันเป็นผลจากการกู้ยืม หรือให้บริการเพื่อตอบสนองความต้องการในแบบต่างๆ เป็น

หนี้สินที่ไม่ดีเพราะเป็นหนี้สินที่ไม่สร้างรายได้ แต่จะยิ่งก่อความเดือดร้อนให้กับครอบครัว หนี้สินที่เกิดจากการกู้เงินเพื่อการบริโภคหรือสร้างความสะดวกสบายที่ไม่มีเหตุผลอันสมควร เช่น หวังรวยทางลัด ชอบเล่นการพนัน การดำเนินชีวิตฟุ่มเฟือย สู้ยู่สู้ร้าย ไม่เก็บออม ไม่ลำดับความสำคัญของการใช้จ่าย ไม่ยอมจ่ายหนี้ ขาดการสำรวจตัวเอง ดังคดีปัญหาครอบครัวสุดเศร้านี้

กล่าวโดยสรุป จากปัญหาในปัจจุบันที่พบ จะเห็นได้ว่าการตายนั้นเกิดจากผู้ตายมีรายจ่ายมากกว่ารายรับ บวกกับความท้อใจและน้อยใจจากปัญหาหนี้สินของครอบครัว และน้อยใจในชีวิตที่ตนส่งเงินไปเพื่อใช้หนี้สิน แต่มาทราบว่าเงินที่ส่งไปนั้นกลับไม่ได้เอาไปใช้หนี้ และประกอบกับช่วงนี้ไม่ค่อยมีงานทำ ยิ่งทำให้ผู้ตายเครียดปัญหาครอบครัวมีหนี้สิน จึงจบปัญหาด้วยตนเอง

๒.๒.๓ การมีความประพฤติที่ไม่เสมอกันของคนในครอบครัว

สัมพันธภาพในครอบครัวเสื่อมถอยสาเหตุเกิดจากสมาชิกในครอบครัวบกพร่องไม่กระทำตามบทบาทหน้าที่ของตน ไม่รับผิดชอบต่อครอบครัวของฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิง อาจด้วยนิสัยไม่ดีด้านค่านิยมของคู่สามีภรรยา ช่องว่างทางความคิด ด้านอาชีพ อุปนิสัยใจคอและพฤติกรรมบุคลิกภาพที่ต่างกัน หมกมุ่นการพนัน ติดสารเสพติด ติดสุรา ประพฤติชั่วอย่างร้ายแรง จนอีกฝ่ายทนไม่ได้ การใช้อำนาจหรืออารมณ์ในการตัดสินใจ ดังจะเห็นได้จากนักวิชาการและศูนย์งานวิจัยที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาครอบครัว ซึ่งพบว่าสาเหตุหนึ่งที่ต้องเฝ้าระวัง คือสภาวะเสพติด (Addict) ในสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเสพติดสุรายาเสพติด การพนัน หรือกามารมณ์ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเพศชายค่อนข้างจะเกี่ยวข้องกับเรื่องพวกนี้อยู่เสมอ ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งหรืออาจจะหลายอย่างพร้อมกัน โดย ดร.วัลลภ เล่าว่าผู้หญิงที่มาขอคำปรึกษา มักจะมาด้วยสาเหตุที่สามีไปมีผู้หญิงอื่น และพฤติกรรมนี้พบได้กับผู้ชายทุกวัย ด้วยทัศนคติที่เพศชายมักจะมองเรื่องเหล่านี้ว่าไม่เสียหาย เช่นเดียวกัน หากเป็นกรณีผู้ติดการพนันสุรายาเสพติดก็จะนำของในบ้านทุกอย่างไปขาย เพื่อเอาเงินไปเล่นพนัน จนมีปากเสียง และจบลงด้วยการทะเลาะวิวาท ลงไม้ลงมือกัน และหากสะสมมากๆ เข้า อาจนำไปสู่การทำร้ายกันถึงขั้นเสียชีวิตได้ในที่สุด การเสพติดที่ทำลายครอบครัวมากที่สุด คือเสพติดการพนัน รองลงมาคือเสพยาเสพติด อย่างการพนัน โบราณเขาบอกว่าถูกขโมยก็ครั้งก็ไม่เท่าไฟไหม้ แต่ไฟไหม้ก็ครั้งก็ไม่เท่าผีสิงการพนัน ดังนั้นการเสพติดหรือที่เรียกว่า Addict ไม่ว่าจะเป็นการพนันหรือยาเสพติด มันเป็นบ่อเกิดของความรุนแรงในครอบครัวทั้งหมด คือเมื่อเสพติดปุ๊บมันก็พูดกันไม่รู้เรื่องแล้ว พูดกันไม่ได้เลย หรืออย่างคนติดเหล้าหรือสารเสพติด เขาก็บอกมันไม่หนักหัวใคร เรื่องของเขาชีวิตของเขา คือพวกนี้มันเมา มันไม่รู้เรื่อง มันฆ่าใครก็ได้หมด พูดจาไม่รู้เรื่อง อย่างติดเหล้านี่พอเหล้าเข้าไปพูดจาไม่รู้เรื่อง ก็ยิงกันฆ่ากันตาย

ได้หมด ผู้เชี่ยวชาญด้านด้านจิตวิทยา กล่าวทั้งท้าย ซึ่งก็สอดคล้องกับการศึกษาของ ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา (ศวส.) ที่พบว่าครอบครัวที่มีปัญหาความรุนแรง ร้อยละ ๘๓.๖ มีการดื่มสุราร่วมด้วย^{๒๒} จากข้อค้นพบในงานวิจัย ที่ผู้วิจัยกล่าวมาข้างต้น เพื่อเป็นการตอกย้ำหลักการและเหตุผลให้น้ำหนักเพิ่ม ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างข่าวที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ปัจจุบัน ที่ว่า

กล่าวโดยสรุป การมีความประทุติที่ไม่เสมอกันของสมาชิกในบ้านไม่ว่าจะเป็นฝ่ายสามีหรือฝ่ายภรรยา แม้แต่บุตรหลาน ญาติพี่น้องฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ที่อยู่ในสภาวะเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดต่างๆ ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งหรืออาจจะหลายอย่างพร้อมกัน ซึ่งยากต่อการลดละเลิกในสิ่งเหล่านั้น เช่น ติดการพนัน ติดสุรา และสารเสพติด ย่อมมีพฤติกรรมขาดการรับผิดชอบต่อหน้าที่ จึงเป็นบ่อเกิดของความรุนแรงทั้งหมดของครอบครัวและอาจนำไปสู่การทำร้ายกันถึงขั้นเสียชีวิต

๒.๓ ผลกระทบต่อครอบครัวและสังคมไทย

เป็นที่ทราบแล้วว่าสังคมไทยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากความเจริญเติบโตบนโลกออนไลน์ ที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีสิทธิที่จะได้รับข่าวสารในเวลาเดียวกันที่แตกต่างกันและขึ้นอยู่กับว่าสมาชิกคนใดจะมีสติสัมปชัญญะในการตัดสินใจเลือกข้อมูลข่าวสารนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริงของแต่ละครอบครัว ทำให้สภาพปัญหาของแต่ละครอบครัวแตกต่างกันไปด้วย ดังจะได้อธิบายเชิงวิเคราะห์ตามกรอบที่นำเสนอ ดังนี้

๒.๓.๑ สาเหตุระดับปัจเจกบุคคล

ปัจเจกบุคคล หมายถึง บุคคลแต่ละคน^{๒๓} ซึ่งบุคคลแต่ละบุคคลอันจะมีความแตกต่างกันหรือเหมือนกันในบางเรื่อง ความเหมือนกันหรือความแตกต่างกันส่งผลกระทบต่อครอบครัวอบอุ่นในสังคมไทยได้ทุกเรื่อง ความเหมือนที่แตกต่างยังเป็นปัจจัยหลักในการสร้างความไม่ลงรอยกันในครอบครัว ตัวอย่างเช่น ครอบครัวหนึ่งมีลูกสาวเหมือนกัน แต่ทั้งสองคนมีความคิดที่ต่างกัน ซึ่งถ้ากล่าวว่าคุณทั้งสองถูกอบรมสั่งสอนมาจากพ่อแม่และผู้เกี่ยวข้องชุดเดียวกัน แต่ความคิดของคนทั้งสองไม่อาจมีผู้ใดทราบได้ว่าในเวลาที่ได้รับการอบรมสั่งสอนนั้น มีความเห็นสอดคล้อง

^{๒๒} Thai health, ความรุนแรงในครอบครัว เรื่องใหญ่ที่สังคมไทยยังมองข้าม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.thaihealth.or.th/Content/๒๗๓> [๑๘ เมษายน ๒๕๖๑].

^{๒๓}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๕, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖), หน้า ๗๓๒.

คล้ายตามหรือขัดแย้ง ซึ่งทั้งสองคนอาจจะไม่แสดงออกในขณะเวลานั้น ดังนั้นเมื่อคนทั้งสองพบปัญหาที่เหมือนกัน อาจจะเลือกวิธีแก้ปัญหาที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจจะเป็นที่พึงพอใจของผู้ถูกรอบข้างหรือไม่ ก็เป็นเหตุและผลของแต่ละบุคคลในขณะนั้นสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนหลักความจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นสัตว์หรือสิ่งของเป็นรูปธรรมหรือนามธรรม เป็นวัตถุหรือเป็นเรื่องจิตใจ ไม่ว่าชีวิตหรือโลกที่แวดล้อมอยู่ก็ตาม ทั้งหมดล้วนเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เป็นเรื่องของปัจจัยสัมพันธ์ ธรรมดาที่เรามองด้วยสายตาของมนุษย์ เรียกว่า กฎธรรมชาติ^{๒๔} ดังนั้นพฤติกรรมของคนในครอบครัวก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติของแต่ละบุคคล การแสดงออกก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติของแต่ละบุคคลเช่นกัน โดยปกติแต่ละบุคคลจะมีความเป็นตัวตนของตน เกิดเป็นความอิच्छาวิชยา แม้แต่ในครอบครัวเดียวกัน พี่น้องมีความไม่พึงพอใจในพฤติกรรมที่บิดามารดาแสดงออกต่อตนเองและพี่น้องของตน มีความคิดไปทั้งในทางบวกและทางลบ ถ้าเป็นคิดทางบวกก็จะเกิดผลดีต่อครอบครัว ความอบอุ่นก็จะเกิดขึ้น ความรักความเอื้ออาทรก็จะเกิดกับทุกครอบครัว บิดามารดาจึงมีหน้าที่หลักที่จะต้องสร้างความอบอุ่นให้เกิดขึ้นโดยการประพฤติปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและปฏิบัติในขั้นศีล ดังปรากฏในพุทธธรรมว่า เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกายวาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจกรรมต่างๆ การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดลอมให้เรียบร้อยเกื้อกูลแก่การดำรงชีวิตอยู่ด้วยดี^{๒๕}

การอบรมสั่งสอนเป็นอีกวิธีหนึ่งที่สำคัญต่อการหล่อหลอมบุตรธิดา ในบางขณะการสั่งสอนอาจจะผิดพลาดโดยไม่เจตนา อย่างเช่น พระพุทธเจ้าทรงเห็นพฤติกรรมการไหว้ทิศ ๖ ของสิงคาลกะ ไม่ถูกวิธี จึงทรงสอนให้เข้าใจอย่างชัดเจน^{๒๖} ซึ่งในปัจจุบันมีผู้ช่วยสอนบุตร ธิดา ต่อจากบิดา มารดา คือครูอาจารย์ บิดามารดาเปรียบเหมือนพรหมของบุตรธิดา ซึ่งมีหน้าที่อบรมสั่งสอนดูแลบำรุงบุตรธิดาให้เติบโตใหญ่อย่างมีคุณภาพ มีคุณธรรม บิดามารดาจึงเป็นที่เคารพบูชาของบุตรธิดา ดังมีหลักฐานเชิงประจักษ์ดังนี้ คำว่า “พรหม” นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า “บุรพาจารย์” นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า “บุรพเทพ” นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า “อาหุไนยบุคคล” นี้เป็นชื่อ

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๒.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๑.

^{๒๖} **ที.ปา.** (ไทย) ๑๑/๒๕๕-๒๗๓/๒๐๐-๒๑๗.

ของมารดาบิดา ๒ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมารดาบิดามีอุปการะมากบำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตร^{๒๙} หน้าที่ของบิดามารดาที่มีต่อบุตรคือห้ามปรามจากคนชั่วให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปะวิชา หาครูครองที่สมควรให้ มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร^{๓๐} ซึ่งทำที่สุดพ่อแม่มีหน้าที่สอนลูกให้รู้จักตนเอง การรู้จักตนเอง คือการรู้จักที่ตนเองซึ่งชอบและภาคภูมิใจ รู้อารมณ์ตนเอง รู้ความสามารถตนเอง และแสดงความสามารถของตนเองให้ผู้อื่นรับรู้ โดยที่พ่อแม่ ผู้ปกครองต้องใช้เวลาในการพูดคุย สนทนา เพื่อฝึกการสำรวจตัวเองทั้งด้านอารมณ์ความรู้สึก ความสามารถ และทำกิจกรรมร่วมกับบุตรหลาน ให้คำชมเชยและให้กำลังใจทันที เมื่อบุตรหลานสามารถทำกิจกรรมได้ประสบผลสำเร็จ โดยการโอบกอดการประมီอ^{๓๑} โดยเน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้บุตรหลานกระทำตามกรอบคำสอนตามพระพุทธศาสนาเป็นหลัก เช่น การร่วมกิจกรรมประเพณีปฏิบัติ ตามข้อห้ามศีล ๕ ฝึกให้ทำกิจกรรมที่แสดงออกซึ่งคำสอน “hiri โอตตปปะ” เป็นต้น

จึงสรุปได้ว่า ครอบครัวจะอบอุ่นประการแรกขึ้นอยู่กับบิดามารดาผู้ให้การอุปการะเลี้ยงดูให้ความรู้ขั้นพื้นฐานเพื่อการอยู่รอดผ่านกระบวนการของความรักความอบอุ่นที่หยิบยื่นให้บุตรธิดาซึ่งเดิมในอดีต ตามสัญญาตัญญาณแห่งความเป็นบิดามารดา และปัจจุบันเสริมด้วยความรู้ความเข้าใจในการดูแลตามหลักวิชาการ ตั้งแต่แรกเกิดถึงเวลาเข้าศึกษาเล่าเรียนในสถาบันการศึกษา ซึ่งครูมีความสำคัญในการสร้างพื้นฐานของการเป็นพลเมืองที่ดี มีคุณภาพของสังคมและประเทศชาติ เพราะครูมีหน้าที่ให้ความฉลาดทางปัญญา สอนให้คิดเป็น อ่านเป็น ฟังเป็น เขียนเป็น วิเคราะห์เป็น นำไปใช้เป็น ฝึกให้คิดแก้ไขปัญหาทางวิชาการแบบในกรอบ ข้างกรอบและนอกกรอบแล้วแต่สถานการณ์ สอนให้รู้จักองค์ความรู้ต่างๆ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ สอนทักษะความชำนาญในศาสตร์ต่างๆ เช่น การใช้ภาษาพูด ภาษาร่างกาย ฝีมือทางช่างต่างๆ สูตรการคิดคำนวณ นอกจากนี้ยังให้ความฉลาดทางอารมณ์ สอนให้รู้จักยับยั้งใจ รู้จักควบคุมอารมณ์ รู้จักแพ้ รู้จักชนะ รู้จักให้อภัย ไม่เคียดแค้น มาฆาตพยาบาลกัน รู้จักความต้องการของตนเอง รู้จักปลดปล่อยอารมณ์ที่ค้างค้ำ รู้จักแสดงความคิดเห็นที่ได้แย้งหรือยอมรับด้วยเหตุผลจิตใจมั่นคง ไม่หลงระเห็จในชัยชนะ ไม่ท้อแท้เมื่อแพ้หมดรูป ให้ความฉลาดทางสังคม สอนให้รู้จักการปฏิบัติตัวในการเข้าสังคมอย่างถูกวิธีเหมาะสม รู้จักวิธีการทำงาน การพบผู้คนในระดับต่างๆ

^{๒๙} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗.

^{๓๐} อุดม เขยกิจวงศ์, **หน้าที่ชาวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๔.

^{๓๑} กระทรวงศึกษาธิการ, **เอาถ่านทั้งบ้านเลย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

รู้จักการวางแผน รู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตามเป็นต้น^{๓๐} ด้วยเหตุนี้ ครูผู้เปรียบประดุจเป็นเช่นมารดา บิดาคนที่สองของครอบครัวที่มีส่วนในการปั้นแต่งเยาวชนให้มีความแตกต่างกัน ด้วยความคิดเห็น ที่แตกต่างกันอันเกิดมาจากความรู้เดิมที่แตกต่างกันนั่นเอง

ประการสุดท้ายสิ่งรอบข้างที่จะส่งผลกระทบต่อความเป็นตัวเป็นตนของบุตรีดาที่ต้องออกมา จากครอบครัวที่อบอุ่นและต้องเผชิญในสิ่งที่ไม่ได้วางแผนไว้ก่อน แต่บางครอบครัวที่มีความ อบอุ่นในวัฏฏะก็จะมีกรอบแบบการอบรมสั่งสอนลูกไว้ล่วงหน้า ดังเช่น การสั่งสอนลูกให้รู้จักการ คบเพื่อน เพื่อนที่แสดงออกดังนี้ไม่ควรร่วมทำกิจกรรมด้วย คือ คนที่เขาประโยชน์ผู้อื่นฝ่ายเดียว คนดีแต่พูด คนประจบสอพลอและการชักนำไปในทางที่เลื่อม^{๓๑} แต่ในปัจจุบันจะเห็นว่าภูมิคุ้มกัน ทางการคบเพื่อนค่อนข้างต่ำ ดังที่ทุกคนเห็นปรากฏเป็นข่าวในชีวิตประจำวัน อันเกิดเนื่องมาจากการยอมรับในสิ่งรอบข้างที่กระทำนำพาตัวตนไปในทางที่แสดงออกที่ความประพดมิชอบ

นอกจากนั้น ปัญหาระดับบุคคลคือพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนในครอบครัวเป็น ผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งต่อร่างกายและจิตใจ พฤติกรรมการใช้อำนาจในการควบคุมหรือบังคับขู่เข็ญ ผู้อื่นให้เกิดความกลัว ผู้ที่กระทำยอมมีพฤติกรรมของแต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างกัน การทำร้าย ร่างกายด้วยการทุบตี การข่มขืนและการทารุณกรรมทางด้านจิตใจ การอยู่ในภาวะแวดล้อมที่มีความ รุนแรงเช่นนี้ สมาชิกในครอบครัวย่อมซึมซับลอกเลียนแบบพฤติกรรมที่รุนแรงโดยไม่รู้ตัวและ เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะกระทำรุนแรงต่อครอบครัวตนเองและคนที่อยู่รอบข้าง จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมความรุนแรงระดับบุคคลเหล่านี้ ถ่ายทอดจากพ่อแม่ส่งต่อสู่ลูกหลานและเหลน ส่งผลให้ เกิดปัญหาครอบครัวอื่นๆ ตามมาอีกด้วย ซึ่งสามารถสรุปผลกระทบที่เกิดขึ้นในระดับบุคคลได้ใน ๒ ประเด็นหลัก คือ

๑. สามีหรือภรรยา อาจส่งผลให้เกิดผลเสียหายต่อร่างกายและจิตใจ การเสื่อม โทรมของสุขภาพกายและสุขภาพจิต โดยปกติเมื่อเกิดปัญหาต่างๆ ไปในครอบครัว และมักทำให้ สมาชิกในครอบครัวเกิดความเครียด ถ้าเป็นปัญหาทางด้านเศรษฐกิจความเครียดยิ่งเพิ่มมากขึ้น แต่ละบุคคลก็มีวิธีการในแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกัน หากไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้และเก็บงำไว้ เป็นเวลานาน ๆ ก็จะทำให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตเสื่อมโทรม และเกิดปัญหาในด้านของสุขภาพกาย ตามมา เช่น เป็นโรคเครียด โรคซึมเศร้า โรคความดันโลหิตสูง ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับครอบครัว

^{๓๐} ญัฐนันท์ ศิริเจริญ, **อยากให้โลกนี้มีแต่ความรัก**, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๘-๒๙.

^{๓๑} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๕๔/๒๐๗.

ของเราเหล่านี้ แม้จะไม่สามารถแก้ไขได้อย่างรวดเร็วแต่ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่มีแนวทางในการแก้ไข ผู้ประสบปัญหาจึงควรหาคนปรึกษาและไม่คิดเองคนเดียว ไม่ควรอยู่ตามลำพัง หาผู้รู้กฎหมายช่วยให้คำชี้แนะในการแก้ไขให้ถูกทางเพื่อตัดความวิตกกังวลให้หมดไป หรือคลายความเครียดลงไปได้บ้าง นอกจากนี้ยังอาจจะมีการทุบตีทารุณ ทำร้ายร่างกายกันในครอบครัว และการด่าทอด้วยการแสดงกิริยามารยาทใช้วาจาที่หยาบคาย ดูหมิ่นดูถูกและเหยียดหยามต่อกันเรื่องชาติตระกูล การประพฤติุนอกใจของคู่สมรส การใช้จ่ายเกินตัวแบบสุรุ่ยสุร่ายและฟุ่มเฟือยของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ปัญหาเกิดจากการไม่ลงรอยกันกับหมู่ญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่าย ปัญหาด้านหนี้สิน ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งติดการพนันและสุรายาเมา ปัญหาสุขภาพอนามัยและปัญหาของความแตกต่างด้านอายุ ปัญหาขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัวและฐานะของครอบครัวเลวลง ปัญหาอาจเกิดจากการถูกประณามเสียดสีของบุคคลรอบข้างของกลุ่มชุมชนในสังคม

ผลกระทบที่มีต่อสามีภรรยา นั้น สิ่งที่สำคัญก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา ซึ่งสามีและภรรยาเป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธ์ภาพที่สำคัญที่สุดในครอบครัว เพราะถ้าคู่สามีภรรยา มีความรักใคร่เข้าใจซึ่งกันและกัน พยายามปรับตัวเข้าหากัน ร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตลอดจนรับผิดชอบและแก้ปัญหาต่างๆ ภายในครอบครัวร่วมกัน ย่อมทำให้ครอบครัวนั้นมีความราบรื่นมั่นคง สมาชิก อื่นๆ ในครอบครัวก็จะมีความสุขไปด้วย แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าสามีภรรยามีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน ไม่มีความรักใคร่ปรองดองกัน ขาดความเห็นอกเห็นใจและขาดความรับผิดชอบร่วมกันแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความขัดแย้งอยู่เสมอ อันอาจทำให้ครอบครัวต้องแตกสลายลง หรือทำให้ครอบครัวขาดความสงบสุขได้^{๓๒}

๒. ลูกหลาน อาจจะได้รับผลทั้งร่างกายและจิตใจเช่นกัน เพราะสายใยความสัมพันธ์ระหว่างบิดา มารดา และบุตร จะแน่นตื้ออยู่เสมอ ถ้าบิดามารดาทำตัวเป็นหลัก รักใคร่ผูกพันกันดี ความรักใคร่ผูกพันแน่นหนาของบิดามารดานั้นจะมีผลสะท้อนไปผูกพันรักใคร่ต่อบุตรให้แน่นต่อไปโดยปริยาย^{๓๓} แต่หากว่าการประพฤติของบิดามารดาหมุ่กลับปรับเปลี่ยนในทางตรงข้าม ลูกหลานย่อมได้รับผลกระทบ เช่น อาจจะถูกทำร้ายร่างกายทุบตีทารุณ ละทิ้ง ขาดความเชื่อมั่นซึ่งส่งผลต่อบุคลิกภาพ ขาดความไว้หว่ มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน เช่น ติดยาเสพติด ปัญหาในด้านการ

^{๓๒} วรภา ลำเจียกเทศ, การพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัว ในทัศนะของสตรีที่สมรสแล้ว, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๗.

^{๓๓} ฝน แสงสิงแก้ว, “ความผูกพันรักใคร่ในครอบครัว”, วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย ๓-๔ (กรกฎาคม – ตุลาคม ๒๕๑๐) : ๒๑.

เรียน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการเที่ยวกลางคืนของบุตรหลาน ปัญหาในการคบเพื่อน การเลียนแบบบุคคลอื่น ต้องการความอิสระ ปัญหาดีอีร์นและต่อต้านอำนาจปกครอง และปัญหาอื่นๆ เพื่อประชดชีวิตและสังคมอันเนื่องมาจากปัญหาของครอบครัวที่กล่าวมาข้างต้น เรื่องนี้สามารถศึกษาได้จากข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมเชิงลบที่สะท้อนให้เห็นถึงการเลี้ยงดูการอบรมของครอบครัวได้จากพฤติกรรมที่วัยรุ่นอายุ ๑๓ - ๑๔ ปี เช่น การนอนดึกตื่นสาย การเที่ยวเตร่ และการเล่นการพนัน ที่มีแนวโน้มสูงขึ้นซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อปัญหาสังคมในอนาคต และข้อกังวลเกี่ยวกับการเริ่มสูบบุหรี่ และดื่มสุราของประชากรที่มีอายุเฉลี่ยน้อยลงเรื่อยๆ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ส่งผลกระทบต่ออย่างยิ่งกับสุขภาพ และเนื่องจากครอบครัวไม่ค่อยได้เจอกัน พ่อแม่มีเวลาที่จะไปอยู่กับเรื่องอื่นๆ ที่ไม่ใช่เรื่องครอบครัว เด็กก็จะมีเวลาตามลำพัง มีกิจกรรมของตัวเอง ที่อาจไม่ใช่ช่วยของเขา ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่ เช่น เกม อินเทอร์เน็ต ที่เกิดขึ้นในครอบครัวไทย

สรุปได้ว่า ปัญหาดังกล่าวข้างต้นที่เกิดขึ้นในครอบครัวไทยปัจจุบันนี้มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในซึ่งเป็นตัวแปรความอบอุ่นในครอบครัว ซึ่งยากต่อการควบคุมมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว พ่อแม่ลูกมีความเห็นต่าง ผูกพันระหว่างกันน้อย การที่ต่างคนต่างอยู่จะทำให้ไม่สามารถร่วมภารกิจที่สำคัญให้สำเร็จได้ ครอบครัวที่พ่อแม่ไม่มีความผูกพันใกล้ชิดกันย่อมไม่สามารถร่วมมือกันปกครองลูกได้ เกิดผลเสียหายต่อร่างกายและจิตใจทั้งพ่อแม่ลูก ด้วยการแสดงกิริยามารยาทที่หยาบคาย นอกใจดูหมิ่นดูถูกต่อกัน การใช้ฉายแบบสุ่ยสุ่ยพุ่มเฟิอย ปัญหาของหมู่ญาติ ลูกหลานมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ประชดชีวิตและสังคม มีพฤติกรรมเชิงลบ ด้วยการเที่ยวเตร่ เล่นการพนัน สูบบุหรี่และดื่มสุรา ซึ่งพฤติกรรมและปัญหาเหล่านี้มัน มาจากปัญหาของครอบครัว ภายใต้สถานการณ์ที่มีการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมที่เคลื่อนไปในทิศทางเดียวกันกับความเป็นอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อการสร้างครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์กล่าวโดยรวมผลกระทบต่อปัจเจกบุคคล คือการอบรมสั่งสอนของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ การคบเพื่อนอันเป็นปัจจัยสำคัญที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมรอบข้าง ซึ่งข้อความรู้ที่กล่าวมานี้มีผลต่อการตัดสินใจและการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของแต่ละบุคคลแล้วสะท้อนไปยังครอบครัวของแต่ละบุคคล ครอบครัวจะอบอุ่นประการแรกขึ้นอยู่กับพ่อแม่ หรือผู้ปกครองผู้ให้การอุปการะเลี้ยงดูและพ่อแม่มีหน้าที่สอนลูกให้รู้จักตนเอง ให้ความรู้ขั้นพื้นฐานในทางบวกก็จะเกิดผลดีต่อครอบครัว ความอบอุ่น ความรัก ความเอื้ออาทรต่อสมาชิกในบ้านย่อมส่งผลคือความสุขกับทุกครอบครัว

๒.๓.๒ สาเหตุระดับครอบครัว

ผลกระทบที่มีต่อครอบครัวไม่สมบูรณ์ ครอบครัวเป็นหน่วยที่ทำให้บุคคลรู้สึกถึงความแข็งแกร่งของกลุ่มสมาชิก มากกว่าการเป็นสมาชิกของสถาบันอื่นๆ ในสังคม ครอบครัวทำให้บุคคลรู้สึกถึงความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิต^{๓๔} และในอดีตชีวิตครอบครัวไทยสุขสมบูรณ์อบอุ่น อยู่กันจนแก่เฒ่า มีสวัสดิภาพ ถ้าสมาชิกทุกคนของครอบครัวอยู่ดี มีสุขสงบ เรียบร้อย ย่อมมีอิทธิพลต่อความสงบสุข ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของหน่วยสังคมอื่นๆ ที่ใหญ่ขึ้น แต่ปัจจุบันคู่สมรสมีทัศนคติว่า การหย่าร้างเป็นเรื่องปกติ สามีภรรยาต่างให้ความสำคัญและสนใจครอบครัวน้อยกว่าตัวเอง การเลี้ยงดูลูกมีเด็กรับใช้ สามีภรรยาขาดความอดกลั้นอดทนนำไปสู่ปัญหาทะเลาะวิวาท ทำทนาย หุ้มเถียงเถียงงอนและหนีออกนอกบ้าน ส่วนผลอันเกิดจากการมีปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวจะปรากฏผลด้านต่างๆ ต่อภรรยาสามี ดังนี้

- ๑) ครอบครัวแตกแยก สถานการณ์ที่พบได้คือ การแยกกันอยู่ การหย่าร้าง การละทิ้งไป การเลิกจ้าง การนอกใจของคู่สามีภรรยา
- ๒) ครอบครัวที่มีหัวหน้าครอบครัวซึ่งไม่อาจทำหน้าที่เลี้ยงดูครอบครัวได้ เนื่องจากวิกฤติการณ์บางประการ เช่น ทุพพลภาพ เป็นโรคภัยแรง ต้องโทษจำคุก หนีสินล้นพ้นตัว
- ๓) ครอบครัวที่มีแต่ความสัมพันธ์ฉันท์สามีภรรยาตามกฎหมาย แต่ปราศจากความรักและความผูกพันทางด้านจิตใจ เพียงแต่อยู่ร่วมบ้านเดียวกัน
- ๔) ความขัดแย้งด้านค่านิยม คู่สามีภรรยา มีความแตกต่างกันมากเป็นชนวนให้เกิดความขัดแย้งกัน เมื่อความรักหรือความใคร่ลดลงและช่องว่างขยายกว้างขึ้น
- ๕) ครอบครัวที่มีได้จดทะเบียนสมรส มีผลถึงลูกนอกสมรส มรดก
- ๖) ครอบครัวที่สมาชิกบางคนมีลักษณะผิดปกติ ได้แก่ มีความสมบูรณ์ทางกายหรือจิต เช่น เป็นคนปัญญาอ่อน ชราภาพ ทุพพลภาพ โรคเรื้อรัง โรคจิต โรคประสาท โรคเศร้าซึม
- ๗) ความไม่รับผิดชอบต่อครอบครัว อาจด้วยนิสัยไม่ดี หมกมุ่นการพนัน ติดสารเสพติด ติดติดสุรา ประพฤติชั่วอย่างร้ายแรง จนอีกฝ่ายทนไม่ได้
- ๘) เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ประเพณี ชนชั้น วรรณะ ค่านิยม ความคิด การประพฤติปฏิบัติตนมีความแตกต่างกัน

^{๓๔} สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาครอบครัว พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๕๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๖), หน้า ๙.

๙. พื้นฐานครอบครัวฐานะความเป็นอยู่เดิม และพื้นเพของวงศ์ตระกูลต่างกัน เป็นเหตุให้เกิดความรู้สึกในเรื่องของการประณาม เหยียดหยาม น้อยเนื้อต่ำใจ

๑๐) ระดับการศึกษาต่างกัน จึงเกิดช่องว่างทางความคิด ความเข้าใจ การสมาคม

๑๑) อาชีพขัดกัน เช่นฝ่ายหนึ่งทำงานประจำที่ แต่อีกฝ่ายหนึ่งต้องเดินทางไปมาสัญจร อยู่เสมอ ต้องเดินทางไกลจะสร้างความหวาดระแวง หรือฝ่ายหนึ่งทำงานมีเกียรติ อีกฝ่ายทำงานต่ำต้อย เกิดปมด้อยในชีวิตครอบครัว

๑๒) ไม่สอดคล้องเรื่องเพศสัมพันธ์ มีความบกพร่อง หรือไม่เข้าใจกันด้านเพศสัมพันธ์ คู่สามีภรรยาขาดการเรียนรู้ขาดความเข้าใจดีเรื่องเพศสัมพันธ์ สามีและภรรยา ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง บกพร่อง หรือมีความต้องการทางเพศรุนแรงในระดับที่ต่างกัน

๑๓) วัยแตกต่างกัน บางอย่างจึงไม่เข้าใจกัน

๑๔) อุปนิสัยใจคอ และพฤติกรรมบุคลิกภาพต่างกันมาก เช่น ฝ่ายหนึ่งอนามัยจัด สะอาด เจ้าระเบียบ แต่อีกฝ่ายตรงกันข้าม ถ้าไม่ยอมรับไม่ปรับเข้าหากันแล้ว อาจนำไปผสมผสานกับสาเหตุอื่น ๆ ถึงแตกหักได้

๑๕) ญาติพี่น้องยูแห่ ความขัดแย้งมาจากญาติพี่น้องบาดหมางใจต่อญาติพี่น้องของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ถ้าเกิดรู้สึกไม่ ยุติธรรมขึ้นในครอบครัวจะทำให้เกิดแตกแยกได้^{๓๕}

นอกจากนั้น อยุธยา วงศ์ภิรมย์ศานต์ ได้กล่าวถึงความแตกแยกในครอบครัว ซึ่งแสดงออกในหลายรูปแบบ คือ

๑) การมีภรรยาบ่อย แม้จะมีสาเหตุหลายประการ เช่น เรื่องค่านิยมในสังคม ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศหญิง และชาย แต่ในด้านหนึ่งก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงปัญหาครอบครัวที่สะสมอยู่ด้วยไม่มากนักน้อย

๒) การหย่าร้างทางอารมณ์ กล่าวคือ ทั้ง ๒ ฝ่ายไม่มีความสัมพันธ์หรือความผูกพันฉันสามีภรรยาต่อไป ไม่ว่าในด้านของอารมณ์ หรือความสัมพันธ์ทางเพศ แต่ยังคงอาศัยอยู่ด้วยกัน ด้วยเหตุผลต่าง ๆ เช่น ไม่อยากให้สังคมตำหนิ เพื่อภาพพจน์ของตนเอง เป็นต้น

^{๓๕}โกศล วงศ์สวรรค์, ปัญหาสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: อมรรการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔๐.

๓) การแยกทางกัน หรือหย่าร้างกัน ทั้ง ๒ แบบก็คือ การสิ้นสุดความผูกพันกันในฐานะสามีภรรยา แต่การหย่าร้างนั้นหมายถึง การยกเลิกทะเบียนสมรส ซึ่งเป็นการแสดงความเป็นสามีภรรยาในทางกฎหมายด้วย ครอบครัวเหล่านี้มักจะประสบความขัดแย้งที่รุนแรง^{๓๖}

ส่วน แสงสุรีย์ ทศนพูนชัย^{๓๗} ได้กล่าวถึงสภาพสังคมปัจจุบันว่า อิทธิพลของระบบการสื่อสารที่ไร้พรมแดน การเปิดโลกเสรี ตลอดจนปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ผู้ที่ไม่รู้จักปรับตัวและอยู่ในภาวะเสี่ยงก็จะส่งผลทำให้ภูมิด้านทานทางสังคมของครอบครัวนั้นอ่อนแอลง จนเกิดปัญหาหรือภัยร้ายทางสังคม และได้สรุปปัญหาของครอบครัวไทย ดังนี้

๑) ความยากจน ครอบครัวจำนวนมากต้องประสบปัญหาความเดือดร้อนจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบต่ออาชีพและรายได้โดยตรง เช่น หัวหน้าครอบครัวตกงาน ทำให้ขาดรายได้มาจุนเจือครอบครัว

๒) การติดยาเสพติด พบมากในกลุ่มวัยรุ่นระหว่าง ๑๕-๒๔ ปี ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากครอบครัวที่มีปัญหา เช่น บิดามารดาหย่าร้าง เด็กขาดความอบอุ่น ถูกเลี้ยงดูแบบปล่อยตามสบาย

๓) การติดเชื้อเอดส์ พบในกลุ่มวัยรุ่นและผู้ใช้แรงงาน ส่งผลให้เกิดการแพร่กระจายเชื้อไปยังสมาชิกในครอบครัวทำให้เกิดปัญหาเด็กกำพร้าตามมา

๔) ความรุนแรงในครอบครัว มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการกระทำรุนแรงต่อเด็กและสตรีในครอบครัว ส่วนใหญ่มีสาเหตุจากความไม่รับผิดชอบต่อครอบครัวของฝ่ายชาย การใช้อำนาจหรืออารมณ์ในการตัดสินใจ รวมถึงการดื่มสุราและสารเสพติด ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทและทำร้ายกันทั้งร่างกายและจิตใจ

๕) สัมพันธภาพในครอบครัวเสื่อมถอยเนื่องจากสมาชิกในครอบครัวบกพร่องไม่กระทำตามบทบาทหน้าที่ของตน ละเลยการอบรมปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรมและค่านิยมที่ดี รวมถึงการหล่อหลอมบุคลิกและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้แก่เด็ก ที่ร้ายกว่านั้นยังผลัดภาระของตนให้เป็นหน้าที่ของสถาบันอื่น เช่น สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน เป็นต้น

^{๓๖} ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานต์, การสื่อสารในการพัฒนาครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๑), หน้า ๓๗.

^{๓๗} แสงสุรีย์ ทศนพูนชัย, การขจัดภัยร้ายของครอบครัวและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ฟอร์คอร์ตี้ออฟไลฟ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๖.

๖) เด็กถูกทอดทิ้ง หมายถึง เด็กที่ไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูให้มีพัฒนาการเหมาะสมตามวัย ขาดความรักความเอาใจใส่จากพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูรวมถึงเด็กกำพร้า เด็กพิการ และเด็กด้อยโอกาสที่ถูกทอดทิ้งพลอยปละละเลย ในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ มีรายงานเด็กที่ถูกทอดทิ้งจำนวนมาถึง ๘,๐๑๓ คน

๗) ผู้สูงอายุถูกพลอยให้อยู่ตามลำพังโดยเฉพาะผู้สูงอายุในชนบทส่วนใหญ่จะถูกทอดทิ้งให้ต้องรับภาระในการเลี้ยงดูเด็กเล็กที่ยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เนื่องจากพ่อแม่ต้องไปประกอบอาชีพต่างท้องถิ่นต่างๆ ที่ผู้สูงอายุเหล่านั้นเป็นสูงวัย

๘) ปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีต่อชุมชนและสังคมมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะในเขตเมืองใหญ่จะมีลักษณะของสังคมที่ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการสังสรรค์ หรือร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ

กล่าวโดยสรุปว่า สาเหตุระดับของครอบครัวดังกล่าวข้างต้น ครอบครัวแม่เป็นหน่วยเล็กๆ แต่ว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของสังคม ย่อมมีความวิกฤตเกิดขึ้นตามบทบาทของแต่ละคนในครอบครัว ความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ ทั้งด้านความประพฤติ อุบิสัย ความเจ็บป่วยหรือลักษณะผิดปกติของสมาชิกในครอบครัว เชื้อชาติและพื้นฐานครอบครัวฐานะความเป็นอยู่เดิม วยแตกต่างกัน หรือไม่เข้าใจและสอดคล้องด้านเพศสัมพันธ์ของคู่สามีภรรยา ระดับการศึกษา ด้านอาชีพ และค่านิยมขัดกันปราศจากความรักความผูกพันด้านจิตใจทั้งสามีและภรรยา เกิดปมด้อยในชีวิตครอบครัว ซึ่งสภาพปัญหาเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่สร้างผลกระทบต่อความสัมพันธ์ ความเปราะบางต่อครอบครัวไทย

๒.๓.๓ สาเหตุระดับสังคม

สังคม หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน เช่น สังคมชนบท วงการหรือสมาคมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมชาวบ้าน^{๓๔} การที่สังคมมีความอบอุ่น มีความสุขก็จะสืบเนื่องมาจากการมีครอบครัวที่มีความสุข มีความอบอุ่น หากสมาชิกในครอบครัวใดมีพฤติกรรมที่เป็นไปในทางเสื่อมเสียย่อมมีผลกระทบต่อสังคม ซึ่งสังคมไทยได้กำหนดข้อกฎหมายการกระทำความผิดในรูปแบบต่างๆ ที่ทำให้ผู้อื่น ทรัพย์สินผู้อื่นหรืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นต้องเสียหาย การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลดื่มสุรา

^{๓๔}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๕๙.

จนขาดสติยอมกระทำความผิดได้หลายกรณีอันทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ถ้าสังคมนั้นมีแต่กลุ่มบุคคลที่ ชอบเสพสุราจนเป็นนิสัยยอมทำให้สังคมนั้นขาดความน่าเชื่อถือ ผลกระทบต่อสังคมนอกจากการ ตื่นน้ำเมาของสมาชิกในครอบครัวแล้ว การประพฤติผิดในกาม การลักทรัพย์ การฆ่าสัตว์ การพูด ส่อเสียดก็มีผลกระทบต่อสังคมเช่นกัน เพราะครอบครัวมีความสำคัญต่อสังคมและประเทศชาติ สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกของมนุษย์ที่มีส่วนในการพัฒนาคนเป็นแหล่งปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม และปลูกฝังจิตใจให้แก่สมาชิกในครอบครัวซึ่งความสำคัญของครอบครัวตามบทบาท หน้าที่ในด้านสังคมว่า ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานเก่าแก่ที่สุดที่ทำหน้าหล่อหลอมความเป็น มนุษย์ด้วยการเลี้ยงดูอบรม ให้การเรียนรู้แก่ลูกแก่เด็กให้มีพัฒนาการรอบด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา สังคม อารมณ์ บุคลิกภาพที่เหมาะสมตามวัย และบทบาทสำคัญในฐานะเป็น สถาบันในสังคมอีกประการหนึ่ง คือ การสั่งสมบ่มเพาะขัดเกลาเด็กให้มีการเรียนรู้เชิงสังคม ให้ เติบโตเป็นคนมีคุณธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น มีจิตใจเอื้ออาทร มีจิตสำนึกต่อ สังคมส่วนรวม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีสันติสุข ทั้งนี้ การทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อ แม่และสมาชิกผู้ใหญ่ในครอบครัวจะเป็นการเรียนรู้ที่ดียิ่งสำหรับเด็ก^{๓๙} หากทุกครอบครัวหรือ ครอบครัวส่วนใหญ่ในสังคมมีการวางแผนที่ดีจนมีความมั่นคงได้ ในปัจจุบันความเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและการแสวงหาที่อยู่อาศัยของครอบครัว และกลุ่มบุคคลในสังคม จึงทำให้เกิด ปัญหาเศรษฐกิจฝืดเคืองในครอบครัวส่งผลต่อความขัดแย้ง เกิดความเครียดทางอารมณ์ สตรีถือ ความเสมอภาคมากขึ้นและมากเกินไป ปัญหาบาดหมางไม่ลงรอยกันก็เกิดขึ้นได้ง่ายขึ้น ตาม สภาพการณ์ของครอบครัว สังคม ดังนี้

๑. **ภาวะเศรษฐกิจในครอบครัวฝืดเคือง** มีรายได้ไม่มากพอ ว่างงาน สมาชิกของ ครอบครัวไม่สุขสบาย รู้สึกผิดหวัง เบื่อหน่าย ลำบาก เป็นเหตุให้ขัดแย้งกันในครอบครัว ฉะนั้น ความยากจน ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ทำให้ครอบครัวจำนวนมากประสบปัญหาความเดือดร้อนด้าน เศรษฐกิจมากที่สุด ส่งผลกระทบต่ออาชีพและรายได้โดยตรง หัวหน้าครอบครัวตกงาน ทำให้ขาด รายได้จุนเจือครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม รองลงมาเป็น กลุ่ม รับจ้างใช้แรงงานและทำงานประจำรับเงินเดือน เห็นได้จากข้อสรุปของ ลัดดา เหมาะสุวรรณ ที่ กล่าวไว้ว่า ครอบครัวไทยใน ๑๗ จังหวัดทั่วประเทศ ประสบปัญหาวิกฤติในด้านเศรษฐกิจถึงร้อยละ

^{๓๙}ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์, “การสร้างพลังให้ครอบครัวไทยในปัจจุบัน”, วารสารสุขุทัยธรรมา ธิราช, ๑๐ (๑), หน้า ๕๗.

ละ ๖๑^{๕๐} ซึ่งเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ รุจา ภูโพนุลย์และคณะ ที่พบว่า ภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจทำให้ครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีระดับความเครียดของครอบครัวสูงกว่าภาคอื่นๆ และครอบครัวในกรุงเทพมหานครมีปัญหาสมาชิกมีอาการซึมเศร้ามีความวิตกกังวลสูงกว่าภาคอื่นๆ และผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจนี้ ครอบครัวมีแนวโน้มปล่อยให้เด็กอยู่กันตามลำพังมากขึ้น เนื่องจากบิดามารดาต้องไปหางานทำ ซึ่งจะมีผลให้ครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่บทบาทในการดูแล อบรมเด็กและเยาวชนในครอบครัวได้ดี^{๕๑} นอกจากนี้ ข้อมูลจากสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว ยังพบว่า “มีครัวเรือนถึงร้อยละ ๔๐ ของครัวเรือนทั้งประเทศที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยเฉพาะครัวเรือนภาคเกษตรซึ่งปัญหาทางเศรษฐกิจดังกล่าว ทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องมุ่งทำงานเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว ประกอบกับภาวะความผันผวนทางเศรษฐกิจทั้งของประเทศและโลก ทำให้ครอบครัวประสบปัญหาและความยากลำบากซึ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น^{๕๒}

๒. หน่วยสังคมอื่นๆ เข้ามาแทนที่ หน้าที่การงานแต่เดิมของครอบครัว เช่น งานครัว งานเลี้ยงลูก งานบ้าน การพึ่งพากันของครอบครัวจึงลดลง หมดความสำคัญต่อกัน

๓. สัมพันธภาพภายในครอบครัวเสื่อมถอยลง พ่อ-แม่-ลูก ไม่ได้ทำบทบาทหน้าที่ของตนเต็มที่ ละเลยการอบรมปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม รวมทั้ง การหล่อหลอมบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และผลกภาวะโดยให้เป็นหน้าที่ของสถาบันอื่นในสังคมมากขึ้น เช่น สถาบันการศึกษา สื่อสารมวลชน

๔. เด็กถูกทอดทิ้ง ไม่ได้ได้รับการอบรมเลี้ยงดูเพื่อให้มีพัฒนาการเหมาะสมตามวัย ถ้าพิจารณาโดยละเอียดแล้ว จะพบว่า ปัญหาเหล่านี้เกิดจากการที่สภาพสังคมและเศรษฐกิจในยุคปัจจุบันที่ทำให้สมาชิกครอบครัว ที่อยู่ในวัยทำงานมีความจำเป็นต้องไปทำงานต่างถิ่นที่มีการจ้างงานซึ่งมักจะกระจุกอยู่เฉพาะในเมืองใหญ่ๆ หรือมีการอพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อไปหาที่ทำกินใหม่ ทำ

^{๕๐} ลัดดา เหมาะสุวรรณ, **เด็กไทยวันนี้้อยอย่างไร**, (หาดใหญ่ : ลิมบราเดอร์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๘.

^{๕๑} รุจา ภูโพนุลย์ และคณะ, **ผลกระทบของภาวะวิกฤตเศรษฐกิจต่อเด็กและเยาวชนและครอบครัว และความ ต้องการช่วยเหลือ**, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕๘.

^{๕๒} สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว, **การพัฒนาดัชนีความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัวสำหรับประเทศไทย**, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: กราฟฟิค ๑ แอดเวอร์ไทซิง, ๒๕๔๖), หน้า ๔๒.

ให้พ่อแม่หรือผู้สูงอายุในครอบครัวถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังมากขึ้น หรือต้องแบกรับภาระในการเลี้ยงดูเด็ก เกิดเป็นครอบครัวในอีกรูปแบบหนึ่งที่มีสมาชิกใหม่ไม่ครบถ้วน จะเห็นว่า ครอบครัวในลักษณะนี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวในชนบท ครอบครัวเหล่านี้เป็นครอบครัวที่มีความเสี่ยงสูงซึ่งนอกจากจะต้องดิ้นรนต่อสู้กับภาวะเศรษฐกิจแล้ว การแบกรับภาระค่าใช้จ่ายซึ่งจะส่งผลให้พ่อแม่ไม่สามารถทำหน้าที่และบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวได้อย่างสมบูรณ์^{๔๓} ขาดความรักความเอาใจใส่จากพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดู มีทั้งเด็กถูกทอดทิ้งปล่อยปละละเลย เด็กกำพร้า เด็กพิการ เด็กด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาตามศักยภาพ

๕. ปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีต่อกลุ่มชุมชนและสังคมมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะในเขตเมืองใหญ่ที่มีลักษณะต่างคนต่างอยู่มากขึ้น จึงเป็นแนวโน้มที่น่าเป็นห่วง เพราะการที่สมาชิกในสังคมไม่ได้สังสรรค์ร่วมมือกัน โอกาสที่จะสร้างพลังในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติจะเป็นไปด้วยความยากลำบากมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป สาเหตุระดับสังคมดังกล่าวข้างต้นเกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัว กระทบต่ออาชีพและรายได้โดยตรง เป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งกันภายในครอบครัว รายได้น้อยไม่มากพอต่อการใช้จ่ายเลี้ยงดูและความเป็นอยู่ของครอบครัว ปัญหาความเดือดร้อนเหล่านี้ได้โงยใยตามมาอย่างมากมาย บทบาทในการดูแลอบรมเด็กมีแนวโน้มปล่อยให้เด็กอยู่กับตามลำพังมากขึ้นเพราะบิดามารดาต้องไปหางานทำ เด็กถูกทอดทิ้ง มีหน่วยสังคมอื่นๆ เข้ามาแทนที่ การพึ่งพากันของครอบครัวจึงลดลง สัมพันธภาพภายในครอบครัวเสื่อมถอยลงพ่อแม่ไม่ได้ทำหน้าที่อบรมปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม ปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีต่อกลุ่มชุมชนและสังคมมีแนวโน้มลดลง

๒.๔ สถาบันครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

สังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงตามบริบทของโลกที่มีลักษณะขยายตัวทางเทคโนโลยีอุตสาหกรรมบริการ ประกอบกับสภาพแวดล้อมทางการเมืองในระดับโลกได้ลดความตึงเครียดอันเกิดจากขั้วทางการเมืองได้กลายเป็นกฎเกณฑ์สำคัญเปิดประตูประเทศต่างๆ ให้หันมาแข่งขันทางการค้าแทนการสะสมยุทธโศปกรณ์ เพื่อสร้างอำนาจทางการเมืองและการเมืองพร้อม

^{๔๓}ชาย โพธิ์สิตา และสุชาติ ทวีสิทธิ์, **ครอบครัวไทยในสถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เด็อนตุลา, ๒๕๕๒), หน้า ๙๐.

กันนั้นได้สร้างสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจของโลกแบบใหม่ ในศตวรรษที่ ๒๑ นี้ประชากรถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการแข่งขันในโลกธุรกิจสมัยใหม่ ทั้งนี้เพราะโลกสมัยใหม่ได้เปลี่ยนฐานการผลิตจากทรัพยากรทางธรรมชาติไปเป็นประชากรแทน ประชากรในฐานะเป็นฐานการผลิตเพราะจะต้องใช้เทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ๆบรรดาที่มีอยู่ในปัจจุบันกาล เพื่อจัดการให้เกิดให้เกิดมูลค่าสูงสุด ดังนั้นสิ่งแรกที่ควรริบเร่งคือจะต้องพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้มีศักยภาพอันเป็นสากล และเป็นคนดีในฐานะเป็นทุนทางสังคมเพื่อยกระดับประเทศเราให้อยู่ในระดับสากล นี่คือนิยามแห่งการแข่งขันของสังคมโลกในศตวรรษที่ ๒๑ ศตวรรษที่ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย เช่นประเทศไทยถูกผนวกดึงเข้าสู่เวทีแห่งการแข่งขัน เพื่อช่วงชิงครอบครองทรัพยากรโดยมีความเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจเป็นเดิมพัน ศตวรรษที่ ๒๑ มีแนวโน้มเป็นสังคมอุตสาหกรรม สังคมที่มีการแข่งขันเพื่อชิงความได้เปรียบในเชิงธุรกิจการค้าสูง ปრაกฏทั่วในทุกอนุภูมิภาคของโลก ในเวทีแห่งการแข่งขันของโลกปัจจุบันมีปัจจัยอยู่หลายอย่างเป็นตัวแปรที่ช่วยชนะ ไม่ว่าจะเป็นความพร้อมในการบริหารจัดการ เงินทุน เทคโนโลยีที่มนุษย์ได้เอามาเป็นเครื่องมือในการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาปรับใช้ชีวิตของตน^{๔๔}

อนึ่งประชากรภาคประชาชนโดยเฉพาะสถาบันครอบครัวถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมอย่างแท้จริง ในอันที่จะชี้ขาดการแข่งขันในยุคแห่งการเร่งรัดและการทวีคูณของการแลกเปลี่ยนแห่งศตวรรษปัจจุบันอย่างแท้จริง ซึ่งการแข่งขันในศตวรรษที่ ๒๑ นี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชากรในชาติ ประเด็นนี้หากจะกลับมาทบทวนดูประเทศไทยโดยลักษณะทางภูมิศาสตร์แล้วนับว่ามีความพร้อมในทำเลที่ตั้งที่มีศักยภาพพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจและประตูสู่ภูมิภาคนี้ มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะยึดหยุ่นสูงเอื้อต่อการลงทุนจากนักลงทุนต่างชาติ แต่เราไม่สามารถอาศัยจุดแข็งดังกล่าวมาเป็นข้อได้เปรียบเท่าที่ควรเพราะมีเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคหลายประการ เช่นความด้อยทางด้านเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ ความไร้เสถียรภาพทางการเมืองที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบัน รวมทั้งระบบการศึกษาในฐานะเป็นกระบวนการสร้างคุณภาพของประชากรสู่ระดับสากลที่ควรจะเป็น เมื่อเรายังไม่พร้อมตามมาตรฐานสากลที่กำหนดไว้แต่เราเปิดประเทศสู่การแข่งขันอย่างสากล ตรงนี้จึงทำให้ประเทศเราประสบปัญหาจากระบบสากล ดังนั้น

^{๔๔} นางลักษณ เทพสวัสดิ์, วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร นคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๕.

สิ่งที่จำเป็นอันดับต้น ๆ คือการปรับฐานคิดที่ยังอ่อนล้าของประชากรให้เข้มแข็งโดยการเรียนรู้ อย่างลึกซึ้งในความเป็นไทย และเรียนรู้ให้เท่าทันสังคมโลกอย่างระมัดระวัง

๒.๔.๑ ลักษณะสังคมเศรษฐกิจและการเมือง

ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจในยุคปัจจุบันซึ่งอยู่ในศตวรรษที่ ๒๑ ศตวรรษที่มีการ ขยายตัวทางเทคโนโลยี อุตสาหกรรมมากที่สุด ครั้งหนึ่งเราเคยชื่นชมเครื่องจักรในยุคอุตสาหกรรม ที่มาแทนที่แรงงานคนและสัตว์อันเป็นปัจจัยการผลิตในยุคคหกรรม แต่ดูเหมือนว่าเทคโนโลยี ต่างๆ ในยุคอุตสาหกรรมทั้งหลายเหล่านั้นกำลังจะหมดยุคเมื่อโลกก้าวสู่ศตวรรษที่ ๒๑ การ ขยายตัวและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดังกล่าวได้มีผลให้สังคมโลกต่างปรับตัวอย่างรีบเร่ง เพื่อ การดำรงคงอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงแบบพลิกผัด เช่นจากมีสายเป็นไร้สาย จากเฉพาะ ท้องถิ่นไปเป็นครอบคลุมมีเครือข่ายทั่วทั้งโลกเหล่านี้เป็นต้น กระแสการเปลี่ยนแปลงนี้มีความเกี่ยว กรากกำลังทำลายขนบธรรมเนียม ค่านิยม ความเชื่อดั้งเดิม สังคมโลกกำลังเผชิญหน้ากับ สภาพแวดล้อมใหม่ที่กำลังเป็นไปอย่างต่อเนื่องสู่ออนาคตหลายๆ ด้านด้วยกันพร้อมๆ กัน ซึ่งต่าง จากเมื่อครั้งในอดีต ในปัจจุบันสังคมโลกอาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นกุญแจเปิดโลก กว้างใบนี้นี้ให้เชื่อมโยง ถ่ายเทข้อมูลวิทยากรต่าง ๆ จากที่หนึ่งของสุดขอบโลกไปยังอีกที่หนึ่งของ โลกใบนี้นี้ภายในระยะเวลาอันสั้น โฉมหน้าของโลกในศตวรรษที่ ๒๑ นี้สะท้อนออกมาสู่การปรับตัว ภายใต้อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงของโลกดังนี้กล่าวคือ^{๔๕}

๑. **สภาพแวดล้อมทางการเมือง** การเมืองในระดับโลกเริ่มคลี่คลายความตึงเครียด ลงเมื่ออุดมการณ์ทางการเมืองที่เคยแบ่งแยกรัฐชาติ ชาติพันธุ์ต่าง ๆ ตามอุดมการณ์ทางการเมือง ส่งผลให้สังคมโลกลดความหวาดระแวงระหว่างกัน ในศตวรรษที่ ๒๑ นี้กล่าวได้ว่าเป็นชัยชนะของ ระบบการปกครองแบบเสรีนิยม ความเสรีทางการเมืองนี้เองได้เปิดประตูประเทศต่าง ๆ ให้ก้าวสู่ เศรษฐกิจระบบทุนเสรีนิยมและผลักดันให้ประเทศต่าง ๆ แข่งขันในธุรกิจการค้าภายใต้กฎกติกาที่ เรียกว่าเสรีระดับโลก ไม่เว้นแม้แต่โลกสังคมนิยมเช่นจีนก็ไม่สามารถต้านการไหลบ่าของระบบ การค้าเสรีได้ การเปลี่ยนแปลงการเมืองในระดับโลกเช่นนี้ ทำให้ประเทศต่างๆ เร่งเปิดการค้าเสรี และเจรจาข้อตกลงการค้าเสรี(FTA)มากขึ้นเพื่อสร้างอำนาจต่อรองในการแข่งขันทั้งในระดับทวิ ภาติและพหุภาติ

^{๔๕} ชาย โพธิสิตา และสุชาดา ทวีสิทธิ์, **ครอบครัวไทยในสถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางสังคมและ ประชากร**, หน้า ๔๒-๕๐.

๒. สภาพแวดล้อมเศรษฐกิจระดับโลก สังคมโลกในศตวรรษนี้เปิดกว้างทางการค้า การลงทุนโดยมีลักษณะเป็นเครือข่ายครอบคลุมเป็นไปอย่างรวดเร็วชนิดไม่เคยเป็นมาก่อนโดยอาศัยโอกาสที่เปิดกว้างทางการเมือง สภาพแวดล้อมทางธุรกิจของโลกที่เป็นอยู่ในปีให้ธุรกิจขนาดเล็ก หรือธุรกิจภายในชาติได้รับผลกระทบจากระบบเครือข่ายที่มีทุนมากกว่าเชื่อมโยงสาขาไปในท้องถิ่นต่าง ๆ ไม่เว้นแม้แต่การศึกษาที่ต้องปรับระบบการจัดการศึกษาเพื่อผลิตทรัพยากรมนุษย์ สู้ตลาดแรงงานอย่างเท่าทันการพลิกผันของโลก

๓. สภาพแวดล้อมทางด้านเทคโนโลยี เทคโนโลยีในศตวรรษที่ ๒๑ นี้เน้นเทคโนโลยีด้านชีวพันธุกรรม เทคโนโลยีเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของเทคโนโลยีระดับสูงซึ่งถ้าหากประเทศใดได้ครอบครองและพัฒนาเทคโนโลยีดังกล่าวอย่างต่อเนื่องแล้ว ทำให้ได้เปรียบในเชิงธุรกิจสมัยใหม่ ประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรนั้นจะได้เปรียบเนื่องจากทรัพยากรเป็นฐานการผลิต และคนก็อยู่กับธรรมชาติจึงกล่าวได้ว่าทรัพยากรเป็นฐานของชีวิตแต่ในปัจจุบันฐานการผลิตได้เปลี่ยนไปจากเดิมมากประชากรได้เข้ามามีบทบาทในฐานะเป็นฐานการผลิตเพราะเป็นผู้ประดิษฐ์เทคโนโลยีและนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบธุรกิจได้ในศตวรรษที่ ๒๑ นี้คงอาศัยความพร้อมทางด้านทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างเดียวเป็นปัจจัยชี้ขาดในการแข่งขันไม่ได้ จะต้องอาศัยทรัพยากรมนุษย์เป็นประเด็นนำในการพัฒนา ประเทศที่มีความพร้อม และพัฒนาประชากรให้มีความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีอันเป็นนวัตกรรมล่าสุดนั้นจึงจะสามารถแปรข้อมูลที่มีอยู่ในอวกาศอย่างมากมายมาเป็นเครื่องมือในการแข่งขัน และปกป้องทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้

๔. สภาพแวดล้อมทางด้านสังคม เมื่อสังคมโลกเชื่อมโยงสัมพันธ์กันมากขึ้นทำให้ลักษณะความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดปะทะกันขึ้น องค์ความรู้มีอย่างมากมายเชื่อมโยงถ่ายทอดจากที่ไกล เรียกได้ว่าสังคมโลกเปิดกว้างทางองค์ความรู้ สถาบันการศึกษาไม่ได้เป็นสถาบันที่ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียนเพียงอย่างเดียวดังเช่นในอดีตอีกแล้วในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้กำลังเป็นไปอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่โครงสร้างทางสังคมจะปรับตัวได้ทัน การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีเป็นดังเข็มวินาทีส่วนการปรับตัวของโครงสร้างสังคมโดยเฉพาะการปรับตัวที่จะเรียนรู้เพื่อจัดการองค์ความรู้ต่าง ๆ นั้นเป็นดังเข็มชั่วโมง ดังนั้นสถาบันการศึกษาควรจัดการเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่อยู่ในอวกาศให้เข้าสู่ระบบการศึกษาภายใต้การควบคุม และกำหนดทิศทางให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมที่เป็นจริง มิฉะนั้นแล้วจะเกิดการบริโภคข้อมูลที่แปลกปลอม

จากนัยดังกล่าวความสำคัญของประชากรในสังคมรวมทั้งสถาบันครอบครัวสมัยใหม่ จากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมตามที่กล่าวมานั้น นับแต่เริ่มไปการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งอันเนื่องจากปัญหากำลังคนโดยเฉพาะการขาดแคลนกำลังคนที่มีฝีมือระดับกลางและระดับสูงเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปัจจัยทรัพยากรมนุษย์จึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในยุคโลกาภิวัตน์แห่งการแข่งขัน ทั้งนี้เพราะขีดความสามารถของมนุษย์ยุคใหม่คือ ทรัพยากรความรู้ ที่มีไม่เพียงแต่ความรู้เพื่อความรู้เท่านั้นแต่ยังต้องเป็นความรู้ในเชิงประยุกต์ที่สามารถสั่งสมเป็นทักษะความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านชั้นสูงในแต่ละสาขา ซึ่งสัมพันธ์สอดคล้องไปกับการพัฒนาอุตสาหกรรมเฉพาะแต่ละด้านของประเทศ นอกจากนี้ทรัพยากรความรู้แล้วมนุษย์ยุคใหม่ควรจะต้องมีความสามารถในการริเริ่มสร้างสรรค์รวมทั้งการมีมาตรฐานทางจริยธรรมในการทำงานด้วยองค์ประกอบเหล่านี้ประกอบกันเป็นปัจจัยที่ก้าวหน้า ที่แตกต่างไปจากปัจจัยพื้นฐานดั้งเดิมอันได้แก่แรงงานไร้ทักษะการพัฒนาที่สำคัญจากการมุ่งเน้นความเจริญเติบโตและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศมาเป็นการพัฒนาคนมากขึ้น

๒.๔.๒ ลักษณะสังคมไร้พรมแดน

สังคมโลกในปัจจุบันเป็นสังคมแห่งความรู้ที่ไร้พรมแดนทำให้ศักยภาพที่คนในสังคมและครอบครัวจะประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตมีพอๆ กับศักยภาพที่จะล้มเหลวแนวโน้มข้างต้นจะเป็นผลให้ผู้ที่มีความรู้ทางเทคโนโลยีเป็นผู้มีบทบาทเด่นและแนวโน้มที่จะมีการเปลี่ยนแปลงจากที่เคยใช้แรงงานเป็นฐานหลักในการผลิตการใช้เทคโนโลยีการอุตสาหกรรมและการบริการ กระบวนทัศน์ใหม่ที่จะนำไปยกระดับประเทศไทยไปสู่การผลิตที่ใช้แรงงานที่เน้นทักษะรวมทั้งก้าวสู่การผลิตที่ใช้เทคโนโลยี ในที่สุดเน้นการวิจัยและพัฒนากระบวนการผลิตสินค้าเพื่อทันการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันซึ่งจะต้องใช้เวลานานนับสิบปี ทั้งนี้เพราะแรงงานของไทยในปัจจุบันมักจะเป็นผู้ที่จบการศึกษาจากภาคบังคับในระดับประถม (ป.๑-๖) ตามลำดับซึ่งตรงนี้ต้องรอภาคบังคับมัธยมต้น (ม.๓) หรือมัธยมปลายในอนาคต (ม.๖) เมื่อตรงนั้นตลาดแรงงานในสังคมโลกคงไปไกล ถือว่าเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมไทยที่จะต้องผลักดันนโยบายการศึกษาให้ทันการผลิตของโลก และโลกแห่งความเป็นจริงของสังคมอุตสาหกรรมบริการโดยเฉพาะแรงงานทักษะฝีมือด้วยซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อม ในการพัฒนาประเทศ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปเนื่องจากปัจจุบันแหล่งเรียนรู้กว้างไกล ซึ่งฐานดั้งเดิมสังคมเราคือสังคมแห่งความเอื้ออาทร สังคมที่มีจินตนาการทางคุณค่าความดีสูงเหตุที่กล่าวเช่นนี้เพื่อให้การยกระดับประเทศไทยสู่ระดับสากลโดยไม่ทิ้งฐานคิดแห่งความเป็นไทยด้วย

มีฉะนั้นแล้วความแปลกแยกเชิงความคิดจะทวีความรุนแรงมากขึ้นโดยเฉพาะในกลุ่มคนที่เรียกว่า คนรุ่นใหม่^{๕๖}

การคาดหวังให้การศึกษาทำหน้าที่เป็นสื่อพัฒนาคนในระดับครอบครัวและสังคมอย่างแท้จริง เราต้องปลดตัวเองให้อิสระจากวัฒนธรรมการลอกเลียนอารยธรรมตะวันตกซึ่งทรงพลังยิ่งทางเทคโนโลยี แต่ทว่าต้องอยู่ในสภาวะสะดุดหยุดลงชะงักงันในวิวัฒนาการทางจิตสำนึกรับรู้และเรียนรู้ หรืออีกนัยหนึ่งชะงักงันในความก้าวหน้าทางการเรียนรู้และภูมิปัญญาดังกล่าว สำหรับในกรณีหลังหมายถึงความรู้ในฐานะเป็นการปรับกระบวนทัศน์เพื่อการแสวงหาความรู้ มิใช่เพียงเพื่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจท่ามกลางการบั่นทอนทำลายเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติดังเช่นที่กำลังเป็นอยู่ในนามของเศรษฐกิจตลาดเสรี การศึกษาเป็นเรื่องใหญ่ หากจัดการไม่ถูกแล้วจะส่งผลให้การพัฒนาไม่สมบูรณ์เพราะการศึกษาจะทำหน้าที่ในการพัฒนาคนให้พร้อมแก้ปัญหาและร่วมสรรสร้างพัฒนาสังคม การศึกษาจะต้องจับหลักของตนเองให้ได้พร้อมกับศึกษาผู้อื่นอย่างรู้เท่าทันเพื่อให้สามารถโยงขึ้นมาสู่การคิดวางแผนสำหรับอนาคตอย่างได้ผลดีเพื่อให้เราอยู่ได้ในยุคแห่งการแข่งขันในศตวรรษปัจจุบัน^{๕๗} ลักษณะของสังคมแห่งการสื่อสารไร้พรมแดนในโลกยุคปัจจุบันประกอบด้วย

๑. การใช้คอมพิวเตอร์ เพราะเป็นเครื่องมือที่จะรับและแปลงข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว จึงได้ถูกนำมาใช้ในการจัดเก็บ บันทึกข้อมูล จัดระบบข้อมูล และนำมาใช้สื่อสารถึงกันในเวลาอันรวดเร็วทุกมุมโลก

๒. การไหลบ่าของข้อมูลข่าวสาร วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีผลทำให้เกิดการวิจัยและพัฒนา เพื่อศึกษาค้นหาข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ใหม่ๆ เพิ่มมากขึ้น

๓. การเพิ่มขึ้นของแรงงานด้านข่าวสารข้อมูล ได้แก่ ผู้ที่อยู่ในวงการศึกษ การคมนาคม การพิมพ์ การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ สื่อสารมวลชนทุกประเภท การเงิน การบัญชี รวมทั้งอุตสาหกรรมผลิตคอมพิวเตอร์หรือชิ้นส่วนคอมพิวเตอร์ และงานที่เกี่ยวกับการนำเทคโนโลยีมาจัดการกับข่าวสารทุกชนิด

๔. ความสำคัญของสถาบันวิจัยและพัฒนา เนื่องจากสังคมเจริญรวดเร็วมากและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงมีการวิจัยและพัฒนากลายเป็นกลไกสำคัญในการแสวงหา

^{๕๖} อ้างแล้ว, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕-๖๐

^{๕๗} อ้างแล้ว, นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย, หน้า ๑๒๐.

ข้อมูล ข่าวสารหรือความรู้ใหม่เพื่อประโยชน์ต่อการวางแผนและตัดสินใจในของนักธุรกิจและนักบริหาร

๕. ระบบเศรษฐกิจแบบโลกาภิวัตน์ เป็นเศรษฐกิจที่มีการประสานเป็นหนึ่งเดียว ทำให้พรมแดนแต่ละประเทศไม่อาจขวางกั้นพลังทางเศรษฐกิจ

๖. ครอบครัวยุคใหม่ สังคม ชุมชนมีความใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น เทคโนโลยีข่าวสารทำให้มนุษย์ซึ่งอยู่ห่างไกลกันหรืออยู่กันคนละมุมโลก สามารถติดต่อสื่อสารพูดคุยกันได้ มนุษย์ในยุคนี้สามารถรับรู้ข่าวสารเหตุการณ์ทุกชนิดที่เกิดขึ้นในดินแดนที่ห่างไกลออกไป ทำให้มีโลกทัศน์กว้างขึ้นและมีผลต่อแนวคิดเกี่ยวกับ ชุมชน หมู่บ้าน

๒.๔.๓ ลักษณะเด็กและครอบครัวในศตวรรษที่ ๒๑

ในศตวรรษที่ ๒๑ คนในสังคมส่วนหนึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาช่วงปฐมวัยมากนัก เพราะคิดว่าเป็นเรื่องของอนาคต ปัญหาที่ปรากฏให้เห็นและกำลังขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ คือเด็กเรียนวิชาการมากขึ้นแต่ไอคิวต่ำลง มีอาการป่วยเป็นโรคเครียดตั้งแต่อายุยังน้อยเพิ่มขึ้นมีปัญหากับการเรียนมากขึ้น มีผู้ใหญ่ที่คนตกงานมากขึ้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้อาจไม่ได้เกิดขึ้นทันที แต่หากมองให้ลึกกลงไปกลับเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงมาจากพื้นฐานการพัฒนาที่ยาวนานมาตั้งแต่อดีตปัญหาการพัฒนาเด็กและครอบครัวในศตวรรษที่ ๒๑ มีสาเหตุที่สามารถสรุปได้ ๓ ประการกล่าวคือ^{๔๔}

๑. ความเชื่อและค่านิยมที่ผิดของผู้ปกครอง สาเหตุหลักสำคัญประการแรกที่เป็นส่วนทำให้เกิดปัญหาตามมา ที่กล่าวว่าความเชื่อและค่านิยมที่ผิดนั้นก็เพราะ ในประเทศไทยผู้ใหญ่มีความเชื่อว่าคนที่มีความรู้มากคือคนเก่ง และจะมีอนาคตที่ดี มีหน้าที่การงานที่ดี ซึ่งสิ่งที่จะวัดการมีความรู้ทางวิชาการหรือความเก่งได้นั้นก็คือคะแนน ดังนั้นผู้ปกครองจึงมุ่งเน้นให้เด็กเร่งเรียน และให้ความสำคัญกับการสอบและการแข่งขันสูงมาก เพื่อให้มั่นใจว่าเด็กจะมีความเก่งมากเพียงพอ ที่จะเป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งสาเหตุนี้นำไปสู่สาเหตุของปัญหาตามมาอีกมากมายประการ

๒. การเน้นการเรียนการสอนทางวิชาการในระดับปฐมวัย คือผลของความเชื่อที่ผิดของผู้ปกครอง ที่เห็นว่าความรู้ทางวิชาการเป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้นการแข่งขันทางการศึกษาจึงมี

^{๔๔} มณฑกานต์ รอดคล้าย , “การพัฒนาเด็กและครอบครัวในศตวรรษที่ ๒๑”, (ออนไลน์). แหล่งที่มา: <http://taamkru.com/th/การพัฒนาเด็กและครอบครัวในศตวรรษที่๒๑>, [๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

มากขึ้น โดยเด็กเล็กตั้งแต่ชั้นปฐมวัยจะต้องเริ่มเรียนวิชาการเพื่อให้สามารถสอบเข้าชั้นประถมในโรงเรียนชั้นนำได้ ซึ่งหมายความว่าเด็กจะต้องอ่านออก เขียนได้ นับเลขเป็น และสำหรับบางที่อาจถึงขั้นบอกเลขได้ตั้งแต่ในระดับชั้นปฐมวัย แต่นั่นกลับสร้างความเครียดและความกดดันให้เด็กมากขึ้น ทำให้เด็กหลายๆ คนรู้สึกไม่ชอบเบื่อกับการเรียน และไม่มีความสุขกับการเรียนเพื่อสอบยิ่งไปกว่านั้นยังทำให้การศึกษาเป็นเรื่องของการลงทุนที่ผู้ปกครองจะต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมากขึ้นในการศึกษาของลูก ทั้งกับการเรียนพิเศษค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นจากอุปกรณ์การเรียนที่ใช้มากขึ้นซึ่งอาจเป็น คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต หรือสื่อการเรียนรู้อื่นๆ เพิ่มเติม เพื่อช่วยในการเรียนของเด็ก

๓. การปิดกั้นการพัฒนาสมองของเด็กตามวัยที่เหมาะสม เมื่อการศึกษาในระดับปฐมวัยเน้นแต่ด้านวิชาการทำให้ระบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนส่วนใหญ่ก็เป็นไปตามนั้นทำให้เด็กมีโอกาสในการเล่น รวมถึงการเรียนรู้ทักษะต่างๆ ที่ควรฝึกในช่วงปฐมวัยลดลง เช่น การฝึกกล้ามเนื้อ การปลูกฝังมารยาทและจิตสำนึก หรือแม้แต่การฝึกการเข้าสังคมกับเพื่อนๆ ในวัยเดียวกันซึ่งเมื่อเด็กๆ เริ่มเรียนวิชาการตั้งแต่ในระดับปฐมวัยในปริมาณที่มากเกินไปทำให้เกิดการปิดกั้นการพัฒนาสมองของเด็กในด้านอื่นๆ เช่น ความคิดสร้างสรรค์และการคิดแก้ปัญหา เพราะในความจริงแล้วเด็กปฐมวัยต้องการการฝึกฝนทักษะทางการสังเกต และการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ที่เกิดจากการได้เล่น ได้เรียนรู้ ทดลอง และลงมือทำด้วยตนเอง ที่จะเป็นการเพิ่มความสามารถของพวกเขา เพื่อเป็นการกระตุ้นให้สมองให้พัฒนาได้อย่างเต็มความสามารถ ที่ทำให้เซลล์สมองสามารถแตกแขนงออกไปได้มาก เตรียมพร้อมสำหรับการพัฒนาของช่วงต่อไปเมื่อโตขึ้น แต่เมื่อเด็กไม่ได้รับการฝึกทักษะทางด้านนี้อย่างเต็มที่ แต่กลับถูกจำกัดให้เรียนแต่ด้านวิชาการ ทำให้มีแค่เซลล์สมองส่วนความจำเท่านั้นที่พัฒนา ในขณะที่เซลล์สมองอื่นๆ ของเด็กไม่แตกแขนงและไม่ได้พัฒนาอย่างที่ควรจะเป็นอย่างเหมาะสมตามวัยและเมื่อเลยวัยนี้ไปแล้วก็เป็นการยากที่จะกลับมาพัฒนาได้อีก

สรุปจากสาเหตุของปัญหาทั้ง ๓ ประการดังกล่าว ทำให้เห็นว่าการที่จะพัฒนาเด็กให้เป็นพลเมืองที่ดี และทำให้สถาบันครอบครัวมั่นคงในศตวรรษที่ ๒๑ นั้นเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องใช้เวลาอันยาวนานโดยต้องอาศัยการทำความเข้าใจเพื่อปรับความคิด ความเชื่อใหม่ตั้งแต่ระดับครอบครัว ผู้บริหารการศึกษา รวมถึงการจัดระบบการศึกษาเพื่อให้นักเรียนพัฒนาการศึกษาของเด็กเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และหากไม่มีการปรับปรุงวิสัยทัศน์ของคนในประเทศ รวมถึงการร่วมมือกันอย่างกว้างขวางของทุกภาคส่วน แน่ใจว่าประเทศไทยอาจจะประสบปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์และพลเมืองในอนาคตมากขึ้น เพราะเด็กในวันนี้ที่จะกลายเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้า ไม่มีสมรรถภาพมากพอที่จะใช้ชีวิต และเป็นคนที่มีคุณภาพพอที่จะดูแลสังคมในโลกยุคศตวรรษที่ ๒๑

ได้ ดังนั้นการศึกษาเป็นรากฐานสำคัญในการเตรียมประชากรให้พร้อมที่จะเผชิญและรู้ให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงในลักษณะสังคมไร้พรมแดนเพื่อที่จะดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข การศึกษาคือสร้างพลังปัญญาแก่ประชากร เพื่อพร้อมรับกับปัญหาต่าง ๆ ทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ดังนั้น การศึกษาจึงถือได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับพัฒนาประชากรเพื่อเตรียมความพร้อมในยุคศตวรรษที่ ๒๑ นี้ ทั้งนี้การศึกษาจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณค่าที่แท้จริงในความเป็นมนุษย์ ในฐานะเป็นหลักความคิดเชิงคุณภาพที่สามารถส่งเสริมคุณค่าให้สถาบันครอบครัว และสังคมไทยดำเนินไปอย่างมั่นคง

๒.๕ หลักพุทธธรรมกับสถาบันครอบครัวและสังคมไทย

หลักพุทธธรรมหรือหลักพุทธจริยศาสตร์ที่มีความสำคัญกับสถาบันครอบครัวและสังคมไทยเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งปกติสุข ซึ่งสถาบันครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันแห่งการใช้ชีวิตร่วมกันของหญิงและชายที่มีอุดมการณ์ชีวิตสอดคล้องกัน ต่างฝ่ายมีความพร้อมในภาระหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อกัน กล่าวคือการเกื้อกูลสงเคราะห์กันและผลิตสมาชิกใหม่ที่มีคุณภาพสู่สังคมไทย ครอบครัวในฐานะสถาบันจะต้องมีความเป็นปึกแผ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเมื่อสมาชิกเกิดขึ้นมาใหม่ ก็จะต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูให้มีคุณภาพตามที่ประสงค์ ถือว่าเป็นอุดมการณ์สำคัญในการดำเนินชีวิตครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งให้ความสำคัญแก่ครอบครัวในฐานะเป็นรากฐานของสังคมที่มีความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของมวลมนุษยชาติ จึงเน้นให้ผู้ครองเรือนดำรงตนอย่างถูกต้องตามวิถีทางแห่งฆราวาสในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมสำหรับให้คนในครอบครัวปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุข ความมั่นคง เรียกว่า กุลจักริฐิติธรรม ^{๔๙} หลักธรรม ๔ ประการ ที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งร่ำรวย ประกอบด้วย

๑. ญัสสุคเวสนา (seeking for what is lost) ของหายของหมดต้องแสวงหา
๒. ชินณปฏิสังขรณา (repairing what is worn out) ของเก่าชำรุดต้องบูรณะซ่อมแซม
๓. ปริमितปานโกชนา (moderation in spending) รู้จักประมาณในการใช้จ่าย
๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนา (putting in authority a virtuous woman or man) มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน

^{๔๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิตภัณณ์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๓.

หลักกฤษฎีกาสัจธรรม ๔ จึงเป็นหลักธรรมที่ผู้ครองเรือนทั้งหญิงและชายพึงยึดถือปฏิบัติ เพื่อรับผิดชอบและรักษาครอบครัวให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์ในภาวะสังคม เศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน และที่สำคัญต้องดำเนินชีวิตด้วยความพอดีหรือมัชฌิมา ความไม่เบียดเบียนตน และไม่เบียดเบียนผู้อื่นเป็นหลักสำคัญตัดสินพฤติกรรมมนุษย์ของพุทธศาสนาไม่เฉพาะในการบริโภคเท่านั้น แต่ในทุกกรณีมัชฌิมาก็คือ ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ในการดำเนินชีวิตต้องมีความสัมพันธ์ อิงอาศัยกันด้วย องค์ประกอบ ๓ ประการกล่าวคือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม^{๕๐}

๒.๕.๑ หลักธรรมสำหรับบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ของสถาบันครอบครัวที่จะต้องมีส่วนร่วมช่วยให้สังคมไทยเข้มแข็งซึ่งตามหลักพุทธธรรม หรือหลักพุทธจริยศาสตร์ มุ่งเน้นหลักความซื่อสัตย์ ความประพฤติตรงและจริงใจ ไม่คิดคดโกง ไม่หลอกลวง ซื่อตรง ประพฤติไม่เอนเอียง พูดคำสัตย์ พูดจริง ซื่อตรงต่อหน้าที่และคำมั่นสัญญาโดยการแสดงออกทางพฤติกรรมมีอยู่ ๓ ทาง ได้แก่

๑) **ทางใจ** คือ ความจริงใจ ไม่คิด คดโกง ไม่หลอกลวง เรียกว่า มโนสุจริต

๒) **ทางวาจา** คือ การพูดจริง พูดคำสัตย์ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดคำส่อเสียด ไม่พูดคำเพ้อเจ้อ เรียกว่า วาจาสุจริต

๓) **ทางกาย** คือ ทำจริง พูดจริง รักษาคำพูด ซื่อตรงต่อหน้าที่ คำมั่นสัญญา และวาจา เรียกว่า กายสุจริต^{๕๑}

วิธีการรักษาความซื่อสัตย์ด้วยการสมาทานศีลและวิธีการให้คำมั่นสัญญาต่อกันแล้ว การกระทำตามคำมั่นสัญญานั้น เช่น ด้านครอบครัว คือ ระหว่างคู่สามีภรรยาปฏิบัติหน้าที่ซึ่งกันและกัน เรื่องของบุคคลในครอบครัวโดยเฉพาะศีลข้อที่ ๓ ว่าไม่ประพฤตินอกใจกัน และทางสังคม คือ ระหว่างมิตรกับมิตร เป็นมิตรที่แท้ต่อกัน เป็นต้น หลักธรรมดังกล่าวถือว่าเป็นคุณธรรมที่จำเป็นต่อทุกสังคม ไม่ว่าจะเป็ความซื่อสัตย์ในระดับไหนก็ตาม จะต้องมีการปลูกฝังหรือสอนเยาวชนรุ่น

^{๕๐}พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธศาสนากับสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๙๕.

^{๕๑}อ้างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๙๐.

หลังให้ประพฤติปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะหากคนในสังคมขาดคุณธรรมข้อนี้เมื่อใดสังคมก็จะวุ่นวาย ไม่สงบ คนจะเอาวัดเอาเปรียบกันและเห็นแก่ตัวมากขึ้น จนก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย การไม่ซื่อสัตย์ต่อตนเอง และการไม่ซื่อสัตย์ต่อครอบครัว เช่น ไปมีชู้ มีกิ๊ก ติดพันนักร้องนักแสดงมีความสัมพันธ์กับคนที่มีครอบครัวแล้ว แม้จะไม่ต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูแต่ก็จะทำให้ละเลยต่อลูกเมียหรือสามี สร้างปัญหาในชีวิตก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังเป็นที่ถูกเหยียดหยามของผู้อื่น หากเป็นหัวหน้าไปมีสัมพันธ์กับลูกน้อง ก็จะทำให้ลูกน้องคนอื่น ๆ ขาดความเชื่อถือหรือหัวหน้าระดับสูงขึ้นไปไม่ให้ความไว้วางใจ เป็นต้น

๒.๕.๒ หลักธรรมสำหรับเสริมสร้างสติในครอบครัวและสังคม

พรหมวิหาร ๔ ถือว่าเป็นธรรมที่เสริมสร้างสติให้เกิดขึ้นในครอบครัวและสังคมไทย เพราะเป็นคุณธรรมอันประเสริฐ พรหมวิหารในความหมายแรก หมายถึงบุคคลผู้ประพฤติพรหมวิหาร เท่ากับมีชีวิตอยู่อย่างประเสริฐ และแตกต่างจาก(ธรรม) กรรมฐานอื่น ที่ผู้ประพฤติจะได้ประโยชน์ส่วนตัว แต่สำหรับพรหมวิหารนั้น เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้ผู้ปฏิบัติมุ่งประโยชน์เพื่อคนอื่น สัตว์อื่น ไม่มุ่งประโยชน์ตน ดังเช่นคำว่า “ขอสัตว์ทั้งปวงจงมีความสุขเถิด” นี้ เท่ากับการเจริญเมตตาพรหมวิหาร คือปรารถนาความสุขแก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นคุณธรรมที่ปราศจากโทษ ส่วนคำว่าพรหมวิหารในความหมายหลัง หมายถึงบุคคลผู้ประพฤติพรหมวิหาร ชื่อว่าดำเนินชีวิตอย่างปราศจากโทษ มีจิตที่สูงส่งประดุจพรหม ดังนั้นคำว่า พรหมวิหาร จึงหมายถึงคุณธรรม ๔ ประการ ได้แก่ (๑) มุ่งสร้างประโยชน์ให้แก่มวลมนุษย์ แสวงหาประโยชน์สุข (๒) มุ่งช่วยปลดเปลื้องทุกข์ สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ให้แก่สัตว์ทั้งหลาย (๓) พลอยยินดีในความสำเร็จ ความสุขของสัตว์ทั้งหลาย (๔) ตั้งจิตเป็นกลาง ยึดมั่นในภาวะเป็นกลาง โดยนัยทั้ง ๔ ประการดังกล่าวมา คำว่า พรหมวิหาร จึงหมายถึง คุณธรรมอันประเสริฐ และโดยภาวะที่เป็นคุณธรรมปราศจากโทษ ประกอบด้วย^{๕๒}

๑. เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ เช่น ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภค ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น

๒. กรุณา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่งเข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ

^{๕๒} อ่างแล้ว, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๔.

๓. มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า "ดี" ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีจิตใจริษยา ความริษยา คือ ความไม่สบายใจ ความโกรธ ความฟุ้งซ่านซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน

๔. อุเบกขา การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม คือ ใครทำอะไรไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

๒.๕.๓ หลักธรรมสำหรับผู้ที่ไม่ตรีเอื้อเพื่อเกื้อกูล

หลักพุทธธรรมสำหรับผู้ที่ไม่ตรีเอื้อเพื่อเกื้อกูลผู้คนในสังคมประกอบด้วย สังคหวัตถุ ๔ และฆราวาสธรรม ๔ เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหัวใจของผู้อื่น ผู้ไม่ตรี เอื้อเพื่อ เกื้อกูลหรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ ๔ ประการ ดังนี้^{๕๓}

๑. ทาน การให้ปันสิ่งของด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยทุน หรือทรัพย์สิน และวัตถุสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ และศิลปวิทยานัยสำคัญ ของทาน

๒. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ พูดอย่างคนรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะ นำฟังชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงามหรือแสดงความเห็นออกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมนามสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. อุตถจริยา ทาประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชววยช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ บาเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมนัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทาตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อผู้อื่น ไม่เอาเปรียบ และร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

^{๕๓} อ่างแล้ว, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๓.

ฆราวาสธรรม ๔ เป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตในสังคม ประกอบด้วยธรรมะ ๔ ประการ ดังนี้^{๕๔}

๑. **สัจจะ** หมายถึง ความซื่อตรงจริงใจ พูดจริงทำจริง ผู้ที่มีสัจจะนั้นจะเป็นหลักประกันแห่งเกียรติคุณ มีคนเชื่อถือ และเป็นที่น่าไว้วางใจของทุกคน

๒. **ทมะ** หมายถึง การฝึกฝนตนเอง ควบคุมจิตใจด้วยการใช้ปัญญา จะทำให้ชีวิตก้าวหน้าประสบความสำเร็จ ทำอะไรเกิดความผิดพลาดน้อยมาก

๓. **ขันติ** หมายถึง ความอดทนอดกลั้น เช่น ความอดทนต่อความยากลำบาก ความอดทนต่อความเจ็บปวด ความอดทนต่อความโกรธความผูกพยาบาท ความอดทนต่ออำนาจกิเลส เป็นต้น ผู้ที่มีขันตินั้นจะเป็นเครื่องประกันฐานะทางสังคมได้ดี และจะเป็นผู้ที่มีความอดทนไม่เกิดความท้อแท้โดยง่าย

๔. **จาคะ** หมายถึง ความเสียสละ ความแบ่งปัน การมีน้ำใจ เสียสละประโยชน์ส่วนตัว เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม ผู้ที่มีจาคะนั้นจะเป็นเครื่องเสริมสร้างไมตรีให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในสังคมได้

อย่างไรก็ตาม หลักพุทธธรรมสำหรับสถาบันครอบครัวและสังคมไทยใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ปกติสุขสามารถใช้ในการปัญหาการดำเนินชีวิตสำหรับสถาบันครอบครัวและสังคมไทยได้อย่างยั่งยืน

๒.๖ จิตวิทยากับสถาบันครอบครัว

จิตวิทยาครอบครัว (Family Psychology) มุ่งเน้นเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อสมาชิกในครอบครัวจิตวิทยาครอบครัวเป็นระบบความสัมพันธ์ที่มีความเชื่อมโยงกัน ครอบครัวจึงเป็นแหล่งสำคัญที่ให้ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด ความอบอุ่น ความเข้าใจ กำลังใจ และเป็นแหล่งพักพิงทางใจในยามมีทุกข์ การสร้างสรรค์ครอบครัวให้อบอุ่นได้ต้องเริ่มจากการพูดจาที่ดีต่อกัน ไม่นำครอบครัวของตัวเองไปเปรียบเทียบกับครอบครัวอื่น นอกจากนี้แล้วสังคมยังอาศัยสถาบันครอบครัวเพื่อเป็นแหล่งสร้างสมาชิกที่มีคุณภาพกับสังคม ครอบครัวได้เริ่มต้นจากคนสองคนที่ตัดสินใจใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน โดยมีตัวแปรเรื่องความรักและการเลือกคู่ครอง ดังนี้^{๕๕}

^{๕๔} อ่างแล้ว, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔.

^{๕๕} พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, **จิตวิทยาครอบครัว**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕-๒๐.

๑. ความใกล้ชิดสนิทสนม คนเรามักจะแต่งงานกับคนที่อยู่ใกล้ ดังนั้น ความรักทางไกล จึงได้เปรียบกว่าความรักทางไกล ดังสำนวนว่า รักแท้แพ้ใกล้ชิด นั่นเอง

๒. ความสวดยความหล่อ เป็นตัวแปรสำคัญที่ดึงดูดคนให้มารู้จักกัน สนิทสนม พูดคุย และก่อให้เกิดความรักต่อกัน

๓. ภูมิหลังทางสังคมคล้ายกัน เช่นระดับการศึกษาที่ใกล้เคียงกัน ทำให้พูดคุยกันง่าย คุยกันรู้เรื่อง

๔. ความคิดเห็นตรงกัน คือการมีทัศนคติตรงกันในหลายเรื่อง โดยเฉพาะกับบุคคลที่มีความเห็นตรงกัน มักจะมีความสุขเวลาอยู่ร่วมกัน

๕. ทัศนคติใกล้เคียงกัน เช่น ชอบทำอาหาร กับชอบรับประทาน อารมณ์ร้อนกับอารมณ์เย็น ช่างพูดกับชอบฟัง เป็นต้น

๖. ความพร้อมของวัย ปัจจุบันหากแต่งงานอายุน้อยกว่า ๒๐ ปี ต้องถือว่าเป็นวัยที่ยังไม่พร้อมต่อการใช้ชีวิตคู่

๗. อาชีพคล้ายคลึงกัน เป็นตัวแปรที่ทำให้คนเราชอบกันได้ เช่นคนที่อยู่ในอาชีพเดียวกัน

๒.๖.๑ จิตวิทยากับการครองชีวิตคู่

คู่แต่งงานที่ได้เริ่มต้นใช้ชีวิตคู่กันสักระยะหนึ่งจะตระหนักว่า การใช้ชีวิตคู่เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ต้องการความละเอียดอ่อน และความเอาใจใส่อย่างมาก การเรียนรู้การใช้ชีวิตคู่ของคู่แต่งงาน เพื่อให้ชีวิตรักประสบความสำเร็จอย่างที่หวังไว้มีปัจจัยต่างๆ ดังนี้^{๕๖}

๑. การพูดให้น้อยลง จากที่ฝ่ายภรรยาเป็นคนช่างพูดหรือถามเข้าชู้กวนใจ ก็ควรคิดก่อนพูด และพูดแต่เรื่องที่มีสาระ มองข้ามข้อบกพร่องเล็กๆน้อยๆไปบ้าง

๒. ความเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ลดการยึดถือตัวเองเป็นใหญ่

๓. พบกันครึ่งทางหากมีปัญหา ชีวิตคู่ย่อมหนีไม่พ้นการทะเลาะเบาะแว้งหรือกระทบกระทั่งกัน หนักนิดเบาหน้อยต้องให้อภัยกัน อย่างมีวุฒิภาวะว่า “ฉันไม่ผิด เธอผิด” รู้จักยอมกันบ้าง พบกันครึ่งทางคือไม่มีใครถูก ใครผิด เพียงแต่เป็นการเข้าใจผิดกันเล็กน้อย ดังนั้นรอยยิ้มเท่านั้นที่จะประสานปัญหาได้

^{๕๖} อ่างแล้ว, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐-๔๕.

๔. หาเวลาอยู่ร่วมกัน เรื่องเวลาเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับคู่รักหรือสามีภรรยาอายุคู่ใหม่ ที่ต้องทำงานนอกบ้าน ควรหาเวลาอยู่ด้วยกันให้มากขึ้น หากเป็นวันหยุดยังมีกิจกรรมอื่นที่พาราคู่รักให้ห่างกันตลอดเวลา มันอาจเป็นสัญญาณที่ไม่ดีต่อคู่รักอย่างแน่นอน ดังนั้นคู่รักควรปรับเวลากันใหม่ เช่น ขับรถรับส่งกันไปทำงาน หาโอกาสคุยกันขณะรถติด ปลีกเวลากลางวันออกมารับประทานอาหารด้วยกัน การไปเดินดูของเก่าตามร้าน การไปซื้อหนังสือที่ชอบ หรือการออกกำลังกายด้วยกัน

๕. ใช้ชื่อเล่นน่ารักๆ ในการเรียกกันสองคน ผู้ชายบางคนอาจรู้สึกเขิน แต่ถ้าหากทำได้แล้วสิ่งที่จะได้รับมันมากจนหาค่ามิได้ การเรียกกันแบบเด็กๆ จะช่วยให้หายตึงเครียด รู้สึก ใกล้ชิดกันมากขึ้น

ที่สำคัญอย่าโทรศัพท์ฟ้องพ่อแม่เวลาชีวิตคู่มีปัญหา ข้อนี้เป็นสิ่งสำคัญมาก สำหรับคู่สมรสที่เพิ่งแยกบ้านออกมาจากครอบครัวเดิม เพื่อออกมาสร้างครอบครัวใหม่ด้วยกัน ดังนั้นหากชีวิตคู่มีปัญหาควรช่วยกันหาทางแก้ปัญหาก่อน และรักษาความสัมพันธ์กับพ่อแม่ทั้งสองฝ่ายไว้ การรักษาความสัมพันธ์ให้ใกล้ชิดระหว่างพ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายกับญาติพี่น้อง เป็นเรื่องดีอย่างยิ่งสำหรับชีวิตครอบครัว มันเป็นความรู้สึกทางบวก โดยเฉพาะความรู้สึกว่า สามีหรือภรรยาเกิดความสบายใจในทุกกรณี เช่น ความรู้สึกที่ไม่ได้ถูกเอาเปรียบ เพราะมีสิทธิของภรรยาหรือสามีอย่างเต็มที่ การที่ทุกคนยอมรับคุณก็เป็นเกราะกำบังในเรื่องของมือที่สามที่พยายามแทรกแซง เข้ามาในชีวิตรักของทั้งคู่

๒.๖.๒ จิตวิทยากับการเสริมสร้างหน้าที่ชีวิตครอบครัว

ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการให้การปรึกษาครอบครัวชีวิตคู่แนวจิตวิทยา แบบการเชื่อมโยงระหว่างรุ่น พัฒนามาจากแนวคิดของมูเรย์ โบเวน (Bowen's Family Theory) แนวคิดประกอบด้วยแนวคิด ๘ ประการที่เป็นพลังในการเสริมสร้างหน้าที่ของครอบครัว ดังต่อไปนี้^{๕๗}

๑. การแยกตนจากครอบครัว ความสามารถของบุคคลที่จะแยกแยะความรู้สึก อารมณ์ จากครอบครัว ไม่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของสมาชิกคนใดคนหนึ่ง แบ่งออกเป็นสเกลจาก ๐ – ๑๐๐ จากการหลอมร่วมทางอารมณ์ถึงการแยกตนเอง

๒. สามเหลี่ยมสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกับบุคคลสามคน หากมีความเครียดกับคู่ใดคนหนึ่งจะดึงบุคคลที่สามเข้ามาเป็นพวกเพื่อลดความเครียด หากบุคคลที่สามไม่เข้าข้างใครความเครียดจะ

^{๕๗} ศิริรัตน์ คุปติวุฒิ, *ครอบครัวบำบัดและการให้คำปรึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๖๕-๖๐.

ลดลง หากบุคคลที่สามเข้าข้างใครก็จะขยายวงสามเหลี่ยม โดยดึงบุคคลภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง หากไม่ต้องการให้เกิดสามเหลี่ยมสัมพันธ์ต้องหันมาคุยกันด้วยเหตุผล

๓. ระบบอารมณ์ในครอบครัวเดี่ยว คือครอบครัวที่ประกอบไปด้วยพ่อแม่ลูก ความเครียดเกิดขึ้นจากสมาชิกคนใดคนหนึ่งในครอบครัว เช่น แม่ขาดความสามารถในการแยกตัว อาจส่งผลกระทบต่อพ่อเกิดความเครียดและอาจส่งผลกระทบต่อลูก ทำให้ลูกมีปัญหาทางจิตใจ อารมณ์ การเรียนหรือการคบเพื่อน พ่อแม่ก็เครียดยิ่งขึ้น

๔. กระบวนการถ่ายทอดสิ่งไม่เหมาะสมให้ครอบครัว วิธีการที่พ่อแม่ถ่ายทอด บุคลิกภาพ ความคิดที่ไม่เหมาะสมของตนสู่สมาชิกในครอบครัวโดยไม่ตั้งใจ มีความสัมพันธ์กับ ปัจจัยสองประการ คือระดับการขาดวุฒิภาวะของพ่อแม่และระดับความตึงเครียดทางอารมณ์โดยไม่ได้ตั้งใจ เพราะพ่อแม่ดำเนินชีวิตโดยใช้อารมณ์และความรู้สึกเป็นตัวนำ

๕. การตัดขาดทางอารมณ์ วิธีการที่สมาชิกหนีจากการผูกพันทางอารมณ์ที่ยังไม่ได้ สะสาง โดยมรการแสดงพฤติกรรมต่างๆ เช่น หนีไปจากสถานการณ์ที่ทำให้เกิดความไม่สบายใจ หากเกิดขึ้นในรุ่นปู่ย่าตายาย มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นในรุ่นต่อๆ ไปส่งผลกระทบต่อชีวิตสมรส

๖. กระบวนการสืบทอดจากบรรพบุรุษ คนที่มีความสามารถในการแยกแยะตนเองต่ำ เมื่อแต่งงานกับคนที่มีความสามารถในการแยกแยะตนเองต่ำอาจส่งผลให้ลูกคนที่มีความสามารถในการแยกแยะตนเองต่ำเป็นสามรุ่น

๗. ตำแหน่งของพี่น้องในครอบครัว ลำดับการเกิดมีอิทธิพลต่ออารมณ์และมีความสัมพันธ์ ต่อการเลือกคู่ชีวิต เช่น คนที่เป็นลูกคนโตจะเลือกคู่ชีวิตที่เป็นลูกคนสุดท้อง แต่สภาพปัจจุบันทำให้ การเลือกคู่ครองเปลี่ยนแปลงไป

๒.๗ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น (Literatures Review) ผู้วิจัยได้ ศึกษา ค้นคว้า รวบรวมเท่าที่จะสัมพันธ์และสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์: แนวคิดและ หลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑” ซึ่งมีรายละเอียดที่ ควรทราบในการวิจัยดังนี้

๒.๗.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

โกศล วงศ์สวรรค์ และ สถิต วงศ์สวรรค์^{๕๘} ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “ปัญหาสังคมไทย” ที่เกี่ยวกับปัญหาครอบครัวว่า แนวโน้ม ครอบครัวแตก จะมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างน่าห่วงใย อดีตชีวิตครอบครัวไทยสุขสมบูรณ์ อบอุ่น อยู่กันจนแก่เฒ่า มีสวัสดิภาพ แต่ปัจจุบันคู่สมรสมีทัศนคติว่า การหย่าร้างเป็นเรื่องปกติมากขึ้น ต่างให้ความสำคัญและความสนใจแก่ครอบครัวน้อยกว่าตัวเอง หน่วยสังคมอื่นเข้ามาทำหน้าที่แทนสมาชิกของครอบครัว เช่น การเลี้ยงดูลูกมีเด็กรับใช้ อาหารสำเร็จจากนอกบ้าน ฯลฯ ส่งผลให้ความสำคัญของครอบครัวลดลง จึงมีการทะเลาะวิวาท ทุ้มเถียงเกียจจน ทำท่าย หนีออกจากบ้าน ขาดความอดกลั้นอดทนนำไปสู่ปัญหาสังคมอื่น ๆ เช่น อาชญากรรม โรคจิตและส่งผลกระทบต่อบุคคลและหน่วยงานอื่น

คุณ โทชน์^{๕๙} กล่าวไว้ว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีพระพุทธศาสนาช่วยกล่อมเกลานำใจ และสร้างสำนึกทางศีลธรรม โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นกลไกที่สำคัญในการรวบรวมสมาชิกของสังคมให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ มีหลักจริยธรรมหรือหลักความประพฤติเพื่อละการทำชั่วเลือกกระทำแต่กรรมดีนั้น เป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนควรปฏิบัติให้ได้ แต่พระพุทธองค์ยังทรงแสดงถึงหลักคุณธรรมที่บุคคลควรปฏิบัติต่อกันในสังคม การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมสังคมก็คือ การปฏิบัติธรรมหรือหน้าที่ที่เหมาะสมแก่ฐานะของตนในสังคม ฐานะนี้อาจเป็นฐานะทางสังคมธรรมดา เช่น พ่อ แม่ ญาติ ครู อาจารย์ หรือเป็นฐานะทางการปกครองซึ่งเป็นสังคมในแง่กฎหมาย เช่น เป็นผู้ปกครองเป็นผู้ใต้ปกครอง ธรรมเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ในเรื่องทศทั้ง ๖ ในสังคาลกสูตร

เดือน คำดี^{๖๐} ได้กล่าวถึงพุทธจริยศาสตร์ว่าด้วยหลักมนุษย์สัมพันธ์ของคนในสังคมว่าพระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบคนซึ่งอยู่แวดล้อมและมีความสัมพันธ์กับเราว่าเหมือนทิศต่างๆ ๖ ทิศ ได้แก่ มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า ครูอาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรอำมาตย์เป็นทิศเบื้องซ้าย ทาสกรรมกรเป็นทิศเบื้องต่ำ สมณะพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน ซึ่ง

^{๕๘} โกศล วงศ์สวรรค์ และ สถิต วงศ์สวรรค์, **ปัญหาสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ อมรรการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๓๙.

^{๕๙} คุณ โทชน์, **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๖.

^{๖๐} เดือน คำดี, **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ไอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๖๔.

เป็นการแสดงว่าคนเราตกอยู่ในสิ่งแวดล้อม และมีใช้สิ่งแวดล้อมเป็นวัตถุเท่านั้น ยังมีสิ่งแวดล้อมที่เป็นคนซึ่งต้องสัมพันธ์กับเราด้วยในธรรมชาติ ๖ นี้แสดงให้เห็นว่า เป็นคำสอนที่กำหนดการกระทำและการตอบแทนทั้งสองฝ่ายมิใช่ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายให้หรือฝ่ายรับเพียงอย่างเดียว เป็นการยึดหลักสิทธิและหน้าที่ตามจริยศาสตร์สังคมว่าด้วยทิศทั้ง ๖ หรือหลักมนุษยสัมพันธ์ของคนต่างฐานะในสังคม

นางลักษณ เทพสวัสดิ์^{๖๑} ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย” ที่เกี่ยวกับการหย่าร้างของครอบครัวว่า การหย่าร้างมิใช่เป็นทางออกที่ดี หรือมิใช่เป็นทางแก้ปัญหาครอบครัว แต่กลับจะก่อให้เกิดปัญหาใหม่ๆ ขึ้นอีกหลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะส่งผลกระทบต่อกระเทือนทั้งสามมีและภรรยาผู้หย่าร้างเอง ลูกๆ จะได้รับผลกระทบกระเทือนและได้ประสบการณ์ที่ไม่แจ่มใสที่น่าปีการ สังคมส่วนรวมก็พลอยมีส่วนได้รับความกระทบกระเทือนจากการหย่าร้างด้วยไม่มากนักน้อย ฉะนั้นเพื่อหลีกเลี่ยงการหย่าร้าง ชายหญิงที่คิดจะมีครอบครัวควรจะได้มีการเตรียมตัว มีเวลาพอสมควรที่จะศึกษาคนรักในแง่ต่างๆ และมีความพร้อมที่จะแต่งงานเพื่อหลีกเลี่ยงสาเหตุของการหย่าร้าง ชีวิตครอบครัวจะได้ประสบแต่ความผาสุกตลอดไป

บันเทิง พาพิจิตร^{๖๒} ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “สังคมวิทยา” ที่เกี่ยวกับลักษณะของครอบครัวไทยว่า ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวขนาดเล็ก (Nuclear Family) ในปัจจุบันนี้ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวเดี่ยว คือ มีพ่อ แม่ ลูกเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในสังคมเมืองมักจะไม่ค่อยมีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ด้วย การที่ครอบครัวเดี่ยวกลายเป็นครอบครัวที่สำคัญของในปัจจุบัน เพราะเป็นครอบครัวที่ย้ำถึงความเป็นอิสระเสรีภาพและความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งสอดคล้องกับคุณค่าของคนไทยในปัจจุบันนี้ แต่ก็ยังปรากฏว่ามีครอบครัวแบบขยายอีกเป็นจำนวนมากในสังคมชนบท ซึ่งส่วนมากเราจะพบในลักษณะญาติพี่น้องอาศัยอยู่ในย่านเดียวกันหรือปลูกบ้านใกล้เคียงกันแม้จะแต่งงานแล้วก็ตาม ญาติพี่น้องผู้อาวุโสมีอำนาจเหนือสมาชิกทุกคนในครอบครัวและเป็นผู้ชี้ขาดมีการให้ความช่วยเหลือกันภายในครอบครัว ทั้งกำลังทรัพย์และกำลังแรงงานด้วย ในสมัยปัจจุบันครอบครัวแบบนี้มีปริมาณน้อยมาก เพราะอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกนั่นเอง

^{๖๑} นางลักษณ เทพสวัสดิ์, วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๐.

^{๖๒} บันเทิง พาพิจิตร, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๔๐.

พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต)^{๖๓} ได้เขียนในหนังสือ “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ว่า การบริโภคนั้นจะต้องมีจุดหมาย ไม่ใช่การบริโภคแล้วเกิดความพึงพอใจเท่านั้น แต่การพึงพอใจต้องให้ผลที่ตามมาคือเกิดคุณภาพชีวิตด้วยนอกนี้ยังได้กล่าวถึงเรื่องการสันโดษว่า ในทางพระพุทธศาสนานั้น สันโดษจะต้องมาคู่กับความเพียรเสมอ สันโดษเพื่อประหยัดแรงงานและเวลาที่จะสูญเสียไปในทางที่จะปรนเปรอตน และเอาแรงงานและเวลานั้นไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิต

พุทธทาสภิกขุ^{๖๔} ได้กล่าวถึงปัญหาของวัยรุ่นไว้ว่า ปัญหาของวัยรุ่นก็คือ บังคับตัวเองไม่ได้ นี่คือการล้มเหลวของวัยรุ่น คือบังคับตนเองไม่ได้ จำแต่คำนี้คำเดียวไว้ว่ามันบังคับตนเองไม่ได้ บังคับตนเองให้เป็นพรหมจารีที่ดีไม่ได้ บังคับให้เป็นนักเรียนที่ดีไม่ได้ บังคับตัวเองไม่ได้ เพราะเหตุอะไรบ้าง ก็มีหลายอย่าง เช่น คบเพื่อนชั่ว ทำให้บังคับตัวเองไม่ได้แล้วไม่ยอมพยายามจะบังคับ คืออย่าทำเลย ก็บังคับไว้ไม่ได้พออยากสูบบุหรี่ สูบ, อยากดูหนัง ดู, อยากไปทำอะไร ทำโดยไม่ต้องมีเหตุผลว่าควรหรือไม่ควร ที่ถูกเราจะทำอะไรเราต้องมีเหตุผลอยู่ในอำนาจของเหตุผลเสียก่อนว่าควรไม่ควร แต่ง่ายกว่านั้น คือ พ่อแม่นั้นดีที่สุดอย่าอวดดีว่าเราเข้า โรงเรียน เราเก่งกว่าพ่อแม่, พ่อแม่โง่ อย่านึกอย่างนั้นเด็ดขาด ไปถามเถอะว่าอะไรควรทำอะไร ไม่ควรทำอะไร พ่อแม่จะบอกได้ดีที่สุด เพราะเขาเกิดก่อนเรามาอย่าดูถูกพ่อแม่ และอย่าถึงขนาดว่าด่าพ่อแม่ให้สูง “นี่ความสำคัญอยู่ที่ความเคารพบิดามารดา ครูอาจารย์ หรือคนที่เคารพมันก็เลยบังคับตัวเองได้ ก็อยู่ในร่องในรอยของความดี ทั้งการเรียนก็ได้ดีด้วยความประพฤติดี คนรักใคร่เอ็นดู สงสารมาก เรียกว่าสังคมดีมันก็มีความเจริญเท่านั้น

ภัสสร ลิมานนท์^{๖๕} ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน” ที่เกี่ยวกับปัญหาของครอบครัวว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวไทยในปัจจุบันส่วนหนึ่งเกิดค่านิยมและการประพฤติปฏิบัติบางประการที่มีการสืบทอดกันจากคนรุ่นหนึ่ง ค่านิยมที่เห็นชัดเจนก็คือการยกให้ชายเป็นใหญ่กว่าหญิง ยอมรับให้ชายสามารถใช้ชีวิตอย่างเป็นอิสระ

^{๖๓} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๐.

^{๖๔} พุทธทาสภิกขุ, เตือนใจวัยรุ่น และ ๕ ดี สู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๖๕} ภัสสร ลิมานนท์, บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘๕.

และมีบทบาทส่วนร่วมในกิจกรรมประจำวันของครอบครัวน้อยเกินไป สิ่งเหล่านี้ทำให้ชายสร้างปัญหาครอบครัวในรูปแบบต่างๆ อาทิ เช่น การดื่มสุรา เจ้าชู้ การเที่ยวโสเภณี การมีภรรยาน้อย การทุบตีหรือทำร้ายสมาชิกในครอบครัว การหย่าร้าง หรือการทอดทิ้งครอบครัว

วศิน อินทสระ^{๖๖} ได้กล่าวถึงการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ไว้ว่า ชีวิตในสังคมของเราควรจะเป็นชีวิตที่มีระเบียบ เราควรต้องยอมรับความเป็นจริงบางอย่างในสังคม เช่น สังคมได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วอย่างไร เราต้องเข้าใจบางสิ่งบางอย่าง และเราต้องมีหลักในการดำเนินชีวิต รวมทั้งข้อปฏิบัติที่จะทำให้เราเจริญขึ้น มีความก้าวหน้าในชีวิตตามควร ทั้งนี้ต้องหมายความว่า ก้าวหน้าไปในทางที่ดีงาม ทางที่เป็นกุศล จริยศาสตร์จะช่วยให้เราได้มากในเรื่องนี้ ทั้งเรื่องส่วนตัวและชุมชนและสังคม ส่วนพุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้า ได้ทรงวางไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้นท่ามกลางและระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด เพราะจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติของชีวิต หรือความดีอันสูงสุด เพื่อขึ้นให้ถึงความดีงามอันสูงสุดนั้น จะต้องปฏิบัติสำหรับดำเนิน คือ เป็นการสร้างเหตุบรรลุมผล ถ้าต้องการผลอันสูงสุดก็ต้องสร้างเหตุให้สมควรกัน

สมภาร พรหมทา^{๖๗} ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์ กับการดำเนินชีวิตในสังคมไว้ว่า เราอาจจำแนกเนื้อหาของระบบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาออกเป็นสองส่วนด้วยกัน คือจริยศาสตร์ส่วนบุคคล กับจริยศาสตร์สังคม เนื้อหาสองส่วนนี้มีความเกี่ยวข้องกันจริยศาสตร์ส่วนบุคคลเป็นพื้นฐานของจริยศาสตร์สังคม และพุทธศาสนาถือว่าระบบจริยศาสตร์มีบทบาทสำคัญอยู่สองบทบาทได้แก่ ช่วยปัจเจกบุคคลให้สามารถดำเนินชีวิตส่วนตัวของเขาอยู่ได้อย่างเป็นสุข และสังคมส่วนรวมก็ดำรงอยู่อย่างปกติสุขด้วย พุทธศาสนาเชื่อว่าความสงบสุขของสังคมอิงอาศัยอยู่กับจริยธรรมของคนแต่ละคนในสังคม เมื่อปัจเจกบุคคลมีคุณธรรม สังคมส่วนรวมย่อมพลอยสงบสุขด้วยจริยศาสตร์ส่วนบุคคลเป็นพื้นฐานของจริยศาสตร์สังคม

^{๖๖}วศิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๔๘), หน้า ๙.

^{๖๗}สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญากับปัญหาจริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๗.

สุเชาว์ นพอมชัม^{๖๔} ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “จริยศาสตร์แนวพุทธ” สรุปได้ว่า การพูดว่า การกระทำของมนุษย์ถูกหรือผิด หรือว่าทั้งถูกทั้งผิดจะให้ได้หรือมีความหมายก็เฉพาะเมื่อมนุษย์มีเสรีภาพที่จะกระทำในขอบเขตของเงื่อนไขที่เป็นเหตุเป็นผลของกันและกันเท่านั้น ถ้าว่าการกระทำของมนุษย์เป็นเพียงการตอบสนองสิ่งเร้าหรือเป็นเพียงผลสะท้อนของมรดกทางกายหรือถูกกำหนดอย่างสิ้นเชิงโดยอดีตทางจิตใจของเราเอง การกระทำของเราก็กว่าไม่ได้ว่าถูกหรือผิด เพราะถูกบังคับให้ทำหรือไม่มีเสรีภาพในการกระทำ ด้วยเหตุนี้การกระทำของมนุษย์จะถือว่าถูกหรือผิดได้ ก็ต่อเมื่อมีการกระทำนั้นแม้ว่าจะถูกสถานการณ์บางอย่างกำหนดให้ตัดสินใจทำแต่เขาจะต้องทำโดยไม่ถูกบังคับให้กระทำ และมีเสรีภาพในการกระทำ (อตุตการ) ภายในขอบเขตบางอย่างที่เป็นอยู่ในโลก

๒.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศุณารักษ์ หมื่นศรีจุม และ ชาญญา อภิบาลกุล^{๖๕} ได้กล่าวไว้ในบทความวิจัยเรื่อง “แนวทางการลดความรุนแรงของวัยรุ่นในสถานศึกษาโดยใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง : กรณีศึกษาโรงเรียนคำ แคนวิทยาคมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕” สภาวะปัญหาความรุนแรงของวัยรุ่นในโรงเรียนคำ แคนวิทยาคม ๕ ด้าน (๑) ความรุนแรงทางร่างกาย พบว่า ครูและผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่เคยกระทำ จนทำให้นักเรียนได้รับบาดเจ็บ และจากการกำกับดูแล นักเรียนเคยทำร้ายร่างกายผู้อื่นจนทำให้ได้รับบาดเจ็บมากที่สุดในลักษณะการชกต่อยกัน รองลงมาการตบ สาเหตุที่ทำให้ นักเรียนอดทนไม่ได้เกิดจากการถูกเพื่อนด่าให้เจ็บใจ รองลงมาแย่งกันจีบคนรักหรือแฟน และถูกดูถูกเหยียดหยาม (๒) ความรุนแรงทางเพศ นักเรียนส่วนมากไม่เคยถูกบุคคลอื่นกระทำ ในลักษณะของการละเมิดสิทธิทางเพศ ส่วนเคยถูกบังคับในลักษณะ การโดนจับเนื้อต้องตัว การดูสื่อลามก สาเหตุที่นักเรียนถูกละเมิดสิทธิทางเพศส่วนมากเกิดจากการไว้ใจคนใกล้ชิด รองลงมาร่างกายอ่อนแอกว่า และอยู่ในที่ลับตา (๓) ความรุนแรงทางจิตใจ เคยเห็นนักเรียนถูกเพื่อนหรือบุคคลอื่นกระทำกราดในลักษณะทำร้ายจิตใจ ส่วนมากเป็น

^{๖๔}สุเชาว์ นพอมชัม, **จริยศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๒.

^{๖๕}ศุณารักษ์ หมื่นศรีจุม และชาญญา อภิบาลกุล, “แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ครอบครัวและชุมชนในการป้องกันปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเยาวชน”, **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**, ปีที่ ๔ ฉบับพิเศษ (กันยายน ๒๕๕๓) : หน้า ๑๗๓-๑๘๑.

การพูดจาถูกเหี้ยมดุด่า ร้องลงมการด่าทอใส่ร้ายป้ายสีและการขู่บังคับ สาเหตุที่นักเรียนถูกทำร้ายจิตใจส่วนมากเกิดจากการเข้าใจผิดของลงมานักเรียนพูดไม่ไพเราะก่อน (๔) ความรุนแรงที่เกิดจากปัญหาช่องว่างระหว่างวัย ส่วนมากเคยเห็นนักเรียนแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะการแต่งกายผิดระเบียบ การหนีเรียน การสูบบุหรี่หรือการดื่มสุรา และการมาโรงเรียนสาย สาเหตุที่นักเรียนแสดงพฤติกรรมเหล่านั้นส่วนมากมาจากการเรียกร้องดึงดูดความสนใจ ร้องลงมการถูกชักชวนจากเพื่อน (๕) ความรุนแรงที่เกิดจากการปรับตัวของเด็กวัยรุ่น ส่วนมากเคยปรากฏในลักษณะแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว ร้องลงมามีอาการซึมเศร้า สาเหตุที่นักเรียนแสดงพฤติกรรมออกมาส่วนมากเกิดจากการเรียกร้องความสนใจ ร้องลงมเกิดขึ้นเองหรือควบคุมอารมณ์ตนเองไม่ได้ แนวทางในการลดความรุนแรงของนักเรียน ควรดำเนินการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา ควรจัดโครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรม จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และกิจกรรมเพื่อสังคม ให้นักเรียนมีความตระหนักถึงสิ่งที่ควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติพร้อมทั้งฝึกทักษะในการเจรจาไกล่เกลี่ยให้กับนักเรียนซึ่งเป็นแนวทางสันติวิธี

พระครูอาทรกิจจาภิรักษ์^{๗๐} ได้กล่าวไว้ในดุชะฎินิพนธ์เรื่อง "การสร้างครอบครัวที่มั่นคงในเชิงพุทธบูรณาการ" สภาพปัญหาครอบครัวไทยปัจจุบันมีสาเหตุภายนอก คือ การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม การศึกษา การสื่อสาร เทคโนโลยี และสาเหตุภายใน คือ สามีภรรยาผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวประพฤตินอกใจต่อกัน ซึ่งสาเหตุปัญหาทั้ง ๒ นี้มีผลกระทบต่อครอบครัว คือ ทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความเห็นห่างต่อกัน ขาดความอบอุ่น ขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รายได้ลดลง และเกิดความขัดแย้งของสมาชิกในครอบครัว ส่งผลให้เกิดการหย่าร้าง จนกลายเป็นความรุนแรงของครอบครัวไทยปัจจุบัน หลักธรรมเกี่ยวกับการสร้างครอบครัวไทยประกอบด้วยหลักสมชีวิธรรมเป็นหลักธรรมสำหรับเลือกคู่ชีวิต คือ มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน และมีปัญญาเสมอกัน หลักสทวารสันโดษเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้มีความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน ยินดีในสามีภรรยาของตน ฯ และหลักภริยธรรมมีกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ได้ประโยชน์ในปัจจุบันมีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้นและการสร้างครอบครัวให้มั่นคงในเชิงพุทธบูรณาการด้วยการนำหลักสมชีวิธรรมไปปรับใช้ ตั้งแต่ขั้นแรก ของชีวิตคู่ คือการพิจารณาเลือกหญิงหรือชายผู้มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน จาคะเสมอกัน และปัญญาเสมอกัน หรือไปด้วยกันได้ การปรับใช้หลักสทวารสันโดษด้วยการสร้างความพึงพอใจ

^{๗๐} พระครูอาทรกิจจาภิรักษ์ (ฉัตรชมภู) "การสร้างครอบครัวที่มั่นคงในเชิงพุทธบูรณาการ" **พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

ในคู่มือของตนเองว่า หญิงหรือชายที่เลือกแล้วเป็นคนมีศีลธรรมคือเป็นคนดีที่เหมาะสมแก่การสร้างครอบครัวด้วยกัน และการปรับใช้หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์ด้วยการมีชีวิต ใช้ชีวิต และการดำเนินชีวิตอย่างขยันหมั่นเพียร ตามรักษาทรัพย์ที่หาได้ คบคนดีมีศีลธรรม และดำเนินชีวิตอย่างพอดี พอเหมาะและมีเหตุผล ซึ่งจะทำให้ ครอบครัวไทยมีความมั่นคงแข็งแรง และสมาชิกในครอบครัวมีความสุขอยู่เสมอ

พูนสุข มาศรีงสรรค์^{๑๑} ได้กล่าวไว้ในดุชนิพนธ์เรื่อง “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ” ความว่า คนในสถาบันครอบครัวและในสถาบันอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ประโยชน์จากหลักธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเอวราทโดยการนำมาประยุกต์ร่วมกับแนวทางการดำเนินการของประเทศตะวันตก ตะวันออกและประเทศไทยในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ปัจจุบันเป็นการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อใช้จัดการกับความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีวิธีการและเครื่องมือสำหรับแต่ละปัจเจกบุคคลเริ่มลงมือนำไปจัดการได้เองอย่างริบดวน และหมั่นนำไปปฏิบัติในระยะยาวและแผ่ขยายไปในองค์กรของสังคม ในมิติของ (๑) การแปรเปลี่ยนความขัดแย้งที่เป็นความก้าวร้าวรุนแรง ให้เป็นความเข้าใจอันดีต่อกัน (Transformation) (๒) การหาทางแก้ไขปัญหาความรุนแรงในระดับต่างๆ รวมถึงการป้องกันมิให้เกิดซ้ำซ้อน (Solution in Terms of Problem Solving and Prevention) และการเยียวยา (Healing) รักษาใจตนให้สงบสันติไปพร้อมๆ กับคนในครอบครัว

อัจฉรา ชัยชาญและคณะ^{๑๒} ได้กล่าวไว้ในบทความวิจัยเรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชนในการป้องกันปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเยาวชน” ปัญหาของชุมชน คือผู้ปกครองไม่มีเวลาให้คำแนะนำลูก เนื่องจากต้องทำงาน การให้คำแนะนำหรือสอนเรื่องเพศศึกษากับลูกมีน้อย สำหรับเยาวชน พบว่าไปเที่ยวกลางคืน มาเรียนสาย ซึ่งอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้นอนไม่พอ ทำให้นอนหลับในห้องเรียน เล่นเกมคอมพิวเตอร์ แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชนในการดูแลเยาวชนเพื่อป้องกันปัญหาพฤติกรรม

^{๑๑} พูนสุข มาศรีงสรรค์, “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”, **พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๒} อัจฉรา ชัยชาญและคณะ, “แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชนในการป้องกันปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเยาวชน”, **วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**, ปีที่ ๓ ฉบับพิเศษการประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคามวิจัย ครั้งที่ ๙ (กันยายน ๒๕๕๖) : หน้า ๖๕๙-๖๖๖.

เสี่ยงทางเพศ คือ ๑) การจัดโครงการพาลูกเข้าวัดในวันพระ เพื่อให้ผู้ปกครองมีเวลาพูดคุยและอบรมสั่งสอนกันมากขึ้น พัฒนาจิตใจของเยาวชนให้มีจิตอาสา มีคุณธรรมจริยธรรม และอีกแนวทางที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวคือ ๒) การมีกติกามุ่บ้านเพื่อควบคุมพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆของเยาวชน เช่น ไม่ให้เด็กและเยาวชนชาย หญิง อายุต่ำกว่า ๑๘ ปี อยู่ด้วยกันสองต่อสองในบริเวณพื้นที่เสี่ยงหรือในเวลากลางคืน และกำหนดเวลาการขายสุรา บุหรี่ ไม่ให้ร้านค้า ขายสุรา ขายบุหรี่ ให้แก่เด็กและเยาวชน อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี ๓) มีเยาวชนต้นแบบในการเป็นแบบอย่างที่ดี ให้แก่เพื่อนรุ่นเดียวกันโดยเยาวชนต้นแบบเหล่านี้ เป็นกลุ่มคนที่ปฏิบัติตามกฎกติกา และจะช่วยตักเตือนเพื่อนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง

จากการศึกษาวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการดำรงตนให้อยู่ในจริยธรรมที่นำมาใช้แก้ไขปัญหาชีวิตครอบครัว และช่วยพัฒนาสังคมให้ร่มเย็นเป็นสุข เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ซึ่งถ้าเข้าใจหลักพุทธจริยศาสตร์แล้วก็จะสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงสู่ศตวรรษที่ ๒๑ ได้อย่างมั่นคงเป็นหลักแนวคิดที่สำคัญในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ทราบปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาคำดำเนินชีวิต ดังนั้นจึงต้องศึกษาให้เกิดความเข้าใจเพื่อสามารถนำไปใช้ในสังคมไทยปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

๒.๘ สรุป

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ถึงสภาพปัญหาของครอบครัวไทยในปัจจุบันสรุปความได้ว่า สภาพปัญหาที่มีต่อครอบครัวอบอุ่นในสังคมของคนไทยปัจจุบันเป็นเรื่องของปัจจัยสัมพันธ์ และสภาพแวดล้อมจากการเปลี่ยนแปลงในด้านอุตสาหกรรม เศรษฐกิจ สังคมการเมืองการปกครอง และความเจริญเติบโตบนสังคมโลกออนไลน์และเทคโนโลยีที่ก้าวล้ำนำสมัย ส่งผลกระทบต่อครอบครัวอบอุ่นอย่างรวดเร็ว สภาพปัญหาของแต่ละครอบครัวที่เกิดขึ้นแก่สมาชิกในบ้านก็มีความแตกต่างกันไป ครอบครัวคือกลุ่มบุคคลที่มีสถานะภาพผูกพันกันตามบทบาทและหน้าที่ต่อกันและกันมีลักษณะสัมพันธ์ทางสายโลหิต และเป็นกลุ่มบุคคลทางสังคมซึ่งเกิดจากการแต่งงานใช้ชีวิตร่วมกันอยู่ภายในบ้านเรือนเดียวกันคือร่วมกันผลิตและเป็นที่ยอมรับกันในสังคม การมีครอบครัวที่มีความสุขและมีความอบอุ่น เกิดจากกลุ่มบุคคลในสังคมมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน และการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเต็มสุราจนขาดสติประพฤติไปในทางเสื่อมเสียย่อมเกิดผลกระทบต่อสังคม ถ้าผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวชอบเสพสุราจนติดเป็นนิสัย ย่อมขาด ความน่าเชื่อถือต่อสมาชิกในครอบครัว ไม่สามารถอบรมขัดเกลาให้สมาชิกเข้าใจในการอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุขตามหลักของศีล ๕ ก็จะทำให้สังคมไม่มีความสุขเช่นกันครอบครัวเป็นแหล่งผลิตมนุษย์เพิ่มให้แก่สังคมที่สำคัญในทุกสังคม มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับครอบครัวอื่นๆ

แบ่งแยกออกเป็น ๒ รูปแบบใหญ่ คือ ครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วยพ่อแม่ลูก และครอบครัวขยาย ประกอบไปด้วยคนมากกว่าคน ๒ รุ่นขึ้นไป เช่นอาจมีปู่ ย่า ตา ยาย ลูกหลานอาศัยอยู่อย่างมีความรักความอบอุ่นในครัวเรือนเดียวกัน หน้าที่ของครอบครัวไทยคือกิจหรือสิ่งที่บุคคลต้องประพฤติปฏิบัติตามสถานภาพของตน รู้จักความรับผิดชอบและวินัยของตนเองปฏิบัติตามภาระหน้าที่ที่ตนมีอยู่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นทั้งหน่วยผลิตและหน่วยบริโภค การรู้จักแก้ปัญหาการสื่อสาร การสร้างความผูกพันทางอารมณ์และการควบคุมความประพฤติของสมาชิกในครอบครัว ในส่วนด้านลักษณะของครอบครัวไทย ผู้ชายมีภรรยาคนเดียวตามกฎหมายเป็นครอบครัวเดี่ยวและขนาดเล็ก ครอบครัวไทยมักจะมีญาติพี่น้องอยู่ร่วมกันมีการเคารพและเชื่อฟังกันตามลำดับอาวุโส มีความผูกพันทางสายโลหิต นิยมยกย่องให้ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว

ในด้านความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อสังคมไทย ครอบครัวเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมที่มีความผูกพันเกี่ยวเนื่องกับการวางรากฐานการปกครองในระดับต่างๆ ครอบครัวทำหน้าที่ปฐมนุรักษ์ที่สำคัญที่สุด คือ การให้กำเนิดเด็ก การเลี้ยงดู การศึกษา และสร้างคนดีให้รู้จักระเบียบของสังคม และแนวโน้มของครอบครัวไทยในสังคมสมัยใหม่นี้ เฉพาะในด้านเทคโนโลยีที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคม ซึ่งจากอิทธิพลของปัจจัยภายนอกย่อมส่งผลกระทบต่อครอบครัวไทยสมัยใหม่ ที่ครอบครัวไม่สามารถควบคุมหรือหลีกเลี่ยงได้ ปัจจุบันครอบครัวไทยมีแนวโน้มเพิ่มเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น อัตราการหย่าร้างสูงขึ้นความอบอุ่นอยู่ดีมีสุขมีการเปลี่ยนแปลงผันแปรลดลง ความขัดแย้งของสมาชิกในครอบครัวก็ตามมาและจากจุดเล็กๆ นี้ในที่สุดก็กลายเป็นปัญหาสู่สังคมเมืองใหญ่ ส่วนประเด็นปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบันประสบกับปัญหาหลักใหญ่ ๓ ประการ คือ การประพฤตินอกใจ การมีรายจ่ายที่มากกว่ารายรับ ความประพฤติของคนในครอบครัวที่ไม่เสมอกัน ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้หากไม่เร่งรีบในการแก้ไขปัญหา ก็อาจจะกลายเป็นชนวนหรือเชื้อไฟที่นำไปสู่เหตุการณ์ความรุนแรงต่างๆ ในครอบครัวได้ เพราะรากเหง้าของปัญหาล้วนสั่งสมมาจากพฤติกรรมที่ขาดศีลธรรม ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดความขัดแย้งภายในครอบครัว และในบางครั้ง ปัญหาดังกล่าวอาจจะสะท้อนรูปลักษณะออกมาในมิติของความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นการต่อกัน ทะเลาะวิวาท และนำไปสู่การทำร้ายร่างกาย

ผลกระทบต่อครอบครัวไทยในปัจจุบันพบว่า มีผลกระทบต่อระดับต่างๆ ซึ่งส่งผลให้แสดงพฤติกรรมทางด้านกายภาพ ต่อบุคคล สังคมส่วนรวม ด้านความรู้สึกจิตใจได้สำนึกในการแยกแยะถูกผิดชั่วดี โดยขาดวุฒิภาวะในการใช้ปัญญาแก้ปัญหา ส่งผลให้เกิด (๑) ระดับบุคคล พ่อแม่ลูกมีความเห็นห่างผูกพันระหว่างกันลดน้อยลงลูกหลาน มีพฤติกรรมเชิงลบ ประชดชีวิต มีพฤติกรรมด้วยการเที่ยวเตร่ เล่นการพนัน สูบบุหรี่และดื่มสุรา ซึ่ง สาเหตุปัญหาเหล่านี้ล้วนมาจาก

ปัญหาของครอบครัว ภายใต้สถานการณ์ที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมที่ถูกขับเคลื่อนไปกับความเป็นอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน (๒) ระดับครอบครัว ย่อมมีความวิกฤตเกิดขึ้นตามบทบาทของแต่ละคนในครอบครัวทั้งด้านความประพฤติ อุบิสัย อาชีพ การศึกษา เพศสัมพันธ์ของคู่สามีภรรยา วัยแตกต่างกัน และค่านิยมขัดกัน (๓) ระดับสังคม เกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กระทบต่ออาชีพรายได้โดยตรงเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งกันของผู้คนในกลุ่มสังคม ซึ่งปัญหาเหล่านี้หากไม่ได้รับการแก้ไขย่อมส่งผลที่จะทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมานานัปการในสังคม

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์: แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (๓) เพื่อบูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

๓.๑.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องของพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ และแนวทางการบูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ดังนี้

๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยเป็นกรอบในการศึกษานูรณาการกับหลักพุทธจริยศาสตร์

๒) ทำการศึกษาวិเคราะห์ปัญหาของครอบครัวและสังคมในปัจจุบัน เพื่อบูรณาการกระบวนการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน องค์กร สถาบันการศึกษา

๓) ศึกษาบูรณาการรูปแบบ กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยกับหลักพุทธจริยศาสตร์หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในมิติต่างๆ

๔) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงหลักเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย ตามกรอบวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อบูรณาการกับหลักพุทธจริยศาสตร์หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๓.๑.๒ การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงปัญหาของครอบครัวและสังคมไทย แนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยรวมถึงแนวทางการบูรณาการกับหลักพุทธจริยศาสตร์หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ชุมชน องค์กร สถาบันการศึกษา ในพื้นที่กรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑) ทำการศึกษาสังคมไทยภาคประชาชน ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ตามความสำคัญของเรื่อง กล่าวคือ เป็นครอบครัวที่มีบทบาทและความสัมพันธ์ทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสร้างความเข้มแข็งและใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิต อย่างปกติสุข สามารถแก้ปัญหาครอบครัวและสังคมในศตวรรษที่ ๒๑ ได้ในรูปแบบต่างๆ จำนวน ๑๕ ครอบครัว

๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ร่วมกับคณะสงฆ์ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ และส่วนงานที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานภาครัฐและ พระสงฆ์ นักวิชาการ และครอบครัวตัวอย่าง

๓) ดำเนินการศึกษาวិเคราะห์แนวคิด รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งแก้ปัญหาสังคมและครอบครัวในศตวรรษที่ ๒๑ ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว การใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการแก้ปัญหาสังคมในศตวรรษที่ ๒๑ และแนวคิดหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งโดยใช้หลักพุทธจริยศาสตร์จาก

ครอบครัวตัวอย่างทั้งนี้เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้นำไปเป็นวิถีปฏิบัติเพื่อให้ครอบครัวและสังคมไทยดำเนินไปด้วยความปกติสุข

๕) สรุปผลการศึกษาวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

๓.๒ พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการศึกษาคครอบครัวตัวอย่าง ศึกษาแนวคิดหลักการส่งเสริมความเข้มแข็งจากนักวิชาการจากสถาบันทางการศึกษา พระสงฆ์ และศึกษานโยบายในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมจากหน่วยงานภาครัฐ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานจังหวัดพิษณุโลก เพื่อบูรณาการกับหลักพุทธจริยศาสตร์ จำนวน ๒๕ รูป/คน ประกอบด้วย

๑) กลุ่มตัวอย่างครอบครัวเดียว ครอบครัวขยาย ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน ๑๕ ครอบครัว

๒) นักวิชาการจากสถาบันทางการศึกษา พระสงฆ์ และหน่วยงานกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่ดูแลในจังหวัดพิษณุโลก จำนวน ๑๐ รูป/คน

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มุ่งเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกและประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้บริหารระดับสูง ตัวแทนคณะสงฆ์ ประชาชน และองค์กรที่ทำงานด้านพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ระดับจังหวัด และสถาบันการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร และมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เพื่อให้เห็นแนวคิด หลักการ เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย บูรณาการกับหลักพุทธจริยศาสตร์ จำนวน ๒๕ รูป/คน ดังนี้

ก. กลุ่มพระสงฆ์ และนักวิชาการ

๑) พระราชรัตนสุธี,ดร.เจ้าคณะจังหวัดพิษณุโลก, อาจารย์/นักวิชาการ, ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

๒) พระครูรัตนสุตาภรณ์,ผศ.ดร. อาจารย์/นักวิชาการ, รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

๓) พระครูสิริรัตนานันต์, รศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

๔) พระครูพิพิธจรรณม, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

๕) พระครูสุเมณฑิ์ธรรมธาดา, ผศ.ดร. รักษาการประธานหลักสูตรพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

๖) รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิชัย ยิ่งสุข อาจารย์/นักวิชาการ มหาวิทยาลัยนเรศวร

๗) รองศาสตราจารย์ บุญรักษ์ ตันท์เจริญรัตน์ อาจารย์/นักวิชาการ มหาวิทยาลัยราช
ภัฏพิบูลสงคราม

๘) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

๙) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชญาณิชชฎี ศศิวิมล อาจารย์/นักวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
พิบูลสงคราม

๑๐) นายสมาน พลอยประดับ นักพัฒนาสังคมชำนาญการพิเศษ หัวหน้ากลุ่มนโยบาย
และวิชาการ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพิษณุโลก

ข. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลครอบครัวเดียว

๑๑) นายวุฒิ หมิ่นสิน ๑๒๓/๓๔ หมู่ ๓ ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๑๒) นายธนพล พวงปาริชาติ ๑๒๖ หมู่ ๒ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๑๓) นางเฉลียง ปานณรงค์ ๗๔ หมู่ ๒ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๑๔) นายปรินทร์ ปานแย้ม ๒๙๕/๑ หมู่ ๓ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๑๕) นางเชื้อม บุตรเสี้ยม ๓๐๔/๑๑ หมู่ ๓ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๑๖) พ.อ.อ. สนั่น ไหวหะ ๒๐๗/๑ หมู่ ๔ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๑๗) นางละออง ดีฉนวน ๒๒๔/๕ หมู่ ๔ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๑๘) นายทองใบ มงคลสวัสดิ์ ๑๔๔ หมู่ ๕ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๑๙) นางสมพร นิมนวล ๖๘/๑ หมู่ ๕ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๒๐) นายทองอินทร์ พุทธวงศ์ ๑๓๑/๖๓ หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัด
พิษณุโลก

ค. กลุ่มตัวอย่างครอบครัวขยาย

๒๑) นางบัวลา ศรีมงคล ๑๐๓/๓ หมู่ ๖ ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

๒๒) ร้อยโท กชณัฐ จันทร์รักษา ๙/๒๑ หมู่ ๖ ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัด
พิษณุโลก

๒๓) พ.ต.ฐานิฐัฐ ชวงนิษฐาไสธร ๙/๒๒ หมู่ ๖ ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัด
พิษณุโลก

ง. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลครอบครัวผสมหรือครอบครัวซ้อน

๒๔) นายประเทือง แก้วเมือง ๑๑๗/๑ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๒๕) นายนาค จันท์พวงแก้ว ๙๑/๖ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้ง การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๑) **แบบสัมภาษณ์ (Inter View)** โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้บริหาร และกลุ่มตัวอย่างครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย

๒) **การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group)** โดยมีประเด็นสนทนาเช่น ปัญหาครอบครัวและสังคมไทยในปัจจุบัน ทิศทางและการพัฒนาแนวคิด กระบวนการสร้างและ เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

๓) **การสังเกต (Observation)** เป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของสมาชิก ในกลุ่มตัวอย่างครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการ เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและการอยู่ร่วมกันกับสังคมชุมชน และใช้ในการวิเคราะห์ การเสริมสร้างความเข้มแข็งด้วยการดำเนินชีวิตโดยอาศัยหลักพุทธจริยศาสตร์

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ของการศึกษาโดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) **การลงพื้นที่** ผู้วิจัยและนักวิจัยร่วมลงพื้นที่ด้วยตนเองในเขต อำเภอเมือง จังหวัด พิษณุโลก

๒) **การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant)** ซึ่งเป็นการสังเกต พฤติกรรมและการแสดงออกของครอบครัวและสังคมไทยในเขตพื้นที่เป้าหมาย เพื่อให้เห็นแนว ทิศทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย

๓) **การสัมภาษณ์** คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับ พระเถระผู้ใหญ่ ผู้บริหาร นักวิชาการ กลุ่มครอบครัวเป้าหมาย ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการ ส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย

๔) **การรวบรวมข้อมูล** จากเอกสารเกี่ยวกับการรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการ แก้ปัญหาสังคม แก้ปัญหาครอบครัว การสร้างความเข้มแข็งด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์

๕) **การประชุมกลุ่มย่อย** (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาปัญหา สังคม ปัญหาครอบครัว และหาทางออกแนวทางแก้ไข รวมทั้งหลักการใช้พุทธจริยศาสตร์ เป็น องค์ประกอบ ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย เป็นต้น

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จาก การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การแจกแบบสอบถาม เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุป ตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตาม ประเด็นหัวข้อดังนี้

๑) **วิเคราะห์แนวคิด** หลักธรรมทางพุทธจริยศาสตร์ที่ส่งเสริมและชี้วัดให้เกิดความ เข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่๒๑ ตามหลักคำสอนในพระไตรปิฎกและ แนวความคิดของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

๒) **ศึกษาวิเคราะห์การสร้างและการใช้** ตัวชี้วัดการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้วย หลักพุทธจริยศาสตร์

๓) **การนำเสนอรูปแบบและวิธีการ** การแก้ปัญหาสังคม แก้ปัญหาครอบครัว การ สร้างและการใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง

๔) **นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ** มาทำการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐาน กับระดับการปฏิบัติสำหรับสังคมไทยและครอบครัวไทยในปัจจุบัน

๕) **การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล** โดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการเสริมสร้างเข้มแข็งเพื่อนำไปประยุกต์ในระดับ นโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล ทั้งภาครัฐและประชาชนในสังคมไทย

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ ประเด็นการนำเสนอประกอบด้วยผลการศึกษาวิจัย เนื้อหา (Content analysis) แนวคิด หลักธรรมทางพุทธจริยศาสตร์ที่ส่งเสริมและชี้วัดให้เกิดความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ตามหลักคำสอนในพระไตรปิฎกและแนวความคิดของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา การสร้างและการใช้ตัวชี้วัดการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์ รูปแบบและวิธีการแก้ปัญหาสังคมแก้ปัญหาครอบครัว การสร้างและการใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎี เพื่อให้ได้ชุดความรู้

นำเสนอผลการวิจัยให้เห็นรูปแบบ กระบวนการเสริมสร้างความสุขของครอบครัวและสังคม รวมทั้งการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดการแก้ปัญหาครอบครัว และสังคมเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคล ภาครัฐและประชาชนทั่วไป

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาในบทที่ ๔ นี้ผู้วิจัยจะนำเสนอถึงผลการศึกษาวิจัยแนวคิดหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ โดยผู้วิจัยจะวิเคราะห์ภาพรวมให้เห็นถึงมิติที่น่าสนใจตามหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยแยกวิเคราะห์ผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ และประเด็นปัญหาในการวิจัย ดังนี้

๑) แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

๒) แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

๓) บุรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

๔) สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยภาพรวมตามกรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลสรุปองค์ความรู้ผลการวิจัยได้ใช้ข้อมูลจากการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีเอกสารวิชาการวรรณกรรม งานวิจัยและพระไตรปิฎกที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ ๒ และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งได้นำเสนอไว้ในบทที่ ๓ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย ที่สามารถบูรณาการนำไปบูรณาการใช้ในสถาบันครอบครัว สังคมไทย และปัจเจกบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัยผลการศึกษาวิจัยมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑ แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

แนวคิดและหลักการเสริมสร้างครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ผลการศึกษาวเคราะห์มูลได้จาก นักวิชาการจากสถาบันอุดมศึกษา ๓ แห่ง ๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ๒) มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ และ ๓) มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จำนวน ๑๐ รูป/คน สังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย ครอบครัวผสมหรือครอบครัวซ้อน ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน ๑๕ ครอบครัว และหน่วยงานกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่ดูแลในจังหวัดพิษณุโลก คณะผู้วิจัยได้จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) นักวิชาการจากสถาบันอุดมศึกษา พระสงฆ์ เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑ ห้องประชุมสำนักงานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^๑ ในที่ประชุมได้แสดงทัศนะความเห็นและให้ข้อมูลที่สำคัญในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัวซึ่งถือว่าเป็นสถาบันหลักของทุกคนในสังคมไทยการจะเสริมสร้างความเข้มแข็งยุคการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ ๒๑ นั้นขึ้นอยู่กับบุคคลสองคนที่ถือว่าเป็นหัวใจหลักของครอบครัว คือสามีและภรรยาที่เลี้ยงดูทะนุถนอม อบรมสั่งสอนบุตรธิดาดำเนินชีวิตให้เป็นแบบอย่างที่ดี และประเด็นสำคัญในสังคมไทยปัจจุบันนี้ทั้งครอบครัวที่ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงดูบุตรให้เป็นคนดีมีคุณภาพ และล้มเหลวด้วยคุณภาพครอบครัวแตกแยกซึ่งนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาได้ให้แนวคิดที่น่าสนใจจากการสังเคราะห์โดยสรุป บางครอบครัวพ่อแม่ลูกมีลักษณะคล้ายบุคคลแปลกหน้าที่ถูกจับมารวมอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน บางครอบครัวมีความไม่เข้าใจขัดแย้งกันตลอด อยู่ใกล้กันแต่กายแต่ใจห่างกันสุดขีด แต่บางครอบครัวแม้จะทะเลาะกันบ้างแต่ก็ยังดูรักใคร่กันดี

การดูแลเอาใจใส่รักกันในครอบครัวเกี่ยวกับความเป็นอยู่ทุกอย่าง การเอาใจใส่สุขภาพของกันและกันอาการการกินชีวิตประจำวัน การเล่าเรียนของลูกหลาน ความสะอาด การใช้จ่ายเงินทองการเดินทางไปทำงาน ไปโรงเรียน หรือไปธุระ การมีเพื่อนเพศเดียวกัน หรือเพื่อนต่างเพศของลูกๆ ความสุขความทุกข์ที่ต้องการระบาย เป็นต้น ที่สำคัญให้ความเคารพในการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกัน หรืออีกนัยหนึ่งการให้ความสำคัญ เรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล คนเราไม่เหมือนกันมีมุมมองที่ต่างกันได้ซึ่งเป็นเรื่องปกติภายในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวก็อาจเห็นไม่เหมือนกันได้ ถ้าอยากจะทำใจผู้อื่น ก็คงต้องใช้วิธีอธิบายด้วยเหตุผลให้สมบูรณ์เพื่อนำมาให้เข้าใจเรื่องให้ตรงกันแต่พฤติกรรมที่มีความรักนั้น ย่อมเคารพในความเห็นของคนที่เรารักไม่จำเป็นว่าจะต้องมีการยอมรับ แต่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันได้พฤติกรรมการ

^๑ ข้อมูลผลการวิจัยได้จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มครอบครัวตัวอย่าง และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) นักวิชาการจากสถาบันทางการศึกษา พระสงฆ์ เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑ ห้องประชุมสำนักงานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เคารพ อาจมีอีกลักษณะหนึ่งที่เรียกว่าการเกรงใจ ซึ่งทำให้บุคคลรู้สึกว่ามีคุณค่าและจะช่วยทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดีขึ้นปัญหาที่มักเกิดขึ้น ก็เพราะเราเที่ยวได้ไปเกรงใจคนอื่น แต่ไม่เกรงใจคนในครอบครัวเดียวกันทั้งๆ ที่เรานึกว่านั่นคือคนที่เรารัก และที่สำคัญสถาบันครอบครัวจะต้องปลูกฝังให้รู้จักการให้อภัยกันและกัน เพราะคนเราอยู่ร่วมกันหลายคนก็คงจะมีการกระทบกระทั่งกันบ้างไม่มากก็น้อย ถ้ามีความรักกันแลกันก็ต้องรู้จักให้อภัย ยกโทษให้ไม่ผูกพยาบาทและลืมเรื่องเลวร้ายเหล่านั้นเสีย ภรรยาสามีบางคูมีเรื่องระหองระแหงกันแล้วก็ผูกใจเจ็บทำให้ปัญหาบานปลายในที่สุดบางครั้ง การโกรธกันแสดงออกด้วยการเก็บกดหรือบางครั้งก็แสดงออกด้วยการด่าทอ การแสดงความก้าวร้าวในรูปแบบต่างๆ ด่าถึงบุพการีก็มีซึ่งเป็นเหตุให้หย่าร้างกันได้ บางครั้งก็อาจถึงขั้นทำร้ายร่างกายกัน รูปแบบดังกล่าวข้างต้น ควรลดละเลิกเพราะไม่เป็นผลดีแก่ใคร วิธีที่ดีก็คือการให้เวลาแก่ตัวเองคลายความโกรธลงบ้าง และพูดจาด้วยกันอย่างมีเหตุผลและอย่างสันติ เมื่อเข้าใจเรื่องราวดีแล้วก็ให้อภัยกันและกันอย่ามีความพยายามที่จะเอาชนะหรืออย่ามีความพยายามที่จะได้หรือเอาเปรียบอีกฝ่ายหนึ่ง

ในหลายๆ ครอบครัวที่มีลูกที่ประพฤติไม่ดี พ่อแม่บางคนก็ชอบจดจำความผิดนั้นไว้ บางทีก็เก็บข้อมูลข้อสนเทศนั้นไว้ต่อว่าลูกทวนไปทวนมา ทำให้เกิดความโกรธความไม่สบายใจ และอาจนึกไปว่าพ่อแม่อาจไม่รัก การให้อภัยนั้นเกิดขึ้นหลังจากการทำความเข้าใจกันแล้ว ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดไม่ควร การให้อภัยเกิดขึ้นหลังจากมีการขอโทษกันแล้ว ซึ่งการรู้จักขอโทษก็เป็นพฤติกรรมที่สำคัญ แต่ความรักนั้นส่วนหนึ่งก็คือการให้อภัย ในที่สุดต้องไม่จดจำความผิดนั้น ครอบครัวก็จะอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และสิ่งที่บ่งบอกถึงการเสริมสร้างสถาบันครอบครัวที่อบอุ่น เข้มแข็งอันจะนำมาซึ่งความมั่นคงของสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ สรุปลงจากการสังเคราะห์ข้อมูลจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มครอบครัวตัวอย่าง และการประชุมกลุ่มย่อย นักวิชาการจากสถาบันทางการศึกษาและพระสงฆ์ แยกเป็นประเด็นหลักที่สำคัญเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ ๑ ของการวิจัยและประเด็นปัญหาในการวิจัย ดังนี้

๔.๑.๑ การเสริมสร้างครอบครัวให้เข้มแข็งด้วยการวางแผนชีวิต

การเสริมสร้างครอบครัวและสังคมให้เข้มแข็ง ต้องมีการกำหนดเป้าหมายของชีวิตในด้านต่างๆ การวางแผนชีวิตเป็นกระบวนการนำไปสู่วัตถุประสงค์ที่วางไว้โดยมีแนวทางที่แน่นอนซึ่งประกอบด้วยหลักการ และเหตุผลที่มีประสิทธิภาพเป็นการวางแผนชีวิตของบุคคลจะช่วยให้บุคคลปฏิบัติตามแนวทางหรือกรอบที่วางไว้ ซึ่งเปรียบเสมือนพิมพ์เขียวของการสร้างบ้าน เพราะเมื่อช่างก่อสร้างได้ดูพิมพ์เขียวแล้วก็ลงมือทำการก่อสร้างบ้านได้ตามแผนที่วางไว้ ฉะนั้นการ

วางแผนดำเนินชีวิตจึงมีความสำคัญอย่างมาก การเตรียมชีวิตเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จหรือเป้าหมายที่วางไว้ การวางแผนชีวิตเป็นกระบวนการบริหารจัดการไว้ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร ทำเมื่อไร ใครเป็นคนทำ และจะใช้วัสดุอุปกรณ์อะไรบ้าง งบประมาณเท่าไรซึ่งเป้าหมายแนวทางสำหรับปฏิบัติให้สำเร็จตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้บุคคลเกิดความมั่นใจที่จะทำการดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างต่อเนื่อง หากไม่ได้มีการวางแผนชีวิตไว้เหมือนกับชีวิตขาดเป้าหมายและอาจพบปัญหามากมาย ทำให้ชีวิตไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ไม่ได้ผลเท่าที่ควรทั้งที่มีการวางแผนไว้อย่างดี ในบางครั้งเรากำหนดเป้าหมายและแผนของชีวิตไว้เป็นอย่างดีแล้วแต่ก็ไม่สามารถไปถึงเป้าหมายที่วางไว้ มีอุปสรรคเกิดขึ้นจนได้ แต่เราก็สามารถตรวจสอบได้อย่างรวดเร็วว่าที่เราปฏิบัตินั้นมีขั้นตอนไหนผิดไปจากแผนที่กำหนดไว้ การวางแผนหรือการกำหนดเป้าหมายของชีวิตก็ยิ่งทำให้เราสามารถตรวจสอบเรื่องที่เกิดพลาดได้ง่ายกว่าที่ผิดพลาดนั้นเกิดจากสาเหตุหรือขั้นตอนใด และทำให้สามารถหาแนวทางแก้ไขได้ทัน ดังนั้นการดำเนินชีวิตให้อยู่อย่างมีความสุขหรือประสบความสำเร็จในชีวิตจึงจำเป็นต้องมีการกำหนดเป้าหมาย และวางแผนชีวิตไว้ล่วงหน้าชีวิตจึงจะมีความสุขการวางแผนชีวิตครอบครัว เป็นการวางแผนร่วมกันของคู่สมรสในเรื่องที่จะทำให้ชีวิตสมรสยั่งยืนผาสุก การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยต้องเริ่มต้นด้วยการวางแผนชีวิต^๒ ดังนี้

๑) การเตรียมความพร้อมก่อนสมรส

การแต่งงานหรือการสมรส คือการที่หญิงและชายตกลงใจที่จะใช้ชีวิตร่วมกันชั้นสามีภรรยาช่วยกันเสริมสร้างหลักฐานของครอบครัว และมีบุตรธิดาสืบวงศ์ตระกูลต่อไป การที่หญิงและชายจะประสบความสำเร็จในชีวิตการนั้นมีโชคของง่าย ถึงแม้ว่าจะมีความรักเป็นรากฐานที่สำคัญ ก็ช่วยไม่ได้มากนัก เพราะคู่สมรสจำเป็นต้องศึกษา ทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน รั้วรู้ทั้งข้อดีและข้อเสียของกันและกัน รู้จักสภาวะทางอารมณ์ ความต้องการ ความสนใจ เจตคติต่างๆ ของคู่ครอง ตลอดจนรู้จักผ่อนปรน และให้อภัยซึ่งกันและกัน หรือต้องหันหน้าเข้าหากัน เป็นทั้งคู่สุขและคู่ทุกข์ นอกจากนี้จะทำความเข้าใจซึ่งกันและกันแล้ว คู่สมรสที่รอบคอบจะวางแผนการดำเนินชีวิตร่วมกันทั้งในด้านการเงิน การงาน การพักผ่อน การออกกำลังกาย การเล่นกีฬา และการเข้าสมาคมตลอดจนเรื่องการเมืองการมีบุตรโดยจะต้องคำนึงถึงอนาคตของครอบครัวเป็นสำคัญ

^๒ สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชญานิชฐ์ ศศิวิมล, อาจารย์/นักวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พิบูลสงคราม , เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

คู่สมรสที่ตกลงจะสร้างครอบครัวด้วยกันในเบื้องต้น จะต้องมีการเตรียมตัวเพื่อให้การใช้ชีวิตสมรส มีความราบรื่นตามมา ซึ่งนอกจากจะต้องเตรียมตัวในเรื่องการวางแผนการจัดงานตามประเพณี แล้ว คู่สมรสจะต้องเตรียมตัวเองให้พร้อมเพื่อให้เกิดปัญหาหลังการสมรสให้น้อยที่สุด ข้อสำคัญที่ควรพิจารณาในการเตรียมตัวก่อนสมรส

๒. สำนวจวุฒิภาวะทางอารมณ์ ก่อนการตัดสินใจแต่งงาน จำเป็นที่ทั้งสองฝ่าย จะต้องสำรวจตัวเองมีความพร้อมที่จะแต่งงานแล้วหรือยัง โดยเฉพาะความพร้อมของวุฒิภาวะทางอารมณ์ ความล้มเหลวหรือผิดหวังในชีวิตสมรสส่วนใหญ่ มักมีสาเหตุมาจากคู่สมรสฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่ายยังมีพัฒนาการทางด้านอารมณ์ไม่เพียงพอ ซึ่งโดยปกติอายุเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงถึงความพร้อมทางอารมณ์ ทั้งนี้เพราะอายุมากขึ้นก็จะมีพัฒนาการทางอารมณ์มากขึ้น อายุที่เหมาะสมกับการแต่งงานโดยเฉลี่ยแล้ว ฝ่ายชายควรมีอายุ ๒๓ ปี ฝ่ายหญิงควรมีอายุ ๒๐ ปี เป็นอย่างต่ำ ดังนั้นคู่แต่งงานจึงควรสำรวจว่าตนเองมีอายุที่สมควรแต่งงานได้หรือยัง นอกจากนี้ยังควรสำรวจตนเองว่ามีความพร้อมที่จะเผชิญปัญหาต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในชีวิตสมรส เพียงพอหรือยัง การปรับอารมณ์ของตนเองให้พร้อมจึงเป็นการเตรียมตัวที่สำคัญ

๓. สำนวจสุขภาพ เมื่อตกลงปลงใจแล้วว่า จะแต่งงาน และสำรวจว่าตนเองมีความพร้อมในด้านอื่นๆ แล้ว สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ความพร้อมด้านสุขภาพของทั้งสองฝ่าย ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ คู่สมรสจึงควรไปปรึกษาแพทย์ก่อนแต่งงาน เพื่อให้ตรวจร่างกายโดยละเอียด และขอคำปรึกษาในด้านสุขภาพ ถ้าพบปัญหาจะได้แก้ไขได้ทันท่วงที หรือหากมีปัญหบางประการที่เป็นอุปสรรคในการสมรสก็จะได้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจว่าจะแต่งงานกันหรือไม่

๒) การปรับตัวในการใช้ชีวิตสมรส

แนวทางการปรับตัวในชีวิตสมรส เมื่อทำการสมรสแล้ว ฝ่ายชายและหญิง ควรทำความเข้าใจถึงแนวทางการปรับตัวเมื่ออยู่ร่วมกันว่า ทำอย่างไรชีวิตคู่จึงจะมีความสุข นั่นคือ จะต้องมีการปรับตัวในเรื่องต่างๆ ดังนี้ การปรับบทบาทของสามีภรรยาอาจเกิดปัญหาได้เนื่องจากปรับตัวให้เป็นอย่างที่ไม่คิดไม่ได้ เพราะวาดภาพไว้สูงเกินไปหรือบทบาทของสามีภรรยาที่ตนคิดไม่ตรงกับที่คู่สมรสคิด และไม่สามารถปรับตัวเข้ากับบทบาทที่คู่สมรสคาดหวัง เพราะบทบาทของอีกฝ่ายคาดหวังไว้สูงเกินไปหรือการไม่แน่ใจว่าอีกฝ่ายคาดหวังอะไร บางครั้งแต่ละฝ่ายไม่ปรารถนาจะปรับตัวตามความคาดหวังของอีกฝ่าย เนื่องจากไม่เห็นความจำเป็นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง หรืออาจมีการเกี่ยงให้อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ปรับตัวแทน ซึ่งวิธีช่วยให้การปรับตัวเข้ากับบทบาทความคาดหวังของสามีและภรรยาง่ายขึ้น ได้แก่ การศึกษาบทบาทของสามีและภรรยาโดยมีการ

ปรึกษาตกลงกันว่าใครทำอะไรได้แค่ไหนอย่างไร บอกกล่าวความคาดหวังของตนให้อีกฝ่ายรู้เมื่ออยู่ด้วยกันเป็นสามีภรรยาควรถ้อยที่ถ้อยอาศัย รู้จักในการให้อภัยกัน^๓

สรุปจากการสังเคราะห์การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปรับตัวในการใช้ชีวิตสมรส ประกอบด้วย

๑. การปรับตัวด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว^๔ ให้เกียรติกัน ยกย่องกัน และยอมรับซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างก็แนะนำให้เพื่อนและญาติพี่น้องได้รู้จักว่าเป็นภรรยา และสามีอย่างเปิดเผย ไม่ปิดบังซ่อนเร้น หรือดูหมิ่นเหยียดหยามกัน มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ไม่ประพฤตินอกใจ มีความจริงใจต่อกัน เมื่อมีปัญหาที่พูดหรือบอกความจริงแก่กัน ไม่มีความลับต่อกัน รู้จักผ่อนปรน อุดหนุน อุดหนุนเมื่อเกิดความขัดแย้งกันก็ผ่อนปรนเข้าหากัน ถ้าฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งรุนแรงมาอีกฝ่ายจะต้องโอนอ่อน ไม่แรงเข้าใส่ด้วยกัน เพราะจะทำให้เกิดความแตกร้างกันได้ เมื่อมีความลำบากต้องอดทน ไม่พูด ไม่บ่น หรือแสดงกิริยาไม่พอใจจนทำให้อีกฝ่ายเกิดความไม่สบายใจกังวลใจมากขึ้น แสดงความสัมพันธ์อันดีต่อกัน สร้างบรรยากาศที่อบอุ่นมีความสุขให้กับครอบครัว มีความห่วงใย เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกันและกัน มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน สามีปฏิบัติตามหน้าที่ของสามีอย่างดี ภรรยาปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาอย่างครบถ้วน เมื่อมีบุตรก็ปฏิบัติตนเป็นพ่อแม่ที่ดีมีความรับผิดชอบต่อบุตร และเมื่อเกิดปัญหาที่ต้องแก้ไขทั้งสองฝ่ายจะต้องให้ความร่วมมือร่วมใจแก้ปัญหาให้ลู่วงด้วยเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์และความคิดของตนเป็นใหญ่

๒. การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ^๕ ปัญหาเรื่องเงิน มักเป็นปัญหาใหญ่กับคู่สมรสใหม่เนื่องจากกำลังอยู่ในช่วงสร้างครอบครัว และมีภาวะที่ต้องใช้จ่ายมากกว่าชีวิตโสด ดังนั้นจึงต้องมีการวางแผนเกี่ยวกับการใช้จ่ายให้สมดุลกับรายได้ โดยการประหยัดและใช้ในสิ่งที่จำเป็น ส่วนหนึ่งต้องเก็บออมไว้ เพื่อสมาชิกใหม่ในอนาคต ไม่ควรให้ปัญหาเศรษฐกิจเป็นสาเหตุของปัญหาอื่นๆ สร้างความขัดแย้งรบกวนความสุขในชีวิตสมรส แม้ว่าต้องประสบกับปัญหาเศรษฐกิจเพียงใด

^๓สัมภาษณ์ นายสมาน พลอยประดับ นักพัฒนาสังคมชำนาญการพิเศษ หัวหน้ากลุ่มนโยบายและวิชาการ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพิษณุโลก, เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

^๔สัมภาษณ์ นายวุฒิ หมั่นสิน ๑๒๓/๓๔ หมู่ ๓ ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก, เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑

^๕สัมภาษณ์ นายธนพล พวงปาริชาติ ๑๒๖ หมู่ ๒ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก, เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑

ก็ตาม ก็ยังคงต้องให้ความรักความอบอุ่นต่อกัน มีความเข้าใจกันและยังปฏิบัติหน้าที่ในด้านอื่นๆ อย่างไม่บกพร่อง

๓. การปรับตัวด้านเพศสัมพันธ์^๖ ความสัมพันธ์ทางเพศที่สมดุล ย่อมนำความพึงพอใจมาสู่ คู่สมรสและเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้ชีวิตครอบครัวราบรื่นและมีความสุข เป็นการป้องกันปัญหาการนอกใจที่อาจจะเกิดขึ้น คู่สมรสจำเป็นต้องเรียนรู้ความต้องการซึ่งกันและกัน รู้จักปรับปรุงความสัมพันธ์ทางเพศให้เหมาะสม โดยคำนึงถึงสุขภาพและความสมบูรณ์ของร่างกาย นอกจากนี้การแสดงออกด้วยท่าทีวาจาในบางโอกาส ในสถานที่ที่เหมาะสมจะช่วยให้ความสัมพันธ์ของคู่สมรสดีขึ้น รวมทั้งมีความเข้าใจกันมากขึ้นด้วย

๔. เป็นแบบอย่างให้กับลูก^๗ พ่อแม่ของครอบครัวคุณภาพจะมีลักษณะเป็น ต้นแบบให้ลูกๆ ในการสร้างวินัยไม่ติง หรือหย่อนเกินไป เลี้ยงดูลูกด้วยความเข้าใจ และใช้เหตุผล เด็กๆ ที่เติบโตจากครอบครัวเหล่านี้จะรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง พ่อแม่จะไม่ตามใจลูกหรือบีบบังคับ แต่จะคอยกำกับดูแลคอยเป็นทางเสื่อให้ แม้ลูกจะต้องการอิสระบ้างแต่เขาก็ต้องให้พ่อแม่แนะนำ ถูกผิดชั่วดีแก่เขา ซึ่งพ่อแม่เหล่านี้จะรู้สึกว่าการมีลูกคือความรับผิดชอบอันยิ่งใหญ่ของชีวิต

๕. การให้เกียรติและยอมรับกัน^๘ สมาชิกในครอบครัวทุกคนจะให้เกียรติและยอมรับกันในความเสมอภาคแห่งค่านิยมของสมาชิกคนอื่นๆ หมายความว่า สมาชิกในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่หรือลูก จะมีการยอมรับในความเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าเทียบกันและจะไม่ปฏิบัติต่อกันอย่างเหยียบย่ำดูแคลน ทุกคนยอมรับในความแตกต่างของคนอื่นๆ และชื่นชมในความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้ การยอมรับและให้เกียรติยังมีความหมายไปถึงการเคารพในสิทธิส่วนบุคคลของสมาชิกครอบครัว

๖. พร้อมรับฟังลูก^๙ พ่อแม่จะรับฟังให้โอกาสได้พูดแสดงความคิดเห็นความรู้สึก พยายามเป็นเพื่อนกับลูกรับฟังและให้โอกาสได้ดูได้แสดงออก ให้เชื่อว่าเด็กทุกคนมีความรู้สึกนึกคิดของ

^๖ สัมภาษณ์ นายปรินทร์ ปานแย้ม ๒๙๕/๑ หมู่ ๓ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑

^๗ สัมภาษณ์ นางเฉลียง ปานณรงค์ ๗๔ หมู่ ๒ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑

^๘ สัมภาษณ์ นางเช่อม บุตรเสงี่ยม ๓๐๔/๑๑ หมู่ ๓ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก, เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑

^๙ สัมภาษณ์ พ.อ.อ. สนั่น ไหวหาะ ๒๐๗/๑ หมู่ ๔ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑

ตนเอง การให้เด็กได้มีโอกาสแสดงออกทางความรู้สึกและความคิดจะทำให้เขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่คิดเป็น กล้าแสดงออกและมีความเชื่อมั่นในตนเอง คนที่ขี้กลัวขาดความเชื่อมั่น มักจะเป็นบุคคลที่ถูกปิดกั้นในความคิดจากพ่อแม่ของเขาในวัยเด็กเสมอ เมื่อมีการทะเลาะกันในครอบครัวให้จับเข่าคุยกัน เพราะเหตุที่เกิดกับคนหนึ่งในครอบครัวจะมีผลกระทบถึงทุกคนด้วยเสมอ แต่การคุยกันจะเป็นลักษณะของการแก้ไขปัญหา ไม่ใช่ด่าทอกัน หรือกล่าวหากันไปมาซึ่งไม่ใช่ทางออกที่ถูกต้อง ดังนั้นปัญหาจึงได้รับการแก้ไขลุกล่วงไปด้วยความร่วมมือร่วมใจกันของสมาชิกทุกคน

๗. สื่อภาษาเดียวกับลูก^{๑๐} ผู้ใหญ่และเด็กจะมองโลกต่างมุมมองกันรวมทั้งภาษาที่เด็กใช้ก็จะต่างกับของผู้ใหญ่ การพูดภาษาเดียวกันกับลูกหมายความว่า การใช้สำนวนภาษาที่เด็กวัยนั้นจะเข้าใจได้ การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่อาจจะต้องทำซ้ำๆ กันหลายครั้งบางที่ต้องพูดเป็นร้อยพันครั้งก็มี ก่อนที่เด็กจะรับรู้และเข้าใจเพราะพ่อแม่ที่มีคุณภาพเหล่านี้ เข้าใจดีว่า การทำซ้ำๆ บ่อยๆ เป็นหัวใจของการเรียนรู้ นอกจากนี้ เมื่อเวลาที่จะสื่อสารพูดคุยกันสมาชิกจะมีจิตเมตตา ไม่จับผิดกันมีคำพูดและการกระทำที่สอดคล้องกันไปในทิศทางเดียวกัน

๘. มีเวลาให้ลูกเสมอ^{๑๑} ความต้องการของเด็กๆ ไม่สามารถจำกัดอยู่เฉพาะช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้นและจะทำเป็นตารางไว้ไม่ได้ ดังนั้นพ่อแม่ควรพยายามหาเวลาอยู่กับลูกให้มากที่สุด จะไม่มีข้ออ้างว่างานยุ่ง ธุรกิจรัดตัวเพราะเขารู้ดีว่าเวลาที่จะอยู่กับลูกเป็นสิ่งที่มีความค่าและผ่านช่วงเวลานี้ไปแล้ว เขาจะไม่สามารถหาช่วงเวลาอื่นมาทดแทนความขาดในช่วงนี้ได้

๙. ไม่ตอกย้ำในความผิดพลาดในอดีต^{๑๒} พ่อแม่จะบอกให้ลูกรู้ว่า พ่อแม่คือมนุษย์ธรรมดาที่ทำผิดพลาดได้ และเมื่อพ่อแม่ทำผิด เขาจะยอมรับในความผิดพลาดนั้นทำให้ลูกรู้ว่าชีวิตที่แท้จริง มีสิ่งผิดพลาดเกิดขึ้นได้เสมอ เด็กๆ จะกล้าคิด กล้าทำเมื่อทำผิดพลาดขึ้น ก็กล้ายอมรับผิด และเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไข เด็กๆ จะไม่ถูกตอกย้ำในความผิดพลาดในอดีตของพวกเขาวันแล้ววันเล่า เขาจะสามารถงอกงามเติบโตได้ด้วยตนเอง โดยเอาความผิดพลาดมาเป็นบทเรียนเพื่อการเรียนรู้สูงค่าในอนาคต

^{๑๐} สัมภาษณ์ นางละออง ดีฉนวน ๒๒๔/๕ หมู่ ๔ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก, เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายทองใบ มงคลสวัสดิ์ ๑๔๔ หมู่ ๕ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก, เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางสมพร นิมนวล ๖๘/๑ หมู่ ๕ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก, เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑

๑๐. รู้จักบทบาทหน้าที่^{๑๓} สมาชิกในครอบครัวต้องรู้จักบทบาทหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และครอบครัวทุกคนมีงานหรือภาระหน้าที่ที่จะทำให้เกิดครอบครัว ไม่ทอดทิ้งให้คนใดคนหนึ่งต้องรับผิดชอบแทนสมาชิกทุกๆ คน และมีส่วนร่วมกันในความสำเร็จหรือผิดพลาดที่เกิดขึ้นในครอบครัว ที่สำคัญสมาชิกในครอบครัวต้องมีจิตเมตตา โดยเฉพาะในความผิดพลาดของผู้อื่นและตนเอง

การปรับตัวในการอยู่ร่วมกันของคู่สมรส เริ่มต้นจากเรื่องอาหารการกิน เสื้อผ้าเครื่องแต่ง การปรับตัวในเรื่องเพศสัมพันธ์ การปรับตัวในเรื่องการใช้เงิน การปรับตัวเรื่องการใช้เวลาร่วม และการพักผ่อน การปรับตัวในเรื่องญาติพี่น้องของคู่สมรส การใช้ชีวิตคู่สมรสโดยธรรมชาติเมื่อแต่งงานกันแล้วย่อมหวังจะมีลูกสืบสายโลหิต และเสริมสร้างให้เป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ขึ้นซึ่งสามีภรรยาบางคู่ยังไม่พร้อมที่จะมีลูกหลังแต่งงานแล้วทันที การมีลูกขึ้นกับปัจจัยหลายประการ เช่น ความพร้อมของสามีภรรยา เตรียมรับบทบาทหน้าที่ความเป็นพ่อแม่ สภาพและฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว สุขภาพของบิดามารดา เวลาที่พ่อแม่จะให้อะไรในการเลี้ยงดู ในระยะแรกๆ ของการใช้ชีวิตร่วมกันยังไม่ควรรีบร้อนมีบุตร ควรรอให้ทั้งคู่ได้มีการปรับตัวอยู่ร่วมกันได้อย่างเหมาะสมดีแล้ว ซึ่งระยะเวลาแล้วแต่ในแต่ละคู่จะมีความพร้อมจะมีบุตร^{๑๔} ดังนั้นในช่วงที่ครอบครัวยังไม่พร้อมจะให้กำเนิดบุตร จึงสมควรมีการเตรียมการวางแผนครอบครัวด้วยการปรับตัวในการใช้ชีวิตสมรส

๔.๑.๒ การเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวและสังคมไทย

หลักการสร้างเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวและสังคม ระหว่างบุคคลในครอบครัวและบุคคลอื่นๆ ในสังคม ซึ่งทักษะที่จำเป็นในการสร้างสัมพันธภาพที่ดีซึ่งก่อให้เกิดความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ในประเด็นดังกล่าวข้อมูลจาก การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มครอบครัวตัวอย่าง และพระสงฆ์นักวิชาการ หน่วยงานกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่ดูแลในจังหวัดพิษณุโลก โดยสรุปประกอบด้วย^{๑๕}

^{๑๓}สัมภาษณ์ นายทองอินทร์ พุทธิวงศ์ ๑๓๑/๖๓ หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก, เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑

^{๑๔}อ้างแล้ว ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชญานิชรัฐ ศศิวิมล, เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

^{๑๕}สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิชัย ยังสุข, อาจารย์นักวิชาการ มหาวิทยาลัยนเรศวร, เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

๑. การรู้จักตนเองและรู้จักคนอื่น คนเราต้องมีความเข้าใจในความต้องการของตน และของผู้อื่น ยอมรับสภาพความเป็นจริงของตน และผู้อื่น ไม่ยึดถือข้อบกพร่องใดๆ ในร่างกายของตนเป็นปมด้อย จนขาดความมั่นใจในการคบหาผู้อื่น และยอมรับความแตกต่างระหว่างตัวเองกับคนอื่น ๆ รวมทั้งต้องรู้จักประมาณตน ควบคุมความต้องการของตัวเอง เมื่ออยากไปของหรือสิ่งต่างๆ อย่างเพื่อนบ้าง แต่พ่อแม่ไม่สามารถจัดหาให้ได้ก็ต้องยอมรับความจริง ไม่อิจฉาเพื่อนหรือพาลโกรธพ่อแม่

๒. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รู้จักพูด รู้จักฟัง เรียนรู้ที่จะพูดเรื่องต่างๆ ในจังหวะที่เหมาะสม เปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้แสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เอาใจใส่ในตัวเพื่อน และให้ความสำคัญกับเพื่อนด้วยความบริสุทธิ์ใจ รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนตามควรแก่สถานะและโอกาส ตลอดจนมีความซื่อสัตย์และจริงใจต่อเพื่อน

๓. การมองโลกในแง่ที่เป็นจริง ไม่มองในแง่ดีจนเกินไป อันอาจถูกหลอกลวงและคดโกงได้ และไม่มองคนในแง่ร้ายจนเกินไป อันจะทำให้เป็นคนใจแคบ ไม่รู้จักการให้อภัย

๔. มีน้ำใจเป็นนักกีฬา ยอมรับผิดเมื่อรู้ว่าตนผิด ปฏิเสธในสิ่งที่ตนไม่สามารถทำได้ เมื่อให้สัญญาอย่างไรไว้กับใคร ก็ต้องพยายามทำตามสัญญานั้นให้ดีที่สุด นอกจากนั้นยังต้องรู้จักเสียสละและให้อภัยแก่เพื่อนเมื่อเกิดข้อผิดพลาด โดยทำความเข้าใจถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดข้อผิดพลาดนั้นๆ และร่วมมือช่วยเหลือกันปรับปรุงแก้ไขตามสาเหตุที่เกิดขึ้นต่อไป

๕. การเคารพนับถือกัน การรู้จักและเคารพในสิ่งที่บุคคลนั้นเป็นอยู่ เช่น เคารพพ่อแม่ที่เลี้ยงดูเรามา ทำงานหนักเพื่อสร้างครอบครัว เราจึงเชื่อฟังคำแนะนำจากพ่อแม่ เชื่อในสติปัญญาความสามารถของเพื่อนบ้าง

๖. ความรับผิดชอบ การที่เราสามารถดูแลตัวเอง เป็นที่พึ่งพิงไว้เนื้อเชื่อใจของคนอื่นได้ สามารถแยกแยะสิ่งถูกผิดได้ เช่น เราสามารถกลับบ้านตรงเวลาตามที่ตกลงกับพ่อแม่ไว้เสมอ เพราะไม่อยากให้พ่อแม่เป็นห่วง รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมายจากกลุ่มจนงานสำเร็จได้ผลดี

๗. ความเข้าใจ การรู้จักผู้อื่นโดยเข้าใจถึงอารมณ์ และความรู้สึกของผู้อื่น เช่น ไม่พยายามเข้าขี้เพื่อนให้ไปเที่ยวตามศูนย์การค้าถ้าเขาไม่ชอบ เห็นอกเห็นใจในความทุกข์ของเพื่อน

๘. การสานต่อความสัมพันธ์ ความพยายามที่จะรักษาความสัมพันธ์ไว้ อดทนและตั้งใจที่จะแก้ปัญหาด้วยกัน โดยไม่เป็นฝ่ายรอให้อีกฝ่ายหนึ่งเริ่มต้นก่อน เช่น เมื่อเราทะเลาะกับเพื่อน หายโกรธแล้วก็ค่อยๆ คุยกัน เพื่อเล่าความรู้สึกที่เกิดขึ้นและหาวิธีการลดความขัดแย้ง

๙. การดูแลเอาใจใส่ การคิดถึงความรู้สึกและความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่งและพยายามปฏิบัติสิ่งดีๆ ให้กัน เช่น เพื่อนป่วยเราควรไปเยี่ยม

องค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างเสริมสัมพันธภาพที่ดีและสร้างความพอใจระหว่างกัน ในครอบครัวและสังคม โดยทั่วไปต้องเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพดีแต่งกายสะอาดสุภาพเรียบร้อยและถูกกาลเทศะ มีความสามารถรอบด้านทำเรียนเก่ง เล่นกีฬาเก่ง เล่นดนตรีเก่งยอมทำให้ผู้อื่นอยากคบหาสมาคมด้วย และในสังคมปัจจุบันคนที่มีรสนิยมคล้ายคลึงกัน มีความชอบใกล้เคียงกัน มักคบค้าสมาคมกันได้ดี มีความใกล้ชิดคุ้นเคยทำกิจกรรมร่วมกัน หรือทำงานร่วมกัน มีโอกาสได้ศึกษาอุปนิสัยใจคอซึ่งกันและกัน ทำให้เข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน จะนำมาซึ่งความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย มีไม่น้อยที่ชายและหญิงแต่งงานกัน โดยเริ่มต้นมาจากความใกล้ชิด สนทนสนมและคุ้นเคยกัน รู้จักการให้และการรับมนุษย์เราจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ เมื่อต่างฝ่ายต่างเรียนรู้ที่จะให้และรู้จักการรับในแต่ละสิ่งพอประมาณไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน^{๑๖} ที่สำคัญการรู้จักการควรและไม่ควรต่างฝ่ายต่างรู้ว่าเมื่อไรควรจะสนองตอบอย่างไร เมื่อใดควรจะสามารถหลีกเลี่ยงหรือไม่ควรไปเกี่ยวข้องกับจะทำให้ไม่บาดหมางกันและมีสัมพันธภาพที่ดีอันจะนำมาซึ่งความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยต่อไป

๔.๑.๓ บทบาทหน้าที่ของสถาบันครอบครัวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็ง

บทบาทหน้าที่ของสถาบันครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุด ทุกคนต้องให้การดูแลเอาใจใส่ เพราะทำหน้าที่ในการหล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ ทั้งการอบรมเลี้ยงดูให้ความรัก ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมถึงปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคมให้แก่สมาชิก เพื่อให้บุคคลเป็นคนดี มีคุณภาพ และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เพราะครอบครัวคือการอยู่ร่วมกันของกลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิก ซึ่งมีความสัมพันธ์กันผูกพันกัน เช่น ความสัมพันธ์ทางสายเลือด หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรม สมาชิกที่มีความสัมพันธ์กันและมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกัน เช่น เป็นบิดา เป็นมารดา เป็นสามีหรือภรรยา หรือเป็นบุตร ครอบครัวเป็นการรวมตัวของบุคคลที่มีความรัก ความผูกพันกัน มีปฏิสัมพันธ์กันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่เล็กที่สุดแต่เป็นสถาบันที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นหน่วยสังคมแรกที่หล่อหลอมชีวิตของคนในครอบครัวให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอน ครอบครัวเป็นแหล่งผลิตคนเข้าสู่สังคม สังคมจะดีไม่น้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นสถาบัน

^{๑๖}อ้างแล้ว ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชญานินิชรุ้ ศศิวิมล, เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

แรกที่ทำให้การอบรมสั่งสอน หล่อหลอมพฤติกรรม การกระทำ ความคิด ความรู้สึก เรียกโดยรวมว่า ช่วยหล่อหลอมบุคลิกภาพของมนุษย์ สร้างและพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ในสังคม^{๑๓}

สังคมไทยในอดีตสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมมีความผูกพัน มีสัมพันธภาพแน่นแฟ้น มีความเคารพนับถือให้ความช่วยเหลือ ดูแลกันอย่างทั่วถึงมีการติดต่อไปมาหาสู่หมั่นญาติพี่น้องสม่ำเสมอ ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย กล่าวคือเป็นครอบครัวใหญ่ที่ประกอบไปด้วยญาติพี่น้องของสามีหรือภรรยา เช่น พี่ บ้า น้ำ อา ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น อยู่ร่วมกันในครอบครัวด้วย แต่ปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ส่งผลให้สภาพครอบครัวไทยในอดีตเปลี่ยนแปลงไป เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ครอบครัวปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยว จะมีเฉพาะสามี ภรรยา บุตร และอาจมีผู้ช่วยทำงานบ้านพ่อแม่ลูกไม่ค่อยมีความใกล้ชิดกันมากนักเพราะจะต้องออกไปหารายได้นอกรับมา มาช่วยจุนเจือครอบครัวลูกต้องจ้างคนอื่นเลี้ยง หรือให้ญาติดูแลหรือต้องฝากเข้าโรงเรียนก่อนวัยเรียน การไปมาหาสู่กับญาติพี่น้องน้อยลง ความผูกพันความเอาใจใส่ซึ่งกันและภายในครอบครัวลดลง สิ่งแวดล้อมภายนอกกลุ่มเพื่อนมีความสำคัญมากกว่าครอบครัว ถ้าได้ไปเข้ากลุ่มกับเพื่อนที่ไม่ดีเป็นคนเลวร้าย ปัญหาอื่นๆ อาจตามมา เช่น ติดการพนัน ยาเสพติด เป็นต้น และปัจจุบันหลายครอบครัวในสังคมไทยยังมีปัญหาบ้านเล็กบ้านน้อยคับข้องอันนำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย^{๑๔}

จากสภาพที่เกิดขึ้นเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของสถาบันครอบครัว ซึ่งสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง คือความแตกแยกของพ่อแม่ในการครองชีวิตคู่ ความไม่สนใจใส่ใจดูแลลูก การทุ่มเทให้กับการทำมาหากิน หรือสิ่งอื่นๆ มากกว่าลูกปัจจุบันเหล่านี้ทำให้เด็กในครอบครัวรู้สึกขาดความมั่นคง ขาดความรักความอบอุ่นและขาดรูปแบบที่เหมาะสมที่จะยึดเป็นแนวทางได้ทำให้เด็กมีโอกาสง่ายต่อการเดินทาง ชีวิตครอบครัวจึงเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุดในการสร้างรากฐานอนาคตให้สังคมเข้มแข็งปกติสุข ดังนั้นบทบาทหน้าที่ของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยกับการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ประกอบด้วย การส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว เพื่อสร้างความรัก ความอบอุ่น และความเข้าใจภายในครอบครัว การปลูกฝังให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี เพื่อจะได้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีและถูกต้อง การมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อไม่สร้างปัญหาให้กับตนเอง ครอบครัว และสังคม มีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหา

^{๑๓}อ้างแล้ว นายสมาน พลอยประดับ, เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

^{๑๔}สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ บุญรักษ์ ตันต์เจริญรัตน์, อาจารย์/นักวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

จากประเด็นดังกล่าวพบภาพหน้าที่ของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ประกอบด้วย

๑. **ส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว** สัมพันธภาพและบรรยากาศที่อบอุ่นในครอบครัวก่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัยทางจิตใจที่คนในครอบครัวรู้สึกเมื่ออยู่ร่วมกัน บรรยากาศแห่งการมีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวนั้น ทุกครอบครัวสามารถสร้างขึ้นได้ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใสกับทุกคนในบ้าน รักและห่วงใยรู้จักเอื้ออาทรและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน^{๑๙} รับผิดชอบต่อนหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ช่วยงานบ้านทุกอย่างด้วยความเต็มใจ^{๒๐} รู้จักฟังผู้อื่นพูดและยอมรับในความคิดของผู้อื่นไม่ทะเลาะวิวาทกับพี่น้องหรือบุคคลอื่นในครอบครัว^{๒๑} รู้จักให้อภัยต่อกันไม่เอาแต่ใจตนเองมีเหตุผลไม่ใช้อารมณ์ไม่แสดงกิริยาก้าวร้าวเมื่อไม่พอใจใช้กิริยาวาจาที่สุภาพกับทุกคน เคารพนับถือมีสัมมาคารวะต่อพ่อแม่ผู้มีอาวุโส และญาติผู้ใหญ่ทุกคน เอาใจใส่ในความปรารถนาของทุกคนในครอบครัว มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ เสียสละ และให้อภัยสมาชิกในครอบครัวร่วมรับผิดชอบการวางแผนเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของครอบครัวมีความรักความเข้าใจ ดูแลเอาใจใส่กันเคารพนับถือให้เกียรติจริงจัง และเห็นคุณค่ากันและกันมีสิทธิเสรีภาพมีการปรึกษาหารือกันรู้ และปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ควรมีต่อกัน มีเวลาให้กันอย่างมีคุณค่ามีความเสียสละสามัคคีให้อภัยกันมีการสื่อสารทางบวก มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาไม่มีปัญหาความขัดแย้งรุนแรง^{๒๒}

๒. **ปลูกฝังให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี**^{๒๓} เริ่มจากบทบาทของพ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีทำหน้าที่อบรมสั่งสอนปลูกฝังสิ่งที่ดีให้แก่ลูกเลี้ยงดู ดูแลเอาใจใส่ส่งเสริมพัฒนาการและวุฒิภาวะของลูก ความสัมพันธ์ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในครอบครัวญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ความเข้มแข็งของครอบครัวต้องมีการพึ่งพาตนเองมีพัฒนาการทางอารมณ์สังคมและจิตใจรู้จักเรียนรู้และปรับตัวให้สามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้ดี มีความมั่นใจ

^{๑๙} อ่างแล้ว รองศาสตราจารย์บุญรักษ์ ตันท์เจริญรัตน์, เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

^{๒๐} สัมภาษณ์ นางบัวลา ศรีมงคล ๑๐๓/๓ หมู่ ๖ ตำบลวังพิรุณ อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก, เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายประเทือง แก้วเมือง ๑๑๗/๑ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก, เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑

^{๒๒} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑

^{๒๓} สัมภาษณ์ ร้อยโท กชณัฐ จันทร์รักษา ๙/๒๑ หมู่ ๖ ตำบลวังพิรุณ อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก, เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑

ในชีวิตของตนสามารถพึ่งพาตนเองได้สุขภาพร่างกายมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง แนวคิดในการดำเนินชีวิต มีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เช่น ศีลธรรม จริยธรรมทางศาสนา โดยยึดหลักความพอเพียง มองโลกในแง่ดีและมีวิธีการหาความสุขที่ดี การละเว้นอบายมุขเช่น สุรา เทียวกลางคืน การพนัน คบคนชั่ว ชู้สาว เป็นต้น

๓. มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม^{๒๔} ไม่มีพฤติกรรมต่อต้าน หรือทำความเดือดร้อนให้แก่สังคม มีส่วนร่วมในการเกื้อหนุนสังคม/ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชนและสังคม มีความตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ทั้งนี้เพราะครอบครัวคือสิ่งมหัศจรรย์ที่ธรรมชาติสร้างขึ้น หากมีการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล จัดการทุกสิ่งด้วยหลักของความ เป็นจริง เหมาะสมกับการใช้ชีวิตและสถานการณ์ปัจจุบัน ก็จะสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุข และนั่นจะเป็นอีกรากฐานหนึ่งที่ทำให้สังคมไทยมีความมั่นคงหยั่งคองอยู่ได้ พร้อมทั้งจะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ ๒๑

๔.๒ แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์ คือ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์โดยแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ พุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐาน บัญญัติไว้เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ประกอบด้วย ศีล ๕ ธรรม ๕ เป็นต้น พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง บัญญัติไว้เพื่อให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติอบรมขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น หลักธรรม คือ สังคหวัตถุ ๔ กับ ทิศ ๖ และพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง เป็นจริยศาสตร์เพื่อพัฒนาตนเป็นอริยบุคคล หลักธรรม คือ ธรรมคัมภีร์ครองโลก หรือธรรมโลกบาล ๒ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ส่วนหัวใจสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ทั้งสามระดับคือ ไม่ทำชั่ว ทั้งปวง ทำกุศลคือความดีให้พร้อมทั้งทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว^{๒๕}

ในงานวิจัยนี้เน้นระดับสังคมทั่วไปและสถาบันครอบครัวเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งตามหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้นถึงระดับกลาง ซึ่งผลการวิจัยสังเคราะห์ข้อมูลจากวรรณกรรม

^{๒๔} สัมภาษณ์ พ.ต.ฐานิฐัฐ ช่างนิษฐ์ไธธร ๙/๒๒ หมู่ ๖ ตำบลวังพิกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก, เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนานูวัตร, รศ.ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑

ทางพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎก หนังสือตำราวิชาการที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก พระสงฆ์นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ในประเด็นแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เพื่อถ่ายทอดการนำไปปฏิบัติและประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันจากการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ วรรค ดังนี้

๔.๒.๑ พุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐาน มีประพจน์ที่เสมอกัน

พุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐาน เป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยของสังคมไทยและเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ประกอบด้วย สมာชีวิตรวม ๔ เบญจศีล ๕ เบญจธรรม ๕ ทิศ ๖ ซึ่งหลักพุทธจริยศาสตร์ดังกล่าวสามารถแก้ปัญหาจากการประพจน์ที่ไม่เสมอกันของคนในครอบครัว และนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวคิดและหลักการ เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาครอบครัวสำหรับการประพจน์ไม่เสมอกัน ตามหลักพุทธจริยศาสตร์การที่จะนำไปสู่การประครองรักให้มั่นคงสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นหลักสมชีวิตรวม ถือว่าเป็นหลักธรรมของคู่ชีวิต หรือธรรมที่จะทำให้อุปการะสมชีวิตรวมหรือสม่าเสมอกลมกลืนกัน อยู่ครองกันยี่ดยาวที่ถือว่าเป็นคู่สร้างคู่สม ทั้งนี้ชีวิตในการครองคู่ นั้น สิ่งที่ต้องตระหนักทั้งสองฝ่ายก็คือการมีคุณธรรมพื้นฐานทางจิตใจที่เสมอกัน มิเช่นนั้นก็จะทำให้เกิดปัญหาครอบครัวขึ้น ฉะนั้น การตัดสินใจเลือกคู่ครองนับได้ว่ามีผลอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของมนุษย์กลุ่มต่างๆ ในสังคม ซึ่งการแต่งงานและสร้างครอบครัวหรือหน่วยย่อยของสังคมให้ดี อบอุ่นและสันติสุขย่อมส่งผลต่อหน่วยใหญ่คือสังคมพลอยมีคุณภาพ อบอุ่นและสันติสุขไปด้วย^{๒๖}

ดังนั้น บุคคลที่ต้องการสร้างครอบครัวโดยเฉพาะครอบครัวที่ดีและอบอุ่นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งมั่นคงภายในครอบครัวและสังคมไทย ตามหลักพุทธจริยศาสตร์มีหลักธรรมที่สามารถเลือกนำมาปฏิบัติให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคลสังคมและชุมชน ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมทั้งหมด ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ซึ่งตามหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้นนี้หลักธรรมที่สำคัญประกอบด้วยหลักสมาชีวิตรวมเป็นหลักธรรมของคู่ชีวิต มีความประพจน์ที่สม่าเสมอกลมกลืนกัน อยู่ครองกันยี่ดยาวซึ่งตามหลัก

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูปิยกิจวินิจิต, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พระพุทธชินราช, เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑

สมชีวิตธรรมจะเน้นในเรื่องของคู่รักหรือครอบครัวแต่ก็สามารถประยุกต์ให้กับองค์กรสังคม ชุมชนให้สงบเรียบร้อยได้เป็นอย่างดี ซึ่งไม่ว่าในครอบครัวหรือในองค์กร สังคม ชุมชนสมาชิกทุกคนต้องมีคุณธรรมซึ่งถือว่าเป็นหลักพุทธจริยศาสตร์ที่สำคัญและจำเป็น ๔ ประการ (๑) สมศรัทธา การมีศรัทธาเสมอกัน (๒) สมศีลา การมีศีลเสมอกัน (๓) สมจาคา มีความเสียสละเสมอกัน และ (๔) สมปัญญา มีปัญญาสามารถแยกถูกผิดชั่วดีเสมอกัน^{๒๗} ดังนี้

๑) การมีศรัทธาเสมอกัน

การมีศรัทธาเสมอกัน หรือ สมศรัทธา เป็นหลักการใช้ชีวิตโดยให้หลักศรัทธาเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการครองรักให้คู่รักได้สร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างกัน รู้ใจกัน ให้เกียรติและเคารพความคิดของกันและกัน ปรับความคิดเห็นให้ประสานอย่างถูกต้องถนอมน้ำใจกัน ปรับตัวเข้าหากันด้วยความเหมาะสม มีความคิดมีความเชื่อเคารพนับถือศาสนา มีความเลื่อมใสและความคิดเห็นลงรอยอันหนึ่งอันเดียวกันตามเหตุและผล การมีรสนิยมนหรือค่านิยมแนวคิดและทัศนคติในสิ่งที่เหมือนกันและสอดคล้องทางความสนใจอย่างเดียวกัน รวมถึงมีความหนักแน่นเชื่อในผลของกรรมดีและชั่วว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง สามีมรรยาที่มีทัศนคติที่ไม่ขัดแย้งต่อกันยอมทำให้ชีวิตคู่มีความราบรื่น ฉะนั้น การมีศรัทธาเสมอกันจึงเป็นหลักการเบื้องต้นสำหรับชีวิตเริ่มต้นของการครองคู่ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกัน

คำว่า ศรัทธา ซึ่งหมายถึง ความเชื่อ ตามหลักพุทธจริยศาสตร์จะต้องตั้งอยู่บนเหตุและผล (อากรวดีสัทธา)^{๒๘} เมื่อศรัทธาที่เกิดจากปัญญา จึงทำให้เกิด ฉันทะ (กุศลธรรมฉันทะ) คือ ความพอใจ ชอบใจ มีความปรารถนาที่จะประพฤตินสิ่งที่ดีงาม เป็นไปเพื่อแก้ชีวิตจิตใจ เป็นผลดีและแก้แก้ความเจริญงอกงามในทางที่เป็นประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเอง แก่คู่รักของตน และแก่ผู้อื่น เพราะศรัทธาเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่แสดงออกมา ศรัทธาหรือความเชื่อจึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดวิถีชีวิตของบุคคลในครอบครัวและสังคม การมีศรัทธาหรือความเชื่อของชาวพุทธ จะต้องเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่าเป็นจริง สามารถนำมาใช้ปฏิบัติแล้วเกิดผลดี

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสุมนต์ธรรมธาดา, ผศ.ดร., ประธานหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระราชรัตนสุธี, ดร., ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑

ต่อชีวิต เชื่อในเรื่องของกรรมว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อในผลของกรรม ผลที่เกิดจากการทำดี ทำชั่ว เป็นผลเฉพาะบุคคล ไม่มีใครรับผลกรรมแทนกันและกันได้

อย่างไรก็ตาม หากบุคคลใดมีความรักหรือต้องเลือกที่จะครองคู่กับบุคคลที่มีศรัทธา ทัศนคติ วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน ก็ต้องต้องเรียนรู้ในการเกียรติและเคารพพลัทธิความเชื่ออีกฝ่ายหนึ่ง ไม่ควรยึดมั่นในความคิด และการกระทำของตนเองว่าดีที่สุด ถูกต้องที่สุด แล้วกลับมามองว่า การกระทำของคนอื่น เป็นสิ่งที่ล้ำสมัย เลวร้าย และไม่ถูกต้อง ซึ่งกระทำดังกล่าว อาจจะทำให้ก่อให้เกิดการประทะกันระหว่างค่านิยม ทัศนคติ เป็นต้นตามมาได้ ด้วยเหตุนี้ ทางออกที่ดีที่สุดคือการสลายความเป็นอัตลักษณ์หรือสลายความยึดมั่นถือมั่น โดยอาจจะปรับเจตคติหรือทัศนคติเข้าหากัน เพื่อไม่ให้ความยึดมั่นในสิ่งเหล่านั้น กลายเป็นตัวแปรสำคัญในการขวางกั้นระหว่างความรักที่มีต่อกันในครอบครัว^{๒๙} ฉะนั้น ประเด็นที่สำคัญของการครองคู่เมื่อคู่รักของตนเป็นผู้ที่มีความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ เป็นต้น สิ่งที่คุณจะต้องทำก็คือ การปรับตัวให้สอดคล้องกับความหลากหลายและความแตกต่างของคู่รักของตนให้ได้ โดยการตระหนักรู้ เคารพ และให้เกียรติคนรักของตน ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่จะสามารถเชื่อมบุคคลกับบุคคลให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขทั้งในส่วนของครอบครัวและสังคมไทยได้ สำหรับการให้เกียรติคู่ครองหรือชีวิตคู่ของตน ปฏิบัติได้ดังนี้

๑. จะต้องมีความเข้าใจ วาจา การกิจที่ประกอบไปด้วยเมตตาต่อกันปรารถนาดีต่อกันโดยจริงใจ
๒. จะต้องช่วยเหลือ เกื้อกูลกันจริงๆ ไม่ใช่สักแต่คิด หรือสักแต่พูด แต่กระทำจริงๆ ด้วยความตั้งใจ
๓. จะต้องเคารพให้เกียรติต่อกัน ยินดีด้วยความเป็นเขาอย่างที่เขาเป็น หรืออย่างที่เขาพยายาม และอย่างที่เขาพัฒนาได้แล้ว ไม่วิพากษ์วิจารณ์ นินทา หรือดูหมิ่น
๔. จะต้องสงบ เสียใจ มั่นคง ไม่คิดหรือแสดงกิริยาวาจากระทบกระทั่ง จ้วงจาบหรือแสดงอารมณ์ไม่พอใจต่อกัน ไม่เอาความไปบอกข้างนอก ไม่เอาเรื่องวุ่นวายข้างนอกเข้ามาข้างใน รักษาความสงบของความสัมพันธ์ไว้ให้มั่นคง^{๓๐}

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูรัตนสุตาภรณ์, ผศ.ดร., รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, เมื่อวันที่

๑๘ กันยายน ๒๕๖๑

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธจรรุธรรม, ผศ.ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑

การมีความเชื่อความศรัทธาที่เสมอกัน นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสนธิ คำนึงไปในทางเดียวกัน ทำให้ผู้ที่ได้รับคำแนะนำเกิดความมั่นใจแนวทางหรือวิธีการนี้ จะนำไปสู่หนทางแห่งความสุขที่แท้จริง ศรัทธาจึงจัดเป็นหลักการเบื้องต้นที่จะทำให้บุคคลดำเนินชีวิตเข้าสู่กระบวนการแห่งความถูกต้องดีงาม ถือว่าเป็นธรรมขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชีวิต หากมีศรัทธาไปในทางที่ถูกต้องจะทำให้ชีวิตเข้าถึงจุดหมายได้อย่างสมบูรณ์

ประเด็นที่น่าวิเคราะห์เพิ่มเติม ก็คือคู่สมรสมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เช่น ศาสนา ภาษา ความเชื่อ การแต่งกายการรับประทานอาหารและแผนการดำรงชีวิต หากวัฒนธรรมพื้นฐานที่สามีและภรรยาเหมือนกัน ก็ย่อมมีโอกาสเกิดความขัดแย้งที่น้อยลง แต่หากสามีและภรรยาพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ต่างกันมาก ก็ย่อมนำมาซึ่งความขัดแย้งที่มีโอกาสเกิดมากขึ้น ดังนั้น คู่สมรสจึงต้องมีการปรับตัว และยอมรับกับวัฒนธรรมของอีกฝ่ายให้ได้ จึงจะช่วยลดความขัดแย้งให้น้อยลง เพราะวัฒนธรรมเป็นเหตุปัจจัยหล่อหลอมบุคลิกภาพและทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม

ข้อปฏิบัติหรือหลักการดังกล่าวจัดเป็นเครื่องมือที่ประนีประนอมเพื่อประสมกลมกลืนอันเป็นการสร้างความจริงใจ ให้เกียรติ และเคารพกัน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงของครอบครัวให้ตั้งมั่นอยู่ได้ ฉะนั้นการที่คู่รักใดต้องการที่จะครองเรือนให้มั่นคง ก่อนที่จะคิด พุด หรือแสดงออก ก็ควรที่จะตระหนักผู้ต่อกำนิยมของคู่รักของตนด้วยความเคารพ และให้เกียรติอันเป็นการยับยั้งและป้องกันไม่ให้เกิดการปะทะกันทางด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนา เป็นต้น และจะทำให้ชีวิตของครอบครัวของตนเป็นไปในเชิงสร้างสรรค์มากกว่าการเผชิญหน้ากันด้วยความรุนแรง

๒) การมีศีล ๕ เสมอกัน

สังเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือตำราวิชาการ การมีศีลเสมอกันหรือสมศีลา คือมีความประพฤติมีศีลธรรมที่เสมอกัน ของบุคคลผู้งดเว้นจากปาณาติบาต เป็นต้น ของบุคคลผู้บำเพ็ญวัตรปฏิบัติอยู่ที่ดี^{๑๑} ความประพฤติที่แสดงออกด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน มีน้ำใจและไม่ละเมิดผู้อื่น ตระหนักถึงหน้าที่ที่พึงมีต่อสังคม และกระทำโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม”^{๑๒} ใน

^{๑๑} พระพุทธโฆษาจารย์, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๙.

^{๑๒} พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓๗.

บริบทนี้ผู้วิจัย มุ่งเน้น คีล ๕ ซึ่งจัดว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุขทั้งแก่ตนเอง และป้องกันไม่ให้เข้าไปเบียดเบียนและทำร้ายคนอื่น ๆ ในครอบครัว และสังคม ฉะนั้น คีล ๕ นี้จัดได้ว่าเป็น บรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ทางสังคม ที่บุคคลในครอบครัวสามารถอยู่กันอย่างมีความสุข ดังต่อไปนี้

๑. เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต^{๓๓} หมายถึง การงดเว้นจากการทำหรือใช้ให้ผู้อื่นทำ สัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป โดยความมุ่งหมายในการบัญญัติศีลข้อนี้ เพื่อให้มนุษย์อบรมจิตของตนเอง ให้คลายความเหี้ยมโหด มีความเมตตากรุณาต่อกัน และเผื่อแผ่ความรักความเอื้ออาทรแก่สัตว์ทั้งปวงด้วย เห็นชีวิตของผู้อื่นเสมอกับชีวิตของตน และปลูกไมตรีจิตในสัตว์ทุกจำพวก^{๓๔} มนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิดต่างก็มีสัญชาติญาณหรือสามัญสำนึกขั้นพื้นฐานตามธรรมชาติของชีวิตเหมือนกัน ความต้องการที่แสดงออกมาก็คือ ความอยากมีชีวิตอยู่ ไม่อยากตาย รักความสุข และเกลียดกลัวความทุกข์^{๓๕} ความต้องการทางธรรมชาติดังกล่าวนี้ ไม่เพียงแต่เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิตเท่านั้น หากแต่ยังเป็นพื้นฐานของความสำนึกทางศีลธรรมด้วย กล่าวคือ เราเองต่างต้องการอยากมีชีวิตไม่อยากตาย อยากมีความสุขไม่อยากประสบกับความทุกข์ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “ความรักเสมอตนด้วยไม่มี”^{๓๖} ดังนั้น มาตรการของศีลข้อนี้จึงมุ่งสอนให้มนุษย์รู้จักคุณค่าและศักดิ์ศรีของชีวิตผู้อื่น คอยห่วงใย และช่วยเหลือผู้อ่อนแอหรือผู้ที่ยากกว่า

๒. เว้นจากการลักทรัพย์ หมายถึง ไม่เอาของที่เขาไม่ได้ให้ หรือไม่ลักขโมย ถือเอาสาระว่า ความประพฤติหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์ และกรรมสิทธิ์^{๓๗} ดังที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวว่า “ถ้าใครจะถือเอาสิ่งของที่มีได้ให้ด้วยอาการขโมย ก็จะไม่เป็นข้อที่ชื่นชอบที่พอใจแก่เรา ก็ถ้าเราจะถือเอาของที่มีได้ให้ด้วยอาการขโมยก็จะเป็นที่ชื่นชอบที่พอใจแก่คนอื่น”^{๓๘} โดยความมุ่งหมายในการบัญญัติศีลข้อนี้ เพื่อให้ทุกคนเคารพในกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น เว้นจากการทำมาหากินในทางทุจริต ประกอบอาชีพในทางมิชอบชีพ ไม่

^{๓๓}อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๐๓/๔๔๗.

^{๓๔}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีล เบญจธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๒๔.

^{๓๕}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๓/๕๐๒.

^{๓๖}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓/๑๓.

^{๓๗}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, หน้า ๗๖๙.

^{๓๘}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๓/๕๐๒-๕๐๓.

เบียดเบียนผู้อื่นในทางเล็งชีพ^{๓๙} ดังนั้น มาตรการของศีลนี้ เพื่อเป็นการยับยั้งและสกัดความวุ่นวาย ปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาอาชญากรรม การโจรกรรม หรือการละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่นไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดๆ โดยปราศจากการยินยอมจากเจ้าของ

๓. เว้นจากการประพฤติดินกาม หมายถึง ไม่ประพฤติดินกามทั้งหลาย หรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองตน^{๔๐} โดยความมุ่งหมายในการบัญญัติศีลข้อนี้ เพื่อให้มนุษย์สร้างความสามัคคีไม่แตกร้างกัน รักษาสายโลหิตวงศ์ตระกูลของตน ไม่ส่ำส่อนเยี่ยงสัตว์เดรัจฉาน หรือเป็นผู้มักมากในกาม^{๔๑} ประเด็นของศีลข้อนี้ นอกจากจะเป็นการเคารพและให้เกียรติต่อคู่ครองคนอื่นแล้ว ยังเป็นการเคารพและซื่อสัตย์ต่อครอบครัวตนเองอีกด้วย โดยไม่เข้าแย่งชิง ฉกฉวย คู่รักของคนอื่นที่ไม่ใช่คู่ครองของตนเอง โดยแยกได้ ๒ ลักษณะ คือ (๑) ห้ามประพฤติดินกามเป็นชู้ทางประเวณี และ (๒) ห้ามประพฤติดินกามล่วงละเมิดในคนที่เขารักและหวงแหน^{๔๒} การถือปฏิบัติตามหลักศีลข้อนี้ นอกจากจะช่วยให้สถานการณ์ภายในครอบครัวเกิดสันติสุขและอบอุ่นแล้ว ยังจัดเป็นมาตรการที่ช่วยป้องกันปัญหาทางเพศอันเป็นต้นเหตุของความเลวร้ายทางสังคม เช่น การส่ำส่อนทางเพศ การข่มขืน การกระทำชำเรา การทำอนาจาร เป็นต้น

๔. เว้นจากการพูดเท็จ หมายถึง ไม่พูดเท็จ ความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จโกหกหลอกลวงตัดรอนประโยชน์ หรือแก่งทำลาย^{๔๓} ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงให้ความสำคัญกับศีลข้อนี้ว่า หากผู้ใดล่วงละเมิดกล่าวเท็จทั้งที่รู้ (สัมปชานมุสาวาท) บาปอื่นๆ เขาย่อมกระทำ^{๔๔} ความมุ่งหมายในการบัญญัติศีลข้อนี้ เพื่อป้องกันการการทำลายประโยชน์ของตน และผู้อื่นด้วยการพูดเท็จ และให้เป็นคนมีสัจจวาจา^{๔๕} ด้วยเหตุนี้ ศีลข้อนี้

^{๓๙}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีล เบญจธรรม**, หน้า ๒๔.

^{๔๐}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, หน้า ๗๖๙.

^{๔๑}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีล เบญจธรรม**, หน้า ๒๔.

^{๔๒}ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, **ปรัชญา ๒๐๑ พุทธศาสน์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๓๗.

^{๔๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, หน้า ๗๖๙-๗๗๐.

^{๔๔}ช.อิตติ.(ไทย) ๒๕/๒๕/๓๖๔.

^{๔๕}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีล เบญจธรรม**, หน้า ๒๔.

จึงเป็นมาตรการที่สร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกล่าวถึงคู่สามี ภรรยา หากมีถ้อยคำที่จริงใจต่อกัน โดยยึดหลักสัจจะต่อกันแล้วก็จะทำให้เกิดความไว้นือเชื่อใจ ในทางกลับกัน หากครอบครัวใดไม่มีความจริงใจหรือสัจจะต่อกันเพื่อเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิต ก็จะทำให้คู่สมรสของตนเกิดการประพฤติที่อยู่ในกรอบลู่ทาง ไม่ผิดพันธสัญญาระหว่างกัน ดังที่ พุทธทาสภิกขุ ได้สังเกตเห็นความสำคัญของ หลักสัจจะ ว่า “ในสังคมปัจจุบันคู่สมรสจะต้องยึดหลักของสัจจะไว้เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตเพราะสัจจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวไม่ให้คู่สมรสทำตนให้ออกนอกลู่ทาง”^{๕๖}

๕. เว้นจากการตีมน้ำเมาหรือสิ่งเสพติด หมายถึง ไม่เสพของมีนเมา ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาทพลังพลาดมัวเมาเนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ^{๕๗} ความมุ่งหมายในการบัญญัติศีลข้อนี้ เพื่อให้เป็นคนมีสติไม่ประมาท รักษาสติของตนไว้ไม่ให้เผลอ^{๕๘} ตามหลักพุทธจริยศาสตร์สุราและเมรัย เป็นต้นเหตุให้ละเมิดศีลข้ออื่น ศีล ๕ หรือ เบญจศีล เป็นหลักพื้นฐานของผู้ครองเรือน เป้าหมายเพื่อการเป็นมนุษย์ที่แท้ คือการไม่เบียดเบียนกัน ให้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข เป็นระเบียบเรียบร้อย เพราะมีความหมายกว้าง รักรู้ และเข้าใจกันอย่างนี้ ทำให้ศีล ๕ ซึ่งดูเหมือนเป็นเรื่องใกล้ตัวกลายเป็นเรื่อง ที่เข้าใจกันน้อย ความเข้าใจผิดในเรื่องศีล ๕ มีอยู่หลายประการส่วนใหญ่เป็นความเข้าใจคลาดเคลื่อนของชาวพุทธ ความเข้าใจผิดเหล่านี้ส่งผลให้ภูมิปัญญาแบบพุทธหรือหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้นกลายเป็นส่วนเกินในสังคม^{๕๙} ในประเด็นของเบญจศีลซึ่งเกี่ยวพันถึงความประพฤติที่เข้ากันได้ในเรื่องที่ดี เช่น ฝ่ายหนึ่งอาจจะเป็นคนชอบเข้าวัด ฟังธรรม ทำบุญ ตักบาตร อีกฝ่ายก็ควรที่จะประพฤติและเห็นด้วยโดยไม่เข้าไปขัดขวาง และพฤติกรรมหากเห็นว่าไม่สมควรหรือไม่ถูกต้อง ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ก็ควรที่จะละ เลิก หรือปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น เช่น สามีอาจจะชอบเที่ยวขับ หรือชอบเที่ยวกลาง ก็ให้ปรับลดลงบ้าง ไม่ใช่ว่า ฝ่ายหนึ่งไม่ดีก็ให้อีกฝ่ายหนึ่ง

^{๕๖}พุทธทาสภิกขุ, “เมื่อธรรมค้ำครองโลก” ใน **เมื่อธรรมค้ำครองโลก**, รวบรวมและเรียบเรียงโดยไพโรจน์ อัญมณเทียร, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์,มปป.) หน้า ๕๑.

^{๕๗}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, หน้า ๗๗๑.

^{๕๘}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีล เบญจธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, หน้า ๒๔.

^{๕๙}ศีลปาโล, **ศีลห้า ฉบับคู่มือรักเข้าใจ**, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

ปฏิบัติตามพฤติกรรมที่ไม่ดีตาม เป็นต้นว่า ฝ่ายภรรยาชอบเล่นไพ่หรือการพนันก็ชักชวนให้เล่นเพื่อ
 ปรับพฤติกรรมให้ตรงกัน ซึ่งลักษณะการปรับพฤติกรรมไม่จัดว่าเป็นคู่สร้างคู่สม

๓) การมีน้ำใจเสมอกัน

การมีน้ำใจเสมอกัน หรือ สมจาคา การมีน้ำใจที่เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละเหมือนๆ กัน
 กล่าวคือ อีกฝ่ายหนึ่งมีน้ำใจหรือจิตใจที่กว้างขวางตั้งมหาสมุทร แต่อีกฝ่ายกลับมีจิตใจที่คับแคบเห็นแก่
 ได้เมื่อคิดจะครองคู่กันก็ควรปรับให้พอเหมาะพอสมกัน ถ้าฝ่ายหนึ่งคิดเล็กคิดน้อย ไม่เคยให้อะไร
 ใครเปล่าๆ ทุกอย่างจะต้องได้คืนหรือมีผลตอบแทนหมด แม้กระทั่งกับคนในครอบครัว อย่างก็ยาก
 ที่จะอยู่กันยืดยาวไรก็ตาม การมีน้ำใจที่เสมอกัน นั้นอาจแบ่งสิ่งที่บริจาคหรือช่วยเหลือเกื้อกูลได้
 ๒ ลักษณะ ดังนี้คือ (๑) ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทอง สิ่งของ (๒) ลักษณะที่เป็นนามธรรม
 เช่น คำสั่งสอน ความหวังดี ความเมตตา^{๕๐} อื่นๆ ลักษณะของจาคะ คือ การเสียสละหรือการ
 บริจาคในสิ่งที่เป็นส่วนน้อยเพื่อเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มี ๒ ลักษณะ ได้แก่ สละวัตถุและสละ
 อารมณ์ คือ การสละวัตถุมีลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทอง สิ่งของ เป็นต้น และการสละ
 อารมณ์มีลักษณะที่เป็นนามธรรม เช่น สละความโลภ ความโกรธ ความหลง เพื่อให้ตั้งอยู่ในความ
 ดี ความเมตตา เป็นต้น^{๕๑}

การเผื่อแผ่หรือการบริจาค่นั้น จะต้องทำให้เกิดความสุขทั้งผู้และผู้รับ โดยผู้ให้หรือผู้
 บริจาคจะต้องให้อย่างแท้จริง ไม่มีการตระหนี่หวงแหนและไม่ปรารถนาสิ่งตอบแทนหลังจากให้ไป
 แล้ว เป็นการให้ด้วยความเมตตากรุณา ซึ่งเป็นการมุ่งสงเคราะห์ช่วยเหลือให้ผู้รับได้ประโยชน์
 มีความยินดี พอใจ สุขใจ ในการให้ และการให้หรือการบริจาคให้กับผู้ที่ต้องการนั้น ต้องตระหนัก
 ถึงกำลังและความสามารถของตนเอง ดังที่ สมเด็จพระมหาสมเด็จเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
 มองว่า “หน้าที่ของมนุษย์ทุกคนที่จะต้องคิดเกื้อกูลกันและกัน การแบ่งปันทรัพย์ของตนให้แก่ผู้อื่น
 ก็นับอยู่ในความเกื้อกูลอย่างหนึ่ง โดยการเฉลี่ยแบ่งปันนั้นจะต้องอยู่ในขอบเขตกำลัง
 ความสามารถของตนเองด้วย”^{๕๒}

ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับหลักสมจาคา ประกอบไปด้วยหลักการหรือการประพฤติบนฐาน
 ของความไม่ขัดแย้งกันต่อการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตใจที่กว้างขวางต่อกันทั้งสองฝ่าย ซึ่งถือว่าเป็น

^{๕๐}อมร สังข์นาค, **วิชาวิถีธรรมวิถีไทย**, (กรุงเทพมหานคร: กรมอาชีวศึกษา, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

^{๕๑}บุญมี แท่นแก้ว, **พระธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๙.

^{๕๒}สมเด็จพระมหาสมเด็จเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่
 ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕๘.

หน้าที่ขอบครอบครว้ที่จะต้องให้การสงเคราะห์และอนุเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อบุตรหลาน หรือญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่าย พยายามปรับความสมดุลในเรื่องการเกื้อกูล ให้เข้ากันได้ จึงจะทำให้จิตใจพัฒนาขึ้นสูงและการดำรงตนในครอบครว้มีความสุข

๔) มีปัญญาเสมอกัน

มีปัญญาเสมอกัน หรือ สมปัญญา คือการมีความรู้ ความเข้าใจที่ไปด้วยกัน ซึ่งไม่จำเป็นต้องมองไปที่ปริญญาบัตรที่ใกล้เคียงกันได้ ซึ่ง คนที่จบแค่มัธยมศึกษา ถ้าหากเป็นคนมีเหตุและมีผล ยอมรับฟังซึ่งกันและกัน ปรับความคิดเข้าหากันได้ ก็สามารถเป็นคู่ครองเรือนกับคนที่จบการศึกษาระดับปริญญาเอกได้ ซึ่งวิธีการปฏิบัติต่อกันสมควรเพื่อให้ครอบครว้อยู่กันอย่างมีความสุขบนฐานของ ความรู้ นั้น จัดได้ว่าเป็นคุณธรรมที่สำคัญที่สุดในการประดับประดาครอบครว้ให้เกิดความมั่นคงเพราะปัญญาเป็นเครื่องมือที่สามารถเข้าไปมีบทบาทในการแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง ดังที่จำเนียร รักษาภักดี มองว่า “ปัญญาสามารถแก้ปัญหาได้ทุก สถานการณ์ เป็นกำลังที่สำคัญที่สุดในการประดับประดาชีวิตคู่สมควรให้เกิดความมั่นคง นอกจากนั้นยังเป็นเครื่องมือที่สามารถจัดระเบียบชีวิตคู่ให้เกิดความมั่นคง”^{๕๓} คำว่า ปัญญา ในบริบทนี้มุ่งเน้นถึงการรู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร อะไรผิด โดยการรู้ในลักษณะนี้มุ่งเน้น การรู้สภาวะทุกอย่างที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง จะใช้หลักเกณฑ์หรือตัวชี้วัดของคำว่า รู้ ๗ อย่าง ด้วยกัน คือ

๑. **ความเป็นผู้รู้จักสาเหตุ** ของสถานการณ์และความเป็นไปของความขัดแย้ง เช่น ถ้าสามีภรรยาเกิดการขัดแย้งตั้งแต่เรื่องเล็กน้อย ก็หาสาเหตุของปัญหาที่แท้จริงและปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน

๒. **ความเป็นผู้รู้จักผล** เข้าใจผลที่จะตามมาจากเหตุการณ์ต่างๆ เมื่อเกิดปัญหา ก็จะต้องปรึกษาหารือกันด้วยการใช้เหตุผลผลไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจปัญหา ร่วมมือช่วยกันในการแก้ปัญหา

๓. **ความเป็นผู้จักตนเอง** รู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตนเองในฐานะสามีและภรรยา และหน้าที่การงานของตนให้ดีที่สุด แก้ไขจุดบกพร่อง พยายามปรับปรุงตนเองให้มากที่สุดเท่าที่ฟังจะทำได้

^{๕๓}จำเนียร รักษาภักดี, “จริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพระพุทธศาสนา”, หน้า ๑๓๕.

๔. ความเป็นผู้รู้จักหลักของความดีและความยี่ดหยุ่น ทั้งในเรื่องของอารมณ์ พฤติกรรมต่างๆ ต่อการใช้ชีวิตร่วมกัน รู้จักปรับตัวเข้าหากัน ด้วยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของ ตัวเอง รู้จักยี่ดหยุ่นและยอมรับกันในทุกแง่มุมโดยไม่ขัดแย้งทางความคิดและอารมณ์ เป็นต้น

๕. ความเป็นผู้จักกาลเทศะหรือวางตนให้สอดคล้องกับเวลา การแบ่งเวลาอยู่กับ ครอบครัว รู้จักจัดลำดับความสำคัญระหว่างงานและครอบครัว หรือถ้าหากมีงานที่สำคัญมากๆ ที่ จำเป็นต้องจัดการ ก็ควรอธิบายให้ครอบครัวเข้าใจ แต่ก็ไม่ควรปล่อยให้เวลาของงานมาเบียดเบียน เวลาของครอบครัวจนหมด

๖. ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนหรือวางตนให้เข้ากับเครือข่ายของคู่สมรส ซึ่งอาจจะ ต้องตกลงกันว่าจะปฏิบัติอย่างไรให้เหมาะสม เช่น การให้การยอมรับหรือเคารพนับญาติผู้ใหญ่ ของแต่ละฝ่ายเสมือนเป็นญาติของตนเอง เป็นต้น

๗. ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับคู่ครองของตนให้เหมาะสมกับทั้ง ทางด้านวัฒนธรรม ศาสนา ภาษาและการศึกษา^{๕๔}

องค์ธรรมทั้ง ๗ ประกอบด้วยวิธีการประพฤติที่ดำรงอยู่บนพื้นฐานของการรู้ กล่าวคือ คู่สมรสหรือสามีภรรยาจะต้องเป็นผู้มีปัญญาในการวิเคราะห์สถานการณ์และทำที่ต่อการ ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน โดยประกอบด้วย การรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล ซึ่งการรู้จักวิธีการและแนวทางในการวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มี อิทธิพลต่อการผลักดันชีวิตคู่ประสบความสำเร็จและเกิดความมั่นคงในชีวิตครอบครัว กล่าวโดยสรุป สมชีวิตธรรมจัดว่าเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยการเริ่มต้นของการครองคู่เพื่อสร้างฐานความรักให้กลายเป็น การครองคู่ ฉะนั้นใจหทัยก็คือทำอย่างไรให้คนรักได้ครองคู่กันด้วยความมั่นคง เป็นการสร้างชีวิตคู่ ให้เกิดกระบวนการครองคู่ให้มั่นคงด้วยหลักสมชีวิตธรรม คือหลักธรรมสำหรับคู่สมรสที่จะทำให้มี ชีวิตสมรสสอดคล้องกลมกลืนกัน ในการอยู่ครองรักกันได้ยืนยาวซึ่งเป็นพื้นฐานของการสร้างชีวิตคู่ ๔ ประการ คือ (๑) การมีศรัทธาเสมอกัน (๒) การมีศีลหรือความประพฤติที่เสมอกัน (๓) การมี ความเอื้อเฟื้อหรือจิตใจที่เสียสละเสมอกัน และ (๔) การมีปัญญาที่สมเหตุสมผลที่เสมอกัน

๕) เบญจธรรม ๕ พุทธจริยศาสตร์ที่สนับสนุนความดีงาม

หลักพุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐานที่สนับสนุนความดีงาม ประกอบด้วยหลัก เบญจ ธรรม ๕ ซึ่งเป็นธรรมหรือหลักพุทธจริยศาสตร์ที่สนับสนุนให้การรักษาศีล ๕ เป็นไปได้อย่างมี

^{๕๔} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๓๓๓.

ประสิทธิภาพ เนื่องจากเป็นคุณธรรมที่เข้าเกื้อหนุนเจตนาถาวร มีความเป็นอยู่ที่ปกติสุขไม่เบียดเบียน ก่อเหตุให้ความเดือนร้อนทั้งต่อตนเองครอบครัวและสังคมเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและสังคมไทย ประกอบด้วย

๑) เมตตา (ความรัก ความปรารถนาดี) เข้าเกื้อหนุนให้ถาวรจากการฆ่าสัตว์

๒) จาคะ (การสละ การให้) เข้าเกื้อหนุนให้ถาวรจากการถือเอาของที่เขาไม่ให้

๓) กามสังวร (การสำรวมในกาม) เข้าเกื้อหนุนให้ถาวรจากการประพฤตินอกกาม

๔) สัจจะ (คำสัตย์) เข้าเกื้อหนุนให้ถาวรจากการพูดเท็จ

๕) สติ (การรู้ทันขณะปัจจุบันทั้งในการคิด การทำ และการพูด) เข้าเกื้อหนุนให้ถาวรจากสุราเมรัยและของมีเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

แม้ว่าเบญจศีลกับเบญจธรรมจะไม่มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกโดยตรง จะพบเพียงในอรรถกถา เช่น สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาที่สมณิกาย แต่โดยเหตุที่ธรรม ๕ ประการ สามารถเกื้อหนุนศีล ๕ ดังกล่าว สังคมไทยส่วนใหญ่เรียกรวมกันว่า เบญจศีลเบญจธรรม ถือเป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ช่วยให้การรักษาเบญจศีลสมบูรณ์ขึ้น

๔.๒.๒ พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

หลักพุทธจริยศาสตร์การอยู่ร่วมกันเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว และคนในสังคมไทยเกิดความสันติสุข เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานชุมชนในสังคมชุมชนให้เกิดความสามัคคีอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นลักษณะของการสงเคราะห์ช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งถือว่าเป็นหลักสำคัญในสังคมไทยในปัจจุบัน ประกอบด้วย

๑) สังคหัตถ์ ๔ หลักสังคมสงเคราะห์

๑. ทาน คือการให้ เราจะเห็นว่าหลักธรรมหลายข้อของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะขึ้นต้นด้วย ทานเพราะเราทุกคนล้วนมีกิเลส ซึ่งกิเลสตัวแรกที่มีมักจะเจอคือ ความอยากได้ เมื่ออยากได้ก็เกิดความไม่อยากให้ ดังนั้น ทานจึงมักอยู่เป็นข้อเบื้องต้นในหลักธรรมต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกัน

๒. ปิยวาจา การพูดวาจาที่ไพเราะ ฟังแล้วเกิดความชื่นใจ เบิกบานใจ เช่นเราศึกษาธรรมะได้ข้อคิดดีๆ ก็นำสิ่งเหล่านี้ไปบอกคนที่เรารัก คนที่เรารู้จัก เป็นต้น สิ่งที่เราจะพูดนั้นต้องเป็นเรื่องจริง เป็นคำสุภาพ ไพเราะนิมนวล พูดออกไปแล้วเกิดประโยชน์ เวลาพูดก็ต้องพูดด้วยจิตที่มีเมตตา เช่นว่า ถ้าเราจะไปตักเตือนใคร เราก็เลือกคำอย่างดีไปบอกเขาไปบอกด้วยจิตที่มีเมตตาหวังดีต่อเขา เช่นเดียวกัน เมื่อเขามาบอกหรือตักเตือนเรา เราก็ต้องทบทวนว่าเขาอยากบอกอะไรกับเรา และหากเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่เราต้องปรับปรุงตัวให้ดีขึ้นเราก็ควรไปขอบคุณเขา ซึ่งพระสัมมาสัม

พุทธเจ้า ทรงตรัสไว้ว่า บุคคลที่มาแนะนำเราสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่เรา เมื่อเห็นเราผิดพลาด เรียกว่า ผู้ชี้ขุมทรัพย์ให้ และสิ่งสุดท้ายที่ต้องพิจารณาในการพูดคือ ต้องเลือกเวลาในการพูด พูดให้ ถูกกาลเทศะด้วย ถ้าจำเป็นต้องพูดในช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสม เช่น เวลาที่ผู้ฟังกำลังอารมณ์ไม่ดี หรือกำลังยุ่งนั้น เราก็ต้องเลือกคำให้ดีที่สุด

๓. อดทน อดทนให้เป็นประโยชน์ บางครั้งในการทำงานอาจขาดกำลังแต่ถ้าเรา ช่วยกันงานที่ว่ายากก็จะสำเร็จลุล่วงไปได้ถ้าเราร่วมมือกัน เพราะฉะนั้นตรงนี้เป็นสิ่งสำคัญอย่าง หนึ่งที่จะทำให้เราเกิดรักความผูกพันของบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม ในการบำเพ็ญตนให้เป็น ประโยชน์มี ๒ ประการ คือ ต้องทำตัวเราให้เป็นคนดี มีประโยชน์เสียก่อน และสร้างประโยชน์ให้คน อื่นรอบข้าง

๔. สมานัตตตา การวางตนให้พอดีในหน้าที่ของตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย คือ วาง ตนให้เหมาะสมว่าตอนนี้เราอยู่ในฐานะอะไร เช่น พ่อก็มีหน้าที่เลี้ยงดูลูก แม่ก็มีหน้าที่ดูแลบ้าน ดูแลครอบครัว ลูกเองก็มีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน และเมื่อเราทำงาน ถ้ามีใครไม่ทำตามหน้าที่แล้ว ย่อมจะเกิดปัญหาเรื่องการก้าวกายหน้าที่กันตามมา จนอาจส่งผลให้เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิต ขึ้นได้ อย่างนี้เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้การวางตนให้เหมาะสม จะช่วยให้ไม่ต้องระวาดระวางในการ ทำหน้าที่ของตน ซึ่งจะส่งผลให้เราอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปลอดภัยและสบายใจ

กล่าวโดยสรุป สังคหัตถ์ ๔ คือ หลักธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ซึ่ง ได้แก่ ทาน คือการให้ ทั้งทานที่ให้เป็นบุญ และทานที่ให้เป็นคุณ ปิยวาจา คือการพูดวาจาที่ไพเราะ ฟังแล้วเกิดความชื่นใจ อดทน อดทนให้เป็นประโยชน์ แก่ผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม และ สมานัตตตา คือวางตนให้เหมาะสมว่าตอนนี้เราอยู่ในฐานะใด หลักพุทธจริยศาสตร์ ๔ ประการนี้ ถือว่าเป็นหลักสังคมสงเคราะห์ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจผู้คนในสังคมให้อยู่กันอย่างสันติสุข

๒) ทิศ ๖ หลักปฏิบัติสำหรับบุคคลรอบตัว

ทิศ ๖ หรือมักเรียกทิศทั้ง ๖^{๕๕} หมายถึง บุคคลในสถาบันครอบครัว สังคม ชุมชนที่ เกี่ยวข้องและอยู่รอบตัวเรา มีความสัมพันธ์จุดทิศที่อยู่รอบตัว ตามหลักพุทธจริยศาสตร์การดำเนิน ชีวิตและวิถีปฏิบัติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรา ประกอบด้วย

^{๕๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพฯพมทานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๑๙๑-๑๙๖.

๑. ปรีถิมทิต หมายถึง ทิตเบื้องหน้า คือ บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย และผู้มีอุปการะอื่นๆ ที่เลี้ยงดูเรามาในเบื้องหน้า หรือบุคคลอื่นที่เป็นญาติเราด้วย เพราะสังคมปัจจุบันนี้ ทิตเบื้องหน้าที่ที่อบรมเลี้ยงดูไม่ใช่เฉพาะบิดามารดาผู้ให้กำเนิดหมายรวมถึงผู้ที่มีอุปการะเลี้ยงดูสงเคราะห์เรา จึงจัดเป็นผู้ที่อยู่ในทิตเบื้องหน้าด้วยเช่นกัน ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ทิตเบื้องหน้ามีอุปการะต่อเรา คือ เลี้ยงดูให้เติบโตใหญ่อบรมสั่งสอนไม่ให้ประพฤติชั่วให้กระทำแต่ความดี ให้ความรู้ ให้ปัญญา อุปการะทรัพย์สิน เงินทองสงเคราะห์ให้สำเร็จการศึกษาหาความรู้ที่เหมาะสมให้ แนวทางปฏิบัติต่อทิตเบื้องหน้า พึงอุปการะเลี้ยงดูท่านเมื่อยามแก่เฒ่า ดำเนินในกุศลธรรม และอุทิศส่วนบุญให้แก่ท่านเมื่อล่วงลับไปแล้ว ช่วยกิจการงานของท่านอย่างมั่งเพียร ประพฤติตน และดำรงอยู่ในศีลธรรมอันงาม รักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูลอยู่เป็นนิจ และใช้ทรัพย์ที่ท่านมอบให้อย่างรู้เห็นคุณค่า

๒. ทักขินทิต หมายถึง ทิตเบื้องขวา คือ ครูบาอาจารย์ที่พำสอนวิชาความรู้ ฝึกฝนให้เป็นคนดี ไม่ประพฤติในความชั่ว อบรมสั่งสอนวิชาให้รู้แจ้ง แนะนำแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และยกย่องเมื่อเป็นเลิศในวิชาแก่หมู่ชน นอกจากนั้นยังหมายรวมถึงบุคคลต่างๆ ที่คอยสอน คอยอบรม ให้ความรู้แก่เราที่มีใช้ผู้สอนในห้องเรียนด้วยเช่นกัน แนวทางปฏิบัติต่อทิตเบื้องขวา ให้ความเคารพต่อครูบาอาจารย์ เชื้อฟังในคำอบรมสั่งสอน คอยช่วยกิจการงานของท่าน และบำรุงดูแลเลี้ยงดูท่าน รวมทั้งบำรุงสถานศึกษาตามโอกาส

๓. ปัจฉิมทิต หมายถึง ทิตเบื้องหลัง คือ บุตร ผู้เป็นทายาท ภรรยา และสามี ผู้เป็นคู่ชีวิต ที่คอยให้กำลังใจในเบื้องหลัง บุคคลเหล่านี้ เป็นคนสำคัญที่คอยให้การสนับสนุน คอยส่งเสริม และให้กำลังใจอยู่เบื้องหลัง โดยเฉพาะภรรยาที่มีอุปการะต่อสามี ควรปฏิบัติต่อสามี คือ ไม่ประพฤตินอกใจ ไม่ดูหมิ่นในวงศ์ตระกูลของสามีจัดการงานเรือนให้ครบพร้อม ต้อนรับขับสู้ญาติมิตรแขกเรือช่วยรักษาทรัพย์ของสามีให้คงอยู่ช่วยแบ่งเบาภาระในการงาน คอยให้การสนับสนุน และเป็นกำลังใจ ทิตเบื้องหลังสำหรับหน้าที่ของสามีที่ควรปฏิบัติต่อภรรยา คือ ไม่ประพฤตินอกใจ เป็นผู้นำและเสาหลักของครอบครัว ทั้งในการหาทรัพย์ และเลี้ยงดูครอบครัว ไม่ดูหมิ่นในวงศ์ตระกูลของภรรยา ดูแลปกป้องเมื่อยามมีภัย นำพาไปสู่ความเจริญคอยเป็นกำลังใจ และส่งเสริมในกิจการงานที่ดีที่สำคัญมอบความรัก และมอบเครื่องอาหารตามวาระโอกาส ส่วนทิตเบื้องหลังหลักปฏิบัติสำหรับผู้เป็นบุตร ต้องสืบทอดสายเลือด และดำรงวงศ์ตระกูลให้คงอยู่ ดูแลในยามแก่เฒ่าช่วยในกิจการงานให้รุ่งเรือง ช่วยแบ่งเบาภาระในงานเรือน และเป็นดวงใจคอยประสานแก่บิดามารดา

๔. อุตตรทิต หมายถึง ทิตเบื้องซ้าย คือ มิตรสหายที่คอยช่วยเหลือครั้งเมื่อตกทุกข์ได้ยากในเบื้องซ้าย ทั้งที่เป็นมิตรสหายร่วมทุกข์ร่วมสุข หรือ มิตรสหายในการงาน บุคคลเหล่านี้เป็นผู้

คอยช่วยเหลือในยามประสบปัญหา และอุปสรรค คอยช่วยเหลือเกื้อกูล ดึงรั้งมือให้พ้นจากสิ่งเหล่านั้น ทิศเบื้องซ้ายมีอุปการะต่อเรา คือ เป็นผู้คอยช่วยเหลือเกื้อกูลเรา เป็นผู้คอยช่วยเหลือเรา ในยามตกทุกข์ได้ยาก เป็นผู้ให้คำปรึกษา และข้อเสนอแนะในทุกด้าน แนวทางปฏิบัติของผู้นำต่อทิศเบื้องซ้าย ให้เกียรติซึ่งกันและกัน วางตนให้สม่ำเสมอต่อกัน ไม่ข่มเหงรังแกมิตรคอยช่วยเหลือเกื้อกูลเมื่อมิตรตกทุกข์ได้ยากให้ความเป็นมิตรที่จริงใจ ทั้งกาย วาจา และใจ

๕. อุปริมทิศ หมายถึง ทิศเบื้องล่าง คือ บริวารหรือผู้รับใช้ที่คอยปรนนิบัติคอยรับใช้หรือทำกิจให้เรา รวมถึงผู้ใต้บังคับบัญชาของเราด้วยเช่นกัน บริวารเหล่านี้ ได้แก่ ผู้รับใช้ คนงาน ผู้ที่มีตำแหน่งต่ำกว่า เป็นต้น ดังนั้น บุคคลเหล่านี้จึงถือว่าเป็นผู้ที่อยู่ด้านล่างภายใต้การปกครองหรือการบังคับบัญชาของเรา ทิศเบื้องล่างมีอุปการะต่อเรา คือเป็นผู้คอยช่วยเหลือกิจการงาน เป็นผู้แสวงหาทรัพย์ และลาภมาสู่ตนปกป้อง ค้ำภัยให้แก่ตนและคอยดูแลทรัพย์สินให้แก่ตน แนวทางปฏิบัติของผู้นำต่อทิศเบื้องล่าง จัดการงานให้เหมาะสมแก่คน และแก่งาน ให้ความเป็นธรรมแก่บริวารทั้งปวงมอบค่าตอบแทนด้วยความเป็นธรรม มอบอาหาร และน้ำดื่มอย่างสม่ำเสมอให้รางวัลเพื่อเป็นกำลังใจเป็นนิจ ไม่เอาวัดเอาเปรียบในทุกด้านรักษาพยาบาลเมื่อเกิดยามเจ็บไข้ แนวทางปฏิบัติของบริวารต่อผู้นำมาทำงานรับใช้อย่างสม่ำเสมอมีความขยันมั่นเพียร และคอยรับใช้หรือทำกิจให้ด้วยความจริงใจมีความซื่อสัตย์ ไม่คดโกงผู้เป็นนายให้ความเคารพ และเชื่อฟังในคำสั่งและแสวงหาแต่ประโยชน์ให้แก่ท่าน

๖. เภฏฐิมทิศ หมายถึง ทิศเบื้องบน คือ สามเณร ภิกษุ ภิกษุณีผู้มีศีลอันสูงกว่าที่คอยพร่ำสอนธรรมในเบื้องบน ซึ่งเราในที่นี้หมายถึงฆราวาสที่ไม่ใช่ภิกษุ ผู้ที่รักษาศีลที่สูงกว่านี้ ได้แก่ สามเณร ภิกษุ ภิกษุณี จึงถือเป็นผู้ที่ควรแก่การสักการะให้เหนือกว่าตน ทิศเบื้องบนมีอุปการะต่อเรา คือ เป็นผู้สั่งสอนธรรมให้รู้แจ้ง เป็นผู้ยังซึ่งกุศลกรรมให้เกิดแก่เรา ให้เกิดแก่ญาติมิตร ให้เกิดแก่ผู้มีพระคุณที่ล่วงลับไป เป็นให้ข้อเสนอแนะแนวทางต่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและช่วยคำฐิให้เราดำรงอยู่ในศีลธรรม ป้องกันมิให้ตกอยู่ในอบายมุข แนวทางปฏิบัติต่อทิศเบื้องบน ให้ทานทรัพย์สิน อาหาร และปัจจัยอื่นๆแก่ท่าน ช่วยเผยแพร่ และทะนุบำรุงพระศาสนาให้ดำรงอยู่ ก่อสร้าง และบำรุงอาคารสถานที่ให้เพียงพอ และคงอยู่ยืนยาวในพระศาสนา นำพระธรรม คำสอนมาปฏิบัติอยู่เป็นนิจ

๔.๒.๓ พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง แนวทางดำเนินชีวิตอันประเสริฐ

พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง เป็นแนวทางหลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐเรียกว่าเป็นหนทางนำพาให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาและหลัก

พุทธจริยศาสตร์ที่จำนำพาให้ก้าวไปสู่ความหลุดพ้นประกอบด้วย หลักทศธรรมหรือธรรมโลกบาล คຸ່ມครองโลก เมื่อมนุษย์ละอายชั่วกลัวบาปมีจิตใจที่ตั้งงามยอมนำพาให้เดินไปสู่ มรรค ๘ ตามลำดับ ดังนี้

๑) ธรรมเป็นโลกบาลหรือหลักธรรมคຸ່ມครองโลก

ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ธรรมคຸ່ມครองโลกช่วยให้โลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เดือดร้อนและสับสนวุ่นวายสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ และสถาบันครอบครัวในยุคปัจจุบัน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ท่านได้รจนาไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม โดยอ้างอิงจากพระไตรปิฎกกล่าวถึงธรรมเป็นโลกบาลหรือหลักธรรมคຸ່ມครองโลก ๒ อย่าง กล่าวคือ^{๕๖}

๑) หิริ (Moral shame) ความละอายบาป, ความละอายต่อการทำความชั่ว

๒) โอตตัปปะ (Moral dread) ความกลัวบาป, เกรงกลัวต่อการทำความชั่ว

หิริ คือ ความละอายที่จะทำความชั่ว โอตตัปปะ คือความกลัวต่อผลของความชั่ว หิริโอตตัปปะนี้เป็นธรรมของผู้มีคุณธรรม ที่จะนำพาเราก้าวไปสู่สุคติโลกสวรรค์ เพราะผู้จะเป็นเทวดาได้ต้องมีคุณธรรม คือหิริ โอตตัปปะอยู่ในใจ ท่านจึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเทวดธรรม คือธรรมที่จะทำให้เราได้เป็นเทวดา อีกทั้งเทวดธรรมนี้ คือธรรมคຸ່ມครองโลก หากคนทั้งโลกมีหิริ โอตตัปปะ ละอายต่อการทำบาปและกลัวต่อผลของบาป ก็จะไม่ทำบาปอกุศล จะตั้งมั่นอยู่ในศีล ๕ มนุษย์ทั้งหลายก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สันติภาพของโลกย่อมจะบังเกิดขึ้น เมื่อมนุษย์พากันประพฤติธรรม ธรรมะก็จะคຸ່ມครองมนุษย์ให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข

๒) มรรค ๘ ทางปฏิบัติอันประเสริฐ

มรรค ๘^{๕๗} (The Noble Eightfold Path) หมายถึง แนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งด้วยปัญญาสำหรับขจัดความเขลา ความหลงผิด ความทุกข์ เพื่อให้การดำเนินชีวิตดำรงอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ถือว่าเป็นหนทางอันประเสริฐสำหรับการดำเนินชีวิตประกอบด้วย

^{๕๖} อ่างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, หน้า ๗๕.

^{๕๗} อ่างแล้ว, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐

๑. สัมมาทิฏฐิ (การเห็นชอบ) หมายถึง ความเห็น หรือ การเข้าใจในสิ่งที่ถูกต้อง และดีงามตามแนวทางแห่งอริยสัจ ๔ อันประกอบด้วย (๑) ทุกข์ คือ สภาวะจิตใจที่เกิดความทุกข์ (๒) สมุทัย คือ สิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ อันได้แก่ โทสะ โมหะ และโลภะ (๓) นิโรธ คือ สิ่งที่สามารถดับทุกข์ได้ อันประกอบด้วยความเข้าใจในสภาพจริงของธรรมชาติ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา (๔) มรรค คือ หนทางในการดับทุกข์ ก็คือ มรรค ๘

๒. สัมมาสังกัปปะ (การดำริชอบ การคิดชอบ) หมายถึง การรู้จักคิดในทางที่ถูกที่ควร บนพื้นฐานของศีลธรรมอันงามที่ปราศจากการคิดโลภในความอยากของตน การคิดพยาบาทอาฆาตแค้น และการคิดที่จะเบียดเบียนผู้อื่นให้เสียหาย สัมมาสังกัปปะเป็นธรรมที่พึงเว้นจากมิจฉาสังกัปปะ ๓ ประการ คือ (๑) การคิดในกาม อันเป็นความอยาก ความต้องการของตนในทุกด้านโดยไม่สนใจเรื่องศีลธรรมอันดี จนนำไปสู่การแสวงหาแนวทางเพื่อให้บรรลุซึ่งความอยากเหล่านั้น (๒) การคิดพยาบาท อันประกอบขึ้นด้วยจิตที่มีความขุ่นเคือง ความเคียดแค้น และความอาฆาตต่อผู้อื่น (๓) การคิดเบียดเบียน อันประกอบขึ้นจากพยาบาทสังกัปปะที่ฝังอยู่ในจิตใจจนนำไปสู่การคิดเพื่อแสวงหาทางที่จะเบียดเบียนหรือทำร้ายผู้อื่นให้เกิดความเสียหาย

๓. สัมมาวาจา (การเจรจาชอบ) หมายถึง การพูดจาชอบในทางที่ถูกที่งาม อันประกอบด้วยเว้นจากการพูดจริง เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ และเว้นจากการพูดกลับคำ การประพฤติสัมมาวาจา ท่านแนะนำให้พึงเว้นจาก วจีทุจริต ๔ ประการ คือ

(๑) มุสาวาทา คือ พึงเว้นจากการพูดคำเท็จ คำหลอกลวง ที่ไม่เป็นจริงดังปรากฏเพียงเพื่อหวังประโยชน์แก่ตน และยังให้ผู้อื่นเสียหาย

(๒) ปิสุณาวาจา คือ พึงเว้นจากการพูดส่อเสียดเพื่อให้อื่นเจ็บใจ และการพูดยุแหย่เพื่อให้เกิดความแตกแยกในหมู่คณะหรือความแตกร้างของผู้อื่น

(๓) ผรุสวาจา คือ พึงเว้นจากการพูดคำหยาบอันเป็นคำที่ไม่รื่นหูเพียงเพื่อทำให้อื่นเจ็บใจหรือพูดเพราะความคึกคะนอง

(๔) สัมผัสปลลาปะ คือ พึงเว้นจากการพูดกลับคำ พูดกลับไปกลับมา จับสาระไม่ได้

๔. สัมมากัมมันตะ (การประพฤติชอบ) หมายถึง การประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องอันควรให้ละเว้นจากกายทุจริต ๓ ประการ คือ (๑) ปาณาติปาตา คือ การละซึ่งการพรากชีวิตสัตว์ และชีวิตผู้อื่น (๒) อทินนาทานา คือ การละซึ่งการลักทรัพย์อันเป็นทรัพย์ที่ผู้อื่นเขาไม่ยินยอมให้ (๓) กาเมสุมิฉฉาจารา คือ การละซึ่งการประพฤตินอกกามในหญิงต้องห้าม และชายต้องห้ามทั้งหลาย

๕. สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) หมายถึง การประกอบอาชีพหรือการหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต ด้วยการใช้ปัญญา และความรู้ของตนในการประกอบอาชีพบนพื้นฐานของความถูกต้อง ปราศจากการประพฤติดันผิดต่อศีลธรรมอันงาม

๖. สัมมาวายามะ (การเพียรชอบ) หมายถึง ความเพียรในการทำงานหรือความเพียรในการประพฤติต่อคุณงามความดี อันได้แก่ (๑) การเพียรป้องกันมิให้ตนประพฤติดู้อยู่ในอกุศลกรรม – ปหวนปธาน คือ การเพียรละซึ่งอกุศลกรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปจากตน (๒) การเพียรสร้างกุศลกรรมอันที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้นแก่ตน และผู้อื่น (๓) การเพียรรักษาสิ่งที่ดีที่เกิดขึ้นแล้วให้ยังคงอยู่เป็นนิจ และเพียรส่งเสริมพัฒนาให้สิ่งนั้นเกิดขึ้นต่อไป

๗. สัมมาสติ (การตั้งสติชอบ) หมายถึง การตั้งสติได้ การระลึกได้ ไม่พัวพันเพื่อน ไม่เลือนลอย สามารถระงับตัวมิให้ประพฤติดนหลงเข้าไปในวังวนของกิเลสทั้งหลาย อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ รวมถึงการตื่นตัวในหน้าที่ การสำนึกในหน้าที่ที่อยู่เสมอ ลักษณะของการมีสติ (๑) ระลึกได้ว่า สิ่งที่จะกระทำหรือกำลังกระทำมีประโยชน์หรือไม่ เป็นเรื่องดีหรือเรื่องชั่ว (๒) ระลึกได้ว่า สิ่งที่จะกระทำหรือกำลังกระทำเหมาะกับตนหรือไม่ (๓) ระลึกได้ว่า สิ่งที่จะกระทำหรือกำลังกระทำมีผลดีหรือร้าย (๔) ระลึกได้ว่า สิ่งที่จะกระทำหรือกำลังกระทำเป็นเรื่องมกมายหรือไม่ (๕) ระลึกได้ว่า สิ่งที่จะกระทำหรือกำลังกระทำมีโอกาสสำเร็จหรือไม่

๘. สัมมาสมาธิ (การตั้งมั่นชอบ) หมายถึง การตั้งมั่นในจิต การมีจิตแน่วแน่ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คือ มีจิตเป็นหนึ่งร่วมกับสิ่งใดๆ แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ

(๑) ขณิกสมาธิ คือ สมาธิชั่วขณะ เป็นสมาธิที่เกิดขณะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในการดำเนินชีวิต เช่น การทำงาน การท่องเที่ยว เป็นต้น

(๒) อุปจารสมาธิ คือ สมาธิจวนจะแน่วแน่ เป็นสมาธิที่เกิดจากการกำหนดจิตต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในชั่วขณะ ที่ไม่ได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องจนถึงการมีจิตรวมเป็นหนึ่งกับสิ่งนั้น เช่น การกำหนดจิตต่อลมหายใจเข้าออกได้ชั่วครู่ชั่วขณะ เพราะเกิดจิตเลือนลอยไปนึกถึงสิ่งอื่น

(๓) อัปปนาสมาธิ คือ สมาธิที่แน่วแน่เป็นหนึ่ง เป็นสมาธิที่เกิดจากการกำหนดจิตต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องจนสามารถกำหนดจิตแน่วแน่รวมเป็นหนึ่งกับสิ่งนั้นได้ เช่น จิตรับรู้ และแน่วแน่ต่อลมหายใจเข้าออก

กล่าวโดยสรุป หลักพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง หากมีผู้ปฏิบัติตามถือว่าเป็นเนื้อนาบุญทั้งต่อตนเองและมนุษยชาติ อันจะนำพาสังคมสมบูรณ์แบบเมื่อประพฤติปฏิบัติสม่ำเสมอเป็นหนทางที่นำไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตเจริญงอกงามสงบรวมเย็น

๔.๓ บุรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

หลักพุทธจริยศาสตร์หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง จากที่นำเสนอสามารถเลือกบุรณาการประพฤติปฏิบัติได้ตามจริตของแต่ละคน ซึ่งจากการสังเคราะห์ข้อมูลเอกสารและข้อมูลนักวิชาการ พระภิกษุและผู้ที่เกี่ยวข้องจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและจัดประชุมกลุ่มย่อย หลักธรรมที่สามารถนำมาบุรณาการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ถ้าสังคมได้มีการประพฤติปฏิบัติธรรม มีความเคารพในหลักธรรมแล้วสังคมนั้นๆ จะเป็นสังคมที่มีแต่ความสงบสุข ย่อมเป็นสังคมที่น่าชื่นชมและน่าปรารถนาเป็นที่น่าอยู่อาศัยของทุกคน เพราะด้วยเหตุแห่งผลที่ทุกคนในสังคมมีการประพฤติปฏิบัติธรรมที่เสมอเหมือนกัน ในทิศทางตรงกันข้ามถ้าสังคมใดที่ปราศจากหลักธรรมที่เสมอกัน หรือการประพฤติธรรมแล้ว ย่อมหาหลักค้ำประกันให้สังคมเกิดสันติสุขได้ยาก และในเมื่อผลที่เกิดจากสังคมมีหลักธรรมเสมอกันสิ่งที่ปรากฏเด่นชัดก็คือ เป็นสังคมที่ไม่มีการเบียดเบียนกัน เป็นสังคมที่มีความเห็นอกเห็นใจและให้อภัยกันได้ ที่สำคัญยอมรับในสิทธิและกรรมสิทธิ์ต่างๆ ของผู้อื่น เว้นการกระทำและคำพูดที่ประทุษร้ายทำลายล้างกัน ทุกคนมีเมตตากรุณาและไม่ตรีที่ดีต่อกัน เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันด้วยความโอบอ้อมอารี ไม่มีความตระหนี่ถี่เหนียวหวงแหน แบ่งปันกันใช้สอยโดยไม่เห็นประโยชน์แก่ตัวจนเกินไป มีแต่ความเสียสละช่วยเหลือกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันอยู่เสมอ ช่วยเหลือกันท่วงทีด้วยความเต็มใจเมื่อเห็นคนอื่นตกทุกข์ได้ยากและเห็นอกเห็นใจในเมื่อคนหนึ่งร้อนมาพึ่งเย็น^{๕๘} จากการสังเคราะห์ข้อมูลผู้ให้ข้อมูลจะนำหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้นและระดับกลางมาบุรณาการใช้เป็นส่วนใหญ่ ประกอบด้วย

๔.๓.๑ บุรณาการหลักสันโดษในความรัก

สธารสันโดษ คือ ความยินดีพอใจในภรรยาของตน ไม่มีใจแอบรักใคร่กับหญิงอื่นแต่ตรงกันข้ามชายผู้ไม่มีสันโดษในภรรยาของตน เทียบเจ้าชู้เป็นนักรักชุกชอนคบหญิงอื่นหรือหญิงโสภณี นอกจากผิดศีลแล้วยังเป็นเหตุเสื่อมเสียบางอย่างด้วย เช่น เสียทรัพย์ได้รับเชื้อโรค และเป็นเหตุให้ครอบครัวแตกแยกได้ ส่วนหญิงก็ยึดหลักสันโดษยินดีและพอใจกับสามีของตนไม่ควรคิด

^{๕๘} อ่างแล้ว สัมภาษณ์ พระราชรัตนสุธี,ดร., เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑

สมัครรักใคร่กับชายอื่นใด ประพฤติตนอยู่ใน “ปติวัตร” ความดีงามย่อมเกิดขึ้นแก่ตัวแน่นอน^{๕๙} ดังได้กล่าวแล้วในเบื้องต้นว่าหลักสทาร์สันโดษเป็นหลักที่มุ่งนำเสนอการครองรักเพื่อความยั่งยืนของคู่รักซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของการครองคู่ ซึ่งเรื่องที่สามารถยืนยันความจริงในประเด็นดังกล่าวในทางกลับกัน หากบุคคลใดขาดหลักสทาร์สันโดษ ก็จะเป็นเหตุที่นำไปสู่ความประพฤตินอกใจ นำไปสู่การหย่าร้าง ซึ่งจะเห็นว่าคู่สมรสในสังคมไทยมีการหย่าร้างกันมากขึ้น เพราะมีความขัดแย้งด้วยความไม่ลงรอยกัน

ชีวิตครอบครัวคือสามีภรรยาใช้อารมณ์ต่อกันในครอบครัวมากในสังคมปัจจุบัน ไม่สามารถปรับตัวเข้าหากันได้ มีเหตุผลทางสังคมเกิดจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เสรีภาพทางความคิด ค่านิยมความเสมอภาคทางเพศที่ขาดปัญญา สามีภรรยาบางคู่มีค่านิยมไปในทางวัตถุนิยมบริโภคนิยม ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย และชอบประพฤติปฏิบัติตามพฤติกรรมตามความปรารถนาของตนและถือเอาอารมณ์ตัวเองเป็นใหญ่ ในด้านจิตใจถ้าหากคู่สมรสไม่บรรลุดุष्ฎิภาวะ ทางอารมณ์เอาแต่ใจตัวเอง ขาดเหตุผล ชอบหึงหวง โมโหฉุนเฉียวโกรธง่าย ย่อมทะเลาะเบาะแว้งกันง่าย ด้านความประพฤติของคู่สมรสบางกรณีในสังคมปัจจุบัน ขาดความเห็นอกเห็นใจและความเข้าใจ ต่อกัน ขาดความรับผิดชอบ เยาะเย้ย ดุหมั่นตากถางด้วยวาจา ประชดประชัน ก้าวร้าวหยาบคาย คิดนอกใจ ไม่ซื่อตรง และปัจจุบันมีค่านิยมในการมีเพื่อนคู่ใจอื่นที่มีใช้คู่สมรสของตนตามคำศัพท์สมัยใหม่ ที่เรียกขานกันว่า “กิ๊ก”^{๖๐} ปัญหาความประพฤตินอกใจนำไปสู่การหย่าร้างของคู่สามีและภรรยาหลายคู่ เป็นปัญหาที่สร้างความทุกข์ระทมใจ ความขมขื่น ความคับแค้นใจต่อคู่สมรสอย่างยิ่ง ซึ่งจะเห็นว่า ปัญหาหลักของการครองรักคือปัญหาการนอกใจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการครองรัก คู่สมรสส่วนใหญ่อาจจะอดทนต่อความยากลำบากในการทำงาน หรือภาระหน้าที่การทำงานบ้านดูแลบ้านและดูแลลูก แต่สิ่งหนึ่งที่ทำให้ภรรยายุติความสัมพันธ์กับสามีได้ก็คือ การที่สามีไปแอบมีความสัมพันธ์เชิงชู้สาวกับผู้หญิงอื่น เพราะถือว่าเป็นบุคคลที่สามที่มาสร้างความร้าว

^{๕๙} อภิญาวัฒน์ โพธิ์สาน, **พุทธศาสนแนวปฏิบัติเพื่อชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที่ คิว พี จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๒๗.

^{๖๐} คำว่า “กิ๊ก” คือ ภาวะที่คน ๒ คนมีความสนิทสนมกัน รู้สึกดี ๆ ต่อกัน ผูกพันและมีความรู้สึกที่ลึกซึ้งพิเศษมากกว่าเพื่อน แต่ยังไม่ใช่แฟน อาจขยับขึ้นมาเป็นแฟนก็ได้หรือถ้าความสัมพันธ์ไปไม่รอดก็กลับกลายเป็นเพื่อนกันได้ ไม่มีข้อผูกมัดกัน เป็นอิสระต่อกัน ต่างคนต่างอยู่เหมือนเดิม นอกจากนั้นยังห้ามหึงหวงจนออกนอกหน้า อาจมีเพศสัมพันธ์กันได้., ดูรายละเอียดใน P.B.N'JOIN, **กิ๊ก มากกว่าเพื่อนแต่ไม่ใช่แฟน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ระหว่างบรรทัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

ฉานและได้สร้างความอับอายให้กับภรรยา อีกทั้งภรรยาจะรู้สึกว่ามีหมดรักในตัวเขา ซึ่งถ้าหากไม่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือปรับปรุงตนเอง ปัญหาที่จะตามมาก็คือการตัดความสัมพันธ์และหย่าร้างในที่สุด ฉะนั้นคู่สมรสจึงควรมีความซื่อสัตย์และยินดีเฉพาะคู่ครองของตน ซึ่งความขัดแย้งจากการขาดความซื่อสัตย์ เป็นสาเหตุสำคัญในความล้มเหลวของชีวิตสมรส เพราะสิ่งที่ตามมาภายหลังจากการนอกใจ คือ การขาดความนับถือ ความเชื่อใจระหว่างกันและบานปลายไปสู่ความขัดแย้งในที่สุด^{๖๐}

กล่าวโดยสรุป พบว่า สหพันธโคชเป็นหลักจรรยาโลงสันติสุขของบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม ช่วยให้คนในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งกายและใจ ช่วยเสริมพลังใจของสมาชิกในบ้านให้มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีความเคารพกันตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคล การสันโดษในความรักหรือรักเดียวใจเดียวคือจุดที่มุ่งเน้นความพึงพอใจยินดีเฉพาะภรรยาของตน เป็นหลักการครองเรือนของผู้ชายและของผู้หญิงที่มีชีวิตคู่อยู่ร่วมกัน เพราะต่างคนต่างพอใจยินดีในของๆ ตน สามีก็พอใจในภรรยา ส่วนภรรยาก็พอใจในสามี เมื่อความยินดีพอใจเกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่ายแล้วย่อมอยู่ด้วยกันอย่างมั่นคง และสหพันธโคชนี้เป็นคุณธรรมของคู่สมรส ซึ่งจัดเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่งการประพฤติสันโดษของคู่สมรสในบ้านได้ในครอบครัวได้ก็ตาม เป็นการดำเนินชีวิตที่ได้รับการยกย่องอย่างสูงตามหลักพุทธจริยศาสตร์

๔.๓.๒ บุรณการหารายได้ให้เพียงพอต่อการดำรงชีพ

ทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ หลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือนที่ใช้ชีวิตตามแบบอย่างของปุถุชนทั่วไปอันเกี่ยวเนื่องกับชีวิตครอบครัว ซึ่งคู่สามีภรรยาสามารถนำมาปรับพฤติกรรมเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงยั่งยืนในครอบครัวโดยแต่ละหัวข้อธรรมจะมุ่งเน้นถึงวิธีการประพฤติปฏิบัติตนหรือในกลุ่มสมาชิกในชายคาบ้านเรือนเดียวกันให้ได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้องต่อเนื้อเรื่องเกี่ยวข้องกันมีหลักธรรมกำหนดพฤติกรรมของบุคคลผู้เป็นสมาชิกในครอบครัวและยังเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งเป็นการปลูกฝังคุณค่าทางศีลธรรมในการสร้างความมั่นคงของสามีภรรยา เพื่อบุรณการให้ประสบผลสำเร็จในการมีชีวิตคู่อย่างมีแบบแผนนำพาสมาชิกทุกคนดำเนินชีวิตไปในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเศรษฐกิจจะตกต่ำการหารายได้จะยากลำบากเพียงไร ตามหลักพุทธจริยศาสตร์การนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับหลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ จัดเป็นเครื่องมือสำคัญ

^{๖๐} อุมพพร ตรังคสมบัติ, **จิตวิทยาชีวิตคู่และการบำบัดคู่สมรส**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัว, ๒๕๔๕), หน้า ๕๖.

ในการประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาในครัวเรือนทางด้านรายจ่ายที่มีมากกว่ารายรับ เป็นหลักการที่ทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติตามหลักการนี้ สามารถเป็นเศรษฐีได้อย่างสมบูรณ์แบบประกอบด้วย^{๖๒}

๑. ฐานสัมปทา การรู้จักขยันหา คือ ความมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ ขยันหมั่นเพียรทำงานหาเลี้ยงชีพเพื่อสร้างฐานะให้กับตนเองและสมาชิก ต้องอาศัยความวิริยะอุตสาหะของตนเองเข้าแลกจึงจะได้ทรัพย์มา การประกอบอาชีพที่สุจริต มีทักษะหมั่นฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ และการรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุปายวธีการที่เหมาะสมแก่การทำงาน มีวิธิตริเริ่มสร้างสรรค์งาน รู้วิธีการจัดหา รู้วิธีการทำ วิธีการดำเนินงาน อันจะทำให้งานอาชีพของตนสำเร็จและประสบผลดี เป็นผู้ไม่ควรเลือกงาน ขอให้เป็นงานที่สุจริตและที่สำคัญ ขอให้เป็นงานที่ทำเงินได้

๒. อารักขสัมปทา การรู้จักรักษา คือ รักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยความหมั่นไม่ให้เป็นอันตราย หรือการรักษาหน้าที่การงานของตนไม่ให้เสื่อมถอยเสียไป เพราะเป็นบ่อเกิดของทรัพย์ที่จะเพิ่มพูนครอบครัวให้มีความสุข ในการรักษาทรัพย์ที่หามาได้นี้ สามีภรรยาสามารถป้องกันทรัพย์นั้นๆ ได้ด้วยการวางแผนเป็นแนวทางไว้ ดังนี้ (๑) วางแผนรายจ่ายในครอบครัว สามีภรรยาจะต้องวางแผนการเงินในการรับและการจ่ายของครอบครัวให้มีความพอดีเหมาะสม มีการเก็บออมทรัพย์ในส่วนเหลือจากการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เพื่อใช้ในคราวจำเป็น เก็บออมไว้เพื่อสร้างพื้นที่อยู่อาศัยของครอบครัว ให้การศึกษาแก่บุตรธิดาและสิ่งอื่นๆ ในคราวที่ต้องใช้สอยทรัพย์นั้น (๒) การทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครอบครัวต่อกำล้างทรัพย์ที่หามาซึ่งเป็นรายได้ตลอดทั้งเดือน และต้องบริหารจับจ่ายออกไปในการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัว ทำให้สมาชิกในบ้านได้มีกิจกรรมร่วมกันและรับรู้ถึงสภาพความเป็นอยู่ ทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบร่วมกัน โดยการจัดทำบัญชีฉบับที่ร่วมกัน ทำให้สมาชิกได้ร่วมกันวิเคราะห์พูดคุยรับรู้รายรับรายจ่ายของตนเอง และเห็นข้อมูลในการใช้จ่ายเงิน อาจทำให้สมาชิกในบ้านได้ถูกคิดเกิดความสำนึกที่จะไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ตกเป็นเหยื่อในการบริโภคนิยมที่กระตุ้นต่อมความอยากของตนให้กิเลสฟูเฟื่องขึ้น เห็นด้วยตาแล้วยอมทำให้ใจเห่อเหิมอยากได้นั้นนี้ไปทุกอย่าง เป็นการสกัดกั้นสมาชิกในการใช้จ่ายเงินอย่างมีเหตุผลทำให้มีพฤติกรรมในการละลายทรัพย์ของตนในทางที่ถูกที่ควรและคำนึงถึงถึงคุณค่าของเงินมากขึ้น การทำบัญชีรับจ่ายเป็นเครื่องมือพื้นฐานของทุกครอบครัว ไม่ว่าจะยากดีมีจน ย่อมเป็นกระจกสะท้อนให้ทุกคนรู้จักตนเองด้วยตนเองและทำเพื่อตนเองอยู่เย็นเป็นสุข

^{๖๒} อ้างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, หน้า ๑๑๖.

๓. **กัลยาณมิตรตตา** ความมีเพื่อนเป็นคนดี คบคนดีเป็นมิตร ไม่คบคนชั่ว คือรู้จักกำหนดบุคคลในท้องถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณมีศรัทธาศิล จาคะ ปัญญา โดยเลือกคบหามิตร คือมิตรมีอุปการะ มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข มิตรแนะนำสิ่งที่มีประโยชน์และมิตรแท้ที่มีความรักใคร่ด้วยใจจริง

๔) **สมาชีวิตา** มีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม เลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ คือรู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย ในการดำเนินชีวิตนั้นไม่ควรใช้จ่ายทรัพย์อย่างสุรุ่ยสุร่าย การใช้จ่ายทรัพย์จะต้องพิจารณาถึงความจำเป็น มิให้ผิดเคืองจนเกินไป ไม่น้อยจนเป็นการตระหนี่ จนต้องกินอยู่แบบแร้นแค้นปล่อยให้ร่างกายทรุดโทรมได้รับทุกข์จนเจ็บไข้ได้ป่วย คู่สมรสรู้จักประหยัดเก็บออมเอาไว้ อยู่อย่างพอเพียง และรู้ทางเจริญแห่งทรัพย์และรู้จักปิดป้องช่องโหว่ทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ จัดสรรอย่างถูกวิธีย่อมรับประโยชน์สุขปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุป หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์เป็นหลักจริยศาสตร์ที่พระพุทธเจ้าทรงประทานไว้เป็นธรรมนุญชีวิตเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพ นอกจากนั้น ยังสามารถเชื่อมโยงกับชีวิตในครอบครัว เพราะการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ย่อมยังประโยชน์ให้เกิดรายได้ภายในครอบครัวเพื่อนำมาจุนเจือภาระต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว เช่น ค่าใช้จ่ายภายในบ้าน การมีบุตร การดูแลครอบครัว ซึ่งเรื่องเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญต่อครอบครัวและการใช้ชีวิตสมรส สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม และรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกันได้

๔.๓.๓ บุรณาการหลีกเลี่ยงจากความเสื่อม

พุทธจริยศาสตร์ได้กล่าวถึง อบรมมุข คือ ช่องทางของความเสื่อม ทางแห่งความพินาศ เหตุย่อยยับแห่งโภคทรัพย์ ซึ่งบุคคลสังคมและครอบครัวใดสามารถหลีกเลี่ยงได้ย่อมนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองซึ่ง อบรมมุข ๖ ประกอบด้วย^{๖๓}

๑) **การเสพสุรา ยาเสพติด** การหมกมุ่นในของมีนเมา เป็นสิ่งทำลายสุขภาพ เป็นช่องทางเกิดโรคต่าง ๆ มาสู่ร่างกาย เสื่อมทรัพย์จากการที่ตนเองหามาได้ ก่อเหตุทะเลาะวิวาท ไม่รู้จักละอาย เสื่อมเสียชื่อเสียงต่อหน้าที่การงานและเป็นต้นเหตุเสื่อมทอนกำลังปัญญาของตน

^{๖๓} อ่างแล้ว,เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐-๑๕๒

๒) มีความหมกมุ่นในการเที่ยวกลางคืน เป็นผู้ประพฤติที่ได้ชื่อว่าไม่รักษาตัวเอง ไม่คำนึงถึงบุตรภรรยาสามี ไม่รักษาทรัพย์สมบัติที่เกิดจากการเหน็ดเหนื่อยหามาด้วยความยากลำบาก เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย มักถูกใส่ความจากผลในการพูดไม่จริงในสถานที่นั้น ๆ และทำให้ตนรับความลำบากมาทวิคูณหลายอย่าง

๓) การหมกมุ่นติดสิ่งบันเทิงเริงรมย์ เทียบดูชมมหรสพการละเล่นในที่ต่าง ๆ เป็นสิ่งเสพติดที่สำคัญคนชอบสนุกสนานในการเที่ยวชม คือติดนิสัยที่ว่า รู้ว่ามีการบันเทิงในแห่งหนตำบลใด แม้ต่างจังหวัดไกลไกลไปได้หมดถ้าสดชื่นแล้วฉันก็จะไป เป็นเรื่องที่ดีใจไม่ได้จะต้องไปร่วมแจมด้วยเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการเต้นรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ดิดสีตีเป่า ขับเสภา ร่วมบรรเลง เล่นเถิดเทิง ถ้าเทียบเคียงกับปัจจุบันก็คงเปรียบเทียบกับกับสิ่งบันเทิงที่นิยมกันทุกวันนี้ เช่น ไนต์คลับ ผับ บาร์ การแสดงดนตรี ภาพยนตร์ ละคร ดิสโก้เทค แหล่งสถานบันเทิงทุกชนิดในยามราตรี ล้วนเป็นเหตุให้เสียทรัพย์และเสียเวลาอย่างไม่คุ้มค่าทุกนาที สุขภาพเสื่อมถอยหนีไม่ตีไปด้วย

๔) การหมกมุ่นเล่นการพนัน เป็นการดำเนินชีวิตอยู่บนความประมาทอย่างยิ่ง เป็นอันตรายถึงกับเป็นบุคคลสิ้นเนื้อประดาตัว หมดที่พิงพิงขาดที่ซุกหัวนอน ดังคำโบราณตักเตือนใจที่ว่า โจรปล้นทรัพย์ยังเหลือเรือน ไฟไหม้มาเยือนยังเหลือที่ แต่ถ้าเล่นด้อมมีไม่เหลืออะไรเอาไว้มองดูต่างหน้า แม้แต่สมบัติ คือ รถ ลา ช้าง ม้า วัว ควาย ทรัพย์สิน เงินตรา ไร่นา สาโท บ้านหลังโตๆ ก็ยังหมดในพริบตา หรือจะเป็นเจ้าของบ่อปลา มีทั้งที่นา เป็นราชาที่ดิน เป็นผู้ติดการพนันแล้วเมื่อถึงที่สุดอาจจะไม่เหลืออะไรให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานผู้เป็นวงศ์วานว่านเครือของวงศ์ตระกูล แต่ซ้ำร้ายยิ่งกว่านั้นแม้ลูกเมียยังต้องขายงานของจ้องจำใช้หนี้ก็มี แม้โทษเฉพาะหน้าแบบปัจจุบันตาเห็น ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมเสียตายทรัพย์ ทรัพย์สินเงินทองย่อมหมดไป คำที่พูดขาดความเชื่อถือ เป็นที่ถูกดูหมิ่นในหมู่มิตร ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานเป็นคู่ชีวิตด้วย

๕) การคบคนชั่วเป็นมิตรสหาย การที่คู่สามีภรรยาหมกมุ่นคบหาคนชั่วเป็นมิตร คนชั่วย่อมชักจูงพาไปในทางเสื่อม ถ้าคบหากับนักเลงการพนันเป็นมิตรสหาย ย่อมเป็นนักเลงการพนันตามเขา เป็นนักเลงเจ้าชู้ เป็นนักเลงเหล้าสุรายาเสพติด คบคนหลอกหลวง คบคนโกง และคบหาช่องสุ่มกับโจร ก็ย่อมเป็นโจรปล้นจี้ตีชิงโดยไม่เกรงกลัวต่อบาปกรรม เพราะมีคนชั่วเป็นหมู่มิตรสหาย การเดินตามคนชั่วเช่นไร ย่อมประพฤติตามคนหมู่นั้น ในที่สุดสุขภาพร่างกายก็ย่อมเสื่อมหรือเหิมเกมก่อคดีอุกอาจย่อมต้องอาญาแผ่นดินหมดอิสรภาพ ด้วยการคบมิตรชั่ว

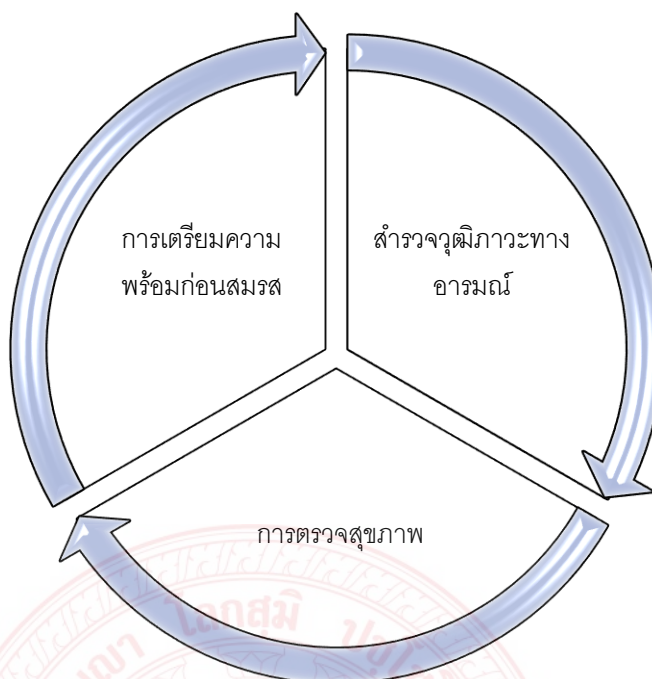
๖) เกียจคร้านการงาน มีเหตุยกอ้างเป็นข้อแก้ตัววันเปลี่ยนเวลา ไม่ทำการงาน โภคะใหม่ก็ไม่เกิด โภคะเก่าที่มีอยู่ย่อมหมดสิ้นไป บางคนเกียจคร้านในงานอาชีพสุจริต มีนิสัยมักง่ายเอนเอียงในการเลี้ยงชีพด้วยอบายมุข เพราะมองเห็นช่องว่าเป็นอาชีพหนึ่งๆ และคิดว่าได้เงิน

มาง่ายไม่มีความลำบากในการทำงาน เป็นอาชีพที่อยู่ในที่ร่ม จะมีแดดจะแจ้งฝนตกฟ้าร้องก็ไม่เป็นอุปสรรคกับตน คนผู้เกียจคร้านเหล่านี้ย่อมมีข้ออ้างแก้ตัวเป็นเนืองนิตย์ที่จะไม่ทำการทำงานอยู่เสมอ เช่น มักกล่าวอ้างเหตุว่า หนาวเกินไป ร้อนจัดเกินไป เวลาเย็นเกินไปแล้ว เอาไว้ทำวันถัดไป เวลายังเข้าอยู่ชอนนอนพักผ่อนอีกหน่อยจึงจะเริ่มงาน อ้างความหิว และความกระหายหิวจัดเกินไป อย่าเพิ่งทำงานขอกินดื่มก่อนเพื่อดับความหิวกระหาย ผัดเพี้ยนการทำงานด้วยข้ออ้างเหล่านี้^{๒๔}

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

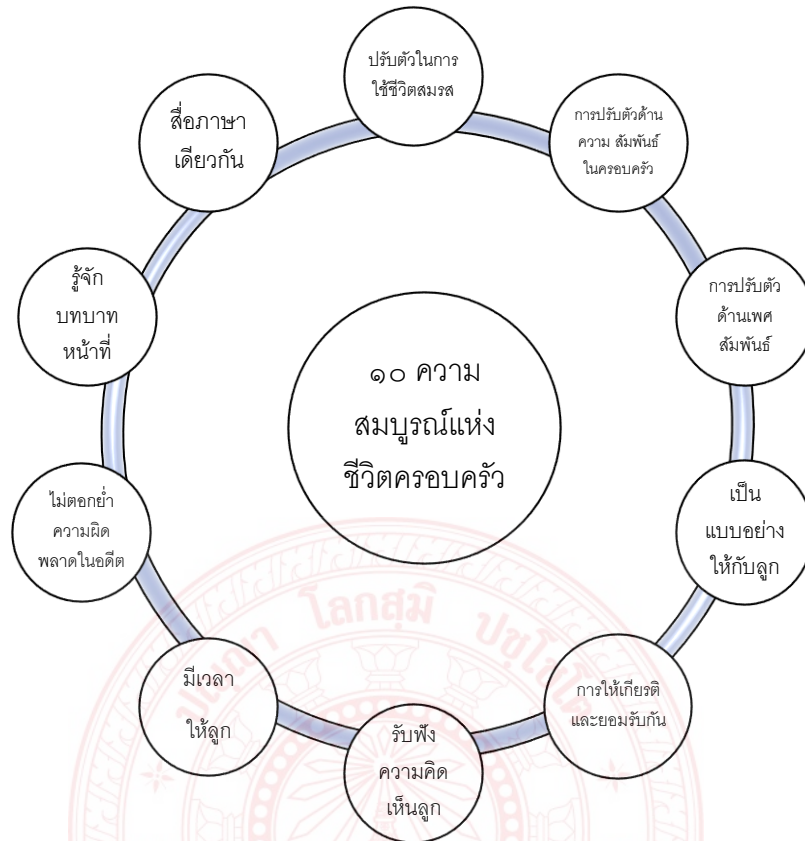
จากการวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์กับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย ซึ่งหลักการที่สามารถทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมไทยอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสงบและอยู่ในกรอบของจริยธรรม อันจะส่งผลให้คนในครอบครัวมีความสุขตามมาด้วยซึ่งเมื่อกกล่าวโดยสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ต้องมีการกำหนดเป้าหมายของชีวิตในด้านต่างๆ การวางแผนชีวิตเป็นกระบวนการนำไปสู่วัตถุประสงค์ที่วางไว้โดยมีแนวทางที่แน่นอนซึ่งประกอบด้วยหลักการ และเหตุผลที่มีประสิทธิภาพเป็นการวางแผนชีวิตของบุคคลจะช่วยให้บุคคลปฏิบัติตามแนวทางหรือกรอบที่วางไว้ ซึ่งเปรียบเสมือนพิมพ์เขียวของการสร้างบ้าน เพราะเมื่อช่างก่อสร้างได้ดูพิมพ์เขียวแล้วก็ลงมือทำการก่อสร้างบ้านได้ตามแผนที่วางไว้ การวางแผนดำเนินชีวิตจึงมีความสำคัญอย่างมาก การเตรียมชีวิตเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จหรือเป้าหมายที่วางไว้ การวางแผนชีวิตเป็นกระบวนการบริหารจัดการไว้ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร ทำเมื่อไร ใครเป็นคนทำ และจะใช้วัสดุอุปกรณ์อะไรบ้าง งบประมาณเท่าไรซึ่งเป้าหมายแนวทางสำหรับปฏิบัติให้สำเร็จตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้เกิดความมั่นใจและดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างต่อเนื่อง หากไม่ได้มีการวางแผนชีวิตไว้เหมือนกับชีวิตขาดเป้าหมายและอาจพบปัญหามากมายดังนั้นการวางแผนกำหนดเป้าหมายในการดำเนินชีวิตในเบื้องต้นสรุปเป็นแผนภูมิภาพที่ ๑ ประกอบด้วย

^{๒๔} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗-๒๕๒/๒๐๒-๒๐๕.

แผนภูมิภาพที่ ๑ แสดงการวางแผนชีวิตครอบครัว

องค์ความรู้จากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยการกำหนดเป้าหมายของชีวิตก็ยิ่งทำให้เราสามารถตรวจสอบเรื่องที่เกิดพลาดได้ง่ายกว่าที่ผิดพลาดนั้นเกิดจากสาเหตุหรือขั้นตอนใด และทำให้สามารถหาแนวทางแก้ไขได้ทัน ในเบื้องต้นประกอบด้วย (๑) การเตรียมความพร้อมก่อนสมรส (๒) การสำรวจวุฒิภาวะทางอารมณ์ และ (๓) การตรวจสุขภาพ การดำเนินชีวิตให้อยู่อย่างมีความสุขหรือประสบความสำเร็จในชีวิตจึงจำเป็นต้องมีการกำหนดเป้าหมาย และวางแผนชีวิตไว้ล่วงหน้าชีวิตจึงจะมีความสุขการวางแผนชีวิตครอบครัว เป็นการวางแผนร่วมกันของคู่สมรสในเรื่องที่จะทำให้ชีวิตสมรสยั่งยืนผาสุก การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยต้องเริ่มต้นด้วยการวางแผนกำหนดเป้าหมายการดำเนินชีวิตตามทิศทางที่กำหนดไว้ข้างต้น และเป้าหมายในการเสริมสร้างความสมดุลของชีวิตครอบครัวสุรูปองค์ความรู้ดังแผนภูมิภาพที่ ๒ ประกอบดังนี้

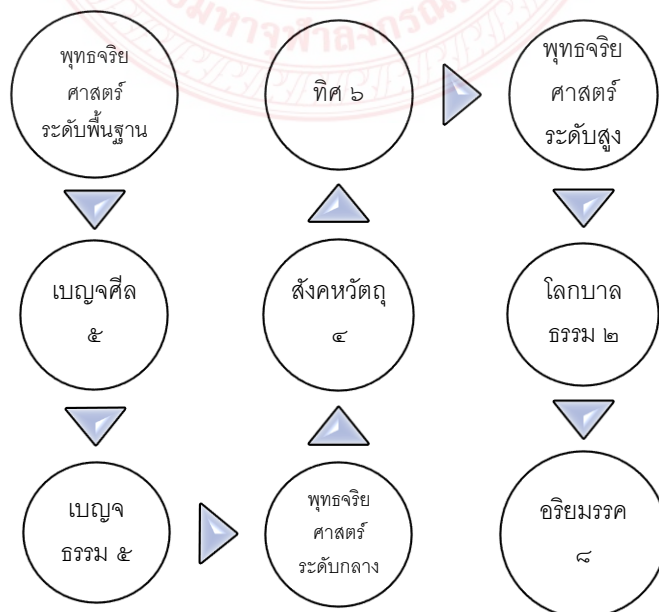

แผนภูมิภาพที่ ๒ ชีวิตครอบครัวที่สมบูรณ์แบบ

องค์ความรู้จากแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคม ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ประกอบด้วย หลักสมชีวิธรรมช่วยสร้างความประพัตให้เสมอกันให้ เป็นคู่สร้างคู่สม ซึ่งสะท้อนคุณสมบัติที่เหมาะสมกันและควมมีลักษณะนิสัยสม่าเสมอกันของคู่ครอง ที่กล่าวถึงหลักการสำคัญไว้ ๔ ประการ คือ (๑) การมีศรัทธาเสมอกัน เพราะเป็นคุณธรรมขั้น พื้นฐานในการหล่อหลอมควมรู้สึกนึกและเป็นพลังช้กุงในการดำเนินชีวิตและการกระทำ กิจกรรมต่างๆ ที่เป็นไปด้วยความเข้าใจเพราะทัศนคติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน (๒) การมีศีลหรือ ความประพัตที่เสมอกัน มีระเบียบหรือแนวทางที่เข้ากันและอยู่ในระดับเดียวกัน (๓) การมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่เสมอกัน โดยการมีน้ำใจ การช่วยเหลืออาศัยกัน และ (๔) การมีปัญญาที่เสมอกัน คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา รู้จักชุมชม และรู้จักบุคคล ซึ่งการรู้จัก วิธีการและแนวทางในการวิเคราะห์สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีอิทธิพลต่อการผลักดันชีวิตคู่ประสพ ความสุข เกิดความมั่นคงในชีวิตครอบครัว และยังทำให้ชีวิตของทั้งสองฝ่ายมีการส่งเสริมคุณค่า เพิ่มกำลังแก่กันและกัน ประเด็นสำคัญการมีครอบครัวที่อบอุ่นผาสูกมีความสัมพันธ์ในครอบครัว เป็นสุขพี่น้องรักใคร่ปรองดองกัน ดูแลเอาใจใส่กันเป็นสิ่งที่สุดท้ายที่แสดงถึงคุณภาพของครอบครัว ในข้อนี้แม้จะเป็นข้อสุดท้าย แต่กลับปรากฏควมสำคัญยิ่งใหญ่เพราะเป็นเรื่องของจิตใจ เป็น

นามธรรมจับต้องไม่ได้ แต่รู้สึกได้ครอบครัวจะเป็นสุขได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้พ่อแม่ต้องปกครองลูกด้วยพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เมื่อรวมสี่ข้อเข้าด้วยกันแล้วสามารถสรุปออกมาได้เป็น ๒ ด้าน ดังนี้ (๑) ด้านความรู้สึก คือพ่อแม่ต้องมี ความเมตตา ความรักปรารถนาดีกับลูก กรุณา คือความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตา ยินดีด้วยเมื่อประสบความสุขความสำเร็จ ทั้งสามจะเป็นความรู้สึกที่ดี ทำให้ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก รวมถึงสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัวมีความรัก ความอบอุ่น ร่าเริงแจ่มใส เป็นสุข นี่เป็นด้านความรู้สึก (๒) ด้านความรู้ พ่อแม่จะต้องมีความรู้คือรู้จักใช้ปัญญา คือ คนเราอยู่กับธรรมชาติ เราทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จึงต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ไม่เข้าใครออกใคร พ่อแม่จะใช้ความรู้สึกไปรักลูกอย่างไร ก็จะทำให้เกินกฎธรรมชาติไปไม่ได้ ด้านนี้แหละถ้าพ่อแม่ไม่เข้าใจ รุกล้ำเข้าไปจะทำให้เสียแก่ตัวลูกเอง ดังนั้น การวางอุเบกขาจึงจำเป็นสำหรับพ่อแม่ทุกคน จะต้องวางใจให้ถูกว่า เมื่อไรควรจะไปเกี่ยวข้องและเมื่อไรควรปล่อยให้ลูกดูแลตัวเอง

การทำให้ครอบครัวมีคุณภาพนั้น พ่อแม่จะต้องส่งเสริมความรู้สึกที่ดี ด้วยความสัมพันธ์ที่ดีงาม รัก ให้คำปรึกษา ความอบอุ่น เป็นมิตรกับลูก อ่อนโยนและมีจิตใจดีและในขณะเดียวกันก็ต้องรักลูกอย่างมีปัญญาด้วย ไม่ใช่รักจากความรู้สึกของตนฝ่ายเดียว การรักลูกแบบมีปัญญาคือ จะต้องเข้าใจถึงธรรมชาติของเขา ด้านที่เป็นธรรมชาติของชีวิตที่ลูกจะต้องพัฒนาอยู่กับความเป็นจริงของสังคม สรุปหลักพุทธจริยศาสตร์ ๓ ระดับสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว สังคม ชุมชน และมวลมนุษยชาติ ประกอบด้วย

แผนภูมิภาพที่ ๓ ภาพรวมหลักพุทธจริยศาสตร์กับการเสริมสร้างความเข้มแข็ง

องค์ความรู้จากการบูรณาการพุทธจริยศาสตร์ ประกอบด้วย หลักสทาร์สันโดษ ช่วยให้
เกิดความมั่นคงในความรัก จะเห็นว่า การที่คู่สมรสจะอยู่ร่วมกันอย่างยืดยาวและมั่นคง
จำเป็นต้องใช้ หลักสทาร์สันโดษหรือ ความยินดีในคู่ครองของตน มาเป็นฐานรองรับหรือใช้
ประพัตติ นอกจากนั้น สทาร์สันโดษ ยังทำหน้าที่ประดุจเกลือเชื่อมร้อยหัวใจของคู่ครองของตนให้
ดำรงอยู่ในหลักของความซื่อสัตย์และสร้างความไว้นื้อเชื่อใจระหว่างกันได้ โดยคู่รักจะต้อง
ตระหนักรู้และมีความซื่อสัตย์ต่อคู่ครองของตนไม่ว่าจะเป็นต่อหน้าหรือลับหลัง มีความสำรวมกาย
วาจา และใจ ไม่มองหญิงอื่นหรือชายอื่นด้วยความรักใคร่ และถนอมน้ำใจกันโดยไม่คิดจะมีคนอื่น

หลักทฤษฎีนี้มีกัตตะประโยชน์ช่วยสร้างรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ซึ่งหลักธรรม
ดังกล่าวจัดเป็นคู่มือและเครื่องมือที่ครอบคลุมในเรื่องเศรษฐกิจโดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นมาตรการ
ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตภายในครัวเรือนให้เกิดความมั่นคง ประกอบด้วยหลักการ ๔ ประการ
คือ (๑) มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพอย่างสม่ำเสมอเพราะจะทำให้มีทรัพย์สินจาก
การทำงานมาไว้สำหรับซื้อหาเครื่องอุปโภค บริโภคไว้ดำรงชีพภายในครัวเรือน (๒) รู้จักรักษาทรัพย์
ที่ได้มาหรือมีการเก็บรักษาทรัพย์ไว้อย่างดี ดูแลรักษาและบริหารจัดการการใช้สอยทรัพย์สมบัติที่
หามาได้ให้คงตัว (๓) การรู้จักคบเพื่อนที่ดีงาม เพราะการมีกัลยาณมิตรที่ดีย่อมสนับสนุนให้เราหา
ทรัพย์ รักษาทรัพย์ และใช้จ่ายทรัพย์อย่างสมเหตุสมผล และ (๔) การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์เพื่อเลี้ยง
ชีวิตอย่างสมเหตุสมผล ด้วยเหตุนี้หลักการดังกล่าวจัดเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่ความสันติสุขของ
ครอบครัว

บทที่ ๕

สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย “พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑” การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยทั้งแบบเอกสาร มุ่งเน้นค้นคว้าวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บูรณาการกับหลักพุทธจริยศาสตร์ และศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ประชุมกลุ่มย่อย นักวิชาการ อาจารย์มหาวิทยาลัย พระสงฆ์และตัวแทนสถาบันครอบครัว รวม ๒๕ รูป/คน วัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ และเพื่อบูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ สรุปผลการดำเนินงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ สถาบันครอบครัวในมุมมองทางพุทธจริยศาสตร์ในปัจจุบันความเจริญทางวัตถุ เทคโนโลยีสารสนเทศ ก่อให้เกิดทั้งคุณและโทษต่อสถาบันครอบครัวและสังคมไทย ปัจจัยพื้นฐานของการดำเนินชีวิตอันได้แก่อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญช่วยบำรุงรักษาดูแลให้ร่างกายมีความแข็งแรง ปัจจัยสี่พื้นฐานเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัวทุกครอบครัวในสังคมไทยจะมีความสุขไม่ได้ถ้าขาดองค์ประกอบที่เป็นความต้องการพื้นฐานของชีวิตเหล่านี้เสียก่อน ความอดอยากหิวโหย หากไร้ที่อยู่ หรือขาดแคลนทางด้านปัจจัยดำรงชีวิต ล้วนเป็นสิ่งจำเป็นต่อการ ยังใช้ชีวิตให้ยืนยาวต่อไป ดังนั้นสิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ครอบครัวต้องมีเสียก่อนและเมื่อมีปัจจัยเหล่านี้แล้ว องค์ประกอบทางด้านอื่นที่จำเป็นจึงจะตามมา การทำให้ครอบครัวมีความเข้มแข็งเสริมสร้างคุณภาพให้มั่นคงนั้น พ่อแม่จะต้องส่งเสริมความรู้สึกที่ดีด้วยความสัมพันธ์ที่ดีงาม มีความรักปรารถนาต่อกัน ให้คำปรึกษา ความอบอุ่น เป็นมิตรกับลูกอ่อนโยนและมีจิตใจดีและในขณะเดียวกันก็ต้องรักลูกอย่างมีปัญญาด้วย ไม่ใช่รักจากความรู้สึก

ของตนฝ่ายเดียว การรักลูกแบบมีปัญญาคือ จะต้องเข้าใจถึงธรรมชาติของเขา ด้านที่เป็นธรรมชาติของชีวิตที่ลูกจะต้องพัฒนาอยู่กับความเป็นจริงของสังคม

การดำเนินชีวิตให้อยู่อย่างมีความสุขหรือประสบความสำเร็จในชีวิตจึงจำเป็นต้องมีการกำหนดเป้าหมาย และวางแผนชีวิตไว้ล่วงหน้าชีวิตจึงจะมีความสุขการวางแผนชีวิตครอบครัวเป็นการวางแผนร่วมกันของคู่สมรสในเรื่องที่จะทำให้ชีวิตสมรสยั่งยืนผาสุก การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยต้องเริ่มต้นด้วยการวางแผนชีวิต (๑) การเตรียมความพร้อมก่อนสมรส การแต่งงานหรือการสมรส คือการที่หญิงและชายตกลงใจที่จะใช้ชีวิตร่วมกันฉันสามีภรรยาช่วยกันเสริมสร้างหลักฐานของครอบครัว และมีบุตรธิดาสืบวงศ์ตระกูลต่อไป คู่สมรสจะต้องเตรียมตัวเองให้พร้อมเพื่อให้เกิดปัญหาหลังการสมรสให้น้อยที่สุด ข้อสำคัญที่ควรพิจารณาในการเตรียมตัวก่อนสมรส (๒) สำนวจุติภาวะทางอารมณ์ ก่อนการตัดสินใจแต่งงาน จำเป็นที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องสำรวจตัวเองมีความพร้อมที่จะแต่งงานแล้วหรือยัง โดยเฉพาะความพร้อมของวุฒิภาวะทางอารมณ์ ความล้มเหลวหรือผิดหวังในชีวิตสมรสส่วนใหญ่ มักมีสาเหตุมาจากคู่สมรสฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายยังมีพัฒนาการทางด้านอารมณ์ไม่เพียงพอ (๓) สำนวจสุขภาพ เมื่อตกลงปลงใจแล้วว่าแต่งงาน และสำรวจว่าตนเองมีความพร้อมในด้านอื่นๆ แล้ว สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ความพร้อมด้านสุขภาพของทั้งสองฝ่าย ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ คู่สมรสจึงควรไปปรึกษาแพทย์ก่อนแต่งงาน เพื่อให้ตรวจร่างกายโดยละเอียด และขอคำปรึกษาในด้านสุขภาพ ถ้าพบปัญหาจะได้แก้ไขได้ทันท่วงที หรือหากมีปัญหาบางประการที่เป็นอุปสรรคในการสมรสก็จะได้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจว่าจะแต่งงานกันหรือไม่

บทบาทหน้าที่ของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ (๑) ส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว สัมพันธภาพและบรรยากาศที่อบอุ่นในครอบครัวก่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัยทางจิตใจที่คนในครอบครัวรู้สึกเมื่ออยู่ร่วมกัน บรรยากาศแห่งการมีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวนั้น ทุกครอบครัวสามารถสร้างขึ้นได้ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใสกับทุกคนในบ้าน รักและห่วงใยรู้จักเอื้ออาทรและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (๒) ปลูกฝังให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี เริ่มจากบทบาทของพ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีทำหน้าที่อบรมสั่งสอนปลูกฝังสิ่งที่ดีให้แก่ลูกเลี้ยงดู ดูแลเอาใจใส่ส่งเสริมพัฒนาการและวุฒิภาวะของลูกความสัมพันธ์ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในครอบครัวญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงมี ความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ความเข้มแข็งของครอบครัวต้องมีการพึ่งพาตนเองมีพัฒนาการทางอารมณ์สังคมและจิตใจรู้จักเรียนรู้และปรับตัวให้สามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้ดี มีความมั่นใจในชีวิตของตนเองสามารถพึ่งพาตนเองได้สุขภาพร่างกายมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง แนวคิดในการดำเนินชีวิต มีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เช่น ศีลธรรม จริยธรรมทาง

ศาสนา โดยยึดหลักความพอเพียง มองโลกในแง่ดีและมีวิธีการหาความสุขที่ดี การละเว้นอบายมุข เช่น สุรา เทียวกลางคืน การพนัน คบคนชั่ว ชู้สาว เป็นต้น (๓) มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม ไม่มีพฤติกรรมต่อต้าน หรือทำความเดือดร้อนให้แก่สังคม มีส่วนร่วมในการเกื้อหนุนสังคม/ช่วยเหลือปัญหาของชุมชนและสังคม มีความตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ทั้งนี้เพราะครอบครัวคือสิ่งมหัศจรรย์ที่ธรรมชาติสร้างขึ้น หากมีการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล จัดการทุกสิ่งด้วยหลักของความเป็นจริง เหมาะสมกับการใช้ชีวิตและสถานการณ์ปัจจุบัน ก็จะสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุข และนั่นจะเป็นอีกรากฐานหนึ่ง ที่ทำให้สังคมไทยมีความมั่นคงหยั่งหลักอยู่ได้พร้อมที่จะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ ๒๑

แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น บัญญัติไว้เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ประกอบด้วย ศีล ๕ ธรรม ๕ เป็นต้น พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง บัญญัติไว้เพื่อให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติอบรมขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น หลักธรรม คือ สังคหวัตถุ ๔ กับ ทิศ ๖ และพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง เป็นจริยศาสตร์เพื่อพัฒนาตนเป็นอริยบุคคล หลักธรรม คือ ธรรมคัมภีร์ครองโลก หรือธรรมโลกบาล ๒ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ส่วนหัวใจสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ทั้งสามระดับคือ ไม่ทำชั่วทั้งปวง ทำกุศลคือความดีให้พร้อม ทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ระดับ ระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูง

พุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐาน เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย มีความประพฤติที่เสมอกัน ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยของสังคมไทยและเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ประกอบด้วย สมาชิกธรรม ๔ เบญจศีล ๕ เบญจธรรม ๕ หลักพุทธจริยศาสตร์สามารถแก้ปัญหาจากการประพฤติที่ไม่เสมอกันของคนในครอบครัว และนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวคิดและหลักการ เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาครอบครัวสำหรับการประพฤติไม่เสมอกัน การตัดสินใจเลือกคู่ครองนับได้ว่ามีผลอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของมนุษย์กลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (๑) การมีศรัทธาเสมอกัน เป็นหลักการใช้ชีวิตโดยใช้หลักศรัทธาเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการครองรักให้คู่รักได้สร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างกัน รู้ใจกัน ให้เกียรติและเคารพความคิดของกันและกัน (๒) การมีศีล ๕ เสมอกัน ความประพฤติที่ปกติแสดงออกด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน มีน้ำใจและไม่ละเมิดผู้อื่น ตระหนักถึงหน้าที่ที่พึงมีต่อสังคม และกระทำโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ศีล ๕ นี้จัดได้ว่าเป็น บรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ทางสังคม ที่บุคคลในครอบครัวสามารถอยู่กันอย่างมีความสุข (๓) การมีน้ำใจเสมอกัน การมีน้ำใจที่เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละเหมือนๆ กัน กล่าวคือ อีกฝ่ายหนึ่งมีน้ำใจหรือจิตใจที่

กว้างดั่งมหาสมุทร แต่อีกฝ่ายกลับมีจิตใจที่คับแคบ เห็นแก่ได้ เมื่อคิดจะครองคู่กันก็ควรปรับให้พอเหมาะพอสมกัน (๔) มีปัญญาเสมอกัน คือการมีความรู้ ความเข้าใจที่ไปด้วยกัน ปัญญาในบริบทนี้มุ่งเน้นถึงการรู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร อะไรผิด โดยการรู้ในลักษณะนี้มุ่งเน้นการรู้สภาวะทุกอย่างที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง โดยใช้หลักเกณฑ์หรือตัวชี้วัดความรอบรู้ประกอบด้วย (๑)ความเป็นผู้รู้จักสาเหตุ (๒)ความเป็นผู้รู้จักผล (๓)ความเป็นผู้รู้จักตนเอง (๔) ความเป็นผู้รู้จักหลักของความดีและความชั่ว (๕) ความเป็นผู้รู้จักกาลเทศะหรือวางตนให้สอดคล้องกับเวลา (๖)ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนหรือวางตนให้เข้ากับเครือข่ายของคู่สมรส (๗) ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับคู่ครองของตนให้เหมาะสมกับทั้งทางด้านวัฒนธรรม ศาสนา ภาษาและการศึกษา

เบญจธรรม & พุทธจริยศาสตร์ที่สนับสนุนความดีงาม หลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้นที่สนับสนุนความดีงาม ประกอบด้วยหลัก เบญจธรรม & ซึ่งเป็นธรรมหรือหลักพุทธจริยศาสตร์ที่สนับสนุนให้การรักษาศีล ๕ เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากเป็นคุณธรรมที่เข้าเกื้อหนุนเจตนาถาวร มีความเป็นอยู่ที่ปกติสุขไม่เบียดเบียน ก่อเหตุให้ความเดือนร้อนทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคมเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและสังคมไทย (๑) เมตตา ความรัก ความปรารถนาดี (๒) จาคะ การเกื้อหนุนให้เว้นจากการถือเอาของที่เราไม่ให้ (๓) กามสังวร การสำรวมในกาม (๔) สัจจะ (คำสัตย์) เข้าเกื้อหนุนให้เว้นจากการพูดเท็จ (๕) สติ การรู้ทันขณะปัจจุบันทั้งในการคิด การทำ และการพูด

พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว และคนในสังคมไทยเกิดความสันติสุข ๑) สังคหวัตถุ ๔ หลักสังคหสงเคราะห์ (๑) ทาน คือการให้ (๒) ปิยวาจา การพูดวาจาที่ไพเราะ (๓) อัตถจริยา ทำตนให้เป็นประโยชน์ (๔) สมานัตตตา การวางตนให้พอดีในหน้าที่ของตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ๒) ทิศ ๖ หลักปฏิบัติสำหรับบุคคลรอบตัว (๑) บุรฉิมทิศ ทิศเบื้องหน้า คือ บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย และผู้มีอุปการะ (๒) ทักขินทิศ ทิศเบื้องขวา คือ ครูบาอาจารย์ที่พำสอนวิชาความรู้ ผู้ฝึกฝนให้เป็นคนดี (๓) ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง คือ บุตร (๔) อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหาย (๕) อุปริมทิศ ทิศเบื้องล่าง คือ บริวารหรือผู้รับใช้ (๖) เภฏิมทิศ ทิศเบื้องบน คือ สามเณร ภิกษุ

พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง เป็นแนวทางหลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐเรียกว่าเป็นหนทางนำพาให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาและหลักพุทธจริยศาสตร์ที่จะนำพาให้ก้าวไปสู่ความหลุดพ้นประกอบด้วย หลักเทวธรรมหรือธรรมโลกบาล คัมภีร์ของโลก (๑) หิริ ความละอายบาป, ความละอายต่อการทำความชั่ว (๒) โอตตัปปะ ความกลัวบาป, เกรงกลัวต่อการทำความชั่ว เมื่อมนุษย์ละอายชั่วกลัวบาปมีจิตใจที่ตั้งงามย่อมนำพาให้เดิน

ไปสู่ มรรค ๘ (๑)การเห็นชอบ (๒)การดำริชอบ การคิดชอบ (๓) การเจรจาชอบ (๔) การประพฤติชอบ (๕) การเลี้ยงชีพชอบ (๖) การเพียรชอบ (๗) การตั้งสติชอบ (๘) การตั้งมั่นชอบ

บูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ หลักพุทธจริยศาสตร์ทั้งระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูง จากที่นำเสนอ สามารถเลือกบูรณาการประพฤติปฏิบัติได้ตามจริตของแต่ละคน ซึ่งจากการสังเคราะห์ข้อมูลเอกสารและข้อมูลนักวิชาการ พระภิกษุและผู้ที่เกี่ยวข้องจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและจัดประชุมกลุ่มย่อย หลักธรรมที่สามารถนำมาบูรณาการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ถ้าสังคมใดมีการประพฤติปฏิบัติธรรม มีความเคารพในหลักธรรมแล้วสังคมนั้นๆ จะเป็นสังคมที่มีแต่ความสงบสุข ย่อมเป็นสังคมที่น่าชื่นชมและน่าปรารถนาเป็นที่น่าอยู่อาศัยของทุกคน เพราะด้วยเหตุแห่งผลที่ทุกคนในสังคมมีการประพฤติปฏิบัติธรรมที่เสมอเหมือนกัน ในทิศทางตรงกันข้ามถ้าสังคมใดที่ปราศจากหลักธรรมที่เสมอกันหรือการประพฤติธรรมแล้ว ย่อมหาหลักคำประกันให้สังคมเกิดสันติสุขได้ยาก และในเมื่อผลที่เกิดจากสังคมมีหลักธรรมเสมอกันสิ่งที่ปรากฏเด่นชัดก็คือ เป็นสังคมที่ไม่มีการเบียดเบียนกัน เป็นสังคมที่มีความเห็นอกเห็นใจและให้อภัยกันได้ ที่สำคัญยอมรับในสิทธิและกรรมสิทธิ์ต่างๆ ของผู้อื่น เว้นการกระทำและคำพูดที่ประทุษร้ายทำลายล้างกัน ทุกคนมีเมตตากรุณาและไม่ตรีที่ติดต่อกัน เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันด้วยความโอบอ้อมอารี ไม่มีความตระหนี่ถี่เหนียวหวงแหน แบ่งปันกันใช้สอยโดยไม่เห็นประโยชน์แก่ตัวจนเกินไป มีแต่ความเสียสละช่วยเหลือกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันอยู่เสมอ ช่วยเหลือกันทั่วทั้งที่ด้วยความเต็มใจเมื่อเห็นคนอื่นตกทุกข์ได้ยากและเห็นอกเห็นใจในเมื่อคนหนึ่งร้อนมาพึ่งเย็น จากการสังเคราะห์ข้อมูลผู้ให้ข้อมูลจะนำหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐานและระดับกลางมาบูรณาการนำมาใช้ดำเนินชีวิตเป็นส่วนใหญ่

๕.๒ อภิปรายผล

คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษา “พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑” ได้ค้นพบถึงต้นตอของปัญหาครอบครัวและสังคมไทย รวมทั้งวิธีการบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ทั้งนี้ยังมีบางประเด็นที่เห็นว่าควรนำมาอภิปรายผล เพื่อเป็นประโยชน์ทางวิชาการและเป็นประเด็นที่น่าศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป

๑) สภาพปัญหาครอบครัวและสังคมไทยในปัจจุบันศตวรรษที่ ๒๑ พบว่าปัญหาของครอบครัวเป็นตัวแปรสำคัญ สอดคล้องกับรายงานวิจัยของ วรวิภา ลำเจียกเทศ^{๑๑} สภาพปัญหาและการพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัว ในทัศนะของสตรีที่สมรสแล้ว เกิดจากสภาพการเปลี่ยนแปลงในการปรับตัวกับยุคเศรษฐกิจผันแปรทางสังคม ความเจริญก้าวหน้า ด้านเทคโนโลยีก็เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ตัวแปรสำคัญเกิดจากสภาพการเปลี่ยนแปลงในการปรับตัวกับยุคเศรษฐกิจผันแปรทางสังคมและปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละครอบครัวก็มีความแตกต่างกัน ไปตามเงื่อนไขที่เกิดจากปัจเจกบุคคลมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตในการครองเรือน จากสภาพปัญหาชีวิตในปัจจุบันที่พบ เป็นเรื่องการประทุพผิตนอกใจเกิดความหวาดระแวงของสามีภรรยา จากสาเหตุหึงหวงคิดนอกใจ บั่นรอกไปให้ชายหรือหญิงอื่น เกิดจากการดำเนินชีวิตฟุ่มเฟือย สู้ยู่สู้ร้าย ไม่เก็บออม ไม่ลำดับความสำคัญก่อนหลังของการใช้จ่าย ขาดการสำรวจตัวเอง ครอบครัวเดือดร้อนมีหนี้สินจากการกู้ยืม เครียดจบปัญหาด้วยความเศร้าใจมีข่าวให้เห็นบ่อยครั้ง เป็นผู้ประมาทในการดำรงตนด้วยการขาดหลักธรรมอันวชิระโยชน์สุขหลักสร้างชีวิตในการครองเรือน และอีกปัญหาที่เป็นข่าวคราวให้ได้ยินได้ฟังอยู่บ่อยอย่างต่อเนื่องเป็นเรื่องของการมีความประพฤติที่ไม่เหมาะสมของคนในครอบครัวทั้งสองฝ่ายเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดจนไม่สามารถเลิกได้ ไม่ได้กินไม่ได้เสพ หรือกินเสพเกินขนาด อาจถึงขั้นเป็นผู้อาละวาดก่อเหตุสร้างความรุนแรงทำร้ายกันถึงขั้นเสียชีวิตได้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะมีความประพฤติบกพร่องขาดหลักธรรมมุ่งเน้นปัญญาพิจารณาในการครองตนอยู่ร่วมกับสมาชิกในบ้านเรือนซึ่งมีชายคาเดียวกันที่รวมกลุ่มบุคคลสร้างเป็นครอบครัว

๒) หลักธรรมเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมและครอบครัวไทย พบว่าการครองเรือนหรือ ชีวิตของคู่สมรสที่แต่งงาน จึงเป็นชีวิตที่ต้องมีหลักธรรมสร้างสัมพันธ์โยงใยยึดเหนี่ยวจิตใจนำพากันและกันให้เดินก้าวไปในธรรมด้วยกัน คือ จะต้องก้าวไปสู่การพัฒนาชีวิตจิตใจและเป็นปัจจัยสำคัญที่จะประสานชีวิตให้มีความสุขด้วยกันและอาศัยกันอย่างยั่งยืนมั่นคงให้ถูกต้องตามฐานะอย่างเหมาะสม ในด้านการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวไทยตามแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยาครอบครัวซึ่งมุ่งอธิบายพฤติกรรมถึงสายสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของครอบครัว ซึ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ตามระยะวงจรชีวิตกับมิติต่าง ๆ ที่ชี้ให้เห็นถึงระบบกระบวนการดำเนินชีวิตของครอบครัว หรือมีความเกี่ยวข้อง

^{๑๑} วรวิภา ลำเจียกเทศ, การพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัว ในทัศนะของสตรีที่สมรสแล้ว, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐)

ปฏิสัมพันธ์ต่อบุคคลภายนอกในบริบทต่าง ๆ ตามแนวทางอย่างเหมาะสม และรักษาภาวะให้เกิดความสมดุลของชีวิตในครอบครัว โดยภาพรวมแล้วหลักการครองเรือนตามหลักพุทธจริยศาสตร์จะมุ่งเน้นถึงเชิงศีลธรรมเป็นสำคัญสอดคล้องกับรายงานวิจัยของ พระครูอาทรกิจจาภิรักษ์^๒ ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า การครองเรือนจะสมดุลและเกิดความพอดีมั่นคงได้ เพราะบุคคลในครอบครัวมีการประพฤติศีลธรรมระหว่างกัน และหล่อหลอมบ่มเพาะจริยธรรมให้กับบุคคลในครอบครัวด้วย โดยมุ่งเน้นถึงการบ่มเพาะศีลธรรมภายในจิตใจเป็นสำคัญ

๓) การเสริมสร้างครอบครัวและสังคมไทยให้เข้มแข็งมั่นคงตามหลักพุทธจริยศาสตร์ อธิบายได้ว่า การสร้างครอบครัวที่ต้องอาศัยหลักจริยธรรม วางรูปแบบมาตรการแนวทางในการครองรัก ครองเรือน ครองสุข ด้วยหลักครองธรรม บรรลุถึงประโยชน์ในชีวิต ในการบริหารครอบครัว เพื่อให้เกิดความสงบสุขและเป็นข้อปฏิบัติระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลแต่ละครอบครัว ให้เข้าใจเรื่องของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ทำให้ไม่เป็นทุกข์เดือดร้อนวุ่นวาย และได้รับประโยชน์กับทุก ๆ ฝ่ายอย่างสร้างสรรค์ ทำให้ชีวิตมีระเบียบวินัย มีความขยันหมั่นเพียร มีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัวสอดคล้องกับรายงานวิจัยของ พูนสุข มาศรีสังวรค์^๓ การดำเนินชีวิตร่วมกันของครอบครัวที่มั่นคงด้วยความอบอุ่นมีความสุข หลักสมัชชีธรรมเป็นแนวคิดของการเลือกคู่ชีวิตเพื่อครองคู่สร้างฐานแห่งรักให้เกิดความรักเป็นคู่สร้างคู่สมมีชีวิตสมรสเป็นอยู่อย่างโอบอ้อมผ่อนตามเกี่ยวเกาะเหมาะสมเนื่องสัมพันธ์สอดคล้องกลมกลืนกันได้ยืดยาวเสมอเหมือนในทุกด้านตั้งเงาติดตามตัว ให้ครอบครัวมั่งคั่งมั่นคงยั่งยืนเป็นสุขต้องปฏิบัติตามหลักหัวใจเศรษฐกิจ ขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร และใช้ชีวิตแบบพอเพียง หลักทิวฐัมมิกัตถะประโยชน์ เป็นหลักธรรมพื้นฐานและเป็นแบบมาตรฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวบ้านผู้ใช้ชีวิตครองเรือน ผู้ปฏิบัติตามหลักการนี้ อย่างสมบูรณ์แบบสามารถสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวได้เป็นอย่างดีอย่างสมบูรณ์แบบ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑” ผู้วิจัยขอเสนอแนะไว้ดังนี้

^๒ พระครูอาทรกิจจาภิรักษ์ (ฉัตรขมภู) "การสร้างครอบครัวที่มั่นคงในเชิงพุทธบูรณาการ" **พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

^๓ พูนสุข มาศรีสังวรค์, "การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ", **พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้วิจัยเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อยุทธศาสตร์การพัฒนาคคนในระบบครอบครัว กลุ่มชุมชน และกลุ่มสังคม สร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัวในปัจจุบันและอนาคต เพื่อให้ครอบครัวมีปัจจัยเกื้อหนุนให้เข้าถึงหลักประกันขั้นพื้นฐานตามมิติสิทธิของครอบครัว ซึ่งจะเป็นต้นทุนในการพัฒนาและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไปตามองค์ประกอบเสริมสร้างให้ครอบครัวมีความมั่นคงอยู่ดีมีสุขอบอุ่น ควรให้ความสำคัญในส่วนของบทบาทหน้าที่ที่สร้างสัมพันธภาพในครอบครัว การพึ่งพาตนเองของครอบครัว การเกื้อกูลกันจากภายในและสังคมภายนอก การสร้างและพัฒนาการการอยู่ร่วมกันของครอบครัว การปลูกฝังความคิดด้านจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน เสริมทักษะการเรียนรู้หลักครองคู่ในการปรับตัวในการอยู่ร่วมกันของการมีชีวิตคู่ การพัฒนาแต่ละช่วงวัยให้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจจากปัญหาต่างๆ ในครอบครัวได้ ดังนี้

๑) ด้านครอบครัว ส่งเสริมหลักบูรณาการ สร้างความอบอุ่น หลอมรวมระบบครอบครัวให้เกิดความสุขและการดำเนินชีวิตของครอบครัวคนไทย พัฒนาปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์และพฤติกรรมของคนในครอบครัวให้มีความผูกพันใกล้ชิด ดูแลความสำคัญของชีวิต จัดการสร้างรากฐานความมั่นคงให้เกิดประโยชน์โดยตรงในการพัฒนาครอบครัวด้วยความรักและความเข้าใจ ให้สมาชิกในครอบครัวได้เรียนรู้ถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตและการใช้ชีวิตคู่ หากครอบครัวสามารถปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักคำสอน จะช่วยส่งผลให้เกิดกระบวนการคิดและลดปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวได้ โดยเฉพาะหลักธรรมที่สำคัญสำหรับการใช้ชีวิตคือหลักสมชีวิตธรรม หลักสทาร์สันโดษ และทิวฐิธัมมิกัตถประโยชน์ ซึ่งเป็นแนวคิดสำหรับมุ่งพัฒนาและส่งเสริมครอบครัวให้เกิดความมั่นคง

๒) ส่งเสริมพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสนับสนุนหลักความสัมพันธ์ที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันของคนในครอบครัวด้วยหลักจริยธรรม ด้านจิตใจ และตามหลักธรรมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งอดทนในการนำพาชีวิตให้ผ่านพ้นอุปสรรคขวากหนามไปได้ สร้างความมั่นใจให้สมาชิกเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันสู่การพัฒนาชีวิตจิตใจ

๓) ส่งเสริมหลักการครองเรือนเชิงพุทธบูรณาการ หลักการใช้ชีวิตคู่และสร้างความอบอุ่นในชีวิตประจำวันอย่างยั่งยืน สร้างสัมพันธโยงใยยึดเหนี่ยวจิตใจกัน และสอดเสริมพัฒนาชีวิตของครอบครัวมุ่งสู่ประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นอย่างร่มเย็นมีความเจริญมั่นคงที่ถูกต้อง

๔) ส่งเสริมสร้างสรรค์สุขในสังคมบ้านตามกรอบขอบเขตของหลักธรรมในพุทธศาสนาที่ส่งผลอันดีงามต่อครอบครัว พัฒนาคุณภาพชีวิตสู่ความยั่งยืนให้สมบูรณ์และเสริมสร้างพื้นฐานสำหรับครอบครัวตามบทบาทหน้าที่

๕) ด้านการศึกษาส่งเสริมให้ครอบครัวได้เรียนรู้แนวคิดทฤษฎีถึงการพัฒนาบุคคล ครอบครัว และชุมชนมาบูรณาการ เพื่อใช้เป็นแนวทางในพัฒนาต่อยอดเพิ่มพูนศักยภาพของเด็กเยาวชน และสมาชิกในครอบครัวกับการพัฒนาขับเคลื่อนความเข้มแข็ง สร้างความอบอุ่นและยั่งยืนต่อสังคม

๖) ภาครัฐควรสนับสนุนดูแลและจัดสวัสดิการการบริการให้ประชาชน คือ เน้นบริการที่ประชาชนพึงมีพึงได้รับ จากภาครัฐ เพื่อการมีชีวิตอย่างมีความสุขตามอัตภาพของผู้รับ และมีความเหมาะสมทั้งในยามปกติและในยามที่ต้องประสบปัญหา

๗) ภาครัฐควรจัดสวัสดิการการบริการที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ในการอยู่ร่วมกัน เช่น สถานการศึกษา สถานบริการสาธารณสุข ศาสนสถาน และสิ่งอำนวยความสะดวกความสะอาดความสบาย จัดสาธารณูปโภค สาธารณูปการให้แก่ครอบครัว คนในชุมชน ได้แก่ ตลาดและร้านค้า สถานที่พักผ่อน สวนสาธารณะ ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ระบบการชลประทานเพื่อการเกษตร การคมนาคมขนส่ง และการสื่อสาร รถประจำทาง

๘) ภาครัฐควรกำหนดกฎกติกาในการอยู่ร่วมกัน การจัดระเบียบชุมชน ระเบียบสังคม ด้านความสัมพันธ์ ด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม โดยใช้กฎกติกาที่กำหนดควบคุมป้องกันในทางสังคม เช่น ข้อห้าม ข้อพึงปฏิบัติ เป็นแนวทางที่ให้ทุกคนจะต้องประพฤติปฏิบัติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเกิดประโยชน์เป็นระเบียบเรียบร้อยตามระดับหมู่บ้าน ชุมชนเมือง กลุ่มบุคคล สถาบัน องค์กรเอกชน และสังคมประเทศชาติ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

การนำหลักพุทธศาสนามาปฏิบัติภายในครอบครัวตามสภาวะการณ์ปัจจุบันเป็นการสร้างเกราะปล້องกันในสังคมบ้านด้วยการปรับทัศนคติให้มีความคิดเห็นตรงถูกต้องตามกัน เกิดความประสานกลมกลืนลดช่องว่างของความขัดแย้งลงได้ ผู้วิจัยเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ดังนี้

๑) ควรพัฒนาสร้างยุทธศาสตร์ในการสนับสนุนส่งเสริมประโยชน์ที่จะเกิดแก่สถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

๒) ควรจัดทำหลักสูตรแบบบูรณาการ กระตุ้นให้เกิดการตื่นรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมครอบครัวไทย

๓) ควรสร้างองค์ความรู้ ความเชื่อถือ ปณิธานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความรู้คู่คุณธรรมอย่างมั่นคง

๔) สถาบันการศึกษาโดยเฉพาะระดับอุดมศึกษาควรมีการตระหนักรู้ร่วมกันและให้ความสำคัญกับสถาบันการศึกษา ควรมีการบรรจุหลักสูตรเกี่ยวกับ “พุทธศาสน์คำสอนแนวปฏิบัติเพื่อชีวิตครอบครัวมั่นคง” บรรจุไว้ในหลักสูตรด้วยเพื่อเป็นการปลูกฝังและนำหลักการหรือแนวทางเหล่านั้นไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อคนในครอบครัวและทำให้ครอบครัวมั่นคงอบอุ่นได้

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์: แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑” ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีประเด็นที่น่าสนใจจึงขอเสนอให้ผู้วิจัยที่จะทำการวิจัยต่อไปในหัวข้อดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนาครอบครัวตามหลักพุทธจริยศาสตร์เชิงบูรณาการกับการประกอบอาชีพ
๒. วิเคราะห์สังคมสันติสุขกับพัฒนาการเชิงพุทธจริยศาสตร์
๓. ศึกษาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายจิตอาสาพัฒนาสังคมและครอบครัวไทยตามหลักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามแนวพุทธจริยศาสตร์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **ความรู้สำหรับพ่อแม่มือใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, ๒๕๕๘.

กระทรวงศึกษาธิการ, **เอาถ่านทั้งบ้านเลย**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๖.

โกศล วงศ์สวรรค์ และ สถิต วงศ์สวรรค์, **ปัญหาสังคมไทย**, กรุงเทพมหานคร: อมรรการพิมพ์, ๒๕๓๗.

โกศล วงศ์สวรรค์, **ปัญหาสังคมไทย**, กรุงเทพมหานคร: อมรรการพิมพ์, ๒๕๓๗.

คุณ ไทจันทร์, **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๗.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙.

จำเนียร รักษาภักดิ์, "จริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพระพุทธศาสนา", **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต**, คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

เฉลียว บุญยงค์, **การศึกษาชีวิตครอบครัว**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘.

เฉลียว บุญยงค์, **การศึกษาชีวิตครอบครัว**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, **ครอบครัว : ๓ รอยต่อแห่งศตวรรษในประเทศไทย**, กรุงเทพมหานคร: โครงการวิจัยที่ศูนย์, ๒๕๔๑.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, **จริยศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.
 ชาย โพธิ์สีดา และสุชาดา ทวีสิทธิ์, **ครอบครัวไทยในสถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางสังคมและ**

ประชากร, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เด็อนตุลา, ๒๕๕๒.

สุนาร์ักษ์ หมื่นศรีจุม และชัญญา อภิบาลกุล, “แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ
 ครอบครัวและชุมชนในการป้องกันปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเยาวชน”,
วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๔ ฉบับพิเศษ (กันยายน
 ๒๕๕๓) : ๑๗๓-๑๘๑.

ณัฐนันท์ ศิริเจริญ, **อยากให้โลกนี้มีแต่ความรัก**, กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๗.

เดื่อน คำดี, **พุทธปรัชญา**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๔.

_____, **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

บุญมี แทนแก้ว, **จริยศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, **ปรัชญา ๒๐๑ พุทธศาสน์**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
 ๒๕๓๘.

ทัศนีย์ ทองสว่าง, **สังคมไทย**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, **วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

บันเทิง พาพิจิตร, **สังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๔๐.

ปรีชา ช่างขวัญเย็น, “การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์,” **วิทยานิพนธ์**
อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

ฝน แสงสิงแก้ว, “ความผูกพันรักใคร่ในครอบครัว”, **วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย**
๓ -๔ (กรกฎาคม – ตุลาคม ๒๕๑๐) : ๒๑.

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, **จิตวิทยาครอบครัว**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๔.

พระครูอาทรกิจจาภิรักษ์ (ฉัตรชมภู) “การสร้างครอบครัวที่มั่นคงในเชิงพุทธบูรณาการ” **พุทธ**
ศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
 ๒๕๖๐.

ปิ่น มุกข์นิต, **พุทธศาสตร์ ภาค ๑**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑,
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

_____ , **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๕

_____ , **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้งแอนด์โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

_____ , **ธรรมบัญญัติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘.

พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือมนุษย์**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒.

_____ , **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สยามปริทัศน์, ๒๕๕๕.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, **เอกสารการสอนชุดวิชา มนุษย์กับอารยธรรม หน่วยที่ ๑-๗**, นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๔.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๕๖.

ศิริรัตน์ คุปติวุฒิ, **ครอบครัวบำบัดและการให้คำปรึกษา**, กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๕

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, **มนุษยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีลเบญจธรรม เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๙, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สุเชาว์ นพอมชุก, **จริยศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

สำเนียง ยอดศิริ, **จริยศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

(๒) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

๑) พระราชรัตนสุธี,ดร.เจ้าคณะจังหวัดพิษณุโลก, อาจารย์/นักวิชาการ, ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

๒) พระครูรัตนสุตาภรณ์,ผศ.ดร. อาจารย์/นักวิชาการ, รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

๓) พระครูสิริรัตนานวัตร, รศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

- ๔) พระครูพิพิธจารุธรรม, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
- ๕) พระครูสุเมธธรรมธาดา, ผศ.ดร. รักษาการประธานหลักสูตรพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์
พุทธชินราช
- ๖) รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิชัย ยิ่งสุข อาจารย์/นักวิชาการ มหาวิทยาลัยนเรศวร
- ๗) รองศาสตราจารย์ บุญรักษ์ ตันต์เจริญรัตน์ อาจารย์/นักวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
พิบูลสงคราม
- ๘) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษาสาขาวิชา
พระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
- ๙) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชญานิษฐ์ ศศิวิมล อาจารย์/นักวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
- ๑๐) นายสมาน พลอยประดับ นักพัฒนาสังคมชำนาญการพิเศษ หัวหน้ากลุ่มนโยบายและวิชาการ
สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพิษณุโลก
- ๑๑) นายวุฒิ หมีนสิน ๑๒๓/๓๔ หมู่ ๓ ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
- ๑๒) นายธนพล พวงปาริชาติ ๑๒๖ หมู่ ๒ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
- ๑๓) นางเฉลียง ปานณรงค์ ๗๔ หมู่ ๒ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
- ๑๔) นายปรินทร์ ปานแย้ม ๒๙๕/๑ หมู่ ๓ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
- ๑๕) นางเชื้อม บุตรเสงี่ยม ๓๐๔/๑๑ หมู่ ๓ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
- ๑๖) พ.อ.อ. สนั่น ไหวเหาะ ๒๐๗/๑ หมู่ ๔ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
- ๑๗) นางละออง ตีฉนวน ๒๒๔/๕ หมู่ ๔ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
- ๑๘) นายทองใบ มงคลสวัสดิ์ ๑๔๔ หมู่ ๕ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
- ๑๙) นางสมพร นิมนวล ๖๘/๑ หมู่ ๕ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
- ๒๐) นายทองอินทร์ พุทธวงศ์ ๑๓๑/๖๓ หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
- ๒๑) นางบัวลา ศรีมงคล ๑๐๓/๓ หมู่ ๖ ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
- ๒๒) ร้อยโท กชณัฐ จันทร์รักษา ๙/๒๑ หมู่ ๖ ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
- ๒๓) พ.ต.สุวานิช ช่างนิษฐ์ไธธร ๙/๒๒ หมู่ ๖ ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
- ๒๔) นายประเทือง แก้วเมือง ๑๑๗/๑ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
- ๒๕) นายนาค จันทร์พวงแก้ว ๙๑/๖ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ภาคผนวก ก บทความวิจัย

พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว และสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

ดร.ภูวเดช สันทับศาล และคณะ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

phuwadet@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ และ ๓) เพื่อบูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ บทบาทหน้าที่ของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยกับการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ประกอบด้วยการส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว สร้างความรัก ความอบอุ่น การปลูกฝังให้มีการดำเนินชีวิตที่ดีและถูกต้อง มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม และพุทธจริยศาสตร์ ใช้หลักสมาชิยธรรม ๔ ประการ ๑) การมีศรัทธาเสมอกัน ๒) การมีศีลเสมอกัน ๓) การมีความเสียสละเสมอกัน และ ๔) การมีปัญญาสามารถแยกถูกผิดชั่วดีเสมอกัน เป็นหลักเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคม มุ่งเน้นความประพฤติที่สม่ำเสมอกลมกลืนกัน

พุทธจริยศาสตร์สามารถบูรณาการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและสังคมไทยในการดำเนินชีวิต ๓ ระดับ ๑) ระดับต้น ศีล ๕ กับ ธรรม ๕ ๒) ระดับกลาง สังคหวัตถุ ๔ และทิส ๖ ๓) ระดับสูง ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ และมรรคมีองค์ ๘ หลักจริยธรรมขั้นสูงนี้เหมาะสำหรับการฝึกอบรมยกระดับจิต ให้เกิดความละเอียดซื่อสัตย์เป็นหนทางนำไปสู่อุบายบุคคล ส่วนหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้นและระดับกลาง เป็นองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับทุกคนสามารถบูรณาการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ให้ปกติสุขเรียบร้อยมั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ : พุทธจริยศาสตร์, ครอบครัว, สังคมไทย, ศตวรรษที่ ๒๑

Abstract

The aims of this research are; 1) to study the concepts and principles of family and social strengthening in the 21st century 2) to study the concepts and principles of family and social strengthening in Thai Buddhism, and 3) to integrate the principles of family strengthening and Buddhist society.

The results showed that Thai families today have changed according to social conditions. The role of Thai family and social institutions and strengthening consists of promoting good family relationships, create love, warmth, and cultivate a good and accurate lifestyle, contribute to social responsibility. And Buddhist ethics have been using the 4 principles of balanced livelihood (Samajivita) 1) having a equality of faithful, 2) having a equality of parity, 3) having a equality of sacrifice, and 4) having wisdom can always be separated from the wrong. It is essentially strengthening the family and society.

The Buddhist Ethics can integrate and strengthen Thai families and society in their lives. 3 levels 1) The basic level are the five precepts and the five Dharma 2), the middle level are four Sangkhawattu and six direction 3), the high level are two Dhammalokpala and the eight Eightfold Path

This advance ethics is ideal for mental enhancement training. Causing shame and fear of sin is the way lead to noble person of Buddhism. The Buddhist ethics at the beginning and middle level is a knowledge that is suitable for everyone, capable of integrating and strengthening the Thai Institute of Family and Society in the 21st century to be healthy, orderly, stable and sustainable.

Keywords: Buddhist Ethics, Strong Family, Social Thailand, Century 21st

บทนำ

สังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปในหลายด้านผลที่ตามมาในการเปลี่ยนแปลงนอกจากความเจริญแล้วยังมีผลกระทบที่ส่งผลในทางเสื่อมลงซึ่งมีความน่าเป็นห่วงโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลง กระบวนทัศน์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมแบบเดิม อาจต้องถูกทับซ้อนด้วยแนวคิดรูปแบบวิธีการ ความเชื่อ และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นใหม่ๆ ครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยย่อยของสังคมจำเป็นต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ก้าวข้ามการเปลี่ยนแปลง และยืนหยัดอยู่ให้ได้ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลง การปรับตัว และการบริหารจัดการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนผ่านของบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไปสู่ศตวรรษที่ ๒๑ อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นเช่นเดียวกับสถาบันครอบครัวในปัจจุบันมีความจำเป็นต้องดูแลเด็กเยาวชนและลูกหลานในบ้านให้ดี เนื่องจากสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็น

หลักของสังคมเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาคนและสังคม โดยทำหน้าที่หล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกในครอบครัวด้วยการอบรมเลี้ยงดู พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่สมาชิกครอบครัว เพื่อให้สมาชิกครอบครัวมีพัฒนาการตามวัยและเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ รู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบ และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ สถาบันครอบครัวจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการสั่งสอน อบรม ให้ความรักความอบอุ่น

ปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงในด้านวิถีการดำเนินชีวิตและวิถีวัฒนธรรม คนไทยต้องเผชิญกับวิกฤตเรื่องค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมที่มีการเลียนแบบ วัฒนธรรมการบริโภคนิยม วัตถุนิยม และการให้ความสำคัญกับเงินตราเป็นตัวตั้งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลกระทบโดยตรงต่อสถาบันครอบครัว สัมพันธภาพและความเกื้อกูลของคนในครอบครัวลดน้อยลง พ่อแม่ผู้ปกครองไม่สามารถทำหน้าที่อบรมสั่งสอนและขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวให้เป็นคนดีมีการเจริญเติบโตตามวัยได้ จึงทำให้เด็กไทยในปัจจุบันตกเป็นเหยื่อของค่านิยมผิด ๆ ในด้านวัตถุนิยม บริโภคนิยม ติดอบายมุข ติดยาเสพติด ไม่สนใจศึกษาเล่าเรียน มีนิสัยก้าวร้าว ชอบใช้ความรุนแรง ขาดความอดทนอดกลั้น (นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, ๒๕๔๓) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นเป็นอย่างมาก อันเป็นผลพวงมาจากการพัฒนาประเทศตามแนวคิดการพัฒนาระแสหลักหรือการพัฒนาที่เดินตามการขึ้นนำของประเทศตะวันตก ทำให้ทุกองคาพยพของสังคมพลอยถูกขับเคลื่อน หรือบางส่วนอาจเข้าข่ายการถูกดูดดึงไปตามกระแสการพัฒนาด้วย

สถาบันครอบครัวไทยก็เป็นส่วนหนึ่งที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในศตวรรษที่ ๒๑ เกิดขึ้นจากการพัฒนาระแสหลักที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่งคั่งร่ำรวย หรือความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เน้นการพัฒนาแบบแยกส่วน ทำให้เกิดกระบวนการดึงคนออกมาจากครอบครัว แยกพ่อแม่ ลูกหลาน ปู่ย่าตายาย ออกจากกันผลของการพัฒนานั้นแม้จะทำให้ครอบครัวไทยมีภาวะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น มีความสุขสบายด้านวัตถุมากขึ้น แต่ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่เคยแนบแน่นและอบอุ่นก็เริ่มเลือนหายไป (บันเทิง พาพิจิตร, ๒๕๔๗) เปลี่ยนแปลงเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่แนบแน่น ความผูกพันกันในเชิงอารมณ์และความรู้สึกมีค่อนข้างน้อย คนในครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันน้อยลง พ่อแม่มีหน้าที่แสวงหาทรัพย์สินเงินทอง และวัตถุเพื่อมาเลี้ยงดูปรนเปรอความสุขให้ลูก ส่วนลูกซึ่งต้องทำหน้าที่เรียนหนังสือ ก็ถูกวัฒนธรรมต่างชาติและอบายมุขชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย การเติบโตเป็นผู้ใหญ่เป็นไปตามยถากรรม

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความตั้งใจที่จะศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยบูรณาการตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เพื่อใช้เป็นหลักการในการเตรียมพร้อม แก้ไขพัฒนาเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์
๓. เพื่อบูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยทั้งแบบเอกสาร(Documentary Research) และศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑) ศึกษาเนื้อหาข้อมูลเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ มุ่งเน้นค้นคว้าวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บูรณาการกับหลักพุทธจริยศาสตร์ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยตามประเด็นการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๑ ศึกษาปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสถาบันครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

๑.๒ ศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์โดยเน้นเอกสารหลัก คือ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และเอกสารตำราทางวิชาการ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา

๑.๓ บูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว และสังคม ไทยจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และเอกสารตำราทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับพุทธศาสนา ปรัชญา จริยศาสตร์

๒) ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพสำรวจสอบถามสัมภาษณ์เชิงลึก ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดพื้นที่วิจัยในเขตอำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก

๒.๑ ขอบเขตด้านประชากร เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างสัมภาษณ์เชิงลึกโดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๕ รูป/คน ประกอบด้วย

๒.๒ กลุ่มตัวอย่างครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน ๑๕ ครอบครัว

๒.๓ พระภิกษุสงฆ์ นักวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นักวิชาการมหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม และหน่วยงานกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดพิษณุโลก จำนวน ๑๐ รูป/คน

๓) สรุป วิเคราะห์องค์ความรู้ จากเนื้อหาข้อมูลเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ บูรณาการกับหลักพุทธจริยศาสตร์ และองค์ความรู้จากการศึกษาเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ สรุปผลการวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

ผลการวิจัย

แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ปัจจุบันความเจริญทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ก่อให้เกิดทั้งคุณและโทษต่อสถาบันครอบครัวและสังคมไทย ปัจจัยพื้นฐานของการดำเนินชีวิตอันได้แก่อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญช่วยบำรุงรักษาดูแลให้ร่างกายมีความแข็งแรง ปัจจัยสี่พื้นฐานเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัวทุกครอบครัวในสังคมไทยจะมีความสุขไม่ได้ถ้าขาดองค์ประกอบที่เป็นความต้องการพื้นฐานของชีวิตเหล่านี้เสียก่อน ความอดอยากหิวโหย หากไร้ที่อยู่ หรือขาดแคลนทางด้านปัจจัยดำรงชีวิต ล้วนเป็นสิ่งจำเป็นต่อการ ยังใช้ชีวิตให้ยืนยาวต่อไป ดังนั้นสิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ครอบครัวต้องมีเสียก่อนและเมื่อมีปัจจัยเหล่านี้แล้ว องค์ประกอบทางด้านอื่นที่จำเป็นจึงจะตามมา การทำให้ครอบครัวมีความเข้มแข็งเสริมสร้างคุณภาพให้มั่นคงนั้น พ่อแม่จะต้องส่งเสริมความรู้สึกที่ดีด้วยความสัมพันธ์ที่ดีงาม มีความรักปรารถนาต่อกัน ให้คำปรึกษา ความอบอุ่น เป็นมิตรกับลูก อ่อนโยนและมีจิตใจดีและในขณะเดียวกันก็ต้องรักลูกอย่างมีปัญญาด้วย (สุเทพ สุวีรางกูร, ๒๕๕๔) ไม่ใช่รักจากความรู้สึกของตนฝ่ายเดียว การรักลูกแบบมีปัญญาคือ จะต้องเข้าใจถึงธรรมชาติของเขา ด้านที่เป็นธรรมชาติของชีวิตที่ลูกจะต้องพัฒนาอยู่กับความเป็นจริงของสังคม

การดำเนินชีวิตให้อยู่อย่างมีความสุขหรือประสบความสำเร็จในชีวิตจึงจำเป็นต้องมีการกำหนดเป้าหมาย และวางแผนชีวิตไว้ล่วงหน้าชีวิตจึงจะมีความสุขการวางแผนชีวิตครอบครัวเป็นการวางแผนร่วมกันของคู่สมรสในเรื่องที่จะทำให้ชีวิตสมรสยั่งยืนผาสุก การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยต้องเริ่มต้นด้วยการวางแผนชีวิต **(๑) การเตรียมความพร้อมก่อนสมรส** การแต่งงานหรือการสมรส คือการที่หญิงและชายตกลงใจที่จะใช้ชีวิตร่วมกันฉันสามีภรรยาช่วยกันเสริมสร้างหลักฐานของครอบครัว และมีบุตรธิดาสืบวงศ์ตระกูลต่อไป คู่สมรสจะต้องเตรียมตัวเองให้พร้อมเพื่อให้เกิดปัญหาหลังการสมรสให้น้อยที่สุด ข้อสำคัญที่ควรพิจารณาในการเตรียมตัวก่อนสมรส **(๒) สืบรวจุติภาวะทางอารมณ์ ก่อนการตัดสินใจแต่งงาน** จำเป็นที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องสำรวจตัวเองมีความพร้อมที่จะแต่งงานแล้วหรือยัง โดยเฉพาะความพร้อมของจตุภาวะทางอารมณ์ ความล้มเหลวหรือผิดหวังในชีวิตสมรสส่วนใหญ่ มักมีสาเหตุมาจากคู่สมรสฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายยังมีพัฒนาการทางด้านอารมณ์ไม่เพียงพอ **(๓) สืบรวจสุขภาพ** เมื่อตกลงปลงใจแล้วว่า จะแต่งงาน ต้องสำรวจว่ามีพร้อมในด้านสุขภาพ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ คู่สมรสจึงควรไปปรึกษาแพทย์ก่อนแต่งงาน เพื่อให้ตรวจร่างกายโดยละเอียด และขอคำปรึกษาในด้านสุขภาพ ถ้าพบปัญหาจะได้แก้ไขได้ทันที่หรือหากมีปัญหาบางประการที่เป็นอุปสรรคในการสมรสก็จะได้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจว่าจะแต่งงานสร้างครอบครัวด้วยกันหรือไม่ (วิภาพร มาพบสุข, ๒๕๕๐)

บทบาทหน้าที่ของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ต้องส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว สัมพันธภาพและบรรยากาศที่อบอุ่นในครอบครัวก่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัยทางจิตใจที่คนในครอบครัวรู้สึกเมื่ออยู่ร่วมกัน บรรยากาศแห่งการมีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวนั้น ทุกครอบครัวสามารถสร้างขึ้นได้ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใสกับทุกคนในบ้าน รักและห่วงใยรู้จักเอื้ออาทรและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ปลูกฝังให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี เริ่มจากบทบาทของพ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีทำหน้าที่อบรมสั่งสอนปลูกฝังสิ่งที่ดีให้แก่ลูกเลี้ยงดู ดูแลเอาใจใส่ ส่งเสริมพัฒนาการและจตุภาวะของลูกความสัมพันธ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในครอบครัวญาติ พี่น้องและเพื่อนฝูงมี ความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ความเข้มแข็งของครอบครัวต้องมีการพึ่งพาตนเอง มีพัฒนาการทางอารมณ์สังคมและจิตใจรู้จักเรียนรู้และปรับตัวให้สามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้ดี (เฉลียว บุญยงค์, ๒๕๓๘) แนวคิดในการดำเนินชีวิต มีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เช่น ศีลธรรม จริยธรรมทางศาสนา โดยยึดหลักความพอเพียง มองโลกในแง่ดีและการละเว้นอบายมุข มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม ไม่มีพฤติกรรมต่อต้านหรือทำความเดือดร้อนให้แก่สังคม มีส่วนร่วมในการ

เกื้อหนุนสังคม ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชนและสังคม มีความตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ พุทธจริยศาสตร์ คือ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ (วคิน อินทสระ, ๒๕๔๘) แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ พุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐาน บัญญัติไว้เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ประกอบด้วย ศีล ๕ ธรรม ๕ พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง ประกอบด้วย สังคหวัตถุ ๔ กับ ทิส ๖ และพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง เป็น จริยศาสตร์เพื่อพัฒนาตนเป็นอริยบุคคล ประกอบด้วย ธรรมคัมภีร์ครองโลก หรือธรรมโลกบาล ๒ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ส่วนหัวใจสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ทั้งสามระดับคือ ไม่ทำชั่วทั้งปวง ทำกุศลคือความดีให้พร้อมทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว

พุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐาน เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย มีความประพฤติที่เสมอกัน ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยของสังคมไทยและเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ประกอบด้วย สมาชิกธรรม ๔ เบญจศีล ๕ เบญจธรรม ๕ หลักพุทธจริยศาสตร์สามารถแก้ปัญหาจากการประพฤติที่ไม่เสมอกันของคนในครอบครัว และนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวคิดและหลักการ เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาครอบครัวสำหรับการประพฤติไม่เสมอกัน การตัดสินใจเลือกคู่ครองนับได้ว่ามีผลอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของมนุษย์กลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ๑) การมีศรัทธาเสมอกัน เป็นหลักการใช้ชีวิตโดยใช้หลักศรัทธาเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการครองรักให้คู่รักได้สร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างกัน รู้ใจกัน ให้เกียรติและเคารพความคิดของกันและกัน ๒) การมีศีล ๕ เสมอกัน ความประพฤติที่ปกติแสดงออกด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน มีน้ำใจและไม่ละเมิดผู้อื่น ตระหนักถึงหน้าที่ที่พึงมีต่อสังคม และกระทำโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ศีล ๕ นี้จัดได้ว่าเป็น บรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ทางสังคม ที่บุคคลในครอบครัวสามารถอยู่กันอย่างมีความสุข ๓) การมีน้ำใจเสมอกัน การมีน้ำใจที่เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละเหมือน ๆ กัน กล่าวคือ อีกฝ่ายหนึ่งมีน้ำใจหรือจิตใจที่กว้างดั่งมหาสมุทร แต่อีกฝ่ายกลับมีจิตใจที่คับแคบ เห็นแก่ได้ เมื่อคิดจะครองคู่กันก็ควรปรับให้พอเหมาะพอสมกัน ๔) มีปัญญาเสมอกัน คือการมีความรู้ ความเข้าใจที่ไปด้วยกัน (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๔๘)

เบญจธรรม ๕ พุทธจริยศาสตร์ที่สนับสนุนความดีงาม ๑) เมตตา ความรัก ความปรารถนาดี ๒) จาคะ การเกื้อหนุนให้เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ให้ ๓) กามสังวร การสำรวมใน

กาม ๔) สัจจะ (คำสัตย์) เข้าเกี่ยวพันให้เว้นจากการพูดเท็จ ๕) สติ การรู้ทันขณะปัจจุบันทั้งในการคิด การทำ และการพูด

พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว และคนในสังคมไทยเกิดความสันติสุข ๑) สังคหวัตถุ ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ ประการ (๑) ทาน คือการให้ (๒) ปิยวาจา การพูดวาจาที่ไพเราะ (๓) อุตถจริยา ทำตนให้เป็นประโยชน์ (๔) สมานัตตตา การวางตนให้พอดีในหน้าที่ของตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ๒) ทิศ ๖ หลักปฏิบัติสำหรับบุคคลรอบตัว (๑) ปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า คือ บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย และผู้มีอุปการะ (๒) ทักขินทิศ ทิศเบื้องขวา คือ ครูบาอาจารย์ที่พร่ำสอนวิชาความรู้ ฝึกฝนให้เป็นคนดี (๓) ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง คือ บุตร (๔) อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหาย (๕) อุปริมทิศ ทิศเบื้องล่าง คือ บริวารหรือผู้รับใช้ (๖) เภฏฐิมทิศ ทิศเบื้องบน คือ สามเณร ภิกษุ (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๕๕)

พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง เป็นแนวทางหลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐเรียกว่าเป็นหนทางนำพาให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาและหลักพุทธจริยศาสตร์ที่จะนำพาให้ก้าวไปสู่ความหลุดพ้นประกอบด้วย หลักเทวธรรมหรือธรรมโลกบาล คัมภีร์ของโลก (๑) หิริ ความละอายบาป, ความละอายต่อการทำความชั่ว (๒) โอตตปปะ ความกลัวบาป, เกรงกลัวต่อการทำความชั่ว เมื่อมนุษย์ละอายชั่วกลัวบาปมีจิตใจที่ตั้งงามย่อมนำพาให้เดินไปสู่ มรรค ๘ (๑) การเห็นชอบ (๒) การดำริชอบ การคิดชอบ (๓) การเจรจาชอบ (๔) การประพฤติชอบ (๕) การเลี้ยงชีพชอบ (๖) การเพียรชอบ (๗) การตั้งสติชอบ (๘) การตั้งมั่นชอบ (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๕๒)

บูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ หลักพุทธจริยศาสตร์สังคมที่มีแต่ความสงบสุข ย่อมเป็นสังคมที่น่าชื่นชมและน่าปรารถนาเป็นที่น่าอยู่อาศัยของทุกคน เพราะด้วยเหตุที่ทุกคนในสังคมมีการประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธจริยศาสตร์เสมอเหมือนกัน ในทิศทางตรงกันข้ามถ้าสังคมใดที่ปราศจากหลักธรรมที่เสมอเหมือนกันหรือการประพฤติธรรมแล้ว ย่อมหาหลักคำประกันให้สังคมเกิดสันติสุขได้ยาก และในเมื่อผลที่เกิดจากสังคมมีหลักธรรมเสมอกันสิ่งที่ปรากฏเด่นชัดก็คือ เป็นสังคมที่ไม่มีการเบียดเบียนกัน เป็นสังคมที่มีความเห็นอกเห็นใจและให้อภัยกันได้ ที่สำคัญยอมรับในสิทธิและกรรมสิทธิ์ต่างๆ ของผู้อื่น เว้นการกระทำและคำพูดที่ประทุษร้ายทำลายล้างกัน ทุกคนมีเมตตากรุณาและไม่ตรีที่ติดต่อกัน เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันด้วยความโอบอ้อมอารี ไม่มีความตระหนี่ถี่เหนียวหวงแหน แบ่งปันกันใช้สอยโดยไม่เห็นประโยชน์แก่ตัวจนเกินไป มีแต่ความเสียสละช่วยเหลือกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

กันอยู่เสมอ ช่วยเหลือกันท่วงทีด้วยความเต็มใจเมื่อเห็นคนอื่นตกทุกข์ได้ยากและเห็นอกเห็นใจในเมื่อคนหนีร้อนมาพึ่งเย็น จากการสังเคราะห์ข้อมูลผู้ให้ข้อมูลจะนำหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐานและระดับกลางมาบูรณาการนำมาใช้ดำเนินชีวิตเป็นส่วนใหญ่

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยได้ค้นพบถึงต้นตอของปัญหาครอบครัวและสังคมไทย รวมทั้งวิธีการบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ทั้งนี้ยังมีบางประเด็นที่เห็นว่าควรนำมาอภิปรายผล เพื่อเป็นประโยชน์ทางวิชาการและเป็นประเด็นที่น่าศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป

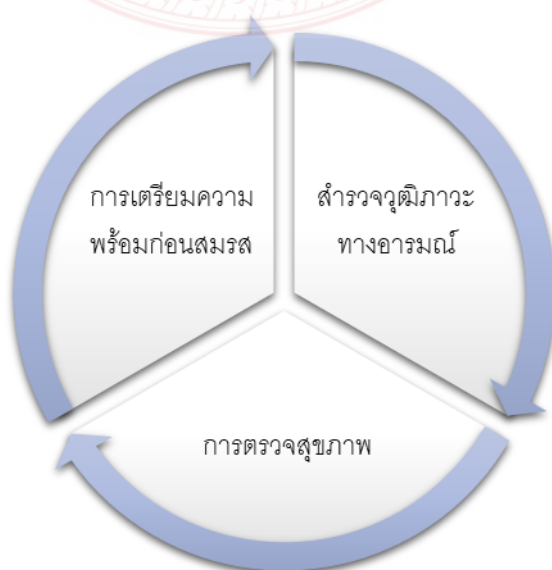
๑) สภาพปัญหาครอบครัวและสังคมไทยในปัจจุบันศตวรรษที่ ๒๑ พบว่าปัญหาของครอบครัวเป็นตัวแปรสำคัญ สอดคล้องกับรายงานวิจัยของ (วรรณภา ลำเจียกเทศ, ๒๕๓๐) สภาพปัญหาและการพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัว ในทัศนะของสตรีที่สมรสแล้ว เกิดจากสภาพการเปลี่ยนแปลงในการปรับตัวกับยุคเศรษฐกิจผันแปรทางสังคม ความเจริญก้าวหน้า ด้านเทคโนโลยีก็เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ตัวแปรสำคัญเกิดจากสภาพการเปลี่ยนแปลงในการปรับตัวกับยุคเศรษฐกิจผันแปรทางสังคมและปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละครอบครัวก็มีความแตกต่างกัน ไปตามเงื่อนไขที่เกิดจากปัจเจกบุคคลมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตในการครองเรือน จากสภาพปัญหาชีวิตในปัจจุบันที่พบ เป็นเรื่องการประทุพุดินอกใจเกิดความหวาดระแวงของสามีภรรยา จากสาเหตุหนึ่งหวงคิดนอกใจ บันรักไปให้ชายหรือหญิงอื่น เกิดจากการดำเนินชีวิตฟุ่มเฟือย สรุ่ยสุ่ยวาย ไม่เก็บออม ไม่ลำดับความสำคัญก่อนหลังของการใช้จ่าย ขาดการสำรวจตัวเอง ครอบครัวเดือดร้อนมีหนี้สินจากการกู้ยืม

๒) หลักพุทธจริยศาสตร์เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมและครอบครัวไทย พบว่า การครองเรือนหรือ ชีวิตของคู่สมรสที่แต่งงาน เป็นชีวิตที่ต้องมีหลักธรรมสร้างสัมพันธโยงโยยยึดเหนี่ยวจิตใจนำพากันและกันให้เดินก้าวไปในธรรมด้วยกัน คือ จะต้องก้าวไปสู่การพัฒนาชีวิตจิตใจและเป็นปัจจัยสำคัญที่จะประสานชีวิตให้มีความสุขด้วยกันและอาศัยกันอย่างยั่งยืนมั่นคงให้ถูกต้องตามฐานะอย่างเหมาะสม ในด้านการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวไทยตามแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยาครอบครัวซึ่งมุ่งอธิบายพฤติกรรมถึงสายสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของครอบครัว ซึ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ตามระยะวงจรชีวิตกับมิติต่าง ๆ ที่ชี้ให้เห็นถึงระบบกระบวนการดำเนินชีวิตของครอบครัว หรือมีความเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์ต่อบุคคลภายนอกในบริบทต่าง ๆ ตามแนวทางอย่างเหมาะสม และรักษาภาวะให้เกิดความสมดุลของชีวิตในครอบครัว โดยภาพรวมแล้วหลักการครองเรือนตามหลักพุทธจริยศาสตร์จะ

มุ่งเน้นถึงเชิงศีลธรรมเป็นสำคัญสอดคล้องกับรายงานวิจัยของ (พระครูอาทรภิกขจาภิรักษ์, ๒๕๖๐) ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า การครองเรือนจะสมดุลและเกิดมีความพอดีมั่นคงได้ เพราะบุคคลในครอบครัวมีการประพฤติศีลธรรมระหว่างกัน และหล่อหลอมบ่มเพาะจริยธรรมให้กับบุคคลในครอบครัวด้วย โดยมุ่งเน้นถึงการบ่มเพาะศีลธรรมภายในจิตใจเป็นสำคัญ

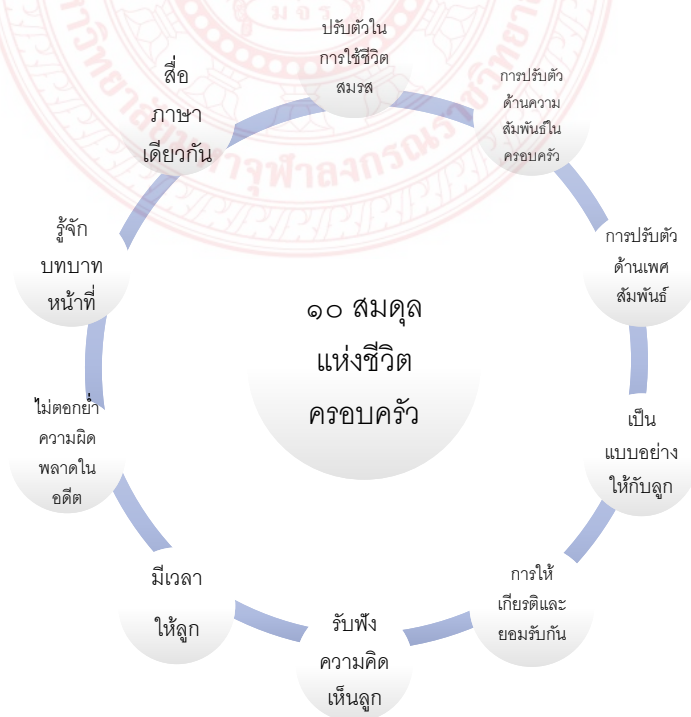
สรุปองค์ความรู้

การกำหนดเป้าหมายวางแผนการดำเนินชีวิต เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นกระบวนการนำไปสู่วัตถุประสงค์ที่วางไว้ให้สมบูรณ์แบบโดยมีแนวทางที่แน่นอนซึ่งประกอบด้วยหลักการ และเหตุผลที่มีประสิทธิภาพเป็นการวางแผนชีวิตของบุคคลที่จะสร้างครอบครัว ซึ่งเปรียบเสมือนพิมพ์เขียวของการสร้างบ้าน เพราะเมื่อช่างก่อสร้างได้ดูพิมพ์เขียวแล้วก็ลงมือทำการก่อสร้างบ้านได้ตามแผนที่วางไว้ การวางแผนดำเนินชีวิตจึงมีความสำคัญอย่างมาก การเตรียมชีวิตเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จหรือเป้าหมายที่วางไว้ การวางแผนชีวิตเป็นกระบวนการบริหารจัดการไว้ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร ทำเมื่อไร ใครเป็นคนทำ และจะใช้วัสดุอุปกรณ์อะไรบ้าง งบประมาณเท่าไรซึ่งเป้าหมายแนวทางสำหรับปฏิบัติให้สำเร็จตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้เกิดความมั่นใจและดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างสมบูรณ์ หากไม่มีการวางแผนชีวิตไว้ก็เหมือนกับชีวิตขาดเป้าหมายและอาจพบปัญหามากมายดังนั้นการวางแผนกำหนดเป้าหมายในการดำเนินชีวิตจึงเป็นสิ่งสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและสมบูรณ์แบบของครอบครัวและสังคมไทย องค์ความรู้จากการการวางแผนดำเนินชีวิตดังแผนภูมิภาพที่ ๑ ประกอบดังนี้

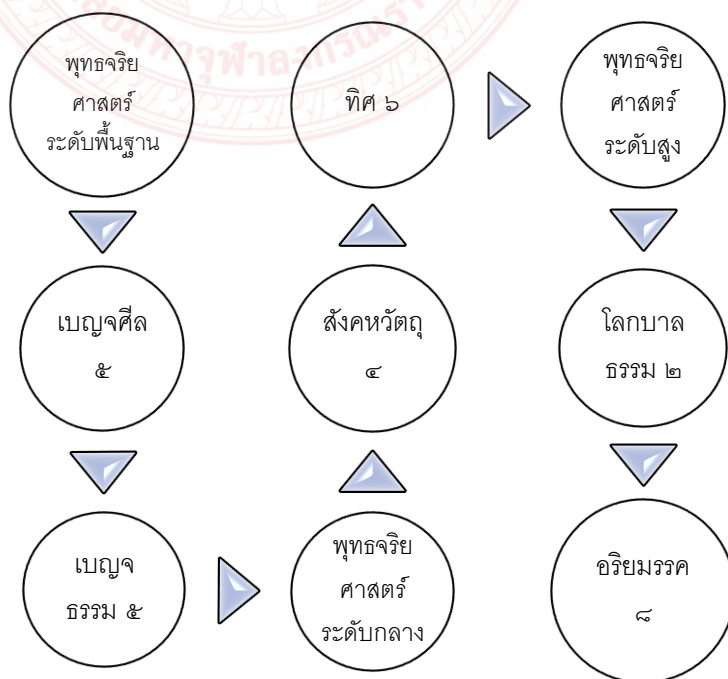
แผนภูมิภาพที่ ๑ แสดงการวางแผนชีวิตครอบครัว

องค์ความรู้จากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยการกำหนดเป้าหมายของชีวิตก็ยิ่งทำให้เราสามารถตรวจสอบเรื่องที่เกิดพลาดได้ง่ายกว่าที่ผิดพลาดนั้นเกิดจากสาเหตุหรือขั้นตอนใด และทำให้สามารถหาแนวทางแก้ไขได้ทัน ในเบื้องต้นประกอบด้วย (๑) การเตรียมความพร้อมก่อนสมรส (๒) การสำรวจจุดมิภาวะทางอารมณ์ และ (๓) การตรวจสุขภาพ การดำเนินชีวิตให้อยู่อย่างมีความสุขหรือประสบความสำเร็จในชีวิตจึงจำเป็นต้องมีการกำหนดเป้าหมาย และวางแผนชีวิตไว้ล่วงหน้าชีวิตจึงจะมีความสุขการวางแผนชีวิตครอบครัว เป็นการวางแผนร่วมกันของคู่สมรสในเรื่องที่จะทำให้ชีวิตสมรสยั่งยืนผาสุก การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยต้องเริ่มต้นด้วยการวางแผนกำหนดเป้าหมายการดำเนินชีวิตตามทิศทางที่กำหนดไว้ข้างต้น และเป้าหมายในการเสริมสร้างความสมดุลของชีวิตครอบครัว ในศตวรรษที่ ๒๑ ประกอบด้วย ๑.การปรับตัวในการใช้ชีวิตสมรส ๒.การเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว ๓.การปรับตัวด้านเพศสัมพันธ์ ๔.การเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก ๕.การให้เกียรติและยอมรับกัน ๖.การรับฟังความคิดเห็น ๗.มีเวลาให้ครอบครัว ๘.ไม่ตอกย้ำความผิดพลาดในอดีต ๙.รู้จักบทบาทหน้าที่ของตน ๑๐.สื่อภาษาเดียวกันสรุปองค์ความรู้ดังแผนภูมิภาพที่ ๒ ประกอบดังนี้

แผนภูมิภาพที่ ๒ ชีวิตที่สมบูรณ์แบบ

องค์ความรู้จากแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคม ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ประกอบด้วย หลักสมชวีธรรมช่วยสร้างความประพฤดีให้เสมอกันให้เป็น คู่สร้างคู่สม ซึ่งสะท้อนคุณสมบัติที่เหมาะสมกันและความมีลักษณะนิสัยสม่าเสมอกันของคู่ครอง ที่กล่าวถึงหลักการสำคัญไว้ ๔ ประการ คือ (๑) การมีศรัทธาเสมอกัน เพราะเป็นคุณธรรมขั้น พื้นฐานในการหล่อหลอมความรู้สึกนึกและเป็นพลังชักจูงในการดำเนินชีวิตและการกระทำ กิจกรรมต่างๆ ที่เป็นไปด้วยความเข้าใจเพราะทัศนคติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน (๒) การมีศีลหรือ ความประพฤดีที่เสมอกัน มีระเบียบหรือแนวทางที่เข้ากันและอยู่ในระดับเดียวกัน (๓) การมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่เสมอกัน โดยการมีน้ำใจ การช่วยเหลืออาศัยกัน และ (๔) การมีปัญญาที่เสมอกัน คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา รู้จักชুমชม และรู้จักบุคคล ครอบครัวจะมี คุณภาพชีวิตที่ดีได้พ่อแม่ต้องปกครองลูกด้วยพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา การทำให้ครอบครัวมีคุณภาพนั้น พ่อแม่จะต้องส่งเสริมความรู้สึกที่ดี ด้วยความสัมพันธ์ที่ดีงาม รัก ให้คำปรึกษา ความอบอุ่น เป็นมิตรกับลูก อ่อนโยนและมีจิตใจดีและในขณะเดียวกันก็ต้องรักลูก อย่างมีปัญญาด้วย ไม่ใช่รักจากความรู้สึกของตนฝ่ายเดียว การรักลูกแบบมีปัญญาคือ จะต้อง เข้าใจถึงธรรมชาติของเขา ด้านที่เป็นธรรมชาติของชีวิตที่ลูกจะต้องพัฒนาอยู่กับความเป็นจริงของ สังคม สรุปลหลักพุทธจริยศาสตร์ ๓ ระดับสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว สังคม ชุมชน และมวลมนุษยชาติ ประกอบด้วย (๑) ระดับพื้นฐาน เบญจศีล ๕ เบญจธรรม ๕ (๒) ระดับกลาง สังคหัตถ์ ๔ ทิศ ๖ และ (๓) ระดับสูง โลกบาลธรรม ๒ อริยมรรค ๘

แผนภูมิภาพที่ ๓ ภาพรวมหลักพุทธจริยศาสตร์กับการเสริมสร้างความเข้มแข็ง

องค์ความรู้จากการบูรณาการพุทธจริยศาสตร์ ประกอบด้วย หลักสทาร์สันโดษ ช่วยให้
เกิดความมั่นคงในความรัก จะเห็นว่า การที่คู่สมรสจะอยู่ร่วมกันอย่างยืดยาวและมั่นคง
จำเป็นต้องใช้ หลักสทาร์สันโดษหรือ ความยินดีในคู่ครองของตน มาเป็นฐานรองรับหรือใช้
ประพัตติ นอกจากนั้น สทาร์สันโดษ ยังทำหน้าที่ประดุจเกลียวเชือกร้อยหัวใจของคู่ครองของตนให้
ดำรงอยู่ในหลักของความซื่อสัตย์และสร้างความไว้วางใจระหว่างกันได้ โดยคู่รักจะต้อง
ตระหนักรู้และมีความซื่อสัตย์ต่อคู่ครองของตนไม่ว่าจะเป็นต่อหน้าหรือลับหลัง มีความสำรวมกาย
วาจา และใจ ไม่มองหญิงอื่นหรือชายอื่นด้วยความรักใคร่ และถนอมน้ำใจกันโดยไม่คิดจะมีคนอื่น

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ช่วยสร้างรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ซึ่งหลักธรรม
ดังกล่าวจัดเป็นคู่มือและเครื่องมือที่ครอบคลุมในเรื่องเศรษฐกิจโดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นมาตรการ
ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตภายในครัวเรือนให้เกิดความมั่นคง ประกอบด้วยหลักการ ๔ ประการ
คือ (๑) มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพอย่างสม่ำเสมอเพราะจะทำให้มีทรัพย์สินจาก
การทำงานมาไว้สำหรับซื้อหาเครื่องอุปโภค บริโภคไว้ดำรงชีพภายในครัวเรือน (๒) รู้จักรักษาทรัพย์
ที่ได้มาหรือมีการเก็บรักษาทรัพย์ไว้อย่างดี ดูแลรักษาและบริหารจัดการการใช้สอยทรัพย์สมบัติที่
หามาได้ให้คงตัว (๓) การรู้จักคบเพื่อนที่ดีงาม เพราะการมีกัลยาณมิตรที่ดีย่อมสนับสนุนให้เราหา
ทรัพย์ รักษาทรัพย์ และใช้จ่ายทรัพย์อย่างสมเหตุสมผล และ (๔) การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์เพื่อเลี้ยง
ชีวิตอย่างสมเหตุสมผล ด้วยเหตุนี้หลักการดังกล่าวจัดเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของ
ครอบครัว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ๑) ภาครัฐควรส่งเสริมพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสนับสนุน
หลักความสัมพันธ์ที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันของคนในครอบครัวด้วยหลักจริยธรรม ๒) ส่งเสริม
หลักการครองเรือนเชิงบูรณาการ หลักการใช้ชีวิตคู่และสร้างความอบอุ่นในชีวิตประจำวันอย่าง
ยั่งยืน ๓) ส่งเสริมสร้างสรรคส์สุขในสังคมบ้านตามกรอบขอบเขตของหลักธรรมในพุทธศาสนาที่
ส่งผลอันดีงามต่อครอบครัว ๔) ส่งเสริมให้ครอบครัวได้เรียนรู้แนวคิดทฤษฎีถึงการพัฒนาบุคคล
ครอบครัว และชุมชนมาบูรณาการ เพื่อใช้เป็นแนวทางในพัฒนาต่อยอดเพิ่มพูนศักยภาพของเด็ก
เยาวชน และสมาชิกในครอบครัวกับการพัฒนาขับเคลื่อนความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อสังคม

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ๑) ควรพัฒนาสร้างยุทธศาสตร์ในการสนับสนุนส่งเสริม
ประโยชน์ที่จะเกิดแก่สถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ๒) ควรจัดทำหลักสูตรแบบบูรณา
การ กระตุ้นให้เกิดการตื่นรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมครอบครัวไทย ๓) ควรสร้างองค์
ความรู้ ความเชื่อถือ ปณิธานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความรู้คู่คุณธรรมอย่างมั่นคง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ๑) การพัฒนาครอบครัวตามหลักพุทธจริยศาสตร์
เชิงบูรณาการกับการประกอบอาชีพ ๒) วิเคราะห์สังคมสันติสุขกับพัฒนาการเชิงพุทธจริยศาสตร์
๓) ศึกษาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายจิตอาสาพัฒนาสังคมและครอบครัวไทย ตามหลัก
ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามแนวพุทธจริยศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

เจดีย์ว บุญยงค์.(๒๕๓๘). **การศึกษาชีวิตครอบครัว**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. (๒๕๔๓). **วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพ
มหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บันเทิง พาพิจิตร, (๒๕๔๗). **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

พระครูอาทรกิจจาภิรักษ์. (๒๕๖๐). **"การสร้างครอบครัวที่มั่นคงในเชิงพุทธบูรณาการ"** พุทธ
ศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๕๐). **ธรรมบัญญัติชีวิต**, (พิมพ์ครั้งที่ ๔), กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์พระพุทธรักษาแห่งชาติ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๕๒). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**,
พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๕๕). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**,
พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

วรรณภา ลำเจียกเทศ. (๒๕๓๐). **การพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัว ในทัศนะของสตรีที่
สมรสแล้ว**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วศิน อินทสระ.(๒๕๔๘). **พุทธจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว.

วิภาพร มาพบสุข. (๒๕๕๐). **การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.

สุเทพ สุวีรางกูร.(๒๕๔๘). **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
โอเดียนสโตร์.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำผลของการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ประกอบในการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา รายวิชา หลักพุทธธรรม ปรัชญาพุทธเถรวาท พุทธจริยธรรม ปรัชญาสังคม ปรัชญาศาสนา เป็นต้น

- สามารถนำผลของการศึกษาวิจัยไปสะท้อนข้อมูลเพื่อบูรณาการให้กับหน่วยงาน องค์กร ภาครัฐ หรือสถาบันศึกษาที่เกี่ยวข้องสถาบันครอบครัวและความมั่นคงของมนุษย์

- สามารถนำผลการศึกษาวิจัยไปพัฒนาเป็นหลักสูตรในสถาบันการศึกษา ที่เกี่ยวกับการพัฒนาสถาบันครอบครัว และสังคมไทยให้มีแนวทางดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างมั่นคงปกติสุข

๒. กิจกรรมด้านส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้ พุทธจริยศาสตร์แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย

- สามารถนำผลการวิจัยไปช่วยเสริมความรู้ทางด้านที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและสังคมไทย เชื่อมโยงเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และแนวคิดคิดเชิงปรัชญา

- สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปเผยแพร่ให้กับหน่วยงาน องค์กร ชุมชน สังคม นักวิชาการด้านศาสนาปรัชญา รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

- สามารถเชื่อมโยงหลักพุทธธรรม และแนวคิดหลักการทางปรัชญา จริยศาสตร์ สรุปลองค์ความรู้เป็นโมเดลเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมอย่างสมบูรณ์

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- ได้มีการนำผลงานการวิจัยเข้าไปบูรณาการประกอบการเรียนการสอนรายวิชา ปรัชญาพุทธเถรวาท พุทธจริยศาสตร์ และปรัชญาศาสนา ที่จัดการเรียนการสอนในสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- ได้มีการนำเสนอบทความวิจัยในการประชุมวิชาการระดับชาติ ซึ่งจัดโดยวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ค
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ และกิจกรรมที่วางแผนไว้

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑.ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ / ทดสอบภูมิที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑	ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี และปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเกี่ยวกับสถาบันครอบครัวและสังคมไทย	ข้อ ๑-๒	ได้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี และปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เกี่ยวกับสถาบันครอบครัวและสังคมไทย
๒.ศึกษากระบวนการคัดสรรหลักธรรมที่สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์	ทราบถึงกระบวนการคัดสรรหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือหลักพุทธจริยศาสตร์ที่สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยได้อย่างสมบูรณ์	ข้อ ๒	ได้ข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการนำมาใช้เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย
๓.วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อบูรณาการสรุปเป็นโมเดลพุทธจริยศาสตร์กับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย	ข้อมูลที่ตกผลึกความคิดสรุปเป็นโมเดลที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและสังคมไทย	ข้อ ๑-๓	ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตักผลึกแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย
๔. ข้อเสนอแนะอื่นๆ	ทราบถึงภาพรวมของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยที่สำคัญสามารถบูรณาการ	ข้อ ๑-๓	ทราบถึงภาพรวมของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยที่สำคัญ

	นำไปใช้ประโยชน์กับครอบครัวและสังคมชุมชน โดยเฉพาะหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง		สามารถบูรณาการนำไปใช้ประโยชน์กับครอบครัวและสังคมชุมชน โดยเฉพาะหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง
๕. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์	รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ และ (๓) เพื่อบูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์	ข้อ ๑-๓	ได้รายงานที่มีคุณค่าสามารถตอบปัญหาและวัตถุประสงค์ ของการวิจัย ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสถาบันครอบครัวหน่วยงานภาครัฐ และองค์กร สังคม ชุมชน ที่เกี่ยวข้อง

ภาคผนวก ง ภาพถ่ายกิจกรรมทำงานวิจัย

ภาคผนวก จ แบบสรุปโครงการวิจัย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่สัญญา ว.๑๗๐/๒๕๖๑

ชื่อโครงการ พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

หัวหน้าโครงการ ดร. ภูวเดช สิ้นทับศาล และคณะ

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชิน ราชมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐๘-๕๖๘๐-๖๘๙๙, E-mail : phuwadet@gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

ปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงในด้านวิถีการดำเนินชีวิตและวิถีวัฒนธรรม คนไทยต้องเผชิญกับวิกฤตเรื่องค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมที่มีการเลียนแบบวัฒนธรรมการบริโภคนิยม วัตถุนิยม และการให้ความสำคัญกับเงินตราเป็นตัวตั้งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลกระทบโดยตรงต่อสถาบันครอบครัว สัมพันธภาพและความเกื้อกูลของคนในครอบครัวลดน้อยลง พ่อแม่ผู้ปกครองไม่สามารถทำหน้าที่อบรมสั่งสอนและขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวให้เป็นคนดีมีการเจริญเติบโตตามวัยได้ จึงทำให้เด็กไทยในปัจจุบันตกเป็นเหยื่อของค่านิยมผิด ๆ ในด้านวัตถุนิยม บริโภคนิยม ติดอบายมุข ติดยาเสพติด ไม่สนใจศึกษาเล่าเรียน มีนิสัยก้าวร้าว ชอบใช้ความรุนแรง ขาดความอดทนอดกลั้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นเป็นอย่างมาก อันเป็นผลพวงมาจากการพัฒนาประเทศตามแนวคิดการพัฒนากระแสหลักหรือการพัฒนาที่เดินตามการขึ้นนำของประเทศตะวันตก ทำให้ทุกองคาพยพของสังคมพลอยถูกขับเคลื่อน หรือบางส่วนอาจเข้าข่ายการถูกดูดดึงไปตามกระแสการพัฒนาด้วย

สถาบันครอบครัวไทยเป็นส่วนหนึ่งที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในศตวรรษที่ 21 เกิดขึ้นจากการพัฒนากระแสหลักที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่งคั่งร่ำรวยหรือความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เน้นการพัฒนาแบบแยกส่วน ทำให้เกิดกระบวนการดึงคนออกมาจากครอบครัว แยกพ่อแม่ ลูกหลาน ปู่ย่าตายาย ออกจากกันผลของการพัฒนานั้นแม้จะทำให้ครอบครัวไทยมีภาวะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น มีความสุขสบายด้านวัตถุมากขึ้น แต่ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่เคยแนบแน่นและอบอุ่นก็เริ่มเลือนหายไป เปลี่ยนแปลงเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่แนบแน่น ความผูกพันกันในเชิงอารมณ์และความรู้สึกมีค่อนข้างน้อย คนในครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันน้อยลง พ่อแม่มีหน้าที่แสวงหาทรัพย์สินเงินทอง และวัตถุเพื่อมาเลี้ยง

ดูปรนเปรอความสุขให้ลูก ส่วนลูกซึ่งต้องทำหน้าที่เรียนหนังสือ ก็ถูกวัฒนธรรมต่างชาติและ
อบายมุขชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย การเติบโตเป็นผู้ใหญ่เป็นไปตามยถากรรม

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความตั้งใจที่จะศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็ง
ของครอบครัวและสังคมไทยบูรณาการตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เพื่อใช้เป็นหลักการในการ
เตรียมพร้อม แก้ไขพัฒนาเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ 21
ได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย
ในศตวรรษที่ 21

๒. เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตาม
หลักพุทธจริยศาสตร์

๓. เพื่อบูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลัก
พุทธจริยศาสตร์

ผลการวิจัย

แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษ
ที่ ๒๑ ปัจจุบันความเจริญทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ก่อให้เกิดทั้งคุณและโทษต่อสถาบัน
ครอบครัวและสังคมไทย ปัจจัยพื้นฐานของการดำเนินชีวิตอันได้แก่อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่
อาศัย ยารักษาโรค ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญช่วยบำรุงรักษาดูแลให้ร่างกายมีความแข็งแรง ปัจจัยสี่
พื้นฐานเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัวทุกครอบครัวในสังคมไทยจะมีความสุขไม่ได้ถ้า
ขาดองค์ประกอบที่เป็นความต้องการพื้นฐานของชีวิตเหล่านี้เสียก่อน ความอดอยากหิวโหย หาก
ไร้ที่อยู่ หรือขาดแคลนทางด้านปัจจัยดำรงชีวิต ล้วนเป็นสิ่งจำเป็นต่อการ ยังใช้ชีวิตให้ยืนยาว
ต่อไป ดังนั้นสิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ครอบครัวต้องมีเสียก่อนและเมื่อมีปัจจัยเหล่านี้แล้ว
องค์ประกอบทางด้านอื่นที่จำเป็นจึงจะตามมา การทำให้ครอบครัวมีความเข้มแข็งเสริมสร้าง
คุณภาพให้มั่นคงนั้น พ่อแม่จะต้องส่งเสริมความรู้สึกที่ดีด้วยความสัมพันธ์ที่ดีงาม มีความรัก
ปรารถนาต่อกัน ให้คำปรึกษา ความอบอุ่น เป็นมิตรกับลูก อ่อนโยนและมีจิตใจดีและใน
ขณะเดียวกันก็ต้องรักลูกอย่างมีปัญญาด้วย ไม่ใช่รักจากความรู้สึกของตนฝ่ายเดียว การรักลูก
แบบมีปัญญาคือ จะต้องเข้าใจถึงธรรมชาติของเขา ด้านที่เป็นธรรมชาติของชีวิตที่ลูกจะต้อง
พัฒนาอยู่กับความเป็นจริงของสังคม

การดำเนินชีวิตให้อยู่อย่างมีความสุขหรือประสบความสำเร็จในชีวิตจึงจำเป็นต้องมีการกำหนดเป้าหมาย และวางแผนชีวิตไว้ล่วงหน้าชีวิตจึงจะมีความสุขการวางแผนชีวิตครอบครัวเป็นการวางแผนร่วมกันของคู่สมรสในเรื่องที่จะทำให้ชีวิตสมรสยั่งยืนผาสุก การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยต้องเริ่มต้นด้วยการวางแผนชีวิต (๑) การเตรียมความพร้อมก่อนสมรส การแต่งงานหรือการสมรส คือการที่หญิงและชายตกลงใจที่จะใช้ชีวิตร่วมกันฉันสามีภรรยาช่วยกันเสริมสร้างหลักฐานของครอบครัว และมีบุตรธิดาสืบวงศ์ตระกูลต่อไป คู่สมรสจะต้องเตรียมตัวเองให้พร้อมเพื่อให้เกิดปัญหาหลังการสมรสให้น้อยที่สุด ข้อสำคัญที่ควรพิจารณาในการเตรียมตัวก่อนสมรส (๒) สำรวจวุฒิภาวะทางอารมณ์ ก่อนการตัดสินใจแต่งงาน จำเป็นที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องสำรวจตัวเองมีความพร้อมที่จะแต่งงานแล้วหรือยัง โดยเฉพาะความพร้อมของวุฒิภาวะทางอารมณ์ ความล้มเหลวหรือผิดหวังในชีวิตสมรสส่วนใหญ่มักมีสาเหตุมาจากคู่สมรสฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายยังมีพัฒนาการทางด้านอารมณ์ไม่เพียงพอ (๓) สำรวจสุขภาพ เมื่อตกลงปลงใจแล้วว่าจะแต่งงาน ต้องสำรวจว่ามีพร้อมในด้านสุขภาพ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ คู่สมรสจึงควรไปปรึกษาแพทย์ก่อนแต่งงาน เพื่อให้ตรวจร่างกายโดยละเอียด และขอคำปรึกษาในด้านสุขภาพ ถ้าพบปัญหาจะได้แก้ไขได้ทันท่วงที หรือหากมีปัญหาบางประการที่เป็นอุปสรรคในการสมรสก็ได้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจว่าจะแต่งงานสร้างครอบครัวด้วยกันหรือไม่

บทบาทหน้าที่ของสถาบันครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ต้องส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว สัมพันธภาพและบรรยากาศที่อบอุ่นในครอบครัวก่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัยทางจิตใจที่คนในครอบครัวรู้สึกเมื่ออยู่ร่วมกัน บรรยากาศแห่งการมีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวนั้น ทุกครอบครัวสามารถสร้างขึ้นได้ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใสกับทุกคนในบ้าน รักและห่วงใยรู้จักเอื้ออาทรและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ปฏิบัติให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีเริ่มจากบทบาทของพ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีทำหน้าที่อบรมสั่งสอนปลูกฝังสิ่งที่ดีให้แก่ลูกเลี้ยงดูดูแลเอาใจใส่ส่งเสริมพัฒนาการและวุฒิภาวะของลูกความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในครอบครัวญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงมี ความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ความเข้มแข็งของครอบครัวต้องมีการพึ่งพาตนเองมีพัฒนาการทางอารมณ์สังคมและจิตใจรู้จักเรียนรู้และปรับตัวให้สามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้ดี แนวคิดในการดำเนินชีวิต มีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เช่น ศีลธรรม จริยธรรมทางศาสนา โดยยึดหลักความพอเพียง มองโลกในแง่ดีและการละเว้นอบายมุข มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม ไม่มีพฤติกรรมต่อต้านหรือทำความเดือดร้อนให้แก่สังคม มีส่วนร่วมใน

การเกื้อหนุนสังคม ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชนและสังคม มีความตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ แบ่งเป็น ๓ ระดับคือระดับพื้นฐาน ระดับกลางและระดับสูง ดังนี้ พุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐาน เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทย มีความประพฤตินี้ที่เสมอกัน ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยของสังคมไทยและเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ประกอบด้วย สมานีธรรม ๔ เบญจศีล ๕ เบญจธรรม ๕ สามารถแก้ปัญหาจากการประพฤตินี้ที่ไม่เสมอกันของคนในครอบครัว และนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวคิดและหลักการ เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาครอบครัวสำหรับการประพฤตินี้ที่เสมอกัน การตัดสินใจเลือกคู่ครองนับได้ว่ามีผลอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของมนุษย์กลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ๑) การมีศรัทธาเสมอกัน เป็นหลักการใช้ชีวิตโดยใช้หลักศรัทธาเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการครองรักให้คู่รักได้สร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างกัน รู้ใจกัน ให้เกียรติและเคารพความคิดของกันและกัน ๒) การมีศีล ๕ เสมอกัน ความประพฤตินี้ที่ปกติแสดงออกด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน มีน้ำใจและไม่ละเมิดผู้อื่น ตระหนักถึงหน้าที่ที่พึงมีต่อสังคม และกระทำโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ศีล ๕ นี้จัดได้ว่าเป็น บรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ทางสังคม ที่บุคคลในครอบครัวสามารถอยู่กันอย่างมีความสุข ๓) การมีน้ำใจเสมอกัน การมีน้ำใจที่เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละเหมือนๆ กัน กล่าวคือ อีกฝ่ายหนึ่งมีน้ำใจหรือจิตใจที่กว้างดั่งมหาสมุทร แต่อีกฝ่ายกลับมีจิตใจที่คับแคบ เห็นแก่ได้ เมื่อคิดจะครองคู่กันก็ควรปรับให้พอเหมาะพอสมกัน ๔) มีปัญญาเสมอกัน คือการมีความรู้ ความเข้าใจที่ไปด้วยกัน เบญจธรรม ๕ พุทธจริยศาสตร์ที่สนับสนุนความดีงาม ๑) เมตตา ความรัก ความปรารถนาดี ๒) จาคะ การเกื้อหนุนให้เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ให้ ๓) กามสังวร การสำรวมในกาม ๔) สัจจะ (คำสัตย์) เข้าเกื้อหนุนให้เว้นจากการพูดเท็จ ๕) สติ การรู้ทันขณะปัจจุบันทั้งในการคิด การทำ และการพูด

พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว และคนในสังคมไทยเกิดความสันติสุข ๑) สังคหวัตถุ ๔ หลักสังคมสงเคราะห์ (๑) ทาน คือการให้ (๒) ปิยวาจา การพูดวาจาที่ไพเราะ (๓) อุตถจริยา ทำตนให้เป็นประโยชน์ (๔) สมานัตตตา การวางตนให้พอดีในหน้าที่ของตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ๒) ทิศ ๖ หลักปฏิบัติสำหรับบุคคลรอบตัว (๑) ปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า คือ บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย และผู้มีอุปการะ (๒) ทักขินทิศ ทิศเบื้องขวา คือ ครูบาอาจารย์ที่พร่ำสอนวิชาความรู้ ฝึกฝนให้เป็นคนดี (๓) ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง คือ บุตร (๔) อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหาย (๕) อุปริมทิศ ทิศ

เบื้องล่าง คือ บริวารหรือผู้รับใช้ (๖) เหมภูมิทิศ ทิศเบื้องบน คือ สามเณร ภิกษุ พุทธจริยศาสตร์ ระดับสูง เป็นแนวทางหลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐเรียกว่าเป็นหนทางนำพาให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาและหลักพุทธจริยศาสตร์ที่จะนำพาให้ก้าวไปสู่ความหลุดพ้นประกอบด้วย หลักเทวธรรมหรือธรรมโลกบาลคัมภีร์ของโลก (๑) หิริ ความ ละอายบาป, ความละอายต่อการทำความชั่ว (๒) โอตตปปะ ความกลัวบาป, เกรงกลัวต่อการทำความชั่ว เมื่อมนุษย์ละอายชั่วกลัวบาปมีจิตใจที่ตั้งงามย่อมนำพาให้เดินไปสู่ มรรค ๘ (๑)การ เห็นชอบ (๒)การดำริชอบ การคิดชอบ (๓) การเจรจาชอบ (๔) การประพฤติชอบ (๕) การเลี้ยงชีพชอบ (๖) การเพียรชอบ (๗) การตั้งสติชอบ (๘) การตั้งมั่นชอบ

บูรณาการหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ หลักพุทธจริยศาสตร์สังคมที่มีแต่ความสงบสุข ย่อมเป็นสังคมที่น่าชื่นชมและน่าปรารถนาเป็นที่น่าอยู่อาศัยของทุกคน เพราะด้วยเหตุที่ทุกคนในสังคมมีการประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธจริยศาสตร์เสมอเหมือนกัน ในทิศทางตรงกันข้ามถ้าสังคมใดที่ปราศจากหลักธรรมที่เสมอเหมือนกันหรือการประพฤติธรรมแล้ว ย่อมหาหลักค้ำประกันให้สังคมเกิดสันติสุขได้ยาก และในเมื่อผลที่เกิดจากสังคมมีหลักธรรมเสมอกันสิ่งที่ปรากฏเด่นชัดก็คือ เป็นสังคมที่ไม่มีการเบียดเบียนกัน เป็นสังคมที่มีความเห็นอกเห็นใจและให้อภัยกันได้ ที่สำคัญยอมรับในสิทธิและกรรมสิทธิ์ต่างๆ ของผู้อื่น เว้นการกระทำและคำพูดที่ประทุษร้ายทำลายล้างกัน ทุกคนมีเมตตา กรุณาและไม่ตรีที่ดีต่อกัน เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันด้วยความโอบอ้อมอารี ไม่มีความตระหนี่ถี่เหนียวหวงแหน แบ่งปันกันใช้สอยโดยไม่เห็นประโยชน์แก่ตัวจนเกินไป มีแต่ความเสียสละช่วยเหลือกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันอยู่เสมอ ช่วยเหลือกันทั่วถึงด้วยความเต็มใจเมื่อเห็นคนอื่นตกทุกข์ได้ยากและเห็นอกเห็นใจในเมื่อคนหนึ่งร้อนมาพึ่งเย็น จากการสังเคราะห์ข้อมูลผู้ให้ข้อมูลจะนำหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐานและระดับกลางมาบูรณาการนำมาใช้ดำเนินชีวิตเป็นส่วนใหญ่

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และหน่วยงานวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขตในสังกัด และสถาบันอุดมศึกษาสามารถนำชุดองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ประกอบในการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา วิทยานิพนธ์หลักพุทธธรรม ปรัชญาพุทธเถรวาท พุทธจริยธรรม ปรัชญาสังคม ปรัชญาศาสนา เป็นต้น

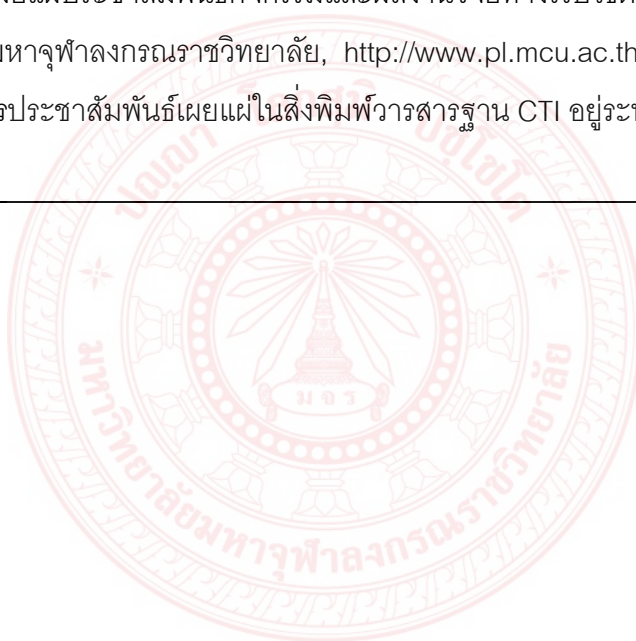
๒. อาจารย์ นักวิชาการ นิสิตและบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจด้านพระพุทธศาสนา
ปรัชญา สามารถนำไปประยุกต์ใช้แนวคิดหลักการจากองค์ความรู้เป็นโมเดลเสริมสร้างความ
เข้มแข็งของครอบครัวและสังคมอย่างสมบูรณ์

๓. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและ องค์กร ชุมชน สังคมนักวิชาการด้านศาสนา
ปรัชญา รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์นำข้อมูล
องค์ความรู้ไปบูรณาการประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์เสริมสร้างความเข้มแข็งกับสถาบันครอบครัว
และสังคมไทยอย่างยั่งยืน

การประชาสัมพันธ์

มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางเว็บไซต์วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, <http://www.pl.mcu.ac.th>

ส่วนการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ในสิ่งพิมพ์วารสารฐาน CTI อยู่ระหว่างดำเนินการ

ประวัติผู้วิจัย

๑. หัวหน้าโครงการวิจัย

- ชื่อ : ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล
: Mr. Phuwadet Sintabsan
- เกิด : วันที่ ๑๕ เดือน พฤษภาคม ๒๕๒๐
- สถานที่เกิด : บ้านหนองทอง ตำบลวังหินลาด อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น
รหัสไปรษณีย์ ๔๐๑๓๐
- การศึกษา : นธ.เอก, ป.ธ. ๑-๒, สำนักเรียนวัดศิริธรรมิกาวาส
ปริญญาตรี (๒๕๔๗), พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.)
สาขาวิชาศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปริญญาโท (๒๕๕๒), ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.),
สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ปริญญาเอก (๒๕๖๑) พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.)
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย
- ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขานุการกรรมการบริหารหลักสูตร สาขาวิชาปรัชญา
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๙/๒๓ หมู่ ๖ ตำบลวังพิงกุล อำเภอวังทอง
จังหวัดพิษณุโลก รหัสไปรษณีย์ ๖๕๑๓๐
- ที่ติดต่อสถานที่ทำงาน : วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๑๗ หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง
จังหวัดพิษณุโลก รหัสไปรษณีย์ ๖๕๐๐๐
โทรศัพท์. ๐๘-๕๖๘๐-๖๘๙๙
E-mail : phuwadet@gmail.com , phuwadet.sin@mcu.ac.th

ประวัติคณะผู้วิจัย

๒. ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)** : พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ (จันทาโก/พานิช)
- ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)** : PhrakruPaladSuwatbuddhaguna (Jantapho/Panich)
- ตำแหน่งปัจจุบัน** : อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย
- ประวัติการศึกษา** : เปรียญธรรม ๗ ประโยค(๒๕๓๙)
ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชา ศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๔๔)
ปริญญาโทพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชา ปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๕๖)
- หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ** : สาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเลขที่ ๒๑๗ หมู่ที่ ๖
ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๕๒๘๗๒๔๕-๖
โทรสาร ๐๕๕๒๘๗๕๕๙
โทรศัพท์มือถือ ๐๘๗๘๑๓๙๖๕๑
E-mail.yaipoothon@gmail.com

ประวัติคณะผู้วิจัย

๓. ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) : พระสันต์ทัศน์ คมภีรปญโญ

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ): PhraSantaskamprelapunyo (Sinsombut)

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย

ประวัติการศึกษา : เปรียญธรรม ๑-๒ ประโยค, นธ.เอก

: พธ.บ (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

: พธ.ม. (วิปัสสนาภาวนา) ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ : สาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเลขที่ ๒๑๗ หมู่ที่ ๖
ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๕๒๘๗๒๔๕-๖
โทรสาร ๐๕๕๒๘๗๕๕๙
โทรศัพท์มือถือ ๐๙๔-๗๕๘-๓๓๒๖
E-mail santas@outlook.com

ประวัติคณะผู้วิจัย

๔. ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล(ภาษาไทย) : รองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า

ชื่อ - นามสกุล(ภาษาอังกฤษ) : Assist.Professor.Dr. Panya Namsanga

ตำแหน่งปัจจุบัน : รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร, รักษาการประธานหลักสูตรสาขา
วิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติการศึกษา :เปรียญธรรม ๔ ประโยค (๒๕๓๖)

ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต(พธ.บ.) สาขาวิชา ศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๔๑)

ปริญญาโท Master of Arts (M.A.) สาขาวิชา Philosophy
University of Madras (๒๐๐๑)

ปริญญาเอก (๒๕๖๐) พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.)

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ : สาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๒๑๗

หมู่ที่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๕๒๘๗๒๔๕-๖

โทรสาร ๐๕๕๒๘๗๕๕๙

โทรศัพท์มือถือ ๐๘๑๗๐๗๓๒๐๒

E-mail.Panya_MCU@hotmail.co.th

ประวัติคณะผู้วิจัย

๕. ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล(ภาษาไทย) : นายชัยรัตน์ ทองสุข

ชื่อ - นามสกุล(ภาษาอังกฤษ) : Mr. Chairat Thongsak

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

ประวัติการศึกษา : เปรียญธรรม ๗ ประโยค (๒๕๓๖)
ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชา ภาษาไทย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๔๐)
ปริญญาโทพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.)
สาขาวิชา พระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๕๐)

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ:สาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๒๑๗ หมู่ที่ ๖
ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๕๕๒๘-๗๒๔๕-๖
โทรสาร ๐-๕๕๒๘-๗๕๕๙
โทรศัพท์มือถือ ๐๘-๘๑๔๘-๑๔๖๘

ประวัติคณะผู้วิจัย

๖. ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล(ภาษาไทย) : ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล

ชื่อ - นามสกุล(ภาษาอังกฤษ) : Dr.Sunthorn Sukhsaptaweephol

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย

ประวัติการศึกษา

: นักธรรมชั้นเอก (๒๕๓๑)

ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชา สังคมวิทยา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๔๐)

ปริญญาโท M.A. สาขาวิชา Philosophy

มหาวิทยาลัยไมซ์อร์ ประเทศอินเดีย (๒๕๔๒)

ปริญญาเอกพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต(พธ.ด.)

สาขาวิชา พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย (๒๕๕๘)

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ : สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ป.โท) วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๒๑๗ หมู่ที่ ๖

ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

โทรศัพท์ ๐-๕๕๒๘-๗๒๔๕-๖

โทรสาร ๐-๕๕๒๘-๗๕๕๙

โทรศัพท์มือถือ ๐๙-๗๙๑-๘๑๖๓๖

Email: jidapha.bodia17@gmail.com